

Η Διαγενεακή Μετάδοση του τραύματος του Πολέμου της Κύπρου στους ενήλικες απογόνους των επιζησάντων

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ**
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ
ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ-ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ «**ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΣΤΗΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ, ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ**»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η Διαγενεακή Μετάδοση του τραύματος του Πολέμου της Κύπρου
στους ενήλικες απογόνους των επιζησάντων**

Της
Σωτηρίου Αγγελικής
Α. Μ. 9410
Ακαδ. έτος 2018-2019

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:
κ^α Τσαμπαρλή Αναστασία

ΑΘΗΝΑ 2019

Η Διαγενεακή Μετάδοση του τραύματος του Πολέμου της Κύπρου στους ενήλικες απογόνους των επιζήσαντων

Η Διαγενεακή Μετάδοση του τραύματος του Πολέμου της Κύπρου στους ενήλικες απογόνους των επιζησάντων

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ

Η Διαγενεακή Μετάδοση του τραύματος του Πολέμου της Κύπρου στους ενήλικες απογόνους των επιζησάντων

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Υποβλήθηκε στο Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην
Προσχολική Ηλικία του ΕΚΠΑ
Τομέας Συμβουλευτικής
Ημερομηνία Προφορικής Εξέτασης:**

ΜΕΛΗ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

κ^αΤσαμπαρλή Αναστασία^{1,2}, Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας Π.Τ.Δ.Ε.,
Πανεπιστημίου Αιγαίου

κ^α Ίσαρη Φιλία², Επίκουρη Καθηγήτρια Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, Φ.Π.Ψ.,
ΕΚΠΑ

κ^α Κουνενού Καλλιόπη², Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Συμβουλευτικής Ψυχολογίας,
Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Οικογένειας, Παιδαγωγικό Τμήμα της
ΑΣΠΑΙΤΕ

¹Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

²Μέλος της εξεταστικής επιτροπής

Η Διαγενεακή Μετάδοση του τραύματος του Πολέμου της Κύπρου στους ενήλικες απογόνους των επιζησάντων

.....

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ

Πτυχιούχος Εκπαιδευτικός Προσχολικής Αγωγής

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας:

Η Διαγενεακή Μετάδοση του τραύματος του Πολέμου της Κύπρου στους ενήλικες απογόνους των επιζησάντων

Copyright © 2019. All rights reserved.

Η έγκριση της παρούσης διπλωματικής εργασίας υπό του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Συμβουλευτική Ψυχολογία και Συμβουλευτική στην Εκπαίδευση, την Υγεία και την Εργασία» του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως (Ν.5343/1932, άρθρο 202, παρ. 2).

Η Διαγενεακή Μετάδοση του τραύματος του Πολέμου της Κύπρου στους ενήλικες απογόνους των επιζησάντων

Στον πατέρα μου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους εκείνους που με την υποστήριξη και την συμπαράστασή τους στάθηκαν δίπλα μου στην εκπόνηση της διπλωματικής μου έρευνας. Ήταν μια χρονοβόρα και απαιτητική διαδικασία, η οποία απαίτησε τη προσοχή, τον χρόνο, τον συνεχή αναστοχασμό και τη προσωπική μου εστίαση προκειμένου να επιτευχθεί. Η πραγματοποίησή της έγινε κατά τη διάρκεια φοίτησής μου στο Διατμηματικό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Συμβουλευτική Ψυχολογία & Συμβουλευτική στην Εκπαίδευση, την Υγεία και την Εργασία» του Πανεπιστημίου Αθηνών και του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, κατά το έτος 2018-2019.

Θα ήθελα πρωτίστως να ευχαριστήσω την εξεταστική επιτροπή για την υποστήριξη τους ως αξιολογητές της διπλωματικής μου εργασίας. Ευχαριστώ ιδιαίτερος και την κα Τσαμπαρλή Αναστασία, Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, επιβλέπουσα της διπλωματικής μου εργασίας, η οποία υπήρξε από την πρώτη στιγμή υποστηρικτική σχετικά με το ερευνητικό μου ενδιαφέρον και με βοήθησε καθόλη τη διάρκεια της εκπόνησης της ερευνητικής μελέτης, συμβάλλοντας με την κατάρτιση και τις συμβουλές της στην επιτυχή ολοκλήρωσή της.

Ακόμη, θέλω να ευχαριστήσω το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών που υπήρξε αρωγός της ακαδημαϊκής και επαγγελματικής μου πορείας, δίνοντάς μου την ευκαιρία να φοιτήσω τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο στα πανεπιστημιακά του προγράμματα, διδασκόμενη από εξαιρετικούς επαγγελματίες και καταρτισμένους ερευνητές, οι οποίοι αποτελούν αυθεντίες του είδους τους. Επίσης, ευχαριστώ το Μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, για τη λήψη υποτροφίας για τα ακαδημαϊκό έτος 2018-2019, καθώς εκείνη υπήρξε σημαντική αναγνώριση των επιδόσεων και των προσπαθειών μου για όλα αυτά τα χρόνια. Ιδιαίτερα, επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κα Μαρία Μαλικιώση-Λοϊζου, Ομότιμη Καθηγήτρια Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, η οποία με ενέπνευσε από την αρχή των σπουδών μου να ασχοληθώ με τον τομέα της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας και με δίδαξε την ισορροπία ανάμεσα στον επαγγελματικό ρόλο και την ανθρώπινη υπόσταση.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συμμετέχοντες στην έρευνα, οι οποίοι δείχνοντάς μου εμπιστοσύνη συμμετείχαν ψυχή τε και σώματι στην έρευνα, αναφερόμενοι σε συναισθηματικά φορτισμένα προσωπικά βιώματα, ορισμένα εκ των

οποίων πρώτη φορά εξέφραζαν. Χωρίς τη δική τους συμμετοχή, αφοσίωση και χρόνο, η έρευνα αυτή δεν θα καθίσταντο δυνατό να επιτευχθεί. Ακόμη, θερμές ευχαριστίες οφείλω στις οικογένειές τους και σε όσους μεσολάβησαν για να έρθω σε επαφή μαζί τους προκειμένου να αποκτήσω πρόσβαση στον εν λόγω πληθυσμό. Ευχαριστώ πολύ για την εμπιστοσύνη και για τον χρόνο που μου αφιερώθηκε.

Ακόμη, ευχαριστώ θερμά την κ. Παπαγεωργίου Λουκία, η οποία με υποστήριξε με πολύ ενδιαφέρον στην γλωσσική επιμέλεια του κειμένου, αφιερώνοντάς μου δυσέυρετο χρόνο. Χωρίς τη συμβολή και τη συνεργασία της δεν θα μπορούσε να είχε ολοκληρωθεί η μελέτη.

Τέλος, θεωρώ απαραίτητο να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και τον στενό φιλικό μου κύκλο, οι οποίοι βρίσκονταν δίπλα μου καθόλη τη διάρκεια των σπουδών μου και της διεκπεραίωσης της διπλωματικής μου έρευνας. Ειδικότερα, ευχαριστώ πολύ τους γονείς μου, οι οποίοι παρέχοντας μου στήριξη σε κάθε δυσκολία, αγωνία και χαρά που βίωσα και μοιράστηκα μαζί τους και δίνοντάς μου βοήθεια, αμέριστη αγάπη και άνευ όρων αποδοχή, υπήρξαν οι θεμέλιοι λίθοι για την υλοποίηση των στόχων μου. Ο πατέρας μου, ως επιζών του πολέμου της Κύπρου, αποτέλεσε έμπνευση του ερευνητικού μου ενδιαφέροντος και ως ο μοναδικός σύνδεσμος με τον πληθυσμό της Κύπρου, με βοήθησε τόσο πρακτικά όσο και συναισθηματικά στην εκπόνηση της παρούσας έρευνας, χωρίς τον οποίο η ίδια δεν θα μπορούσε να είχε πραγματοποιηθεί. Η συγκεκριμένη μελέτη αποσόβησε πολύτιμο προσωπικό χρόνο και απαίτησε συναισθηματική επένδυση και χωρίς την ενθάρρυνση και την παρουσία των παραπάνω ανθρώπων δεν θα ήταν εφικτή η ολοκλήρωσή της.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	11
ABSTRACT	12
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι.....	16
A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	16
1. Ορισμός Τραύματος	16
1.1. Το τραύμα του Πολέμου και της Προσφυγιάς	17
1.2. Η περίπτωση της Κύπρου.....	20
2. Αντιδράσεις στο Τραύμα.....	22
2.1. Αρνητική νοηματοδότηση.....	23
2.2. Θετική Νοηματοδότηση	25
2.3. Προστατευτικοί Παράγοντες και Παράγοντες Κινδύνου	27
3. Η Διαγενεακή Μετάδοση Τραύματος	29
4. Θεωρίες Διαγενεακής Μετάδοσης	37
4.1. Επιρροή Τραύματος στο γονικό ρόλο	47
4.2. Τρόποι επικοινωνίας του τραύματος.....	54
5. Σκοπός Έρευνας	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ	64
B. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	64
1. Στρατηγική Δειγματοληψίας	65
2. Μέθοδος συλλογής δεδομένων.....	69
3. Ερευνητική διαδικασία.....	70
4. Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων.....	74
5. Μεθοδολογικά και Δεοντολογικά Ζητήματα	77
6. Αναστοχαστικότητα ερευνητή	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ.....	81
Γ. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	81
Γ.1. Περιγραφή Αποτελεσμάτων.....	81
1. Αναπαραστάσεις Τραύματος.....	81
2. Μετάδοση Τραυματικής Εμπειρίας.....	89
3. Διαφορές προ και μετά τη αποκάλυψη.....	98
4. Επιρροή	103
5. Το Τραύμα στο παρόν των απογόνων	110

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV	115
Δ. Ανάλυση Αποτελεσμάτων	115
Α. Πρώτο Ερευνητικό Ερώτημα: Τρόπος Πραγματοποίησης της Μετάδοσης	115
Α.1 . Αποσιώπηση	115
Α.2. Περιορισμένη Πληροφόρηση	120
Α.3. Μετάδοση των προ του πολέμου Αναμνήσεων.....	122
Α.4. Λεπτομερής αναφορά	123
Β. Δεύτερο Ερευνητικό Ερώτημα: Αναπαραστάσεις τραύματος	127
Γ. Τρίτο Ερευνητικό Ερώτημα: Ένταξη στην Προσωπική Ιστορία	132
ΚΕΦΑΛΑΙΟ V	146
Ε. ΣΥΖΗΤΗΣΗ	146
1. Προτάσεις αξιοποίησης της έρευνας στον Τομέα της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας .	150
2. Περιορισμοί έρευνας	153
3. Συμπεράσματα / Επίλογος.....	154
Βιβλιογραφία.....	155
Ελληνόγλωσση	155
Ξενόγλωσση	156
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	171
ΠΙΝΑΚΕΣ ΠΟΙΟΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	171
Αρχικό πλαίσιο Κωδικοποίησης ποιοτικών δεδομένων.....	171
Πίνακας ποιοτικών δεδομένων.....	174
Ερωτήματα ποιοτικής συνέντευξης.....	239
Παράδειγμα συνέντευξης	239
Έντυπο συγκατάθεσης συμμετοχής στην έρευνα.....	252

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη της διαγενεακής μετάδοσης του τραύματος του πολέμου και του εκτοπισμού στους ενήλικες απογόνους δεύτερης γενιάς των επιζήσαντων του πολέμου της Κύπρου. Πρόκειται για μια ερμηνευτική ποιοτική έρευνα που διερευνά τη διαγενεακή μετάδοση από την πρώτη στη δεύτερη γενιά, η οποία δεν βίωσε τον εν λόγω πόλεμο. Στην έρευνα συμμετείχαν δώδεκα απόγονοι επιζώντων του πολέμου, οι οποίοι ανατράφηκαν στην Κύπρο. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε με ημιδομημένη ποιοτική συνέντευξη μέσω της διαδικτυακής εφαρμογής Skype. Η επεξεργασία των εν λόγω ποιοτικών δεδομένων έγινε με βάση την μέθοδο της Ερμηνευτικής Θεματικής Ανάλυσης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η διαγενεακή μετάδοση πραγματοποιείται μέσω κοινωνικών, εκπαιδευτικών και οικογενειακών αναπαραστάσεων, μέσω του τρόπου επικοινωνίας που επιλέγεται από κάθε οικογένεια και μέσω των τρόπων οικογενειακής ανατροφής των παιδιών. Επιπλέον, φάνηκε πως η μετάδοση του τραύματος επηρεάζει ακόμα και στο παρόν τους απογόνους, οι οποίοι αισθάνονται το κενό του αποχωρισμού από τον γονικό τόπο καταγωγής και νιώθουν πως ανήκουν σε εκείνον. Αυτό το εύρημα φάνηκε να σχετίζεται με τον τρόπο που οι απόγονοι είχαν εσωτερικεύσει το τραύμα στην προσωπική τους ιστορία, είτε εντάσσοντάς το ως ανθεκτικότητα και δύναμη, είτε μειώνοντας τη σημασία του.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ: Η διαγενεακή μετάδοση του τραύματος του πολέμου της Κύπρου στους ενήλικες απογόνους των επιζήσαντων

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: διαγενεακή μετάδοση, ενήλικες απόγονοι, επιζήσαντες τραύματος, πόλεμος, εκτοπισμός, Κύπρος, μηχανισμοί μετάδοσης, επιρροή, αντιμετώπιση, ανθεκτικότητα

ABSTRACT

The aim of this research was to study the transgenerational transmission and displacement of the trauma suffered by the war survivors of the Turkish invasion in Cyprus in 1974 to their adult offsprings. It is a hermeneutic, qualitative research that studies the transgenerational transmission of the aforementioned trauma from the first to the second generation, which did not experience the 1974 invasion. Twelve war survivors' offsprings, who were born and raised in Cyprus, participated in the research. The data collection was conducted with semi-structured interviews through the cyber application Skype. The data were then analysed through the Hermeneutic Thematic Analysis method of qualitative data. The results demonstrated that the transgenerational transmission occurs through social, educational and family representations, through the communication style that is selected from each family and through each family's methods of nurturance. Additionally, it was shown that trauma transmission herein affects offsprings, who feel disconnected from their parent's homeland, to which they feel they should belong. This finding was associated with the ways the offsprings had internalised the trauma and incorporated it to their personal life, either integrating it as resilience and power, or belittling its meaning.

SUBJECT AREA: The transgenerational transmission of Cyprus War Trauma to the survivor's adult offsprings

KEYWORDS: transgenerational transmission, adult offsprings, trauma survivors, war, displacement, Cyprus, transmissions' mechanisms, impact, reaction, resilience

Image 8. Source: MEKB, *Kıbrıs Tarihi 3* (Nicosia, 2005), p. 90.

Εικόνα 1. Δακρυσμένη Κύπρος. Πηγή: MEKB, *Kıbrıs Tarihi 3* (Nicosia, 2005) p. 90, στο Παπαδάκης, (2008 σελ.20)

«Το πρώτο βήμα για να ρευστοποιήσεις τον άνθρωπο..είναι να διαγράψεις την μνήμη του. Κατάστρεψε τα βιβλία, τον πολιτισμό του, την ιστορία του. Τότε βάλε κάποιον καινούριο να γράψει καινούρια βιβλία, να κατασκευάσει νέο πολιτισμό, να εφεύρει νέα ιστορία. Πριν να είναι αργά το έθνος θα ξεκινήσει να ξεχνάει αυτό που είναι και αυτό που ήταν. Ο κόσμος γύρω του θα ξεχάσει ακόμα πιο γρήγορα.»

Milan Kundera, 1980

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έννοια του ψυχολογικού τραύματος έχει γίνει αντικείμενο μελέτης τον τελευταίο αιώνα, καθώς πλέον του δίνεται ιδιαίτερη προσοχή και έμφαση, αναγνωρίζοντας τα χαρακτηριστικά του και θεωρώντας το ως ξεχωριστή διαγνωστική κατηγορία, σε αντίθεση με το παρελθόν που γινόταν αναφορά στη δυστυχία, την απελπισία και τις δύσκολες αναμνήσεις, αλλά όχι στην τραυματική μνήμη, με την έννοια που την γνωρίζουμε σήμερα (Young, 1995, στο Denham, 2008). Είναι, συνεπώς, φανερό πως το τραύμα είναι ένα φαινόμενο πολυδιάστατο, το οποίο μπορεί να προκληθεί από ποικιλία παραγόντων. Η συγκεκριμένη έρευνα, ωστόσο, εστιάζει στο τραύμα ως αποτέλεσμα πολεμικής σύρραξης, τραυματισμού, διωγμού και εκτοπισμού.

Η διεθνής βιβλιογραφία, αποσκοπώντας στην μελέτη του τραύματος του πολέμου, έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην περίπτωση του Ολοκαυτώματος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, η οποία συντάραξε την ανθρωπότητα και κινητοποίησε την επιστημονική κοινότητα. Πληθώρα ερευνών μελέτησαν τους επιζήσαντες των στρατοπέδων συγκέντρωσης και τις συνέπειες που ακολουθούσαν τη τραυματική αυτή εμπειρία. Αφορμώμενοι από τον εν λόγω πληθυσμό, οι θεωρητικοί εισήγαγαν τον όρο «σύνδρομο του επιζήσαντα» (survivor syndrome) αναφέροντας πως σε αυτή την περίπτωση «η τραυματική εμπειρία είναι πρωτοφανής, τα θύματα είναι κοινοί άνθρωποι, οι οποίοι δεν έχουν δυνατότητα αντίδρασης, έχουν χάσει κάθε ανθρώπινο δικαίωμα μέσα σε μια συνθήκη χωρίς χρονικό όριο, λόγω της οποίας φέρουν ανθεκτικά φυσικά και ψυχικά τραύματα και μετατρέπονται σε θύματα και μάρτυρες σκοτωμών μέσα σε απόλυτη σχεδόν κοινωνική απομόνωση» (Kijak&Funtowicz, στο Connolly, 2011 σελ.608).

Στη συνέχεια, οι έρευνες εστίασαν και σε άλλα είδη τραύματος όπως εκείνο της προσφυγιάς, της συμμετοχής στον πόλεμο και της βίαιης μετακίνησης από την εστία, μελετώντας και άλλους πολέμους και επεκτείνοντας το ενδιαφέρον τους ακόμα και στους απογόνους των επιζήσαντων τραύματος. Καθώς, η συναισθηματική δυσλειτουργία ενός ατόμου δυσκολεύει όλα τα συστήματα σχέσεων του, ειδικά αυτό της οικογένειας (Bowen, 1978, στο Haefner, 2014), αναδύθηκε η θεωρία της Διαγενεακής Μετάδοσης (Transgenerational Transmission) ή Δευτερογενούς Τραυματοποίησης (Secondary Traumatization-Secondary Trauma), σύμφωνα με την

οποία υποστηρίζεται πως οι άνθρωποι που έχουν σχέσεις με το τραυματισμένο άτομο μπορεί να βιώσουν σημαντική συναισθηματική δυσκολία (Figley, 1995, στο Zerach, G., & Aloni, R., 2015). Ωστόσο, η βιβλιογραφία παραμένει έως σήμερα διαχωρισμένη σχετικά με το εάν παρουσιάζεται ψυχοπαθολογία ή ανθεκτικότητα στους επιζήσαντες τραύματος και στους απογόνους τους (Bar-On et al., 1998), ενώ πληθώρα θεωριών έχουν προτείνει ποικίλους τρόπους μετάδοσης του τραύματος ανά τις γενεές.

Όλες, ωστόσο, συμφωνούν στην ύπαρξη διαγενεακής μετάδοσης στηριζόμενες παρόλα αυτά σε ερευνητικά δεδομένα παλαιότερων πολέμων, όπου δίνουν έμφαση κυρίως στους επιζήσαντες του τραύματος. Αντιθέτως, η παρούσα έρευνα προσβλέπει στο να φωτίσει μια περίπτωση ενός πολύ σύγχρονου και ερευνητικά παρθένου πολέμου, αυτόν της Κύπρου που έλαβε χώρα το 1974, εστιάζοντας μόνο στην δεύτερη γενιά. Ο Πόλεμος της Κύπρου συμπληρώνει μόλις 45 έτη και αφορά μια από τις πιο ιδιόζουσες περιπτώσεις, καθώς διήρκησε λίγο αφήνοντας, ωστόσο, τους κατοίκους πρόσφυγες στην χώρα τους και με πληθώρα αγνοουμένων και ανοιχτών υποθέσεων που δεν έχουν διαλευκανθεί έως και σήμερα. Το νησί της Κύπρου είναι διαχωρισμένο με Τουρκοκύπριους κατοίκους στο βόρειο τμήμα της και Ελληνοκύπριους στο νότιο, τεμνόμενο από μια αόρατη συνοριακή γραμμή, η οποία έγινε δυνατό να διαπερνάται το 2004. Το κυπριακό ζήτημα επίλυσης της κατάστασης έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις ανά τα χρόνια, και εξαιτίας της διέλευσης των συνόρων αλλά και των κοινωνικών ερευνών που λαμβάνουν χώρα τα τελευταία χρόνια, γίνεται δυνατή πλέον η επαφή με τον τόπο και την πατρική εστία. Ταυτόχρονα, προσφάτως έχει αρχίσει να γνωστοποιείται επίσημα στις οικογένειες προσφύγων η τύχη των αγνοούμενων τους και να δίνονται απαντήσεις σε ορισμένα ερωτήματά τους, με αποτέλεσμα να προκαλείται επανατραυματισμός στον πληθυσμό.

Οι ιδιαίτερες αυτές συνθήκες που επικρατούν, ωστόσο, δεν έχουν δεχθεί την απαραίτητη ερευνητική προσοχή και ψυχολογική υποστήριξη, ενώ ειδικά η δεύτερη γενιά προσφύγων δεν έχει ερευνηθεί σχεδόν ποτέ. Εξαιτίας των παραπάνω και καθώς «οι πληγές μετατρέπονται αργά σε σημάδια και οι τραγωδίες γίνονται ιστορία», όπως αναφέρεται στον Koranyi, (1969 σελ. 165) η συγκεκριμένη μελέτη δίνει έμφαση στους ενήλικες πλέον απογόνους των ανθρώπων που βίωσαν τον πόλεμο και τον εκτοπισμό, χωρίς να έχει καμία πρόθεση έκφρασης πολιτικής άποψης, αλλά με καθαρά ερευνητικό ενδιαφέρον και θέτει τα εξής ερευνητικά ερωτήματα: με ποιόν τρόπο μεταβιβάστηκε το τραύμα και ποιοι τρόποι μετάδοσης ενεργοποιήθηκαν, ποιες είναι οι

αναπαραστάσεις της δεύτερης γενιάς και πως οι απόγονοι ενέταξαν την τραυματική εμπειρία των γονέων τους στην προσωπική τους ιστορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Ορισμός Τραύματος

Στα Αρχαία Ελληνικά η λέξη «τραύμα» σημαίνει «φυσική πληγή» ή «τομή» (Spier, 2001 στο Özüoğun Küçükertan, 2013), ενόχληση ή εκδορά στα σωματικά όρια (Garland, 1998; Leydesdorff et al., 1999 στο Denham, 2008) και χρησιμοποιούνταν αρχικά στην ιατρική με διττό νόημα: α) τρίβω, διατρύπω και β) υπομένω, ξεπερνώ (Nestrovski, & Seligmann-Silva, 2000; Uchitel, 2001 στο Braga, Fiks, Mari & Mello, 2008). Το τραύμα είναι ένα βίαιο πλήγμα που είναι δυνατόν να προκαλέσει αποτελέσματα στα οποία δεν μπορούν να αντισταθούν τα άτομα. Το DSM-IV ορίζει ήδη από το 1994 (APA 1994, στο Lev-Wiesel, 2007 σελ. 74) το τραυματικό γεγονός ως «μια μη καθημερινή ανθρώπινη εμπειρία που εμπεριέχει σοβαρή βλάβη ή απειλή για τον εαυτό, τους συγγενείς ή την παρουσία κάποιου ή για την κοινωνία». Η πιο πρόσφατη αναφορά στο τραύμα από το DSM-V (American Psychiatric Association, 2013) προσθέτει και το κριτήριο της άμεσης ή έμμεσης έκθεσης. Πιο συγκεκριμένα, ορίζει ως άμεσα βιώματα τραυματικών γεγονότων «την έκθεση σε πόλεμο ως πολεμιστής ή πολίτης, την απειλητική ή πραγματική φυσική επίθεση (π.χ. επίθεση, ληστεία, κακομεταχείριση), την απειλητική ή πραγματική σεξουαλική βία (π.χ. βεβιασμένη σεξουαλική διείσδυση, διευκολυμένη αλκοολική/ ναρκωτική σεξουαλική εισχώρηση, βίαιη σεξουαλική επαφή, σεξουαλική παρενόχληση, σεξουαλικό λαθρεμπόριο), την απαγωγή, την ομηρεία, την τρομοκρατική επίθεση, τον βασανισμό, τη φυλάκιση ως αιχμάλωτος πολέμου, τις φυσικές ή ανθρώπινες καταστροφές και τα σοβαρά αυτοκινητιστικά ατυχήματα» (σελ. 274). Αντίστοιχα, θεωρεί ότι έμμεσα βιώματα τραυματικών γεγονότων προκύπτουν όταν το άτομο «μαθαίνει ότι κάποιος

κοντινός συγγενής ή φίλος εκτέθηκε σε τραύμα» διακρίνοντας «εάν το γεγονός εμπειρείχε πραγματική απειλή θανάτου, ήταν βίαιο ή τυχαίο».

1.1. Το τραύμα του Πολέμου και της Προσφυγιάς

Ο Παπαδόπουλος(2007) διαχωρίζει το τραύμα σε Τραύμα Προσφυγιάς, σε Ψυχολογικό και σε Κοινωνικό. Το πρώτο αναφέρεται στο φάσμα των φαινομένων που συνδέονται με την πραγματικότητα των προσφύγων. Στην αντίπερα όχθη, το Ψυχολογικό τραύμα αφορά την ψυχολογική επιρροή που μπορεί να έχει ο τραυματισμός ανεξαρτήτως εξωτερικών αιτιών. Υπό το πρίσμα διάφορων προσεγγίσεων έχει δοθεί πληθώρα ορισμών, με την ψυχαναλυτική να ορίζει το ψυχικό τραύμα ως «τη διέγερση από τον εξωτερικό κόσμο, η οποία είναι αρκετά δυνατή, ώστε να σπάσει την προστατευτική ασπίδα του ατόμου» (Freud, 1961, 1959, 1933 σελ. 63 στο Koranyi, 1969) και να διαταράζει την ψυχική δομή και την έννοια του εαυτού (Connolly, 2011). Στο παρόν, αναγνωρίζεται ότι το ψυχικό τραύμα μπορεί να προκαλείται από πληθώρα βιωμάτων, όπως συσσώρευση ήπιων παραγόντων στη διάρκεια των ετών ή και από ένα μόνο τραυματικό γεγονός (Waldram, 2004 στο Denham, 2008). Από την άλλη, το Κοινωνικό Τραύμα είναι το αποτέλεσμα διαφορετικών αναταραχών που βιώνει μια κοινωνία και την επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα, υλικά ή ψυχολογικά, οι οποίες έχουν δημιουργηθεί είτε από ανθρώπινη παρέμβαση (πόλεμος, καταδίωξη, αναταραχή, πληθυσμιακή μετακίνηση, οικονομική καταστροφή) είτε από φυσική καταστροφή (πλημμύρα, σεισμός, επιδημία), (Papadopoulos, 2007). Άλλοι θεωρητικοί, κάνουν αναφορά σε «Ιστορικό τραύμα» (Historical Trauma), ως τον «αθροιστικό συναισθηματικό και ψυχολογικό τραυματισμό κατά τη διάρκεια της ζωής και μεταξύ γενεών ο οποίος αναδύεται από τεράστιες συλλογικές τραυματικές εμπειρίες» (Brave Heart 2003, στο Denham, 2008 σελ.396). Ακόμη, έχει αναφερθεί και ο όρος «Πολιτισμικό τραύμα» (Cultural trauma), ως μια απώλεια της ταυτότητας και του νοήματος που επηρεάζει μια συνεκτική ομάδα ατόμων (Eyerman 2001, στο Argenti& Schramm, 2009). Σε αυτή την περίπτωση το τραύμα δεν είναι απαραίτητο να βιωθεί από όλους ούτε να βιωθεί άμεσα από κάποιον ή από το σύνολο της ομάδας. Ωστόσο, για το «Ιστορικό τραύμα» (Historical trauma) δεν υπάρχουν έγκυρες διαγνωστικές κατηγορίες και κριτήρια. Είναι αντιθέτως μια

ερμηνεία που δημιουργήθηκε για να νοηματοδοτήσει τραύματα του παρελθόντος που ηχούν στο παρόν (Lambek, & Antze, 1996 στο Maxwell, 2014).

Ένα από τα πλέον τραυματικά γεγονότα ανθρώπινης παρέμβασης είναι ο πόλεμος, καθώς δημιουργεί ανυπολόγιστες καταστροφές και συνέπειες. Ορισμένοι θεωρητικοί, εστιάζοντας στο τραυματικό βίωμα του πολέμου, χώρισαν το τραύμα σε βίαιο και μη βίαιο. Βίαιο θεωρείται το τραύμα όταν το άτομο υπήρξε μάρτυρας φόνων, βιασμών ή ανταλλαγής πυρών, όταν απειλήθηκε άμεσα, χτυπήθηκε, τραυματίστηκε ή βιάστηκε ή όταν μετακίνησε πληγωμένους ή νεκρούς. Από την άλλη, ως μη βίαιο τραύμα θεωρήθηκαν καταστάσεις έντονου κρύου, φόβου θανάτου από κρύο ή λιμοκτονία, καθώς και καταστάσεις υποχρεωτικής μετακίνησης (Allwood, Bell-Dolan, & Husain, 2002). Παρ' όλα αυτά, τόνισαν ότι τόσο οι βίαιες όσο και οι μη βίαιες εμπειρίες μπορεί να είναι εξίσου τραυματικές.

Ανεξαρτήτως βέβαια άμεσης ή έμμεσης έκθεσης και έντασης, το τραυματικό βίωμα του πολέμου συνεπάγεται και το Τραύμα της Προσφυγιάς. Στη διεθνή βιβλιογραφία γίνεται εκτενής λόγος για το «Τραύμα της Προσφυγιάς» (Refugee Trauma) αναφερόμενη σε μια ευρεία ποικιλία συνθηκών και σε έναν μεγάλο αριθμό προσφύγων που αντιμετωπίζουν οικονομικά και επαγγελματικά προβλήματα στον νέο τόπο κατοικίας, διαγενεακές συγκρούσεις, αλλαγές και κοινωνική απομόνωση (Boehnlein, & Kinzie, 1995), συνθήκες τις οποίες αντιμετώπισε και ο πληθυσμός της Κύπρου μετά τον πόλεμο του 1974. Το Τραύμα της Προσφυγιάς είναι αποτέλεσμα πολλαπλών κοινωνικών και συναισθηματικών περιορισμών που έχουν ενσωματωθεί στις προσωπικές εμπειρίες των ατόμων (George, 2010). Το φαινόμενο αυτό έχει μελετηθεί υπό το πρίσμα εθνογραφικών, βιοατρικών και κοινωνικοπολιτικών προσεγγίσεων, με τις πρώτες έρευνες να αφορούν τη μακροχρόνια ψυχολογική προσαρμογή των επιζησάντων του Ολοκαυτώματος και ένα δεύτερο κύμα ερευνών να επικεντρώνεται στον πόλεμο του Βιετνάμ και τους πολέμους της Κεντρικής Αμερικής, της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής (Boehnlein, & Kinzie, 1995).

Για να κατανοηθεί καλύτερα το εν λόγω τραύμα θα πρέπει να γίνει αναφορά στην έννοια «πρόσφυγας». Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης, το 1951 (στο Συμβούλιο της Ευρώπης & ΓΕΕΜ σελ. 2), ως «πρόσφυγας» ορίζεται «κάθε άτομο που (...) λόγω βάσιμου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής του σε κάποια κοινωνική ομάδα ή λόγω των πολιτικών του πεποιθήσεων βρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και δεν είναι σε θέση ή, λόγω του εν λόγω φόβου, δεν

επιθυμεί να θέσει τον εαυτό του υπό την προστασία της εν λόγω χώρας (...)). Ωστόσο, στην περίπτωση της Κύπρου, το τραυματικό βίωμα του πολέμου ανάγκασε πληθώρα ατόμων όχι μόνο να βρεθεί εκτός της χώρας ιθαγένειάς της αλλά και να εκτοπιστεί στο εσωτερικό της χώρας. Ως εσωτερικά εκτοπισμένοι, αναφέρεται «κάθε άτομο που φεύγει από την εστία του, λόγω προβλημάτων όπως ο πόλεμος, οι εθνικές εκκαθαρίσεις, η θρησκευτική καταδίωξη ή ο λιμός. Οι εκτοπισμένοι στο εσωτερικό της χώρας τους δεν στερούνται των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, ωστόσο, είναι ότι η κυβέρνησή τους αδυνατεί ή δε θέλει να τους προστατέψει παρότι είναι υποχρεωμένη να το πράττει» (Κοσμόπουλος, 2016 στο Παπαπάνου 2016 σελ. 14). Ως αποτέλεσμα του Πολέμου της Κύπρου, πολλοί κάτοικοι έγιναν πρόσφυγες αναχωρώντας για άλλες χώρες, ενώ ακόμα περισσότεροι βρέθηκαν εκτοπισμένοι.

Οι πρόσφυγες που φθάνουν σε μια καινούρια χώρα καλούνται να ισορροπήσουν μεταξύ διαπολιτισμικής επαφής και πολιτισμικής διατήρησης και να αφομοιωθούν. Ο βαθμός ισορροπίας που θα επιτύχουν, η απομόνωση που μπορεί να νιώθουν από τον πολιτισμό τόσο της χώρας καταγωγής τους όσο και της χώρας υποδοχής τους, καθώς και η διαδικασία της μετάβασης αυτής καθαρής, θεωρείται τραυματική και απειλητική για την ψυχική τους υγεία (Desjarlais, Eisenberg, Good & Kleinman, 1995 στο Phipps & Degges-White, 2013). Την ίδια απειλή μπορεί να θεωρηθεί πως αντιμετωπίζουν και οι εσωτερικά εκτοπισμένοι, καθώς ήρθαν αντιμέτωποι με πληθώρα τραυματικών γεγονότων –άμεσα ή έμμεσα– και κλήθηκαν με τη σειρά τους να μετακινηθούν βίαια από τις εστίες τους. Ως εκ τούτου, οποιαδήποτε, αναφορά στο τραύμα διαπολιτισμικά απαιτεί να ληφθεί υπόψη το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο των πληθυσμών, όπως η οικογένεια και η κοινωνική δομή, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις και το πολιτικό γίγνεσθαι.

Μιλώντας ωστόσο για ένα τραυματικό γεγονός που έπληξε μια ομάδα ανθρώπων, όπως ο πόλεμος, πρέπει να γίνει αναφορά και στην «ταυτότητα της μεγάλης ομάδας» (εθνικής, κρατικής, θρησκευτικής), όπου πληθώρα ατόμων, παρόλο που συνδέονται με αίσθηση ομοιότητας και μοιράζονται ποικίλα χαρακτηριστικά με άτομα από άλλες ομάδες, έχουν μια κοινή υποκειμενική εμπειρία, το λεγόμενο «επιλεγμένο τραύμα» (Chosen Trauma), την «κοινή νοηματική προβολή του τραυματικού γεγονότος, το οποίο γίνεται σημαντικός δείκτης ταυτότητας της ομάδας» (Volkan, 2012, σελ. 1). Σκοπός τους είναι να διατηρήσουν και να προστατεύσουν την ταυτότητα της ομάδας

τους, συνεπώς, σε περιπτώσεις οπισθοδρόμησης, το «επιλεγμένο τραύμα» ενεργοποιείται για να αντιμετωπίσει την απειλή της ταυτότητας με πιθανά δραματικά και καταστροφικά αποτελέσματα. Το τραύμα, άλλωστε, δεν είναι ένα γεγονός από μόνο του αλλά ανάγεται σε γεγονός μέσω του νοήματος του πλαισίου που του δίνεται, αφού για να είναι κάτι τραύμα θα πρέπει να μνημονεύεται (Smelser, 2004 στο Murer, 2009). Με τον καιρό, ωστόσο, το τραύμα αλλάζει λειτουργία και η σημασία του δεν έγκειται πλέον στην ιστορική αλήθεια, αλλά στο ότι η ομάδα συνδέεται μέσω του μοιράσματος (Volkan, 1991, 1992, 1997, 1998a Volkan & Itzkowitz, 1993, 1994 στο Volkan, 2001).

Η έννοια του τραύματος του Πολέμου και της Προσφυγιάς, ωστόσο, καθώς και η σημασία της «ταυτότητας της μεγάλης ομάδας» και του τρόπου λειτουργίας της, δεν μπορούν να κατανοηθούν επαρκώς εάν δεν γίνει αναφορά στην περίπτωση της Κύπρου, η οποία μελετάται στην εν λόγω έρευνα, και των ιστορικών γεγονότων που οδήγησαν τον πληθυσμό της σε εσωτερικές και εξωτερικές μετακινήσεις και κατ'επέκταση στον τραυματισμό.

1.2. Η περίπτωση της Κύπρου

Το 1878 η Βρετανική αποικιοκρατία διαδέχθηκε την επί τρεις αιώνες Οθωμανική Κυριαρχία στην Κύπρο. Τον 20^ο αιώνα ο ελληνικός και ο τουρκικός εθνικισμός σημειώνουν μεγάλη άνοδο, με τους Ελληνοκύπριους να υποστηρίζουν την «ένωση», δηλαδή την συνένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, και τους Τουρκοκύπριους στην αρχή να υποστηρίζουν τη συνέχιση της βρετανικής διακυβέρνησης και αργότερα να απαιτούν την «taksim», δηλαδή τη διαίρεση της Κύπρου. Ήδη από το 1955, τον αγώνα για την ένωση με την Ελλάδα, υποστήριζε η ένοπλη οργάνωση ΕΟΚΑ (Εθνικός Οργανισμός Κυπρίων Αγωνιστών), ενώ από την πλευρά των Τουρκοκύπριων δημιουργήθηκε το 1955 η ένοπλη ομάδα ΤΜΤ (Τουρκική Αντιστασιακή Οργάνωση). Αυτές οι αντίθετες δυνάμεις και οι βρετανικές πολιτικές επιλογές που επιδείνωναν τη διαίρεση, οδήγησαν σε βίαιες εσωτερικές αντιπαραθέσεις, με αποτέλεσμα το 1960 η Κύπρος να ανακηρυχτεί ανεξάρτητο κράτος, ως Κυπριακή Δημοκρατία, με πληθυσμό 80% Ελληνοκυπρίων και 18% Τουρκοκυπρίων. Ακολούθησε δυσαρέσκεια και στα δύο τμήματα του πληθυσμού, με σποραδικές εντάσεις και αναταραχές και με το 1/5 του πληθυσμού των Τουρκοκύπριων να εκτοπίζεται εσωτερικά μέχρι το 1967. Ταυτόχρονα, εξαιτίας της Χούντας του 1967 στην Ελλάδα, η ελληνοκυπριακή ηγεσία

σταδιακά απομακρύνθηκε από την επιδίωξη της ένωσης με την Ελλάδα και υποστήριξε την διατήρηση της Ανεξαρτησίας της Κύπρου. Το γεγονός αυτό προκάλεσε μια νέα διαμάχη, αυτή τη φορά μεταξύ ελληνοκύπριων, οι οποίοι χωρίστηκαν σε δύο ομάδες, εκείνους που υποστήριζαν την ανεξαρτησία και εκείνους που υποστήριζαν την «ένωση». Αναπτύχθηκε τότε μια μικρή ομάδα, που ονομάστηκε ΕΟΚΑ Β΄, η οποία με την βοήθεια της Χούντας οργάνωσε πραξικόπημα το 1974 εναντίον του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, προκειμένου να επιτευχθεί ένωση με την Ελλάδα. Αυτό το γεγονός οδήγησε σε επίθεση των Τούρκων και κατάληψη του βόρειου τμήματος της Κύπρου, χωρίζοντας έτσι το νησί σε δύο «ζώνες». Ως αποτέλεσμα, πολλοί Ελληνοκύπριοι εκτοπίστηκαν στη Νότια πλευρά του νησιού και Τουρκοκύπριοι στη Βόρεια, ενώ αμφότερες οι εθνοτικές ομάδες ήρθαν αντιμέτωπες με νεκρούς, αγνοούμενους, πόλεμο, μετατόπιση και άλλα τραύματα. Μετά την επίθεση κηρύχτηκε ανακωχή μεταξύ των δύο κοινοτήτων, η οποία ισχύει έως και σήμερα. Ακολουθώντας τις εξελίξεις, το 1983 οι τουρκοκυπριακές αρχές ανακοίνωσαν μονόπλευρα την ίδρυση του δικού τους κράτους στην Βόρεια Κύπρο, το οποίο ονόμασαν Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου (TRNC), η οποία παραμένει έως και σήμερα διεθνώς μη αναγνωρισμένη (Papadakis, 2008), ενώ οι Ελληνοκύπριοι παραμένουν υπό το καθεστώς της Δημοκρατίας της Κύπρου (Özürçun Küçükertan, 2013). Από το 1974 και ύστερα, η μεγαλύτερη προσπάθεια επίλυσης του Κυπριακού Ζητήματος πραγματοποιήθηκε το 2004, όταν η πρόταση για μια ομοσπονδιακή δικοινοτική επίλυση γνωστή ως «Σχέδιο Ανάν» κατέληξε σε δημοψήφισμα στις δύο κοινότητες. Η προσπάθεια απέτυχε, ωστόσο, όταν το σχέδιο απορρίφθηκε από την ελληνοκυπριακή πλευρά, παρόλο που έγινε αποδεκτό από την τουρκοκυπριακή. Λίγες μέρες αργότερα, η Δημοκρατία της Κύπρου εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με αποτέλεσμα μόνο η ελληνοκυπριακή πλευρά να γίνει μέρος της Ένωσης, ενώ η ελληνοτουρκική να αποκλειστεί. Ως εκ τούτου, η Πράσινη Γραμμή των συνόρων μεταξύ του βόρειου και του νότιου τμήματος του νησιού έγινε το ευρωπαϊκό επισφαλές σύνορο της Ανατολής. Ωστόσο, από το 2003 οι Τουρκοκυπριακές αρχές άνοιξαν τα προηγουμένως μη διαπερατά εσωτερικά σύνορα, επιτρέποντας τη διέλευση από το Νότιο στο Βόρειο τμήμα του νησιού, χωρίς μέχρι τώρα να έχουν σημειωθεί ιδιαίτερες εντάσεις (Papadakis, Peristianis, & Welz, 2006).

2. Αντιδράσεις στο Τραύμα

Σύμφωνα με κάποιους θεωρητικούς, το τραυματικό γεγονός δεν διαχωρίζεται από την επιρροή που φέρει (Papadopoulos, 2005 στο Papadopoulos, 2007) και υποστηρίζεται πως στο σύνολό τους οι επιζήσαντες από τραύμα καλούνται να ενώσουν τα κομμάτια του εαυτού τους (Baranger, Baranger, & Mom, 1988 στο Cavalli, 2012), καθώς το τραυματικό γεγονός προκαλεί επιπτώσεις στη μνήμη, τη λειτουργικότητα, τον βιολογικό συντονισμό του άγχους και τη διαπροσωπική εγγύτητα (Kolk, 2000). Αντιθέτως, κατ' άλλους, η αντίδραση των ατόμων στο τραύμα είναι εξατομικευμένη (Παπαδόπουλος 2007, Danieli, 1998 στο Lev Wiesel, 2007). Δηλαδή, τα τραυματικά γεγονότα μπορεί να αντιμετωπιστούν διαφορετικά από το κάθε άτομο, δημιουργώντας σε κάποιους αίσθηση αποπροσανατολισμού, με καταστροφικά αποτελέσματα, ενώ άλλους να τους οδηγήσει σε νέους τρόπους αντιμετώπισης (Papadopoulos, 2007). Συνεπώς, όλοι οι εκτοπισμένοι βίωσαν το τραύμα του πολέμου και της μετακίνησης, ωστόσο δεν είναι όλοι απαραίτητα ψυχολογικά τραυματισμένοι. Αυτό σημαίνει ότι η ύπαρξη συγκεκριμένων καταστροφικών γεγονότων δεν θα πρέπει να οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κάθε άτομο που εκτίθεται σε αυτούς θα έχει σε κάποιο βαθμό ψυχολογική δυσκολία, αναταραχή, πόνο, διαταραχή και πανικό. Είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι κάθε τραυματικό γεγονός δεν οδηγεί σε κίνδυνο εκδήλωσης ψυχικής ασθένειας. Το κάθε άτομο ή κοινωνική ομάδα διαφέρει στον τρόπο που βιώνει, επεξεργάζεται και θυμάται γεγονότα, συνεπώς είναι αδύνατον να υποθέτει κανείς ότι ένα γεγονός, ανεξαρτήτως σημασίας και έντασης, θα επηρεάσει με τον ίδιο τρόπο δύο άτομα ή δύο κοινωνικές ομάδες. Στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο το τραύμα επηρεάζει την ψυχική υγεία απαιτείται να ληφθεί υπόψη η ταυτότητα του ατόμου, η κοινωνία στην οποία ζει, η προσαρμοστικότητα και οι αντιστάσεις του στο τραύμα (Kirmayer, Gone & Moses, 2014). Σύμφωνα, άλλωστε, με πρόσφατη ετυμολογική έρευνα (Papadopoulos, 2000, 2001, 2002a, 2002b) αποκαλύπτεται πως η ίδια η λέξη τραύμα προέρχεται από το ελληνικό ρήμα τείρω που έχει δύο έννοιες: (1) τρίβω επάνω, αλλά και (2) τρίβω εκτός, τρίβω για να φύγει. Επομένως, το τραύμα μπορεί να είναι είτε το σημάδι που έγινε πάνω στο άτομο ύστερα από τρίψιμο και έχει την μορφή πληγής, είτε μια καθαρή επιφάνεια απ' όπου τρίφτηκαν και σβήστηκαν τα σημάδια. Αντίστοιχα, από τη μια μεριά θεωρείται πως οι εκτοπισμένοι και οι πρόσφυγες είναι τραυματισμένοι και χρειάζονται βοήθεια, κάτι που είναι αληθές και κυριαρχεί στην παγκόσμια βιβλιογραφία, όπου συχνά αναφέρεται ότι τα αποτελέσματα του τραύματος

στους πρόσφυγες είναι ανυπολόγιστα, μακροχρόνια και καταστρεπτικά για τον εσωτερικό και εξωτερικό τους κόσμο (Steel et al., 2006). Από την άλλη, ωστόσο, το τραύμα μπορεί να οδηγήσει σε «σβήσιμο» των σημαδιών και ανάδειξη της δυνατότητας να ξεπεραστεί, ενδοβάλλοντας νόημα στη ζωή του ατόμου (Braga, Fiks, Mari & Mello, 2008). Οι δύο αυτές νοηματοδοτήσεις, η αρνητική και η θετική, αποτελούν τις δύο πιθανές αντιδράσεις των ανθρώπων στο τραύμα.

2.1.Αρνητική νοηματοδότηση

Η αρνητική νοηματοδότηση ενός τραύματος είναι ο ψυχολογικός τραυματισμός που μπορεί να οδηγήσει σε παθολογικές αντιδράσεις του ατόμου για μεγαλύτερο ή μικρότερο διάστημα, δεδομένου ότι όταν ένα τραύμα περάσει τους προστατευτικούς μηχανισμούς, η δομή του εαυτού αλλάζει και προκαλείται πληθώρα συμπτωμάτων (Lifton, 1979 στο Prot, 2010). Αναφερόμενοι σε όσους επέζησαν του Ολοκαυτώματος, πολλοί θεωρητικοί έκαναν λόγο για το «Σύνδρομο του Επιζήσαντα» (Survivor Syndrome), (Niederland, 1964; Chodoff, 1963 στο Koranyi, 1969), το οποίο αργότερα χρησιμοποιήθηκε και για περιπτώσεις άλλων επιζήσαντων. Σύμφωνα με αυτό, τα άτομα που επέζησαν κάποιου τραύματος, μπορεί να υποφέρουν από χρόνια κατάθλιψη και άγχος, αλλαγή προσωπικότητας, επαναλαμβανόμενους εφιάλτες (Hellweg-Lrsen, 1952; Kardiner, 1959), έντονες, καθημερινές αναμνήσεις από τις τραυματικές εμπειρίες, έλλειψη λίμπιντο, αίσθημα αδυναμίας και απώλειας (Sterba, 1964; Strauss, 1961), απάθεια (Greenson, 1949), κούραση και απώλεια ενέργειας, απόσυρση από οποιοδήποτε ερέθισμα (Niederland, 1964) και από κοινωνικές δραστηριότητες, ευαισθησία στους ήχους (Bychowski, 1964), καθώς και δυσκολία δημιουργίας και διατήρησης σχέσεων εγγύτητας (Gampel, 1988, στο Scharff, 2007), ενώ σε ακραίες περιπτώσεις ψύχωση ή και οριακή διαταραχή (Grubrich-Simitis, 1981 στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005). Επίσης, ορισμένες φορές έχει παρατηρηθεί δυσκολία συγκέντρωσης, απώλεια μνήμης, αποπροσανατολισμός (Niederland, 1964), ανησυχία για το μέλλον, ενώ μπορεί να υπάρξουν και ψυχοσωματικές αντιδράσεις (Bastiaans, 1957; von Bayer, 1964; Bensheim, 1960; Trautmann, 1961; Davidson, 1980), όπως πονοκέφαλοι, μυϊκοί σπασμοί, υπερένταση και διατροφικές διαταραχές (στο Koranyi, 1969). Μέσα σε αυτά τα συμπτώματα εντάσσεται και η «Ενοχή της Επιβίωσης» (Survivors' guilt), (Niederlan 1968, & Wardi, 1992 στο Felix de Medelsohn, 2008), στην οποία μπορεί ο επιζήσας να νιώθει διότι δεν μπόρεσε να σώσει κάποια

αγαπημένα του πρόσωπα ή χρειάστηκε να προβεί σε πράξεις ενάντια στη συνείδησή του, προκειμένου να επιζήσει. Θα πρέπει, ωστόσο, η γενίκευση αυτή να γίνει με προσοχή, μιας και το τραύμα του Ολοκαυτώματος διαφέρει από άλλα πολεμικά τραύματα σε επίπεδο υποστήριξης από το ευρύτερο περιβάλλον και διάρκειας. Παρ' όλα αυτά, κάποια από τα παραπάνω χαρακτηριστικά, όπως ψυχοπαθολογικά συμπτώματα, μετατραυματικό στρες, αγχώδης διαταραχή και κατάθλιψη παρατηρήθηκαν και σε επιζήσαντες άλλων τραυμάτων, από μεταγενέστερες έρευνες (Sigal, 1995; Baron, 1996, στο Lindert, Knobler, Kawachi, Bain, Abramowitz, McKee, Reinhartz & McKee, 2017).

Αξίζει να αναφερθεί πως στις αρνητικές αντιδράσεις του τραυματικού γεγονότος εντάσσεται και το «Σύνδρομο Μετατραυματικού Στρες» (Post Traumatic Stress Disorder), το οποίο αναδύθηκε πρώτη φορά ως ξεχωριστή διαγνωστική κατηγορία στο DSM το 1980 (DSM-III, APA στο Behnlein, 1995). Στο πιο πρόσφατο DSM-V δίνεται πλέον μια πιο σαφής εικόνα του PTSD, συμπεριλαμβανομένων πολλών κριτηρίων. Το πρώτο κριτήριο είναι η άμεση ή έμμεση έκθεση σε απειλή θανάτου, σε σοβαρό τραυματισμό ή σεξουαλική βία. Το δεύτερο αναφέρεται στην παρουσία συγκεκριμένων συμπτωμάτων μετά την έκθεση στο τραυματικό γεγονός, όπως είναι αυθόρμητες μνήμες του γεγονότος ή σχετικά όνειρα, αποστασιοποιημένες αντιδράσεις (flashbacks) -όπου το άτομο αντιδρά σαν να βιώνει το γεγονός και αποκόπτεται από το περιβάλλον του- η έντονη αναστάτωση ή οι ψυχολογικές αντιδράσεις σε καταστάσεις που συμβολίζουν ή μοιάζουν στο γεγονός, ανάμεσα σε άλλα κριτήρια (APA, 2013). Πλέον ο όρος χρησιμοποιείται, για να περιγράψει μεγάλο εύρος προσωπικών, κοινωνικών και πολιτικών τραυμάτων (Kidron, 2003 στο Denham, 2008).

Από τον ορισμό και την αναγνώριση του PTSD και ύστερα, υπάρχουν αρκετές μελέτες που ερευνούν τη σύνδεσή του με το τραύμα και τα αποτελέσματα που έχει στην προσωπική και οικογενειακή ζωή. Όπως έχει αποδειχθεί ερευνητικά, όσοι υπέφεραν από PTSD είχαν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση, υψηλότερα επίπεδα στρες, ενώ θεωρούσαν τις οικογένειές τους ως λιγότερο λειτουργικές και υγιείς, με έμμεση και ασαφή επικοινωνία (Davidson & Mellor, 2001). Επιπλέον, έρευνες έχουν μελετήσει την συχνότητα εμφάνισης του PTSD μετά από τραύμα. Σύμφωνα με εκείνες, τα τραυματικά γεγονότα όπως βασανισμός και βία ακολουθούνται από ένα ποσοστό 39,6% εμφάνισης PTSD (Karanci et al., 2012 στο Özüoğün Küçükertan, 2013), ενώ οι φυσικές καταστροφές σημειώνουν ποσοστό 13,3%. Συνολικά, το 35% των ατόμων

που βιώνουν τραύμα εμφανίζουν PTSD, αποδεικνύοντας τη συσχέτιση μεταξύ έκθεσης στο τραύμα και κατάθλιψης, άγχους, πολύπλοκου θρήνου, αυτοκτονικών ιδεασμών, χρήσης ουσιών και PTSD (Bonanno, Brewin, Kaniasty, & Greca, 2010 στο Özüoğun Küçükertan, 2013).

Τέλος, πέραν των αντιδράσεων που μπορούν να καταλήξουν σε «Ψυχιατρική Διαταραχή» (Psychiatric Disorder, PD) (Steel, Slove, Phan, & Bauman 2002), έχουν παρατηρηθεί ερευνητικά και άλλες δύο κατηγορίες αρνητικών αντιδράσεων σε ένα τραυματικό γεγονός. Η πρώτη ορίζεται ως «Καθημερινός Ανθρώπινος Πόνος» (Ordinary Human Suffering, OHS), ο οποίος προκύπτει όταν δεν ικανοποιούνται οι προσδοκίες που έχει το άτομο, ενώ η δεύτερη ως «Αγχωτική Ψυχολογική Αντίδραση» (Distresful Psychological Reaction, DPR), (Παπαδόπουλος 2007), η οποία είναι αποτέλεσμα κάποιου εντονότερου τραυματικού βιώματος.

2.2. Θετική Νοηματοδότηση

Από την άλλη, οι θετικές αντιδράσεις στο τραύμα δεν έχουν τύχει αντίστοιχης διερεύνησης, ωστόσο έχει αποδειχθεί πως υπάρχουν πρόσφυγες και εκτοπισμένοι που όχι μόνο επιβίωσαν από την εκάστοτε τραυματική συνθήκη αλλά και ενισχύθηκαν από αυτήν, καθώς η ευαλωτότητα και οι προστατευτικοί μηχανισμοί θεωρείται πως λειτουργούν στα σημεία καμπής της ζωής των ανθρώπων (Rutter, 1987 στο Scharff, 2007). Συγκεκριμένα, έχει αναφερθεί (Mollica, 1999 στο George, 2010) πως οι επιζήσαντες τραύματος έχουν την εσωτερική δυνατότητα να θεραπεύσουν τον εαυτό τους στον αγώνα για επιβίωση. Οι πρώτες αναφορές που ανέδειξαν τους προβλεπτικούς παράγοντες επακόλουθης ψυχικής υγείας των επιζησάντων από τραύμα (Dimsdale, 1974; Harel, Kahana, & Kahana, 1988; Leon, Butcher, Kleinman, Goldberg, & Almog, 1981), ήρθαν σε αντίθεση με τα ευρήματα που, εστιάζοντας στους επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος, υποστήριζαν μέχρι τότε την επακόλουθη ψυχική αναπηρία. Πρωτοπόροι αυτής της εστίασης ήταν οι Jung (1931, 1943, 1945, 1951 στο Papadopoulos, 2007) και Frankl (1959 στο Papadopoulos, 2007). Πιο αναλυτικά, οι έρευνες εστίασαν για πρώτη φορά στις δυνατότητες προσαρμογής και επανένταξης των ανθρώπων, οι οποίοι σημείωσαν θετική κοινωνική και οικογενειακή λειτουργία και υψηλή κοινωνικοοικονομική και προσωπική επιτυχία μετά το τραύμα (στο Yehuda et al., 1998).

Συνεπώς, η θετική αντίδραση στο τραύμα προκαλείται όταν τα άτομα νοηματοδοτούν τις αρνητικές εμπειρίες τους μετατρέποντάς τις σε θετικές, αντλώντας δύναμη από αυτές. Έχει προκύψει συνεπώς ο όρος «Ενεργοποιημένη Ανάπτυξη στην Αντιξοότητα» (Adversity-Activated Development AAD), (Papadopoulos, 2004, 2006), ο οποίος αναφέρεται στο άμεσο αποτέλεσμα της έκθεσης στην αντιξοότητα. Σύμφωνα με αυτόν, όταν το άτομο –εκτοπισμένος ή πρόσφυγας– συνειδητοποιήσει πως διέφυγε τον κίνδυνο, ενδέχεται να αρχίσει να εκτιμά την νέα του ζωή, ενώ μερικοί φτάνουν στο σημείο να θεωρήσουν χωρίς νόημα την προηγούμενη καθημερινότητά τους (Papadopoulos, 2007). Η υιοθέτηση αυτού του τρόπου αντίδρασης μπορεί να επηρεάσει θετικά και το μέλλον του ατόμου, καθώς φαίνεται πως η επιτυχής αντιμετώπιση του τραύματος πιθανόν να ενισχύσει τις δυνατότητες διαχείρισης μελλοντικών απαιτητικών καταστάσεων από το άτομο (Cumming et al., 200; Rutter, 1987 στο Scharff, 2007).

Άλλοι αντίστοιχοι όροι που έχουν δοθεί για την θετική αντίδραση στο τραυματικό γεγονός είναι η «Μετατραυματική Αντίδραση στο Στρες» (Post-Traumatic stress reaction PTSD), (Lomranz 2000 στο Prot, 2010), η οποία αναφέρεται σε δυνατότητες ανάπτυξης και μηχανισμούς διαχείρισης των ατόμων μετά το τραύμα (Berger, 1977 στο Prot, 2010), εστιάζοντας κυρίως στου επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος. Άλλοι όροι που έχουν χρησιμοποιηθεί και καλύπτουν και άλλου είδους τραύματα είναι η «Σχετιζόμενη με το Στρες Ανάπτυξη» (Stress Related Growth), η «Σχετιζόμενη με την Κρίση Ανάπτυξη» (Crisis Related Growth or Development) και ο «Θετικός Μετασχηματισμός που ακολουθεί το τραύμα» (Positive Transformation Following Trauma) (Affleck, & Tennen, 1996; Folkman, 1997; Harvey, 1996 στο Papadopoulos, 2007). Ωστόσο, φαίνεται να κυριαρχεί ο όρος της «Μετατραυματικής Ανάπτυξης» (Post-Traumatic Growth, PTG), (Tedeschi & Calhoun, 1996; Tedeschi, Park, & Calhoun, 1998) και αυτός της «Ενεργοποιημένης Εξέλιξης στην Αντιξοότητα» (Adversity Activated Development, AAD). Η διαφορά των δύο όρων έγκειται στο ότι ο πρώτος προϋποθέτει πως όλοι όσοι έχουν εκτεθεί σε αντιξοότητα έχουν αυτομάτως τραυματιστεί, πως η ανάπτυξη έρχεται μετά το τραύμα, όπως και στην περίπτωση του PTSD, και ακριβώς η χρήση της λέξης «ανάπτυξης» (growth) μπορεί να έχει και αρνητική χροιά, σε αντίθεση με την λέξη «εξέλιξη» (development) που έχει πιο θετικές αποκρίσεις. Αντιθέτως, ο όρος AAD εμπεριέχει την πιθανότητα οι πρόσφυγες να συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν αντιξοότητες και μετά την μετακίνησή τους,

υπονοώντας πως οι θετικές επιδράσεις μπορεί να βιώθηκαν τόσο ύστερα όσο και κατά τη διάρκεια της αντιξοότητας. Επιπλέον, σε αυτή την περίπτωση τα άτομα μπορεί να μην συνειδητοποιούν τις θετικές αντιδράσεις τους, μιας και εστιάζουν κυρίως στα ελλείμματα, τις απώλειες, τον πόνο και το τραύμα τους, ωστόσο η «Ενεργοποιημένη Ανάπτυξη της Αντιξοότητας» (AAD) δημιουργείται ακριβώς επειδή η οι αντιξοότητες αποκαλύπτουν τα όρια των ατόμων (Papadopoulos, 2007).

Τέλος, μια άλλη αντίδραση στο τραύμα, η οποία έχει ερευνηθεί επισταμένως τα τελευταία χρόνια, είναι η «Ανθεκτικότητα» (Resilience) των ατόμων, η οποία ορίζεται ως μια διαδικασία που το άτομο υπερνικά και δεν υποκύπτει στα αποτελέσματα του τραύματος (Masten, 2012; Reed, 1012; Rutt, 1987, στο Lindert, Knobler, Kawachi, Bain, Abramowitz, McKee, Reinhartz & McKee, 2017). Η ανθεκτικότητα είναι η διαδικασία, η δυνατότητα ή το αποτέλεσμα της επιτυχούς προσαρμογής, παρά τις αντίξοες συνθήκες (Masten et al., 1990 στο Lee, Cheung & Kwong, 2012), (APA, n.d., στο Lee, Cheung & Kwong, 2012) ή η διαδικασία προσαρμογής απέναντι σε αγχογόνους παράγοντες, στο τραύμα, την αντιξοότητα, την τραγωδία και την απειλή. Η μετατόπιση των προσεγγίσεων για τον όρο αφορά την εστίαση στις δυνατότητες του ατόμου και όχι στους παράγοντες κίνδυνου (Benson, 1997, στο Lee, Cheung & Kwong, 2012). Ουσιαστικά, η ανθεκτικότητα είναι η δυνατότητα του ατόμου να προσαρμόζεται στις αλλαγές με υγιή τρόπο (Catalano, Berglund, Ryan, Lonczak, & Hawkins, 2004 στο Lee, Cheung & Kwong, 2012), η διαδικασία να λειτουργεί φυσιολογικά λαμβάνοντας υπόψη τους προστατευτικούς παράγοντες (Richardson, 2002 στο Lee, Cheung & Kwong, 2012) και το αποτέλεσμα επιτυχούς αντιμετώπισης στρεσογόνων παραγόντων (Masten et al., 1990 στο Lee, Cheung & Kwong, 2012). Ωστόσο, διαφοροποιείται από την AAD, αφού η ανθεκτικότητα αναφέρεται ψυχολογικά σε άτομα, οικογένειες ή κοινωνίες που αντιστέκονται στις πιέσεις και δεν αλλάζουν τις βασικές τους αξίες, δυνατότητες ή ικανότητες, αλλά διατηρούν αξίες και ικανότητες που είχαν προ τραύματος, σε αντίθεση με την AAD, η οποία εντάσσει καινούρια χαρακτηριστικά στα άτομα (Papadopoulos, 2007).

2.3. Προστατευτικοί Παράγοντες και Παράγοντες Κινδύνου

Κλείνοντας, είναι απαραίτητο να αναφερθεί πως η διαφορά των ανθρώπων που ξεπερνούν δύσκολες εμπειρίες από εκείνους που τραυματίζονται είναι οι

προστατευτικοί παράγοντες, κατά Smith (2002, στο Lee, Cheung & Kwong, 2012). Εσωτερικοί προστατευτικοί παράγοντες είναι η αισιοδοξία, οι αντιλήψεις του ελέγχου, η αυτό-αποτελεσματικότητα και η ενεργητική προσαρμογή. Οι εξωτερικοί προστατευτικοί παράγοντες είναι το κοινωνικό υποστηρικτικό δίκτυο, οι συναισθηματικές σχέσεις με τους σημαντικούς άλλους, οι γνωστικές ικανότητες, όπως η αυτορρύθμιση και η αυτοαντίληψη, η αισιοδοξία, που σχετίζεται με την αυτοαποτελεσματικότητα, και το περιβάλλον, που συνδέεται με τον τρόπο ανατροφής και το επίπεδο κοινωνικής ασφάλειας (Herworth, Rooney, & Larsen, 2002 στο Lee, Cheung & Kwong, 2012).

Στον αντίποδα, βρίσκονται οι παράγοντες κινδύνου που εντείνουν τις αρνητικές αντιδράσεις στο τραύμα, οι οποίοι μπορεί να είναι χαρακτηριστικά προσωπικότητας, όπως υψηλός νευρωτισμός και χαμηλή ευχαρίστηση και φροντίδα (Caska, & Renshaw, 2013 στο Özüoçun Küçükertan, 2013), οι στρατηγικές αντιμετώπισης όπως η αποφυγή, η θυματοποίηση, η άρνηση, η συναισθηματική αποδέσμευση και η χρήση ουσιών (Ambriz, Izal, & Montorio, 2012; Pineles et al., 2011; Schuttler, & Boals, 2011; Victorson, Farmer, Burnett, Ouellette, & Barocas, 2005 στο Özüoçun Küçükertan, 2013), οι αντιλήψεις του ατόμου για το τραύμα καθώς και οι αντιδράσεις του κατά τη διάρκεια της έκθεσης (π.χ. αρνητικές συναισθηματικές αντιδράσεις, πανικός και αποσύνδεση), (Bermet et al., 1998; Hetzel-Riggin, & Roby, 2013 στο Özüoçun Küçükertan, 2013). Συνολικά, η βιβλιογραφία για τις αρνητικές αντιδράσεις στο τραύμα έχει δείξει πολλούς παράγοντες κινδύνου για την ανάπτυξη ψυχιατρικών διαταραχών, οι οποίοι σχετίζονται με το είδος του τραύματος, τις επαναλαμβανόμενες εκθέσεις στο τραύμα, τον αριθμό διαφορετικών τραυμάτων (Steel, Slove, Phan, & Bauman, 2002) τις δυσκολίες που συγκεκριμένα ο πληθυσμός των προσφύγων μπορεί να αντιμετώπισε πριν, μετά και κατά τη διάρκεια μετακίνησής τους (Boehnlein, 1995), καθώς και την ηλικία. Τέλος, για τον βαθμό έντασης και διάρκειας που μπορεί να έχει το PTSD συγκεκριμένα, έχουν παρατηρηθεί (Paris, 2000 στο Van Ijzendoorn, Bakermans-Kranenburg, & Sagi-Schwartz, 2003), τρεις παράγοντες κινδύνου και συγκεκριμένα η επανάληψη των τραυματικών γεγονότων, η ύπαρξη γενετικής προδιάθεσης για PTSD και η έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης για την αντιμετώπιση των τραυματικών εμπειριών.

3. Η Διαγενεακή Μετάδοση Τραύματος

Δεδομένου ότι το τραύμα ορίζεται ως «ένα συναισθηματικό σοκ που καταστρέφει για μεγάλο χρονικό διάστημα» και έχει μακροχρόνια αποτελέσματα όπως είναι το PTSD, η κατάθλιψη και τα σωματικά συμπτώματα (Lev-Wiesel, & Amir, 2000 στο Lev-Wiesel, 2007, σελ. 76) που επηρεάζουν όχι μόνο το άτομο που το βίωσε αλλά και τις μετέπειτα γενιές της οικογένειας του ατόμου, γίνεται φανερό πως οι τραυματικές εμπειρίες και τα αποτελέσματα αυτών επηρεάζουν τα μέλη της οικογένειας που δεν τις βίωσαν (Figley, 1995 στο Lev-Wiesel, 2007). Παρόλο που το DSM-V (APA, 2013) δεν αναφέρει αναλυτικά αναγνώριση της μετάδοσης, το τρίτο διαγνωστικό κριτήριο του PTSD αναφέρει ότι ένα άτομο τραυματίζεται έμμεσα «γνωρίζοντας πως το τραυματικό γεγονός συνέβη σε ένα μέλος της οικογένειας ή σε στενό φίλο» (APA, 2013 στο Phipps & Degges-White, 2013, σελ. 174), γεγονός που σχετίζεται με την έννοια της μετάδοσης. Κλινικές παρατηρήσεις και έρευνες έχουν δείξει πως τα αποτελέσματα των τραυματικών γεγονότων δεν περιορίζονται στα άτομα που εκτίθενται άμεσα σε αυτά, αλλά επηρεάζουν και τους σημαντικούς άλλους του περιβάλλοντός τους, όπως οικογένεια, φίλους και φροντιστές (Dekel & Goldblatt, 2008). «Το ψυχικό τραύμα συνδέεται με την εικόνα του να ρίχνει κανείς μια πέτρα στο νερό. Δημιουργεί κυματάκια που επηρεάζουν όχι μόνο τα θύματα τα ίδια, αλλά και όσους βρίσκονται κοντά τους» (Solomon, Waysman, Levy, Mikulincer, Benbenishty, Florian, & Bleich, 1992, σελ. 289).

Όπως άλλωστε ορίζεται από την Επιτροπή Ψυχολογικών Παραγόντων της Παιδικής και Οικογενειακής Υγείας «Οποιαδήποτε επιρροή τραύματος σε σημαντικούς ή έμπιστους ενήλικες μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικά ψυχολογικά αποτελέσματα στα παιδιά που φροντίζουν» (Hagan & the Committee of Psychosocial Aspects of Child and Family Health and the Task Force on Terrorism, 2005 σελ. 789, στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta., 2009 σελ. 163). Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε στις μελέτες προσωπικών αντιδράσεων στο τραύμα, πως υπάρχει ρευστότητα μεταξύ των ψυχικών ορίων της μητέρας και του παιδιού και πως το άγχος, το φαντασιακό ασυνείδητο, οι αντιλήψεις και οι προσδοκίες της μητέρας μπορούν να μεταφερθούν διαμορφώνοντας τον εαυτό του παιδιού (Freud, Burlingham, 1942; Sullivan, 1962; Mahler, 1968 στο Volkan, 2001). Είναι, επίσης, γνωστό πως τα ψυχικά όρια μεταξύ ενήλικα απογόνου και γονέα ή μεταξύ δύο ενηλίκων που σχετίζονται μεταξύ τους είναι διαπερατά (Volkan, 2001). Η σύνδεση αυτή μεταξύ των συμπτωμάτων των παιδιών

και των επιζήσαντων γονέων, ονομάστηκε «Δευτερογενής Τραυματοποίηση» (Secondary Traumatization) ή «Διαγενεακή Μετάδοση» (Transgenerational Transmission), (Daud, Skoglund&Rydellius, 2005), ύστερα από μια καινοτόμα έρευνα που πραγματοποίησε ο Kestenberg (1982 στο Fonagy, 1999) για τις επιρροές του Ολοκαυτώματος στη δεύτερη γενιά. Το φαινόμενο έχει ονομαστεί και ως «Δευτερεύον Τραυματικό Στρες» (Secondary Traumatic Stress), (Figley, 1998) και έχει χαρακτηριστεί ως «φυσικό επακόλουθο συμπεριφορών και συναισθημάτων ως αποτέλεσμα της γνώσης για κάποιο στρεσογόνο βίωμα κάποιου σημαντικού άλλου» (Dirkzwager, Bramsen, Ader, & Henk van der Ploeg, 2005, σελ. 217). Η κεντρική ιδέα, είναι πως οι τραυματικές εμπειρίες μπορούν να μεταδίδονται ασυνείδητα στη δεύτερη γενιά και κάποιες φορές και στην τρίτη, με τέτοιο τρόπο που οι επόμενες γενιές βιώνουν τα πρωτογενή τραύματα χωρίς να μπορούν να τα αναγνωρίσουν ή να τα καταλάβουν, μιας και οι ρίζες τους παραμένουν κρυμμένες (Volkan, 2002; Faimberg, 2005; Kogan, 1995 στο Felix De Mendelssohn, 2008). Η μετάδοση αυτή έχει αναφερθεί και ως «μια ασθένεια που περνάει στην επόμενη γενιά, έτσι ώστε τα παιδιά να πληρώσουν τις αμαρτίες των γονέων τους» (Mandelstam, 1999 στο Connolly, 2011 σελ.609). Άλλοι θεωρητικοί υποστηρίζουν πως το τραύμα περνά σαν οικογενειακή κληρονομιά, είτε οι συγγενείς παραμένουν σιωπηλοί είτε μιλούν γι' αυτό, ακόμα και όταν τα παιδιά γεννηθούν μετά το τραύμα (Danieli 1998, στο Lev-Wiesel, 2007).

Μεταξύ άλλων, έχει προταθεί ο όρος «Διαγενεακές Πλευρές του Τραύματος» (Intergenerational Aspects of Trauma), (Albeck, 1993 στο Kellermann, 2001), ο οποίος υιοθετήθηκε από τη Διεθνή Κοινότητα των Ερευνών Τραυματικού Στρες το 1990 και ο όρος «Διαδοχική Τραυματοποίηση» (Sequential Traumatisation), αναφερόμενος στη συσσώρευση τραυματικών αγχογόνων παραγόντων προ και μετά του πολέμου (Keilson, 1979 στο Van Ijzendoorn, Bakermans-Kranenburg, & Sagi-Schwartz, 2003). Πληθώρα άλλων όρων έχουν επίσης προταθεί, όπως «Έμμεσο ή Δευτερογενές τραύμα» (Vicarious or Secondary Trauma), που μπορεί να βιωθεί από άτομα που έχουν στενές σχέσεις με θύματα άμεσου τραυματισμού (Krysinska& Lester, 2006; Pearlman& Mc Ian, 1995 στο Phipps & Degges-White, 2013), συμπεριλαμβάνοντας και συζύγους ή ειδικούς ψυχικής υγείας. Δίνοντας, ωστόσο, έμφαση στη μετάδοση από τους γονείς στο παιδί, οι όροι «Διαγενεακή» (Transgenerational), (Felsen, 1998), «Διγενεακή» (Intergenerational), (Sigal & Weinfeld, 1987), «Πολυγενεακή»

(Multigenerational), (Danieli, 1998), «Μεταξύ-γενεών» (Cross-Generational), (Lowin, 1983) ή και «Πατρική Μετάδοση» (Parental Transmission) χρησιμοποιούνται περισσότερο, με τον τελευταίο να είναι ίσως ο πιο αντιπροσωπευτικός μιας και πρόκειται για τραύμα που μεταφέρεται από τον έναν ή και τους δύο γονείς στο παιδί (στο Kellermann, 2001). Ειδικότερα, όταν τα αποτελέσματα του τραύματος επεκτείνονται και σε άλλες γενιές πέραν εκείνης που βίωσε το πρωταρχικό τραύμα, το φαινόμενο ονομάστηκε «Διαγενεακό ή Διγενεακό τραύμα» (Transgenerational or Intergenerational Trauma), (Bender, 2004; Frazier, West-Olatunji, St. Juste, & Goodman, 2009; Goodman & West-Olatunji, 2008; Lev-Wiesel, 2007, Phipps & Degges-White, 2013). Άλλοι όροι που έχουν χρησιμοποιηθεί είναι η «Δευτερογενής τραυματοποίηση» (Secondary Traumatisation), (Rosenheck, & Nathan, 1985), «Δευτερογενές Τραυματικό Στρες» (Secondary Traumatic Stress, STS), (Figley, 1995), «Συν-Θυματοποίηση» (Covictimisation), (Remer & Elliott, 1988), «Τραυματική Αντιμεταβίβαση» (Traumatic Countertransference), (Herman, 1992), «Εμμεση Τραυματοποίηση» (Vicarious Traumatisation), (McCann & Pearlman, 1990 στο Dekel & Goldblatt, 2008), και «Ασυνείδητη», ή «Εμπαθής Τραυματοποίηση» (Unconscious or Empathic Traumatisation), (Nagata, 1990, Major, 1996, Baranowsky et al., 1998, Weiss & Weiss, 2000; Daud et al., 2005 στο Karenian, Livaditis, Karenian, Zafiriadis, Bochtsou, & Xenitidis, 2010).

Η πρώτη αναφορά στην έννοια της διαγενεακής μετάδοσης, υποστηρίζει πως το παιδί τείνει να θέλει να ικανοποιήσει τα όνειρα των γονέων του, που δεν μπόρεσαν εκείνοι να φέρουν εις πέρας, τα οποία μπορεί να εμπεριέχουν και αναπαραστάσεις της προηγούμενης γενιάς, όπως εξηγεί ο Freud (1914). Συνεπώς, το υποκείμενο μοιάζει από τη μια ως «η δική του άκρη» (Freud, 1915 στο Losso & Losso, 2007) και από την άλλη ως μια σύνδεση με κάτι το οποίο υπάρχει πριν από την ύπαρξη του, μια δηλαδή διπλή αλυσίδα των γενεών και των συγχρόνων. Ενισχύοντας ακόμη περισσότερο την άποψη αυτή, αργότερα εισάγεται συμβολικά ένα σχήμα σταυρού, σύμφωνα με το οποίο το υποκείμενο βρίσκεται μεταξύ του κάθετου άξονα, ο οποίος αποτυπώνει την διαγενεακή αλυσίδα, και του οριζόντιου, που αναφέρεται στην αλυσίδα των σύγχρονων μελών της οικογένειας (Riviere, 1962-65, στο Losso & Losso, 2007). Το άτομο, άλλωστε, κατά την ψυχαναλυτική προσέγγιση, κυβερνάται όχι μόνο από το δικό του ασυνείδητο αλλά και από το ασυνείδητο των άλλων ατόμων (Losso & Losso, 2007). Επίσης, ο Bowen υπήρξε ο πρώτος θεωρητικός που αναφέρθηκε στην θεωρία

της διαγενεακής μετάδοσης (1987) και την ονομάτισε, χαρακτηρίζοντας την οικογένεια ως σύστημα. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκε στη δυνατότητα διαγενεακής μετάδοσης του επιπέδου διαφοροποίησης των γονέων στους απογόνους τους. Ειδικότερα μάλιστα για το τραύμα, υποστήριξε πως το νέο μέλος αδυνατεί να διαφοροποιηθεί καθώς η τραυματική εμπειρία καθλώνει τους γονείς, οι οποίοι με τη σειρά τους μεταφέρουν χαμηλά επίπεδα διαφοροποίησης στα παιδιά (Bowen, 1966). Ταυτοχρόνως, οι διαγενεακές θεωρίες υποστηρίζουν πως οι εμπειρίες των ατόμων στις οικογένειες καταγωγής τους διαμορφώνουν κληρονομιά που επηρεάζει τα μοτίβα της προσαρμογής από μια γενιά στην επόμενη μέσα στο οικογενειακό σύστημα (Bartle-Haring & Sabatelli, 1998, στο Rosen, Bartle-Haring & Stith, 2001).

Η μελέτη του τραύματος της διαγενεακής μετάδοσης ξεκίνησε επισταμένως τη δεκαετία του '60 εστιάζοντας στους απογόνους των επιζήσαντων του Ολοκαυτώματος (Frazier et al., 2009, στο Phipps & Degges-White, 2013). Με την πάροδο του χρόνου, οι ερευνητές έδωσαν έμφαση στη μετάδοση του τραύματος του πολέμου και της προσφυγιάς και σε άλλους πληθυσμούς, ενώ επεκτάθηκαν και σε άλλα είδη τραυμάτων, δεδομένου ότι οι επιζήσαντες πολιτικής και πολεμικής βίας μπορεί να υποφέρουν από μακροχρόνιες επιρροές, που μπορεί να επηρεάσουν τα παιδιά τους κάνοντάς τα ευάλωτα σε αναπτυξιακά και νοητικά προβλήματα (Han, 2005 στο Palosaari, Punamaki, Qouta, & Diab, 2013). Έρευνες σε οικογένειες με παιδική σεξουαλική κακοποίηση ή φυσικές καταστροφές όπως τυφώνες, καθώς και πληθυσμούς που βίωσαν συλλογικό τραύμα και συστηματική καταπίεση (Frazier et al., 2009 Phipps & Degges-White, 2013), επιβεβαίωσαν πως τα αποτελέσματα της γενεαλογίας του τραύματος μπορούν να παραμείνουν για μεγάλο χρονικό διάστημα ακόμα, μετά την απειλή του άμεσου τραύματος (Ornelas & Perreira, 2011, Phipps & Degges-White, 2013).

Οι πρώτες έρευνες που απευθύνθηκαν στη διαγενεακή μετάδοση διαχώρισαν το φαινόμενο σε α) άμεση και συγκεκριμένη μετάδοση, όπου το «σύνδρομο του επιζήσαντα» γονέα επηρέασε άμεσα, με τα ίδια συμπτώματα το παιδί και β) σε έμμεση και γενική μετάδοση, όπου κάποια διαταραχή μετά το τραύμα του γονέα τον οδηγεί σε δυσλειτουργία επηρεάζοντας τον γονικό του ρόλο, γεγονός που με τη σειρά του οδηγεί έμμεσα σε συνολική στέρηση του παιδιού (Schwartz, Dohrenwend, & Levav, 1994; Gelsen, 1998 στο Kellermann, 2001). Παρόλο που η έννοια της μετάδοσης έχει περιγραφεί θετικά με τον όρο κληρονομιά, πολύ συχνά έχουν γίνει και αναφορές

μετάδοσης της αυτούσιας παθολογίας των γονέων στα παιδιά, όπως του PTSD (Baranowsky, Young, Johnson-Douglas, Williams-Keeler, and McCarrey, 1998, στο Kellermann, 2001). Πιο συγκεκριμένα, το πατρικό PTSD βρέθηκε να προβλέπει το PTSD του παιδιού, εμφανίζοντας στους απογόνους μετατραυματικές ενδείξεις όπως πονοκεφάλους, δυσκολίες αναπνοής, διεισδυτική φαντασία, αίσθημα ευαλωτότητας, δυσπιστία και συναισθηματική αμηχανία (Dekel & Goldblatt, 2008). Έχει άλλωστε μελετηθεί η πιθανότητα «Δευτερογενούς Διαταραχής Τραυματικού Στρες» (Secondary Traumatic Stress Disorder, STSD), που φέρει συμπτώματα πανομοιότητα με αυτά του PTSD του γονέα (Figley, 1995 στο Lev-Wiesel, 2007). Πληθώρα ερευνητών μελέτησαν αρχικά τους επιζήσαντες των στρατοπέδων συγκέντρωσης, παρατηρώντας πως τα παιδιά τους εμφάνιζαν συχνά έναν συγκεκριμένο τύπο δεσμού αποφυγής με τους γονείς τους (Krystal & Neideland, 1968; Rakoff, Sigal & Epstein, 1966; Sigal & Rakoff, 1971 στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005), είχαν πιθανότητα καταθλιπτικής διάγνωσης (Yehuda, Schmeidler, Giller, Siever, & Binder-Brynes, 1998 στο Danieli et al., 2016), αναλάμβαναν έμμεσα τον ρόλο του προστάτη των γονέων απέναντι στην κατάθλιψη, που μπορεί να περαστεί ακόμα και στην τρίτη γενιά (Shafet, 1994 στο Lev-Wiesel, 2007), είχαν προβλήματα προσωπικότητας, ανωριμότητα, υπερβολική εξάρτηση, ανεπαρκείς τρόπους αντιμετώπισης (Rakoff et al., 1976; Sigal & Winfeld, 1985), περισσότερες παθήσεις (Waldfoegel, 1991) και γενική προδιάθεση στο στρες (Barocas & Barocas, 1983; Danieli, 1981, στο Yehuda et al., 1998). Τα χαρακτηριστικά της δεύτερης γενιάς των επιζήσαντων από το Ολοκαύτωμα, σχετίστηκαν επίσης με δυσκολίες αντιμετώπισης του στρες, μειωμένη αυτοπεποίθηση με έντονα προβλήματα προσωπικότητας, υπερβολική ταύτιση με το σύνδρομο επιζήσαντα ή θύματος του γονέα, μια ανάγκη υπερβολικής επίτευξης στόχων για να αντικαταστήσουν όσα έχασαν οι γονείς, αυτοκτονικούς ιδεασμούς, χρήση ουσιών, θυμό, βία, ενοχή, καταστροφικές προσδοκίες, τύψεις επιβίωσης (Duran, Duran, Yellow Horse Brave Heart, Yellow Horse-Davis, 1998; Kellerman, 2001; Kinzie, Boehnlein, & Sack, 1998; Raphael, Swan, & Martinek, 1998; Weiss, O'Connek & Siiter, 1986; Yellow Horse Brave Heart & DeBruyn, 1998, στο Denham, 2008), φόβο θανάτου και επανάληψης του τραύματος, άγχος αφανισμού, εφιάλτες, συναισθήματα συνδεδεμένα με θρήνο και απώλεια, ανεπίλυτες συγκρούσεις που συνδέονται με ενοχή και ευαλωτότητα, υπερβολικά στενούς οικογενειακούς δεσμούς και εξάρτηση από

μέλη της οικογένειας, καθώς και δυσκολίες δημιουργίας διαπροσωπικών σχέσεων εγγύτητας και χειρισμού διαπροσωπικών συγκρούσεων (Kellermann, 2001).

Οι αρχικές αυτές παρατηρήσεις επεκτάθηκαν επίσης στους απογόνους πληθυσμών καταπιεστικών καθεστώτων, επιβεβαιώνοντας τη διαγενεακή μετάδοση του τραύματος (Connolly, 2011), αφού πληθώρα ερευνών, όπως της Lev-Wiesel (2007), αποκάλυψαν πως οι τραυματικές εμπειρίες της πρώτης γενιάς αναφέρονταν και επηρέαζαν τη δεύτερη γενιά, καθώς οι συμπεριφορές και τα συναισθήματα που σχετίζονται με το δευτερογενές τραυματικό στρες είναι φυσιολογικές αντιδράσεις απογόνων όσων έζησαν τραύμα (Figley, 1995; Rosenheck & Nathan, 1985, στο Lev-Wiesel, 2007). Ταυτόχρονα, σε δύο πληθυσμούς διαφορετικών τραυμάτων, σημειώθηκε πως οι απόγονοι έφεραν ψυχοπαθολογία και ευαλωτότητα που σχετιζόταν με τις εμπειρίες έντονου άγχους των γονέων (Danieli, 1998), ενώ τα παιδιά Αμερικανών βετεράνων του Βιετνάμ διαπιστώθηκε πως υπέφεραν από κατάθλιψη, άγχος, χαρακτηριστικά σχιζοειδούς προσωπικότητας, μη επικοινωνιακό στυλ αλληλεπίδρασης, ήταν πιο επιθετικά και υπερδραστήρια και είχαν περισσότερα ψυχοσωματικά συμπτώματα (Harkness, 1991) στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005; Motta, Joseph, Rose, Suozzi, & Leiderman, 1997). Σε αντίστοιχη σύγκριση με παιδιά ατόμων που δεν βίωσαν κάποιο τραυματικό γεγονός, εκείνα έφεραν χαμηλότερο επίπεδο παιδικού τραύματος κυρίως συναισθηματικής κακομεταχείρισης και παραμέλησης από ότι οι απόγονοι επιζησάντων τραύματος (Adelman, 1995 στο Lev-Wiesel, 2007). Ακόμα και σε έρευνες για σωματικό ή σεξουαλικό τραύμα και άλλες σεξουαλικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας, φάνηκε πως οι τραυματικές εμπειρίες αυξάνουν τον κίνδυνο σοβαρής κατάθλιψης ακόμα και χρόνια μετά το τραύμα (Bleichmar, 2010; Bohleber, 2005; Leuzinger-Bohleber, Taylor, & Fonagy στο Leuzinger-Bohleber, 2010). Επιπλέον, σε άλλη έρευνα, φάνηκε πως τα παιδιά ανθρώπων που είχαν βιώσει τραύμα εμφάνιζαν περισσότερα ψυχοπαθολογικά συμπτώματα και πως υπήρχε συσχέτιση αυτών με των γονέων τους (Daud, Skoglund & Rydelius, 2005). Ακόμη, έχει βρεθεί πως τα παιδιά επιζησάντων έχουν διαφόρων ειδών συναισθηματικές δυσκολίες, όπως προβλήματα ύπνου και πρόσληψης τροφής, νυχτερινή ενούρηση, φόβο αποχωρισμού, άρνηση σχολείου, απαιτητική και επιθετική συμπεριφορά, φοβίες και εφιάλτες σχετικούς με το τραύμα των γονέων και υπεροπροσπάθεια ικανοποίησης των γονέων μέσω σχολικής και προσωπικής επιτυχίας (Davidson, 1980). Τόσο τα παιδιά όσο και τα εγγόνια των προσφύγων πρώτης γενιάς μπορεί να επηρεαστούν από το τραύμα που σχετίζεται με

την μετακίνηση και την προσφυγιά που οι γονείς και οι παππούδες τους βίωσαν. Ειδικά σε πολιτισμούς που το σύστημα της οικογένειας χαρακτηρίζεται από εγγύτητα και στενές σχέσεις, το διαγενεακό τραύμα είναι πιο πιθανό να προκύψει. Άλλωστε, πολλάκις στην κλινική εμπειρία, έγινε φανερό πως ορισμένα συμπτώματα δεν μπορούν να γίνουν κατανοητά από την προσωπική εμπειρία των ατόμων και έπρεπε να ληφθεί υπόψη η ύπαρξη επαναληπτικών διαδικασιών που σχετίζονταν με τις προηγούμενες γενιές (Losso & Losso, 2007).

Παρόλο που η μετάδοση έχει βρεθεί πως μπορεί να συμβεί και στην τρίτη γενιά, από άλλη έρευνα, προέκυψε πως η τρίτη γενιά είχε υψηλότερο επίπεδο ψυχολογικής υγείας συγκριτικά με την δεύτερη και υψηλότερο βαθμό ταύτισης με την πρώτη, μάλλον διότι ένιωθαν μεγαλύτερη ασφάλεια ώστε να αφεθούν στην ταύτισή με τους παππούδες και το παρελθόν τους (Sigel & Weinfel, 1989 στο Lev-Wiesel, 2007). Ωστόσο, αυτή η άποψη δεν είναι η επικρατούσα, καθώς άλλες έρευνες υποστήριζαν πως βρέθηκαν περισσότερα παθολογικά συμπτώματα στη τρίτη γενιά συγκριτικά με τη δεύτερη (Rosenheck & Fontana, 1998 στο Lev-Wiesel, 2007). Καθώς το τραύμα έχει τη δυνατότητα να καταστρέφει την εσωτερική οργάνωση του ατόμου της πρώτης γενιάς, η δεύτερη μεγαλώνει επηρεαζόμενη δημιουργώντας μια σχέση με το τραύμα, ενώ η τρίτη απορροφάται από τον εαυτό (Cavalli, 2002).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η μετάδοση επηρεάζεται από το επίπεδο ανθεκτικότητας ή ευαλωτότητας του ατόμου καθώς, όπως έχει αναφερθεί, υπάρχουν ατομικές διαφορές στις αντιδράσεις στο τραύμα. Ο βαθμός της μετάδοσης σχετίζεται με τον βαθμό του τραυματισμού που βιώθηκε από την προηγούμενη γενιά, με την περίπλοκη έκθεση του τραύματος του γονέα (Rosenheck & Fontana, 1998), που οδηγεί σε μεγαλύτερη πιθανότητα εμφάνισης διαταραχής και δυσλειτουργίας στα παιδιά (στο Dekel & Goldblatt, 2008), καθώς και με τον αριθμό των απωλειών που σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια ή μετά το πέρας των τραυματικών γεγονότων (Sack, H., Clarke, & Seeley, 1995). Η κλινική εμπειρία δείχνει πως είναι πιο πιθανό να πραγματοποιηθεί μετάδοση όταν η γέννηση του απογόνου ήταν χρονολογικά κοντά με το τραύμα του γονέα, όταν ήταν ο μοναδικός ή πρωτότοκος απόγονος, όταν υπήρχε έκθεση στο τραύμα και από τους δύο γονείς ή στην περίπτωση που ο απόγονος είχε συμβολικά αντικαταστήσει κάποιον χαμένο πρόγονο. Άλλοι παράγοντες κινδύνου μετάδοσης του τραύματος, είναι το φύλο (Harkness, 1993; Parsons et al., 1990), η ηλικία (Parsons et al., 1990), οι μακρο- ή κοινωνικο- οικονομικές συνθήκες, η περιορισμένη πρόσβαση

στο σύστημα υγείας, η πολιτική και ο ρατσισμός, κυρίως στην περίπτωση των προσφύγων (Brave Heart & DeBruyn 1998 στο Denham, 2008). Στον αντίποδα, πιο ελεγχόμενες έρευνες δεν παρατήρησαν την ύπαρξη ψυχοπαθολογίας στους απογόνους (Van Ijzendoorn et al., 2003 στο Sagi-Schwartz, Ijzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2008), με εξαίρεση περιπτώσεις όπου τα άτομα αντιμετώπιζαν απειλητικές για τη ζωή τους καταστάσεις (Baider, Peretz, Hadani, Perry, Avramov, & De Nour, 2000; Solomon, Kotler, & Mikulincer, 1988, Van Ijzendoorn et al., 2003 στο Sagi-Schwartz, Ijzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2008). Θα πρέπει, λοιπόν, να αναγνωριστούν οι προσωπικές και κοινωνικές πηγές προσαρμογής σε κάθε περίπτωση (Ancharoff et al., 1998 στο Lev-Wiesel, 2007).

Όπως έχει αναφερθεί, οι αντιδράσεις των επιζήσαντων στο τραύμα μπορεί να είναι αρνητικές ή θετικές. Με τον ίδιο τρόπο οι αντιδράσεις και νοηματοδοτήσεις των απογόνων μπορούν να ακολουθήσουν αντίστοιχη πορεία. Γι' αυτό τον λόγο, η βιβλιογραφία έχει αναφερθεί στην «Μετατραυματική Ανάπτυξη» (Post-traumatic Growth), (Dekel et al., 2005 στο Dekel & Goldblatt, 2008), σημειώνοντας πληθώρα προστατευτικών παραγόντων απέναντι στο τραύμα των γονέων (Keinan, Mikulincer, & Rybnicki, 1988 στο Kellermann, 2001), όπως οι μέθοδοι επικοινωνίας των γονέων, η ένταξη της οικογένειας σε οργανώσεις υποστήριξης για το τραύμα (Axelrod, Schnipper, & Rau, 1980 στο Kellermann, 2001), η συμμετοχή των απογόνων σε υποστηρικτικά συστήματα (Heller, 1982 στο Kellermann, 2001), η επιτυχή αντιμετώπιση του άγχους (Cumming et al., 2000; Rutter, 1987, στο Sharff, 2007), οι στενές και υποστηρικτικές σχέσεις με οριοθετημένους γονείς, καθώς και η μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση των γονέων (Masten & Reed, 2003; Rutter, 1987, στο Sharff, 2007). Αναφορά έχει γίνει και στην ανθεκτικότητα και τη θετική μετάδοση του τραύματος στους απογόνους, λαμβάνοντας υπόψη πως η ανθεκτικότητα σχετίζεται με την ανατροφή σε δυσχερείς και απαιτητικές συνθήκες ζωής, την ύπαρξη προστατευτικών παραγόντων συμπεριλαμβανομένων εξωτερικών πηγών που εξουδετερώνουν τους παράγοντες κινδύνου και την επιτυχή θετική προσαρμογή παρά τις εμπειρίες αντιξοότητας (Lee, Cheung & Kwong, 2012). Σχετικές έρευνες σημειώνουν πως ορισμένες φορές οι απόγονοι είχαν υψηλότερο εισόδημα και σχολική επιτυχία από τους γονείς τους (Brave Heart & De Bruyn, 1998 στο Kirmayer, Gone & Moses, 2014), επιβεβαιώνοντας την θεωρία μετατραυματικής ανάπτυξης και ανθεκτικότητας των απογόνων.

Επεκτείνοντας την έννοια της διαγενεακής μετάδοσης από το ατομικό στο συλλογικό επίπεδο, υποστηρίζεται ότι το τραύμα μπορεί να μεταδοθεί είτε ατομικά είτε συλλογικά (Yehuda et al., 1998; Kira, 2001; Lev'Wiesel, 2007), ενώ τα τραυματικά γεγονότα που υπομένει μια κοινωνία μπορεί να έχουν αρνητικά αποτελέσματα για τις ζωές των ατόμων, με τρόπους που θα οδηγήσουν σε περισσότερα προβλήματα στους απογόνους τους, υποθέτοντας πως η μετάδοση αθροίζεται μεταξύ των γενεών, έτσι ώστε η δεύτερη και η τρίτη γενιά μπορεί να υποφέρει από προβλήματα ψυχικής υγείας αντίστοιχα των προγόνων (Kirmayer, Gone & Moses, 2014). Όταν τα μέλη μιας συλλογικής εμπειρίας βιώνουν έντονο και συλλογικό τραύμα, δεν είναι μόνο ζήτημα μιας ομάδας που μοιράζεται συμπτώματα PTSD, εφαρμόζοντας παρόμοιους μηχανισμούς αντίδρασης ή εκθέτοντας συμπτώματα παρόμοιων ψυχολογικών προβλημάτων. Αυτά τα τραυματικά γεγονότα επηρεάζουν όλους όσους κάτω από εθνικά και κρατικά επίπεδα ξεκινούν ασυνείδητες κοινωνικές ή πολιτικές διαδικασίες (Volkan, 2011). Ακόμη, σε επίπεδο οικογένειας, η μακροχρόνια επιρροή του τραύματος δεν οδηγεί πάντα σε συμπτώματα αλλά μπορεί να έχει πιο γενικά αποτελέσματα καταστρέφοντας το περιβάλλον (Milieu) ολόκληρης της οικογένειας (Catherall, 1998 στο Abrams, 1999).

Τέλος, το διαγενεακό τραύμα έχει πολύ συχνά παραλληλιστεί με το ιστορικό, καθώς και στις δύο περιπτώσεις τα τραυματικά γεγονότα βιώνονται εκ νέου και παραμένουν στη μνήμη, είτε από το άτομο είτε από την κοινότητα, για πολλές γενεές (Muid, 2006 Phipps & Degges-White, 2013). Ωστόσο, το ιστορικό τραύμα απορροφάται από την πολιτισμική μνήμη της ομάδας και μεταφέρεται από γενιά σε γενιά, όπως κάθε άλλη πλευρά του πολιτισμού. Το άγχος που έπεται του τραύματος μπορεί να ανανεωθεί από γενιά σε γενιά καθώς τα μέλη της εξακολουθούν να αισθάνονται και να βιώνουν τα αποτελέσματα του πρωτογενούς τραύματος ακόμα και εάν έχουν προστατευτεί από τις λεπτομέρειες της τραυματικής ιστορίας. Έτσι, κάθε γενιά μπορεί να εμφανίσει τη δική της μοναδική και διαφορετική –σχετιζόμενη με το τραύμα– συμπτωματολογία (Milner et al., 2010).

4. Θεωρίες Διαγενεακής Μετάδοσης

Πληθώρα ερευνών έχουν μελετήσει τη διαγενεακή μετάδοση, επιβεβαιώνοντάς την σε διαφορετικούς πληθυσμούς και σε διαφορετικά είδη τραυμάτων. Οι τρόποι μετάδοσης του τραύματος μεταξύ γενεών, ωστόσο, παραμένουν ένα ερώτημα ανοιχτό, το οποίο

έχει μελετηθεί από πολλούς θεωρητικούς προσανατολισμούς σε προσπάθεια επίλυσής του. Κατά καιρούς έχει γίνει αναφορά σε πολλούς μηχανισμούς μετάδοσης από διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις με τις επικρατέστερες να είναι η Ψυχοδυναμική, η Κοινωνικοπολιτισμική, η Συστημική και η Βιολογική. Στην πλειοψηφία τους ξεκίνησαν την διερεύνηση των τρόπων μετάδοσης των τραυματικών εμπειριών, μελετώντας πρωτίστως τους επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος και τους απόγονους αυτών.

Στο πλαίσιο της Ψυχοδυναμικής και Σχεσιακής προσέγγισης της μετάδοσης, αναφέρονται τρία είδη μετάδοσης, ο ενδοψυχικός, ο διαπροσωπικός, και ο διαψυχικός (Kaes, 1993, στο Losso & Losso 2007). Στην ενδοψυχική μετάδοση, τα ψυχικά περιεχόμενα μεταφέρονται από το ασυνείδητο στο προσυνειδητό ή στο συνειδητό επίπεδο ή σε μια δεύτερη ανάγνωση από τη μια ψυχική περίπτωση στην άλλη. Η διαπροσωπική μετάδοση ξεκινάει στην οικογενειακή ομάδα ως μια διαγενεακή μετάδοση, μέσω της οποίας οι ναρκισσιστικές επενδύσεις, όπως οι ιδεολογίες, αξίες, ταυτίσεις, αμυντικοί μηχανισμοί, μύθοι και εμπειρίες αποχωρισμού, μαζί με τους διαπροσωπικούς συνδέσμους, δημιουργούν έναν ψυχικό χώρο μετάδοσης μεταξύ των υποκειμένων και των ταυτίσεων. Η διαψυχική μετάδοση, από την άλλη, συμβαίνει εξωτερικά του ατόμου, με οτιδήποτε ανήκει σε άλλες γενιές και μεταδίδεται στον ψυχισμό του υποκειμένου. Ο χώρος μετάδοσης σε αυτή την περίπτωση δεν είναι μεταξύ των υποκειμένων αλλά διαμέσου αυτών. Μέσα σε αυτά τα επίπεδα, η Ψυχαναλυτική προσέγγιση υποστηρίζει πως όταν το τραύμα είναι μακροχρόνιο και έντονο, μέρη της ψυχικής δομής και προσωπικότητας του ατόμου απωθούνται στο ασυνείδητο (Jung, 1934, στο Connolly, 2011) και πληθώρα ανεπεξέργαστων, καταπιεσμένων συναισθημάτων, δεν καθίσταται δυνατό να βιωθούν. Σε αυτή την περίπτωση οι αρχικές αντιδράσεις φόβου και αποπροσωποποίησης μετατρέπονται σε συναισθήματα κατάθλιψης και ενοχής, οδηγώντας το άτομο σταδιακά σε αποσύνδεση, ανίκανο να θυμηθεί, να θρηνήσει και να συμβολοποιήσει το τραύμα (Connolly, 2011). Πολλοί επιζώντες και οικογένειες είχαν εμπειρίες αβάσταχτες για την αίσθηση της οργάνωσης και της διαχείρισης του κόσμου, τις οποίες αντιμετώπισαν με άρνηση, απόθεση ή παραλείποντας συνειδητά οικογενειακές πληροφορίες (Abrams, 1999). Ως εκ τούτου, το μη νοηματοδοτημένο τραύμα διακόπτει τη συνέχεια του χρόνου, καθώς οι επιζήσαντες καλούνται να συνυπάρξουν σε δύο επίπεδα του Εγώ ταυτόχρονα. Σε εκείνο που συνεχίζει να ζει στο παρελθόν του τραύματος και σε εκείνο του

προσαρμοσμένου Εγώ της παροντικής πραγματικότητας (Kijak, & Funtowicz, 1982 στο Connolly, 2011). Το ανεπεξέργαστο αυτό ψυχικό υλικό θεωρείται πως μεταφέρεται ασυνείδητα στους απογόνους, με μια διαδικασία που έχει ονομαστεί ως «Τούνελ του Χρόνου» (Time Tunnel) από τον Kestenberg (1982 στο Connolly, 2011) και ως «Τηλεσκοπικές Γενεές» (Telescoping of Generations) από την Faimberg (1988), δηλαδή, συμπτυγμένες-συμπιεσμένες γενιές (στο Faimberg 2005).

Η ασυνείδητη μετάδοση θεωρείται πως συμβαίνει μέσω των διαδικασιών της ταύτισης και της αποτυχίας αντικειμενότροπης διαφοροποίησης μεταξύ γονέων και απογόνων, καθώς η προβληματική ταύτιση είναι ένας μηχανισμός μέσω του οποίου προβάλλονται τα συναισθήματα, οι σκέψεις και τα άγχη του γονέα στο παιδί, κι εκείνο με τη σειρά του τα ενδοβάλλει σαν να τα βίωσε (Rowland-Klein, & Dunlop, 1998 στο Kellermann, 2001; Rowland-Klein, & Dunlop, 1998; Schwartz et al., 1994 στο Karenian, Livaditis, Karenian, Zafiriadis, Bochtsou, & Xenitidis, 2010). Επεξηγώντας τον μηχανισμό της προβληματικής ταύτισης (Catherall, 1992) ή αλλιώς το φαινόμενο αντιμεταβίβασης (Wilson & Lindy, 1994) η Munroe και συνεργάτες, (1995 στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005) υποστήριξαν πως τόσο τα άτομα που βίωσαν άμεσα το τραύμα όσο και εκείνοι που έχουν στενές σχέσεις μαζί τους, τείνουν να σκέφτονται, να αισθάνονται και να συμπεριφέρονται σαν να έχουν βιώσει το τραύμα δημιουργώντας κατ'επέκταση παράλληλες σκέψεις, συμπεριφορές και συναισθήματα (Ancharoff, Munroe & Fisher, 1998 στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005). Σε αυτή την περίπτωση αυτό που αναδομείται και επαναβιώνεται δεν είναι το ιστορικό γεγονός του τραύματος, αλλά το ενδοψυχικό νόημα της εμπειρίας (Blum, 1980 στο Faimberg 2005). Ως μέρος της ταύτισης, ένα ή περισσότερα παιδιά μπορεί να ταυτιστούν προβολικά με την πλευρά του «κακού παιδιού» που βρίσκεται μέσα στον γονέα την ίδια στιγμή που εκείνος ταυτίζεται με την πλευρά του γονέα-μάρτυρα του τραύματος, ο οποίος έχει απορριφθεί (De Graaf, 1998, στο Abrams, 1999). Στη μετάδοση ενεργοποιείται και ο μηχανισμός της αντιμετάθεσης, κατά τον Kestenberg, (1982 στο Fonagy, 1999), μέσω του οποίου επανέρχονται τα αντικείμενα που έχουν χαθεί αλλά ο επιζών δεν έχει κατορθώσει να θρηνησει επαρκώς, με αποτέλεσμα αυτά να επαναδημιουργούνται και να γίνονται αντικείμενο θρήνου στον ψυχισμό της δεύτερης γενιάς, σε μια προσπάθεια αντιστροφής των αρνητικών συναισθημάτων που βίωσαν οι γονείς (Volkan, 1997 στο Kellermann, 2001). Ειδικά στις περιπτώσεις που οι απόγονοι ασυνείδητα αντικαθιστούν προγόνους που έχουν χαθεί εξαιτίας του τραύματος, η ανάπτυξή τους

επηρεάζεται και οδηγούνται ασυνείδητα στην προστασία και φροντίδα των γονέων, ώστε να γίνουν ψυχικά υγιείς και λειτουργικοί (Volkan, 2001). Εν προκειμένω είναι σημαντικό να γίνει αναφορά στην έννοια του θρήνου και της απώλειας, διότι παρόλο που το τραύμα προϋποθέτει μια πληγή που συνήθως αναγνωρίζεται ως ένα ψυχοπαθολογικό σύμπτωμα όπως είναι το PTSD, ο ίδιος ο θρήνος είναι μια διαδικασία φυσιολογική. Μόνο σε περιπτώσεις ανεπίλυτου χρόνιου θρήνου εκείνος μετατρέπεται σε ψυχικό πρόβλημα, με τα όρια μεταξύ φυσιολογικού και παθολογικού θρήνου, ωστόσο, να παραμένουν ασαφή έως και σήμερα (Horwitz & Wakefield, 2007 στο Kirmayer, Gone & Moses, 2014).

Ως άλλος τρόπος μετάδοσης αναφέρεται η κατάθεση της εικόνας ενός ήδη διαμορφωμένου εαυτού ή αντικειμένου στην ανάπτυξη της αυτοεικόνας του παιδιού με την υπόθεση πως έτσι προφυλάσσεται, αφού οι γονείς προσπαθούν να επιτύχουν την χαμένη τους ταυτότητα μέσω των παιδιών τους (Rakoff et al., 1966 στο Busuttil & Bussuttil, 2001). Αυτή η «προκαταβολική εικόνα» (Volkan, 1987, 1997) μετατρέπεται ύστερα σε ένα ψυχολογικό γονίδιο που επηρεάζει την ταυτότητα του παιδιού (στο Volkan, 2001). Το παιδί, δηλαδή, φυλακίζεται στο τραύμα του γονέα σε μια άχρονη συνθήκη καταδικασμένο να επαναλάβει εμπειρίες που δεν έχουν βιωθεί και να ικανοποιήσει τα σωστά ιδανικά και τους στόχους που οι γονείς του δεν είχαν την ευκαιρία να ικανοποιήσουν, όπως θέτει ο Wilgowicz (1999 στο Connolly, 2011), (Busuttil & Bussuttil, 2001). Έχει, άλλωστε, παρατηρηθεί πως ορισμένες φορές οι απόγονοι βλέπουν εφιάλτες από το τραύμα αντικατοπτρίζοντας το ασυνείδητό των γονέων, σε μια προσπάθεια κατανόησης της πραγματικότητας των όσων βίωσαν (Connolly, 2011).

Επεκτείνοντας περαιτέρω τη θεωρία στο Σχισιακό μοντέλο της μετάδοσης, υποστηρίζεται πως τα παιδιά των επιζησάντων διαμορφώνονται από ένα συνδυασμό δυσλειτουργικών σχέσεων με τους γονείς, από τους οποίους προσπαθούν τόσο να διαφοροποιηθούν όσο και να συνδεθούν (Kellermann, 2001). Πιο αναλυτικά, τα έντονα άγχη των τραυματισμένων γονέων, για τα οποία δεν υπάρχουν επαρκείς διαθέσιμες άμυνες, εκφράζονται μέσω των αντικειμενότροπων σχέσεων με τα παιδιά τους, καθώς η μητέρα δυσλειτουργεί στην προσπάθειά της να ικανοποιήσει τις πρώιμες ανάγκες του Εγώ, δημιουργώντας ένα ευάλωτο προς το τραύμα παιδί (Khan, 1963; Gubrich-Simitis, 1984, 1981 στο Fonagy, 1999). Κατ' αντιστοιχία, με εστίαση κυρίως στους πληθυσμούς που επέζησαν του Ολοκαυτώματος για τους οποίους

χρησιμοποιήθηκε ο όρος «Σύνδρομο του επιζήσαντα» (Grubrich-Simitis, 1981 στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005), παρατηρήθηκε πως επηρεαζόταν ο γονικός ρόλος, με τον γονέα να εμφανίζει κατάθλιψη, περιορισμένο έλεγχο συναισθήματος, ενοχή και επιθετικότητα, παράλογες προσδοκίες, υπερπροστατευτικότητα και υπονόμηση της εξατομίκευσης (Levine, 1982 στο Volkan, 2001), προκαλώντας απώλεια της προστατευτικής ασπίδας (Khan, 1963 στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005) και οδηγώντας κατ' επέκταση σε δυσκολία δημιουργίας προστατευτικών περιβαλλόντων για την ανατροφή των παιδιών, χωρίς ωστόσο να υποστηρίζεται πως το σύνδρομο που ανέπτυξε ο γονέας μεταφέρεται απαραίτητα και σε όλα τα παιδιά που ανατράφηκαν υπό αυτές τις συνθήκες (Volkan, 2001). Σε πολλές περιπτώσεις, ωστόσο, η επιρροή οδηγούσε τους απογόνους σε δυσκολία αποχωρισμού, διαφοροποίησης και ελέγχου του θυμού τους, καθώς δεν διέθεταν τα απαραίτητα μέσα αντιμετώπισης της γνώσης του τραύματος του γονέα (Volkan, 2001). Οι θεωρητικοί των σχεσιακών προσεγγίσεων έδωσαν έμφαση στη σιωπηλή και μη αρθρωμένη ποιότητα του τραύματος, ορίζοντάς το ως μια αδιαμόρφωτη εμπειρία, η οποία δεν έχει εσωτερικευτεί πλήρως στο συνειδητό και είναι σχετικά άγνωστη στον εαυτό (Stern, στο Bradfield, 2011), επηρεάζοντας την αμυντική αποσύνδεση του ατόμου από την ανάμνηση του τραύματος, έτσι ώστε να μην βιώνονται συνειδητά τα συναισθήματα (Bromberg, 1998, 2003, στο Bradfield, 2011). Ο ενδοψυχικός μηχανισμός της αποσύνδεσης, είναι ένας άλλος τρόπος μετάδοσης του τραύματος ο οποίος προκαλείται εξαιτίας αναποτελεσματικής συναισθηματικής φροντίδας που παρέχεται από τον γονέα στο παιδί. Ο γονέας επηρεάζεται από το τραύμα σε σημείο που μπορεί να παρουσιάσει παραμέληση, απουσία και ανικανότητα να είναι συναισθηματικά παρόν για το παιδί με αποτέλεσμα οι ανάγκες του παιδιού για εγγύτητα να αποβαίνουν άκαρπες και οι προσδοκίες του για φροντίδα από το γονέα να μειώνονται περιμένοντας εν τέλει την απάθειά του. Ως εκ τούτου, πραγματοποιείται αποσύνδεση τόσο του γονέα από το τραύμα, όσο και του παιδιού από τη σχέση με τον γονέα (Bradfield, 2011). Γίνεται, συνεπώς, φανερό πως εφόσον οι τραυματικές εμπειρίες δεν είναι εσωτερικευμένες συνειδητές αναπαραστάσεις και δεν εντάσσονται στην έννοια του εαυτού ως συνεπείς και επικοινωνιακές αφηγήσεις, μεταφέρονται μέσω μοτίβων της σχέσης με την μορφή συμπεριφοράς και σωματικών αντιδράσεων και όχι από άμεση αφήγηση.

Η Κοινωνικοπολιτισμική Προσέγγιση της Μετάδοσης έχει ανθρωπολογικές ρίζες, καθώς η μετάδοση του πολιτισμού και των κοινωνικών κανόνων και αντιλήψεων έχει ερευνηθεί από την κοινωνική ψυχολογία (Heller, 1982 στο Kellermann, 2001). Οι θεωρίες της κοινωνικής μάθησης και της κοινωνικοποίησης εξηγούν τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά των επιζησάντων δημιουργούν τις εικόνες του εαυτού τους μέσω της συμπεριφοράς των γονέων. Με βάση τη θεωρία του Baundura (1977) σχετικά με την μάθηση των παιδιών μέσω παρατήρησης και μίμησης των γονέων, μπορεί να υποθεθεί πως οι απόγονοι των επιζησάντων τραύματος υιοθετούν συμπεριφορές και συναισθηματικές καταστάσεις των γονέων τους, όπως άγχος, φόβο και ανησυχία (Kellermann, 2001). Πληθώρα ερευνών επιβεβαιώνουν τη συσχέτιση μεταξύ πρακτικών ανατροφής και συμπεριφοριστικών χαρακτηριστικών του παιδιού (Sears et al., 2957 στο Kellermann, 2001), όπως για παράδειγμα έρευνες που έδειξαν πως τα κακοποιημένα παιδιά μετατρέπονται σε κακοποιητικούς ενήλικες (Blumberg, 1977 στο Kellermann, 2001; Rosen, Bartle-Haring & Stith, 2001) ή πως η εξάρτηση από τον τζόγο και το αλκοόλ μεταφέρεται από τον γονέα στο παιδί. Οι θεωρίες αυτές περιγράφουν τους επιζήσαντες ως ανεπαρκείς γονείς σε επίπεδο δεσμού και αποστασιοποίησης, χαρακτηρίζοντας τους ως ελεγκτικούς, υπεπροστατευτικούς, σκληρούς, απορριπτικούς με αντιθετική πειθαρχία ή στον αντίποδα υπερβολικά ανεκτικούς, δημιουργώντας αίσθηση συνεχούς επικείμενου κινδύνου στους απογόνους. Η ψυχοκοινωνική θεωρία του στρες με τη σειρά της, έχοντας υποστηρίξει ερευνητικά πως τα παιδιά που ανατρέφονται σε οικογένειες χρηστών ή με βίαιη συμπεριφορά επηρεάζονται συμπεριφοριστικά, οδηγήθηκε στον διαχωρισμό του τραύματος σε δύο κατηγορίες, εκείνου που δεν προκαλεί σοβαρές διαταραχές προσωπικότητας και εκείνου που επηρεάζει αρνητικά την ανταπόκριση του τραυματισμένου γονέα στις φυσιολογικές και ψυχολογικές ανάγκες του παιδιού του. Η επιρροή της διαταραγμένης οικογένειας στα προκοινωνικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας των παιδιών και στην ανάπτυξη διαταραχών όπως το μετατραυματικό στρες –PTSD – επιβεβαιώθηκε και από άλλες έρευνες (Macksound & Aber, 1996; Rosenheck & Nathan, 1985, στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005; Zerach, & Aloni, 2015). Στον αντίποδα, ωστόσο, άλλες έρευνες έχουν επιβεβαιώσει την μετάδοση μέσω δεσμού γονέα-παιδιού, όχι μόνο των αρνητικών αλλά και των θετικών συμπεριφορών των γονέων (Kellermann, 2001b).

Η Προσέγγιση της Μετάδοσης μέσω Οικογενειακών Συστημάτων και Επικοινωνίας, υποστηρίζει πως όταν οι οικογένειες μετά το τραύμα μετατρέπονται σε πολύ κλειστά συστήματα, οι γονείς αγκιστρώνονται στα παιδιά τους και εκείνα ανησυχούν με τη σειρά τους για τους γονείς, με αποτέλεσμα να προσπαθεί η κάθε πλευρά να προστατέψει την άλλη από τις τραυματικές εμπειρίες (Klein-Parker, 1988 στο Kellermann, 2001). Λόγω των ταυτίσεων οι γονείς ζουν έμμεσα μέσω των παιδιών και εκείνα μέσω του παρελθόντος των γονέων, προκαλώντας δυσλειτουργίες σε επίπεδο διαφοροποίησης, αποχωρισμού (Barocas & Barocas, 1980; Freyberg, 1980; Klein, 1971 στο Kellermann, 2001) και δεσμού (Bar-On et al., 1998). Πολύ συχνά σε οικογένειες που έχουν βιώσει τραύμα, έχει παρατηρηθεί μια αντιστροφή ρόλων, με το παιδί να προστατεύει τον γονέα, φαινόμενο που έχει ονομαστεί «Αμυντική Φροντίδα» (Defensive Caretaking), (Metzger-Brown, 1998), «Ναρκισσιστική Ανατροφή» (Narcissistic Parenting), (Rosenberger, 1973), «Υπερεμπλοκή» (Enmeshment), (Podietz et al., 1984), ή «Σύγχυση Ρόλων Γονέα-Παιδιού» (Parent-Child Role Diffusion), (Zilberfein, 1996). Μέσω αυτού του διπλού δεσμού, η οικογενειακή επικοινωνία συμβάλλει στη μετάδοση του τραύματος, καθώς το παιδί βρίσκεται αντιμέτωπο με τη λεκτική, μη λεκτική, αμύσημη και ενοχική συμπεριφορά του γονέα (Klein-Parker, 1988; Lickman, 1984 στο Kellermann, 2001), ανίκανο να ανταποκριθεί επαρκώς.

Για την κατανόηση της μετάδοσης του τραύματος μέσω της οικογένειας πρέπει να ληφθούν υπόψη οι διάφορες αντιδράσεις στο τραύμα που έχουν περιγραφεί, όπως «η Συνομοσία της Σιωπής» (Conspiracy of Silence) για τους επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος, «η Τρίτη Τραυματική Ακολουθία» (Third Traumatic Sequence) για τους απογόνους του Ολοκαυτώματος (Keilson, 1992), «το Στρες Επιστροφής» (Homecoming Stress) για τους βετεράνους (Johnson et al., 1997), καθώς και «η Αποκοπή μέσα στο Οικογενειακό Σύστημα» (Cutoff), (Bowen, 1978 στο Danieli, Norris & Engdahl, 2016). Αυτές οι στρατηγικές αντίδρασης υιοθετούνται από τον επιζήσαντα, μετατρέπομενες σε μετατραυματικά στυλ προσαρμογής που επηρεάζουν τόσο τη ζωή της οικογένειας όσο και την ανατροφή των παιδιών, τη συναισθηματική τους ανάπτυξη, την ταυτότητα και τις πεποιθήσεις τους (Chaitin, 2003; Danieli, 1985, 1998; Felse, 1998; Hantman & Solomon, 2007; Hantman, Solomon, & Horn, 2003; Rich, 1982; Acharf & Mayselless, 2011; Sigal & Weinfeld, 1989, στο Danieli, Norris & Engdahl, 2016). Η σταθερότητα (fixity) των γονέων, όπως την ονομάζει η Danieli, σε

κάθε ένα από αυτά τα στυλ προσαρμογής δημιουργεί το περιβάλλον (milieu) μέσα στο οποίο ανατρέφεται το παιδί (Danieli, Norris & Engdahl, 2016). Για να περιγράψουν τη συσχέτιση του στυλ προσαρμογής με την ανατροφή των παιδιών οι Danieli, Norris & Engdahl, (2016), δημιούργησαν ένα μοντέλο απεικόνισης της επιρροής που έχει το κάθε στυλ προσαρμογής του γονέα στα παιδιά, καταλήγοντας σε τρία κύρια μετατραυματικά προσαρμοστικά στυλ. Το Στυλ Θύματος (Victim Style), όπου το άτομο παραμένει κολλημένο στην τραυματική εμπειρία, παρουσιάζει συναισθηματική κυκλοθυμία και υπερπροστασία, το Στυλ Αναισθησίας-Μουδιάσματος (Numb Style), όπου το άτομο είναι συναισθηματικά αποσυνδεδεμένο, επικρατεί η συνομωσία της σιωπής στην οικογένεια και η μη αντοχή στην αδυναμία, καθώς και το Στυλ του Αγωνιστή (Fighter Style), όπου αξιολογείται και διατηρείται η ταυτότητα του ατόμου και η δικαιοσύνη. Αυτοί οι τρόποι προσαρμογής διαμορφώνονται από την οικογενειακή ιστορία και το οικογενειακό περιβάλλον, τα οποία σχετίζονται με την ηλικία των γονέων όταν βίωσαν το τραύμα, τη φύση του τραύματος και συνολικά την μεταπολεμική κατάσταση, καθώς και με το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο και τις επαφές που διατήρησαν μετά το τραύμα.

Η Προσέγγιση της Βιολογικής ή Γενετικής Μετάδοσης βασίζεται στην υπόθεση πως υπάρχει βιοχημική ή γενετική προδιάθεση στην περίπτωση ψυχικής ασθένειας του ατόμου. Τα γονίδια μεταφέρουν στοιχεία από τον γονέα στο παιδί και κάποιες ψυχικές ασθένειες μοιάζει να έχουν κληρονομική αιτιότητα. Μνήμες φόβου και άγχους μεταφέρονται διαγενεακά μέσω φυσιολογικών διαδικασιών και μπορούν να προσληφθούν από τους απογόνους, ενώ στοιχεία της συλλογικής εμπειρίας αντικατοπτρίζονται στο γονιδίωμα (Perry, 1999 στο Kellermann, 2001). Μοιάζει, δηλαδή, το τραύμα του γονέα να μεταφέρεται στο παιδί όπως οποιαδήποτε άλλη κληρονομική ασθένεια, μιας και ο γενετικός μνημονικός κώδικας του τραύματος πιθανά να μεταφέρεται μέσω ηλεκτροχημικών διαδικασιών του εγκεφάλου. Το τραύμα περνιέται βιολογικά και νευροφυσικά, καθώς το σώμα θυμάται, όπως αναφέρει η VanderKolk (1999 στο Lev-Wiesel, 2004). Ως εκ τούτου, η νευρική οργάνωση των μνημονικών συστημάτων του γονέα θα δημιουργήσει αντίστοιχη οργάνωση στο παιδί, και εφόσον το ψυχικό τραύμα έχει μακροχρόνια αποτελέσματα στις νευροχημικές αντιδράσεις στο άγχος (Van der Klok, McFarlane, & Weisaeth, 1996 στο Kellermann, 2001), μπορεί να οδηγήσει και σε διαρκή χαρακτηριστική ανεπάρκεια και βιολογική ευαλωτότητα στο παιδί.

Έντονο, οξύ και χρόνιο άγχος στα παιδιά μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγές στο νευρικό σύστημα (Seckl, & Holmes, 2007). Κάποιες συνθήκες στρες όπως η κατάθλιψη μοιάζει να σχετίζονται με υψηλότερα από το κανονικό επίπεδα στρες στην ορμόνη κορτιζόλη (Yehuda, Teicher, Trestman, Levengood, & Siever, 1996), ενώ σε άλλες συσχετιζόμενες με το στρες συνθήκες, όπως συγκεκριμένα στο PTSD, το επίπεδο κορτιζόλης είναι χαμηλότερο του κανονικού (Bierer et al., 2006; Strohle & Holsboer, 2003). Σε προσπάθεια κατανόησης και διερεύνησης τέτοιων υποθέσεων περί βιολογικής μετάδοσης, η Yehuda μαζί με συνεργάτες (2000 στο Kellermann 2001; Yehuda, Halligan & Grossman, 2001) βρήκε πως τα χαμηλά επίπεδα κορτιζόλης σχετίζονταν τόσο με το μετατραυματικό στρες του γονέα όσο και με των απογόνων, καθώς φάνηκε πως το γονικό PTSD συνοδεύεται με χαμηλά επίπεδα κορτιζόλης στον γονέα και στον απόγονο, με αποτέλεσμα το παιδί να είναι πιο ευάλωτο στην εμφάνιση μετατραυματικού στρες. Συνολικά, άτομα με υψηλότερο ή χαμηλότερο επίπεδο κορτιζόλης μπορεί να έχουν δυσκολία στο να επανέλθουν από στρεσογόνες καταστάσεις. Επίσης, δυσκολίες στη λειτουργία αυτού του άξονα μπορεί να επηρεάσουν γενικότερα την υγεία και τη λειτουργικότητα του ατόμου, καθώς ανάμεσα σε άλλες σημαντικές λειτουργίες, η κορτιζόλη ρυθμίζει τον μεταβολισμό, το ανοσοποιητικό σύστημα, τη μνήμη και τη μάθηση (Charmandari, Tsigow, & Chrousos, 2005; McEwen, 2004, στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta, 2009). Συχνά, λοιπόν, οι απόγονοι φέρουν συμπτώματα σαν να έζησαν το τραύμα όπως οι γονείς τους (Yehuda, 2002 στο Lev-Wiesel, 2004).

Μια άλλη επεξήγηση του μηχανισμού μετάδοσης δόθηκε από τη Γνωστική Προσέγγιση, μέσω της Θεωρίας Επεξεργασίας Πληροφοριών και Σχημάτων. Τα σχήματα είναι μια γνωστική δομή που διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση του φροντιστή με το παιδί και μέσω της οποίας αναπτύσσονται η αυτοπεποίθηση και οι εσωτερικές αναπαραστάσεις του παιδιού. Έχει υποτεθεί ότι οι αντιδράσεις δευτερογενούς τραύματος, όπως και οι αρχικές αντιδράσεις στο τραύμα, είναι αποτέλεσμα καταστροφής πρώιμων σχημάτων, συμπεριλαμβανομένων πεποιθήσεων εμπιστοσύνης, δύναμης, ανεξαρτησίας, αυτοπεποίθησης και εγγύτητας (McCann & Pearlman, 1990 στο Motta, Joseph, Rose, Suozzi, & Leiderman, 1997). Σύμφωνα, ωστόσο, με τη θεωρία της ανάπτυξης του εαυτού των McCann & Pearlman (1990, στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005) τα τραυματικά γεγονότα επηρεάζουν κάθε πλευρά της προσωπικότητας, όπως την αίσθηση ασφάλειας, αυτοπεποίθησης,

αυτοαποτελεσματικότητα, αυτονομίας, καθώς και τις διαπροσωπικές σχέσεις, καταστρέφοντας τα σχήματα και κατ' επέκταση τη δυνατότητα ικανοποίησης των βασικών αναγκών. Ακολούθως, ανάλογα με τον βαθμό καταστροφής των σχημάτων του τραυματισμένου γονέα, επηρεάζονται και τα παιδιά. Στον τραυματισμένο γονέα, καταστρέφεται ο τρόπος συσχέτισης με τον κόσμο και τον εαυτό, προκαλώντας στο παιδί την πεποίθηση πως ο κόσμος είναι ανασφαλής και τα ίδια ανάξια (Janoff-Bulman, 1992; McCann & Pearlman, 1990 στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005). Οι γνωστικές δυσκολίες που δημιουργούνται είναι αμυντικές αντιδράσεις (Fonay & Target, 2003) στο έντονο άγχος, στην πληθώρα γνωσιών των τραυματικών γεγονότων και στην αποδιοργάνωση. Η μετατραυματική γνωστική λειτουργία διαταράσσεται εξαιτίας της χρόνιας κατάστασης συνεχόμενης απειλής (Ehlers & Clark, 2000), δυσκολεύοντας την ανακλαστική σκέψη (Slade, 2005) και παρεμβαίνοντας στη δυνατότητα των ατόμων να κατανοήσουν την οπτική των παιδιών τους και να εσωτερικεύσουν τις σκέψεις τους και τα συναισθήματά τους σωστά (Kosslyn, 2006). Αυτό μπορεί να αντικατοπτριστεί στον τρόπο αφήγησης των τραυματικών εμπειριών από τους γονείς στα παιδιά τους και στην ζωντάνια των περιγραφών τους, δίνοντας ορισμένες φορές τρομακτικές λεπτομέρειες ή αναπαριστώντας με ακρίβεια το τραύμα στα παιδιά τους (Abrams, 1999; Ancharoff, Munroe, & Fisher, 1998 στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta., 2009). Χωρίς την ευαίσθητη καθοδήγηση των φροντιστών οι γνωσίες των παιδιών για το τι συνέβη είναι αποσπασματικές και ασαφείς, με αποτέλεσμα τα κενά να συμπληρώνονται από φόβους και διαστρεβλώσεις των παιδιών (Coates, Schechter, & First, 2003; Joshi & O'Donnell, 2003; Stuber et al., 2002 στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta., 2009). Οι γνωσίες αυτές, μπορούν να καλλιεργήσουν υψηλή εγρήγορση των απογόνων απέναντι σε κινδύνους, φόβους και ανησυχίες. Εάν, ωστόσο, δεν επεξεργαστούν θα μετατραπούν σε διαταραχή (Wiseman, Metz, & Barber, 2006 στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta., 2009).

Με το πέρασμα των χρόνων, οι παραπάνω τρόποι μετάδοσης έχουν κατηγοριοποιηθεί ποικιλοτρόπως από διαφορετικούς θεωρητικούς. Συγκεκριμένα, κατά τους Chrestman (1994) & Danieli (1998), στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005) υπάρχουν τέσσερις μηχανισμοί μετάδοσης που εντάσσονται ως επί το πλείστον στη φιλοσοφία της ψυχαναλυτικής προσέγγισης. Ο πρώτος τρόπος είναι η σιωπή των γονέων, ο δεύτερος είναι η ταύτιση, ενώ ο τρίτος τρόπος μετάδοσης, η υπεραποκάλυψη. Κατά τη

διαδικασία αυτή, το παιδί προσπαθεί να προστατεύσει τους γονείς διατηρώντας σιγή και απωθώντας τις τραυματικές μνήμες. Τέλος, ως τέταρτος τρόπος ορίστηκε η επαναφορά, η προσπάθεια με άλλα λόγια των γονέων να εξετάσουν την αξιοπιστία του νέου κόσμου μετά το πέρας του τραύματος (στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005). Επίσης, έχουν προταθεί και τρόποι οικογενειακών κοινωνικών επιρροών που μεταφέρουν φόβους, ντροπή, ενοχή, ομαδική ταπείνωση, σχήματα εκδίκησης ή επανάληψης μέσω αφηγήσεων (Bar-On et al., 1998; Volman, 1999; Linder, 2001 στο Karenian, Livaditis, Karenian, Zafiriadis, Bochtsou, & Xenitidis, 2010). Άλλοι θεωρητικοί (McGowan et al., 2009 στο Kirmayer, Gone & Moses, 2014), υποστήριξαν πως η διαγενεακή μετάδοση μπορεί να πραγματοποιηθεί σε πολλαπλά επίπεδα. Ένα επίπεδο είναι το διαπροσωπικό, όπου υπάρχει μεταβαλλόμενος τρόπος ανατροφής και το οικογενειακό, όπου η οικογένεια διαταράσσεται εξαιτίας της απώλειας μελών ή της έκθεσης σε αγχογόνους παράγοντες. Άλλο επίπεδο το κοινωνικό, στο οποίο τα άτομα και οι οικογένειες επηρεάζονται από διαταραχές στα κοινωνικά δίκτυα, το εθνικό, καθώς λόγω καταπίεσης του πολιτισμού προκαλείται διαταραχή στην οικογένεια και τέλος το βιολογικό.

Εξαιτίας της πληθώρας διαχωρισμών και αναφορών στους πολλαπλούς τρόπους μετάδοσης, η πιο σύγχρονη άποψη περί Συνθετικής Προσέγγισης της Διαγενεακής Μετάδοσης μοιάζει να είναι πιο ακριβής, υποστηρίζοντας πως η μετάδοση οφείλεται σε πληθώρα παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων της βιολογικής προδιάθεσης, του προσωπικού αναπτυξιακού ιστορικού, των οικογενειακών επιρροών και της κοινωνικής κατάστασης (Kellermann, 2001). Ως εκ τούτου, σε κάθε περίπτωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί η κάθε μια εκ των ανωτέρων προσεγγίσεων για την επεξήγηση του τρόπου μετάδοσης του τραύματος από τον επιζήσαντα γονέα στον απόγονο.

4.1.Επιρροή Τραύματος στο γονικό ρόλο

Ένας ακόμη διαχωρισμός των μηχανισμών μετάδοσης τραύματος είναι αυτός της άμεσης και έμμεσης μετάδοσης. Η μεν άμεση αναφέρεται στην πανομοιότυπη μετάδοση των μετατραυματικών συμπτωμάτων στο παιδί, μέσω μηχανισμών όπως η ταύτιση και η προβολή. Η δε έμμεση αναφέρεται στα αρνητικά αποτελέσματα που μπορεί να έχει το τραύμα στην οικογενειακή ατμόσφαιρα και στην επιρροή της αντίστοιχα στην ανάπτυξη των απογόνων (Galovsky & Lyons, 2004 στο Dekel&Goldblatt, 2008). Πιο συγκεκριμένα, οι μηχανισμοί έμμεσης μετάδοσης

αναφέρονται στη σύνδεση των δυσλειτουργιών που εμφανίζουν οι γονείς με τα βιώματα και την ανάπτυξη των απογόνων τους (Rosenheck, & Fontana, 1998 στο Dekel&Goldblatt, 2008). Η λειτουργία, τα όρια και η φύση των σχέσεων που αναπτύσσονται στην οικογένεια επηρεάζουν τα παιδιά. Ειδικά σε οικογένειες με μετατραυματικό στρες-PTSD, υπάρχουν δυσκολίες ρύθμισης της εγγύτητας και της απόστασης από το τραύμα και ως εκ τούτου δημιουργίας στενού δεσμού με τα παιδιά (Cohen, Dekel, Solomon, & Lvie, 2003 στο Dekel&Goldblatt, 2008). Συνεπώς, εξαιτίας της επιρροής που έχει ο δεσμός που αναπτύσσεται μεταξύ γονέα και παιδιού στην ανάπτυξη και την μετέπειτα ενήλικη εξέλιξη του απογόνου, είναι σημαντικό να υπάρξει περαιτέρω εστίαση στη Θεωρία του Δεσμού ως μηχανισμού μετάδοσης του τραύματος του Πολέμου και της Προσφυγιάς.

Σύμφωνα με τη Θεωρία του Δεσμού (Bowlby, 1960 στο Fonagy, 1999; Zerach, & Aloni, 2015), η πρωταρχική λειτουργία των πρώιμων αντικειμενότροπων σχέσεων μεταξύ φροντιστή και παιδιού είναι η παροχή αίσθησης ασφάλειας σε περιβάλλοντα που μειώνουν τον φόβο για το βρέφος (Bowlby, 1969,1973), με αποτέλεσμα η αυτοπεποίθησή του να στηρίζεται στη δυνατότητα του φροντιστή να κατανοήσει την ανησυχία του και να αντιδράσει επαρκώς σε αυτήν δημιουργώντας ασφαλή δεσμό μεταξύ τους (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978 στο Fonagy, 1999). Συνδέοντας τα παραπάνω με το τραύμα, οι γονείς που εξαιτίας αντίστοιχων εμπειριών δεν ανέπτυξαν ασφαλή δεσμό, είναι πολύ πιθανό να δημιουργήσουν μια αντίστοιχα ανασφαλή σχέση με τα παιδιά τους (van Ijzendoorn, 1995 στο Fonagy, 1999), καθώς η επιρροή του τραύματος στις σχέσεις προκύπτει πρωτίστως μέσω διαρκών και πιθανά προβληματικών αμυνών (Bradfield, 2011). Μέσα στις τραυματισμένες οικογένειες μπορεί να δημιουργηθεί ποικιλία αλληλεπιδράσεων μεταξύ παιδιού και γονέα, καθώς το υπερβολικό άγχος κατακλύζει τη σχέση πιέζοντας ψυχολογικά το παιδί, το οποίο συνήθως αναπτύσσει και άγχος αποχωρισμού. Συχνά, οι επιζώντες γονείς μπορεί να επενδύσουν συναισθηματικά στο παιδί μέσω των μηχανισμών εξιδανίκευσης και ταύτισης, προκειμένου να δοθεί νόημα στη ζωή τους μέσω του παιδιού ή προκειμένου να επεξεργαστούν τις εμπειρίες τους ώστε να απομακρύνουν τις αναμνήσεις του τραύματος τόσο από τους ίδιους όσο και από το παιδί. Σε άλλη περίπτωση, μπορεί να υπάρξει ακόμα και ταύτιση του παιδιού με κάποιον πρόγονο που έχει χαθεί, με αποτέλεσμα να μετατρέπεται το ίδιο στον «Αναγνωρισμένο Ασθενή» (identified patient) της οικογένειας, φέροντας παθολογικά συμπτώματα (Davidson, 1980).

Άλλωστε, σύμφωνα με τον Bowlby (1962, 1988 στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005), υπάρχει σύνδεση μεταξύ της δημιουργίας ανασφαλούς δεσμού και της ανάπτυξης ψυχιατρικών διαταραχών στη μετέπειτα παιδική ή ενήλικη ζωή του απογόνου. Δεδομένου ότι η αυτοεικόνα του παιδιού επηρεάζεται από το περιβάλλον του, όταν αναπτύσσεται ανασφαλής δεσμός με τον γονέα, επηρεάζεται και ο τρόπος συσχέτισης του απογόνου με τους γύρω του. Η φυσική παρουσία με ψυχολογική απουσία του γονέα, καθώς και η δυσκολία κατανόησης και επεξήγησης της συμπεριφοράς του μπορεί να προκαλέσει έλλειψη εκτίμησης και απογοήτευση στο παιδί, αμφιθυμία, συναισθηματική απομάκρυνση και δυσκολία τήρησης των ορίων και των ρόλων στην οικογένεια, ή ακόμα και ενδοοικογενειακή βία, υπερδιέγερση και μειωμένο αυτοέλεγχο, που μπορούν να οδηγήσουν με τη σειρά τους σε μακροχρόνιες αρνητικές ψυχολογικές, κοινωνικές και ακαδημαϊκές συνέπειες στα παιδιά (Langhinrichsen-Rohling, Monson, Meyer, Caster, & Sanders, 1998 στο στο Dekel & Goldblatt, 2008). Οι φροντιστές με μη επιλυμένες τραυματικές εμπειρίες, οι οποίοι δεν μπόρεσαν να θρηνήσουν τις απώλειές τους και δεν είναι συναισθηματικά διαθέσιμοι (Blankers, 2013 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015), μοιάζει να δημιουργούν αποδιοργανωμένες σχέσεις με τα παιδιά τους, με αποτέλεσμα όχι το ίδιο το τραύμα ως γεγονός, αλλά η έλλειψη επίλυσης του τραύματος, ως μια μη μεταβολισμένη εμπειρία, να οδηγεί σε αποδιοργανωμένο δεσμό με το παιδί. Ερευνώντας αυτή τη σύνδεση, φάνηκε σε περιπτώσεις έντονου διαπροσωπικού ανεπίλυτου τραύματος ο γονέας να αντιδρά με φόβο στις δυσκολίες του παιδιού (Main & Hesse, 1990, στο Fonagy, 1999), δυσχεραίνοντας την αποτελεσματικότητά του και προκαλώντας μια συμπεριφορά τρομακτική για το παιδί (στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta., 2009) δημιουργώντας κατ'επέκταση και αποδιοργανωμένο δεσμό μαζί του, ο οποίος οδηγεί το παιδί σε προδιάθεση για αποδιοργανωμένη αντίδραση (Fonagy, 1999). Πιο συγκεκριμένα, το παιδί εσωτερικεύει στη δομή του εαυτού του την αναπαράσταση του άλλου (Fonagy & Target, 1995 στο Fonagy, 1999) και όταν αντιμετωπίζεται από έναν τρομαγμένο ή τρομακτικό γονέα, εσωτερικεύει αυτό το συναίσθημα οργής, μίσους ή φόβου και την εικόνα του ίδιου του εαυτού, ως ένα παιδί τρομακτικό και απείθαρχο. Η έλλειψη ενσυναίσθησης των γονέων στις ανάγκες των παιδιών αποτελεί τροχοπέδη στη φυσική τάση των παιδιών να αναζητούν αγάπη, φροντίδα και ασφάλεια από τους σημαντικούς άλλους. Γι αυτό τον λόγο, μπορεί να απομακρυνθούν από τον εαυτό τους και τους φροντιστές ή μπορεί να συνεχίσουν να ψάχνουν μέσω

επαναλαμβανόμενων, αποτυχημένων προσπαθειών να αποκτήσουν ασφάλεια (Cassidy, 1999). Μια σειρά ανεκπλήρωτων αναγκών ασφάλειας και η αποδιοργάνωση του πρώιμου δεσμού μπορεί να οδηγήσουν σε ανασφαλή δεσμό. Να αυξήσουν τον κίνδυνο αναπτυξιακών προβλημάτων στο παιδί (Guttman, & Crowell, 2006; Zeanah, Boris, & Larrieu, 1997) και να δημιουργήσουν την πιθανότητα το παιδί να βιώνει αυτές τις αναπαραστάσεις ως μια δομημένη πραγματικότητα παρά ως μια ψυχική πραγματικότητα. Αυτό θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα να μεταδοθούν οι αναμνήσεις ακόμα και στην τρίτη γενιά, είτε υπήρχε παθολογία στον γονέα είτε όχι. Όπως τονίζεται (Kestenberg, 1982 στο Fonagy, 1999), αυτή δεν είναι μια διαδικασία ταύτισης ούτε και τροποποίησης της αυτό-παρουσίασης. Ο διαχωρισμένος πυρήνας είναι αυτός που επιτρέπει την άμεση μετάδοση των ασυνείδητων τραυματικών φαντασιώσεων του γονέα στα παιδιά. Άτομα με μικρό βαθμό αποδιοργάνωσης στο σχεσιακό τους σύστημα αναμένεται να αντιμετωπίζουν πιο αποτελεσματικά το τραύμα των γονέων, αλλά φυσικά κανείς δεν είναι «άνοσος» (Fonagy, 1999).

Έχει, συνεπώς, παρατηρηθεί ποικιλία αντιδράσεων του παιδιού στον ανασφαλή δεσμό με το γονέα και στην απομάκρυνση του τελευταίου. Σε κάποιες περιπτώσεις το κίνητρο των παιδιών να σχετιστούν με τον φροντιστή μπορεί να χαθεί, με συνέπεια τα παιδιά να αποφεύγουν τον γονέα (Shuder & Lyons-Ruth, 2004 στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta., 2009), ενώ άλλα παιδιά μπορεί να ενδώσουν και να οικειοποιηθούν τη δυστυχία των γονέων τους (Field, 1992 στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta., 2009). Στα μεγαλύτερα παιδιά, η συχνή επαφή με τη δυστυχία των γονέων μπορεί να προκαλέσει ανησυχία για τους γονείς (Salmon & Bryant, 2002 στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta., 2009), ενώ σε άλλες περιπτώσεις τα παιδιά θρηνούν τον προ του τραύματος εαυτό των γονέων. Κάποια άλλα παιδιά, αναλαμβάνουν τον ρόλο του υποστηρικτή και του προστάτη των γονέων ακόμα και εις βάρος των δικών τους αναγκών (Pynoos et al., 1999 στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta., 2009), ενώ μερικά μπορεί είτε να θεωρούν τους εαυτούς τους ως αιτία των δυσκολιών των γονέων είτε να νιώθουν ψευδή αίσθηση δύναμης ή υπερβολική υπευθυνότητα για την ψυχική υγεία τους (Pynoos et al., 1999 στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta., 2009). Άλλοι απόγονοι αντιδρούν με το να εγκλωβίζονται στον εαυτό τους, να απενεργοποιούν τα συναισθήματά τους ή να προκαλούν αναστάτωση μέσα στην οικογένεια (Osofsky, 1995). Σε κάθε περίπτωση, οι γονείς μπορεί να

εκλάβουν ως δική τους ευθύνη τις δυσκολίες των παιδιών και να ενταθεί το τραύμα, επηρεάζοντας ακόμα περισσότερο τον δεσμό με τον απόγονο.

Στην εξέλιξή της, η θεωρία του Δεσμού ενέταξε έννοιες ψυχαναλυτικές και αντικειμενότητες, όπως αυτή της απόσυρσης, για να περιγράψει την Διαγενεακή Μετάδοση. Ο αποδιοργανωμένος δεσμός των επιζησάντων του τραύματος, στην αρχή δημιουργείται εξαιτίας αμυντικής απόσυρσης απέναντι στο τραύμα, αλλά η ίδια μετάδοση ακολουθεί άλλη πορεία, όπως υποστήριξαν οι Lotti (1992, 1995), Main (1995) και Fonagy (1998, 2001 στο Bradfield, 2011). Το τραύμα διαμείβεται σε έναν διωποκειμενικό χώρο, όπου η εμπειρία του εαυτού δομείται από τη σχέση με τον άλλο. Συνεπώς, η απόσυρση εξαιτίας του τραύματος, είναι μια διαδικασία ενδοψυχική, που εκφράζεται μέσω των μοτίβων σχέσεων που διαρκούν μέχρι και την ενηλικίωση (Bradfield, 2011). Πιο αναλυτικά, η απόσυρση και η αποσύνδεση είναι καταστάσεις απρόσιτες στον συνειδητό εαυτό (Bromberg, 1998, 2003 στο Bradfield, 2011), αφήνοντας ένα υποκειμενικά άγνωστο κομμάτι του εαυτού μη προσβάσιμο στην συνείδηση και στους άλλους. Συνεπώς, στην περίπτωση του τραύματος, όπως ακριβώς διατηρούνται επίπεδα απαγορευμένα από τη συνείδηση λόγω έλλειψης διαλόγου μεταξύ συνειδητού και ασυνειδήτου, το ίδιο συμβαίνει και με τις πληροφορίες που κατάσχονται από τις σχέσεις που αναπτύσσει ο τραυματισμένος εαυτός με τους άλλους. Διότι, στον βαθμό που οι αποσυνδεδεμένες αναμνήσεις και τα αποτελέσματα που συνδέονται με το τραύμα, επηρεάζουν και διακόπτουν τη συνειδητή ζωή του τραυματισμένου εαυτού, εισέρχονται και στις σχέσεις του ατόμου με άλλους. Η τραυματική εμπειρία αρχικά αποτελεί μια μη δομημένη γνωστική αναπαράσταση εμπειρίας, χωρίς να έχει τη μορφή μιας συνεπούς αφήγησης, κατά τον Edwards (2005 στο Bradfield, 2011). Στην περίπτωση που αναπτύσσεται ασφαλής δεσμός, ο γονέας προσπαθεί να σχηματίσει και να εκφράσει την εμπειρία, και το παιδί προσπαθεί να δομήσει την εμπειρία μέσω αφήγησης. Στην περίπτωση που η διαδικασία της έκφρασης ακολουθηθεί από μια συναισθηματικά εναρμονισμένη και ισορροπημένη αντίδραση, μπορεί να εσωτερικευτεί, σε αντίθετη περίπτωση, ωστόσο, η εμπειρία παραμένει μη δομημένη και διαχωρισμένη και αναπτύσσεται ανασφαλής δεσμός.

Πληθώρα ερευνών έχει επιβεβαιώσει πως τραυματισμένοι γονείς μπορεί να υποφέρουν από υπερδιέγερση, αποφυγή, μούδιασμα ή επαναβίωση του τραύματος (Van ee, Kleber, & Mooren, 2012) και να χαρακτηρίζονται περισσότερο ως ελεγκτικοί, υπερπροστατευτικοί και απαιτητικοί γονείς (Davidson & Mellor, 2001; Harkness,

1993; Westerink & Giarratano, 1999, στο Dekel & Goldblatt, 2008). Άλλες έρευνες αποδεικνύουν πως τα συμπτώματα του μετατραυματικού στρες (PTSD) επηρεάζουν αρνητικά τη σχέση του γονέα με το παιδί (στο Van ee, Kleber, & Mooren, 2012). Το συναισθηματικό μούδιασμα, η αποσύνδεση και η αποφυγή επηρεάζουν τον τρόπο ανατροφής, διότι μειώνεται η δυνατότητα αλληλεπίδρασης με το παιδί ούτως ώστε να δημιουργηθούν σχέσεις που αποκτούν νόημα (Ruscio, Weathers, King, & King, 2002 στο Dekel & Goldblatt, 2008). Επιπλέον, έχει φανεί πως το γονικό PTSD σχετίζεται και με υψηλό επίπεδο συναισθηματικής κακομεταχείρισης και παραμέλησης του παιδιού (Yehuda, Halligan & Grossman, 2001). Εξαιτίας του θρήνου για το χαμένο παρελθόν, οι γονείς αντιμετωπίζουν τον κόσμο ως γεμάτο προδότες ή αναξιόπιστους ανθρώπους και είναι συνεχώς καχύποπτοι, διαμορφώνοντας σχέσεις εξάρτησης και υπερπροστασίας με τα παιδιά, μεταφέροντάς τους συναισθήματα ενοχής και θυμού (Wiseman & Metz, 1996 στο Gangi, Talamo & Ferracuti, 2009) και διαδάσκοντάς τα πως η οικογένεια θα πρέπει να είναι πάντα ενωμένη (Freyberg, 1980 στο Gangi, Talamo & Ferracuti, 2009). Κατά συνέπεια, η διαδικασία ανεξαρτητοποίησης και διαφοροποίησης διακόπτεται ή είναι δύσκολο να επιτευχθεί (Barocas & Barocas, 1979 στο Gangi, Talamo & Ferracuti, 2009). Άλλωστε, πρόσφατες έρευνες έχουν υποστηρίξει πως τα αρνητικά αποτελέσματα του γονικού τραύματος σχετίζονται με διαταραχές στις αναπαραστάσεις του δεσμού τόσο στους γονείς όσο και στα παιδιά, οι οποίες μπορεί να προκληθούν λόγω μειωμένης συναισθηματικής διαθεσιμότητας του γονέα (Blanker, 2013 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015) και λόγω κατεστραμμένης γονικής εσωτερικής αναπαράστασης του δεσμού (Almqvist & Brober, 2003; De Haene et al., 2013; De Heane et al., 2010 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Οι γονείς παρατηρείται πως χαρακτηρίζονται από χαμηλότερο επίπεδο ανεξαρτησίας και υψηλότερη τάση υποταγής, εμποδίζοντας την ανοιχτή έκφραση συγκρούσεων στην οικογένεια, προκαλώντας υψηλά επίπεδα άγχους στα παιδιά (Epstein, 1979; Niederland, 1968), αυξάνοντας αυτοτιμωρητικούς τύπους συμπεριφοράς και δημιουργώντας τους υψηλότερες προσδοκίες από τους εαυτούς τους (Baron, Reznikoff, & Glenwick, 1993; Pines, 1992 στο Gangi, Talamo & Ferracuti, 2009). Από άλλες έρευνες που εστίασαν στους ενήλικες απογόνους γονέων που βίωσαν τραυματικά γεγονότα, και συγκεκριμένα τους απογόνους των επιζησάντων από το τραύμα του Ολοκαυτώματος, αποδείχθηκε πως έχουν υψηλότερα επίπεδα παιδικού τραύματος, ενισχύοντας την υπόθεση της μετάδοσης του τραύματος μέσω της σχέσης

γονέα και απογόνου. Σύμφωνα με την συγκεκριμένη έρευνα, ένας γονέας που προσπαθεί να αναρρώσει από το τραύμα και τον πόνο, πιθανώς να μην ανταποκρίνεται επαρκώς στις συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού του. Το παιδικό τραύμα, ωστόσο, έχει σημαντική αναπτυξιακή αξία, διότι επηρεάζοντας την ποιότητα του δεσμού μεταξύ απογόνου και γονέα επηρεάζει στη συνέχεια και τις σχέσεις που θα αναπτύξει ο απόγονος με άλλα άτομα (Bradfield, 2011). Η συμπεριφορά αυτή μπορεί να γίνεται αντιληπτή ως απορριπτική από τον απόγονο, και σε συνδυασμό με τις ενοχές που αισθάνεται λόγω των υψηλών απαιτήσεων που έχουν συχνά οι επιζήσαντες γονείς, δημιουργεί προβλήματα στη σχέση τους. Επιπλέον, εξαιτίας των εμπειριών που βίωσε ο γονέας, ο απόγονος συχνά αντιλαμβάνεται τον κόσμο ως επικίνδυνο, αισθάνεται πως εφόσον ο γονέας δεν εκφράζεται, μάλλον ο ίδιος δεν μπορεί να ανταποκριθεί επαρκώς στον χειρισμό δύσκολων προβλημάτων, ενώ μπορεί να αισθάνεται ακόμα και το βάρος της αιτιότητας των συμπτωμάτων του γονέα του (Yehuda, Halligan & Grossman, 2001).

Στον αντίποδα, άλλες έρευνες επιβεβαίωσαν πως οι οικογένειες με μέλος επιζήσαντα από τραύμα, ήταν δυνατόν να ενσωματώσουν την τραυματική εμπειρία δημιουργώντας ψυχολογικά υγιείς απογόνους χωρίς προβλήματα προσαρμογής (Eaton, Sigal, & Weinfeld, 1982; Krell, Suedfeld, & Soriano, 2004; Leon, Butcher, Kleinman, Goldberg, & Almagor, 1981; Solkoff, 1992; Suedfeld, 2001 στο Gangi, Talamo & Ferracuti, 2009), απεικονίζοντας την ύπαρξη ασφαλούς και θετικού δεσμού του γονέα με τα υποστηρικτικά δίκτυα κατά τη διάρκεια του πολέμου. Πράγματι, οι επιζώντες που είχαν δεχθεί βοήθεια από την παρουσία σημαντικών άλλων κατά τη διάρκεια του τραύματος, μπόρεσαν να αναπτύξουν ικανότητες συναισθηματικής ανάλυσης του τραυματικού γεγονότος (Bar-On & Chaitin, 2002 στο Gangi, Talamo & Ferracuti, 2009) και κατ' επέκταση υγιή δεσμό με το παιδί τους. Ωστόσο, κατά τον Belsky (2008 Palosaari, Punamaki, Qouta, & Diab, 2013), ακόμα και η μειωμένη γονική φροντίδα μπορεί να λειτουργήσει θετικά, βοηθώντας τους απογόνους να ανταπεξέλθουν σε επικίνδυνα περιβάλλοντα. Τέλος, κάποιοι εξωτερικοί παράγοντες φαίνεται να συμβάλλουν στην ανάπτυξη ασφαλούς δεσμού και συνεπώς σε περιορισμένη μετάδοση. Ερευνητικά έχει υποστηριχθεί πως η ηλικία των γονέων κατά τη διάρκεια του πολέμου συνέβαλε στην μετέπειτα διαχείριση του τραύματος, καθώς στις περιπτώσεις που οι γονείς δημιούργησαν οικογένεια αμέσως μετά το τραύμα ήταν πιθανότερο να τη χρησιμοποιήσουν προκειμένου να ανακάμψουν, ενώ εάν ήταν παιδιά

ή έφηβοι κατά τη διάρκεια των τραυματικών εμπειριών, δημιούργησαν οικογένεια έχοντας επιτύχει ένα καλύτερο επίπεδο ενσωμάτωσης του τραύματος (Davidson, 1980). Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη και το επίπεδο του τραύματος του γονέα, οι έντονα εμπλεκόμενοι με το τραύμα γονείς με προσωπικούς ασφαλείς δεσμούς, σημείωσαν υψηλότερα επίπεδα γονικής ευαισθησίας απέναντι στον απόγονό τους (Blankers, 2013 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015), καθώς σε οικογένειες προσφύγων βρέθηκε συσχέτιση της σοβαρότητας των εμπειριών του γονέα και του τύπου δεσμού που ανέπτυξε (Han, 2005, στο Palosaari, Punamaki, Qouta, & Diab, 2013).

4.2. Τρόποι επικοινωνίας του τραύματος

Ένας ακόμα τρόπος μετάδοσης συμβαίνει μέσω των Ενδοοικογενειακών Στυλ Επικοινωνίας του τραύματος (Intra-Family Trauma Communication Style), (Dalgaard, Todd, Daniel, & Montgomery, 2016) και αφορά τον τρόπο με τον οποίο ο γονείς επικοινωνούν στους απογόνους τους τις τραυματικές εμπειρίες του παρελθόντος. Πιο συγκεκριμένα, έχει υποστηριχθεί πως η μετάδοση πραγματοποιείται όταν η τραυματική εμπειρία του επιζήσαντα δεν επιλύεται ούτε εκφράζεται (Kidron, 2003 στο Denham, 2008). Μερικοί τρόποι με τους οποίους οι οικογένειες αντιδρούν στη διαγενεακή αλληλεπίδραση, αναφέρονται κατά Lieberman (1981, στο Rabstajnek, 2009). Ένας από αυτούς είναι το να έχουν «οικογενειακά μυστικά», καθώς πολύ συχνά στις τραυματισμένες οικογένειες επικρατεί απομόνωση και έλλειψη λόγου, δεδομένου ότι τα συμπτώματα, τα μοτίβα και οι επαναλήψεις μιλούν από μόνες τους (Abrams, 1999).

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο παρατηρήθηκε πληθώρα συμπτωμάτων στους απογόνους των επιζησάντων του Ολοκαυτώματος (Kellermann, 2001a, b στο Dalgaard, & Montgomery, 2015), εξαιτίας των οποίων δημιουργήθηκε ο όρος «Συνομοσία της Σιωπής» (Conspiracy of Silence) (Conolly, 2011) ή «Διπλός Τοίχος» (Double Wall). Με τον όρο αυτόν περιεγράφηκε η αντίδραση των επιζησάντων στο τραύμα μέσω αδιαφορίας, αποφυγής και άρνησης των εμπειριών τους, προκειμένου να μπορέσουν να ανταποκριθούν σε αυτές (Danieli 1982, 1985, 1993 στο Danieli, Norris & Engdahl, 2016). Το φαινόμενο φάνηκε να είναι η αιτία των προβλημάτων των οικογενειών που επέζησαν του Ολοκαυτώματος (Braga, Mello, 7 Fiks, 2012; Fromm, 2011; Giladi & Bell, 2013; Lichtman, 1984; Sprscher & Cohen, 1997, στο Dalgaard, &

Montgomery, 2015), καθώς σύμφωνα με τις ψυχοδυναμικές θεωρίες, η μετάδοση διευκολύνεται μέσω της έλλειψης ανοιχτής επικοινωνίας για το παρελθόν και της συναισθηματικής υστέρησης που χαρακτηρίζει τους επιζήσαντες γονείς, θεωρώντας πως συμβαίνει μέσω ασυνείδητων εκτοπισμένων συναισθημάτων (Danieli, 1998; Katz, 2003; Kellermann, 2001; Shmotkin, Shrira, Goldberg, & Palgi, 2011 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Πιο συγκεκριμένα, φάνηκε πως η σιωπή των γονέων σχετίζεται με την αντίληψή τους πως μόνο έτσι θα δημιουργήσουν ψυχολογικά υγιείς απογόνους, ως εκ τούτου τα παιδιά δεν ρωτούν και οι γονείς δεν μιλούν (Bar-On, 1996; Bar-On et al., 1998 στο Gangi, Talamo & Ferracuti, 2009). Ο όρος αυτός προτάθηκε από την Danieli (1998), για να αποδώσει τις διαπροσωπικές δυναμικές του τραύματος στις οικογενειακές σχέσεις. Περιγράφει πως εκείνοι που επέζησαν του τραύματος δεν μπορούν να μιλήσουν για αυτό, εξαιτίας του πόνου ή της ανικανότητας να ξαναζήσουν τα συναισθήματα που είχαν βιώσει, ενώ παράλληλα εκείνοι που είναι κοντά τους, παιδιά και εγγόνια, φοβούνται να ρωτήσουν σχετικά. Η σιωπή, συνεπώς, είναι το παράγωγο της προστατευτικής συνομωσίας, διότι ο πόνος της αποκάλυψης του τραύματος και η αμοιβαία θέληση προστασίας του εαυτού και των μελών της οικογένειας από την επανατραυματοποίηση, μπορεί να είναι ένα δυναμικό κίνητρο για διατήρησή της (στο Liem, 2007). Η στρατηγική της αποφυγής της έκφρασης, ωστόσο, μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία ενός αποκομμένου κόσμου, ο οποίος χαρακτηρίζεται από ποικίλους φόβους και προκύπτει εις βάρος της σύναψης σχέσεων του ατόμου, το οποίο απομακρύνεται συναισθηματικά, με κίνδυνο την αποξένωση από τους απογόνους και κατ' επέκταση από την οικογένεια και την κοινότητα (Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009). Παράλληλα, οι απόγονοι μπορεί να μεταφράσουν λανθασμένα αυτή τη δυναμική, θεωρώντας πως οι εμπειρίες τους δεν είναι αρκετά σημαντικές ή άξιες να αναφερθούν και να εκφραστούν, δημιουργώντας σχέσεις αποφυγής, απόστασης και περιορισμένης επικοινωνίας με τους προγόνους τους. Άλλοι αντίστοιχοι όροι που απευθύνονται σε διαφορετικούς πληθυσμούς είναι η «Θανατική Σιωπή» (Deadly Silence) των γονέων – όρος τον οποίο χρησιμοποιεί η Fresco (1984 στο Connolly, 2011) υποστηρίζοντας πως η μετάδοση των τραυμάτων της μνήμης συμβαίνει μέσω της σιωπής, επηρεάζοντας σοβαρά την κατανόηση του χρόνου στα παιδιά. Άλλος όρος που έχει χρησιμοποιηθεί είναι ο «Τοίχος της Σιωπής» (Wall of Silence) (Bar-On, 1992 στο Kidron, 2012), ο οποίος δημιουργείται μεταξύ των ψυχολογικά τραυματισμένων γονέων και των παιδιών, σηματοδοτώντας όχι μόνο την

απουσία της λεκτικής αλληλεπίδρασης αλλά και της μη λεκτικής διυποκειμενικής μοιρασμένης εμπειρίας, που μπορεί υλικά ή συναισθηματικά να μεταφέρει στοιχεία του δύσκολου και άγνωστου παρελθόντος (Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009). Συνεπώς, φαίνεται πως τα γονικά τραύματα μετατρέπονται σε οικογενειακά μυστικά διευκολύνοντας την μετάδοση συμπεριφοριστικών μοτίβων. Η δυνατότητα του γονέα να μοιραστεί και να συζητήσει τις εμπειρίες του τραύματος με τα παιδιά του σχετίζεται με το επίπεδο επεξεργασίας των απωλειών, της ενοχής, του θυμού, της ντροπής και συνολικά του τραύματος, που έχει επιτύχει (Davidson, 1980). Η δημιουργία, συνεπώς, νοηματοδοτημένων αφηγήσεων της τραυματικής εμπειρίας είναι πολύ δύσκολη είτε για εκείνον που τη βίωσε είτε για εκείνον που του μεταφέρθηκε. Διότι από τη μια τα άτομα θέλουν να διαγράψουν και να απωθήσουν αυτές τις επίπονες αναμνήσεις και από την άλλη πρέπει να διατηρήσουν την επαφή με όσα χάσανε για να δικαιολογήσουν την επιβίωσή τους (Connolly, 2011).

Πολλές έρευνες, άλλωστε, κατέδειξαν την σύνδεση της σιωπής με αρνητικά συμπτώματα και επιπτώσεις στους απογόνους και στο οικογενειακό σύστημα. Εστιάζοντας στην επικοινωνία μεταξύ επιζώντων του Ολοκαυτώματος και των παιδιών τους, η Braga με συνεργάτες, τόνισε πως το στυλ επικοινωνίας (χιούμορ, συζητήσεις, μυστικά και σιωπή), οι εμπειρίες τραύματος και οι μορφές ανθεκτικότητας (Braga, Mello, & Fiks, 2012), επηρέαζαν τις σχέσεις της οικογένειας, ενώ η μοναξιά στη παιδική και εφηβική ηλικία έχει συνδεθεί επίσης με δυσπροσαρμοστικά μοτίβα επικοινωνίας στην οικογένεια (Wiseman, 2008). Αντίστοιχα, η έρευνα για την επικοινωνία μεταξύ των Κομποδιανών μεταναστευτικών οικογενειών της Lin και συνεργατών επιβεβαίωσε, επίσης, πως η σιωπή των επιζώντων επηρέαζε την αίσθηση του «ανήκειν» του παιδιού και τη μετάδοση του μοτίβου αποφυγής και σιωπής (Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009).

Επιπλέον, σε περιπτώσεις σοβαρού τραύματος, οι γονείς έχουν ανάγκη να αρνηθούν τις εμπειρίες τους, αφού κρυφά ταμπού δεν επιτρέπουν τη συζήτηση για το τραύμα, με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται ακόμα περισσότερο στην έκφραση των εμπειριών τους και να διατηρούν αποφυγή, άρνηση και σιωπή (Grubrich-Simitis, 1984). Με αυτό τον τρόπο, αντιδρούν στις αντιλήψεις των παιδιών για το τραύμα μεταφέροντας ασυνείδητα το μήνυμα ότι η αντίληψή τους είναι λανθασμένη (στο Connolly, 2011) και δίνοντας αποσπασματικές πληροφορίες, που είναι συνδεδεμένες με μυστήριο, οδηγώντας τους απογόνους σε ένα αφηγηματικό κενό (Abrams, 1999 στο Denham,

2008). Οι απόγονοι, ωστόσο, έχουν ανάγκη να κατανοήσουν τις παράδοξες και δύσκολες μνήμες ή αλλιώς μνήμες-αμαγάλματα (Amalgam-Memories)(Neri, 1982 στο Connolly, 2011) που δεν βίωσαν αλλά τους μεταφέρθηκαν και οι οποίες δεν περιλαμβάνουν εικόνες, καθώς δεν έχουν βιωθεί, αλλά αισθήσεις και συναισθήματα, (De Castro, 2008 στο Connolly, 2011). Ως αποτέλεσμα, οι απόγονοι δυσκολεύονται να διαχωρίσουν τη φαντασία από την πραγματικότητα, αισθάνονται ντροπή και φόβο για τα οικογενειακά μυστικά και υποθέτουν με την φαντασία τους τι συνέβη στους γονείς τους (Davidson, 1980). Ως εκ τούτου, προβαίνουν συχνά σε λανθασμένες εκτιμήσεις για τις συμπεριφορές τους, δημιουργώντας έτσι όχι μόνον ανεξήγητο νόημα για τις ανεξήγητες συμπεριφορές αλλά και σύγχυση ως προς τη γονική συμπεριφορά. Καθώς δημιουργούν τους δικούς τους μύθους για τους τραυματισμένους γονείς και ζώντας σύμφωνα με αυτούς, μαθαίνουν να αποδέχονται την κατάσταση χωρίς να την καταλαβαίνουν (Danieli, 1998 στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005). Επίσης, καθώς το τραύμα επηρεάζει και τη γλώσσα δημιουργώντας έναν κόσμο χωρίς μεταφορά (Herzog, 1982 στο Connolly, 2011), δυσχεραίνει τη δυνατότητα δημιουργίας ονειρικών μεταφορών και σύνδεσής τους για την δημιουργία αφηγήσεων. Οι επιζήσαντες από τραύμα συχνά αναφέρουν τη δυσκολία να κοιμηθούν και να ονειρευτούν, μιας και εφιάλτες κατακλύζουν τον ύπνο τους, οι οποίοι παρατηρούνται και στους απογόνους τους, αποδεικνύοντας πως όσα λιγότερα θυμούνται οι γονείς, τόσο οι εμπειρίες μεταφέρονται στα παιδιά ανεπεξέργαστες (Connolly, 2011). Σε αυτή την περίπτωση, μέσω της διαδικασίας της ταύτισης, αντικατοπτρίζονται οι πανομοιότυπες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τόσο οι απόγονοι όσο και οι επιζήσαντες, μοιραζόμενοι εμπειρίες μέσω ονείρων, φαντασίας και ψυχολογικών συμπτωμάτων (Barocas& Barocas, 1979 στο Gangi, Talamo & Ferracuti, 2009) ζώντας παράλληλα και στον κόσμο του παρόντος και του παρελθόντος των γονέων. Αντίστοιχα, έχει παρατηρηθεί πως οι απόγονοι μπορεί να εμφανίσουν διαταραχές της μνήμης, της ταυτότητας και απώλεια δυνατότητας συμβολισμού, αφού οι νοητικές δομές των επιζήσαντων έχουν επηρεαστεί σε βαθμό που δυσκολεύονται να θυμηθούν, να θρηνησουν και να συμβολοποιήσουν το τραύμα, με αποτέλεσμα να μεταφέρουν αυτή τη μη συμβολοποιημένη και μη εκφρασμένη γνωστική δομή στις επόμενες γενιές (Eizerik, 2010 στο Connolly, 2011). Επιπρόσθετα, έμμεσα στοιχεία μη λεκτικής επικοινωνίας αλλά και αναφορές στο τραύμα όχι μόνο από την οικογένεια αλλά και από άλλες πηγές, όπως τα MME, ενισχύουν τα συναισθήματα ντροπής, ενοχής και

φόβου των απογόνων (Davidson, 1980), ενώ σε επίπεδο οικογένειας, η αποτυχία αποκάλυψης των τραυματικών εμπειριών δυσχεραίνει τη φυσική και ψυχική υγεία (Lepore & Smyth, 2002), καταστρέφει τα κοινωνικά δίκτυα και τις δυνατότητες κοινωνικής προσαρμογής (Pennebaker & Chung, 2006) και μειώνει τη γνωστική ικανότητα των απογόνων (Klein & Boals, 2001 στο Liem, 2007). Το τραύμα, συνεπώς, (Gampel, 2005 στο Gangi, Talamo & Ferracuti, 2009), επικοινωνείται πιο εποικοδομητικά όταν η διαδικασία θρήνου έχει ολοκληρωθεί. Επειδή ωστόσο αυτό συνήθως δεν συμβαίνει και οι επιζήσαντες δεν έχουν θρηνησει, αδυνατούν να δημιουργήσουν συναισθηματικά ασφαλείς σχέσεις με τους συγγενείς τους.

Το περιβάλλον μια τραυματισμένης οικογένειας περιγράφεται από την Catherall (1998, στο Abrams, 1999), ως πλαίσιο στο οποίο τα μέλη είναι σε στενή σχέση χωρίς ωστόσο συναισθηματική έκφραση. Η οικογένεια χάνει τη σύνδεση και την εγγύτητα μεταξύ των μελών της, έχει καθορισμένα όρια, δυσκολία επίλυσης των προβλημάτων και διαστρεβλώσεις της οικογενειακής πραγματικότητας, των μύθων, των κανόνων και των τραυματικών ακολουθιών. Γίνεται, συνεπώς, φανερό ότι το κρυφό τραύμα έχει μακροχρόνιες και σοβαρές επιπτώσεις, χωρίς ωστόσο να υπονοείται ότι αυτούσιο το τραύμα μπορεί να αποτελεί αιτία της ανάπτυξης συμπτωμάτων (Abrams, 1999). Με βάση τα παραπάνω, ο μόνος τρόπος να αντιμετωπιστεί το τραύμα και να μη μεταφερθεί ακατέργαστο, είναι να τοποθετηθεί σε αφήγηση (Jackson, 2002 στο Denham, 2008) και να εσωτερικευτεί σε έναν υποκειμενικό και συνεκτικό εαυτό (Cavalli, 2012), καθώς οι ανοιχτοί διάλογοι για τα συναισθήματα που ήταν προηγουμένως μυστικά ή ταμπού, έχουν σημαντικά αποτελέσματα στη δυνατότητα της οικογένειας να προχωρήσει, μειώνοντας την συμπτωματολογία και ενισχύοντας την ποιότητα των σχέσεων (Abrams, 1999). Υπάρχει, ωστόσο, πιθανότητα οι μνήμες από τα τραυματικά γεγονότα να αντιστέκονται στην εσωτερικεύσή τους στις νοητικές δομές και έτσι να κάνουν το άτομο ανίκανο να δημιουργήσει αφηγήσεις (Hopper & van de Kolk, 2001, στο Denham, 2008). Ως εκ τούτου, το κύριο ερώτημα που προκύπτει, είναι ο τρόπος με τον οποίο τα μέλη της οικογένειας συζητούν και ο τρόπος που θα έπρεπε να συζητούν για τις τραυματικές τους εμπειρίες (Dalgaard, & Montgomery, 2015). Τα μοτίβα επικοινωνίας που ακολουθεί κάθε οικογένεια, εκτείνονται από την σιωπή (Silence) έως και την υπερ-αποκάλυψη (Over-disclosure) (Ancharoff et al., 1998; Danieli, 1998 στο στο Dekel & Goldblatt, 2008). Στο ένα άκρο υπάρχει η «συνομωσία της σιωπής» (Danieli, 1982, 1984), κατά την οποία

θέματα σχετικά με το τραύμα αποφεύγονται για προστασία του γονέα, η επικοινωνία είναι έμμεση, αμφίσημη και μπερδεμένη, ενώ τα παιδιά δέχονται μόνο μερικά στοιχεία του παρελθόντος των γονέων τους (Op den Velde, 1998). Σε άλλες περιπτώσεις, περιορισμένες πληροφορίες για το τραυματικό γεγονός αποκαλύπτονται στο παιδί, με αποτέλεσμα να οδηγείται σταδιακά σε συμπλήρωση των κενών που δημιουργούνται μέσω της φαντασίας του. Στο άλλο άκρο, μπορεί να υπάρχει υπερβολική αποκάλυψη πληροφοριών για το τραύμα, με αποτέλεσμα το παιδί να εκτίθεται σε πληροφορίες που δεν είναι κατάλληλες για το αναπτυξιακό στάδιο που βρίσκεται και για τις γνωστικές του δυνατότητες, ενώ η πληροφόρηση μπορεί να γίνεται χωρίς την γονική υποστήριξη (στο Dekel & Goldblatt, 2008). Ωστόσο, το φαινόμενο αυτό δεν παρατηρείται συχνά.

Κάποιες φορές, βέβαια, η σιωπή παραβιάζεται εν μέρει με τρόπους που δημιουργούν απόσταση ή περισσότερη βλάβη παρά θετικά αποτελέσματα. Υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες οι απόγονοι είτε ακούν αποσπασματικά ή κατά λάθος κάποιες συζητήσεις είτε έρχονται σε επαφή επανειλημμένα με αμφίσημα συναισθήματα για την έκφραση του παρελθόντος, οι οποίες ονομάστηκαν «αφιλτράριστος λόγος» (Unfiltered Speech), (Delgaard, Todd, Daniel, & Montgomery, 2016). Οι απόγονοι, σε αυτή την περίπτωση, βρίσκονται μεταξύ «της ιστορίας που βιώθηκε» μέσω των συναισθημάτων που μεταφέρονται στην οικογένεια και «της ιστορίας που ειπώθηκε» μέσω όσων εκφράζονται στην οικογένεια (Montgomery, 2004 στο (Delgaard, Todd, Daniel, & Montgomery, 2016). Παίρνοντας, ωστόσο, μόνο μερικά στοιχεία από το παρελθόν των γονέων, οι νεαροί ενήλικες απόγονοι αισθάνονται ότι πρέπει να δομήσουν τα κομμάτια της ιστορίας ώστε να δημιουργήσουν μια πιο συνεκτική αφήγηση (Lin, 2005 στο Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009). Με τις αποσπασματικές πληροφορίες, η επικοινωνία καταστρέφεται και δημιουργούνται πληθώρα συναισθημάτων που δεν γνωρίζουν πώς να διαχειριστούν, καθώς ελάχιστοι απόγονοι αισθάνονται την άνεση να ρωτήσουν τους γονείς τους για επίλυση των αποριών τους. Η φαντασία των παιδιών, εν προκειμένω, χρησιμεύει για να καλύψει τα κενά των όσων οι γονείς δεν επικοινωνούν (Wiseman et al., 2002 στο Gangi, Talamo & Ferracuti, 2009), προσπαθώντας να αποφύγουν να μεταφέρουν τα αρνητικά συναισθήματά του πόνου και της ντροπής στα παιδιά τους (Hass, 1990 στο Gangi, Talamo & Ferracuti, 2009). Άλλες φορές, η επικοινωνία του τραύματος προκύπτει αυθόρμητα σε αρνητικές, συγκρουσιακές ή στεσογόνες στιγμές, όταν οι γονείς στοχεύουν στην δημιουργία σχέσης εγγύτητας με τους απογόνους ή όταν τους επιπλήττουν σε μικρότερη ηλικία, δημιουργώντας έτσι πιο

απόμακρες σχέσεις εξαιτίας των αποσπασματικών και αρνητικών ανταποκρίσεων (Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009).

Είναι πιθανό, βέβαια, ακόμα και η νέα γενιά να συμμετέχει αυτόνομα στη διατήρηση της σιωπής, ενισχύοντας τη διατήρηση του τραύματος, ειδικά σε περιπτώσεις που οι απόγονοι υποφέρουν από ψυχοπαθολογικά συμπτώματα μετατραυματικού στρες, τα οποία ενισχύουν ακόμα περισσότερο τη σιωπή (Sack et al., 1994 στο Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009). Γνωρίζοντας πως η επικοινωνία και η αποκάλυψη θα πληγώσει τους προγόνους, την αντιμετωπίζουν με ενοχή, δέος και φόβο (Lin, 2005 στο Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009), αποφεύγοντας τη συζήτηση ή υιοθετώντας μια στάση αποφυγής, όπως και οι γονείς τους ή αποκόπτοντας τον εαυτό τους από την οικογένεια. Διατηρώντας τη σιωπή προσπαθούν να προστατέψουν την προηγούμενη γενιά και τον εαυτό τους, κι έτσι σε πιθανές στιγμές επικοινωνίας και αποκάλυψης, τόσο η πρώτη όσο και η δεύτερη γενιά, βιώνουν συναισθήματα αμηχανίας και αποφυγής τραυματισμού των άλλων, ενώ ταυτοχρόνως αποζητούν αμφοτέρωθεν την εγγύτητα (Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009). Η άμεση, συνεπώς, επικοινωνία μπορεί να είναι πολύ δύσκολη ακόμα ανάμεσα και σε ενήλικες, αφού η διατήρηση τη σιωπής μοιάζει εύκολη πρακτική, δίνοντας την ψευδαίσθηση της ασφάλειας.

Αναφερόμενοι συγκεκριμένα στο κοινωνικοπολιτισμικό τραύμα, όπως είναι ο πόλεμος ή ο διωγμός, η σιωπή ακολουθεί όχι μόνο τους επιζήσαντες αλλά και τις οικογένειες, την κοινότητα και την ευρύτερη κοινωνία. Πολλάκις ακόμα και μετά την νέα εγκατάσταση οι ομάδες δεν μιλούν για το τραύμα και συχνά λαμβάνουν περιορισμένη αναγνώριση από την κοινωνία για αυτό (Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009). Πολύ συχνά, η νεότερη γενιά μαθαίνει για το παρελθόν μόνο μέσω κριτικής των γονέων, τυχαίων ξεσπασμάτων και συζητήσεων που δεν θα έπρεπε να ακούν (Lin, 2005, στο Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009), με τις προσωπικές αναμνήσεις να παραμένουν διαχωρισμένες και άγνωστες από την ευρύτερη κοινότητα, αφήνοντας τους απογόνους χωρίς πλαίσιο. Ως εκ τούτου, δεν μπορούν να συνδέσουν την ταυτότητά τους, την οικογένεια τους και την κοινότητά τους με την ιστορία, τον πολιτισμό και την κοινωνία. Οι αιτίες της τήρησης της σιωπής μπορεί να έχουν πολιτισμικές ρίζες ή να στοχεύουν στην προσωπική ασφάλεια του ατόμου για να προστατευτεί και να διαχειριστεί το τραύμα, έτσι ώστε να μην χρειαστεί να το επαναβιώσει (Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009).

Συνεπώς, σχετικά με την αποκάλυψη ή όχι των τραυματικών γεγονότων, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το εκάστοτε πολιτισμικό πλαίσιο, καθώς η αποκάλυψη με τον δυτικό τρόπο μπορεί να αποβεί αρνητική για του μη δυτικούς πληθυσμούς (Rousseau et al., 2013 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Πληθώρα ερευνών, εστιάζοντας τόσο στον πληθυσμό του Ολοκαυτώματος, όσο και σε πρόσφυγες ή επιζήσαντες άλλων ειδών τραυμάτων, αλλά και μη δυτικών πολιτισμών, έχουν εκπονηθεί με σκοπό να δοθεί απάντηση στο ερώτημα (De Haene, Grietens, & Verschueren, 2010, De Haene, Rober, Adriaenssens, & Verschueren, 2012; Rousseau & Drapeau, 1998, στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Κάποιοι ερευνητές και θεωρητικοί υποστηρίζουν πως οι επιζήσαντες απαιτείται να συνδέσουν και να επεξεργαστούν τις εμπειρίες τους προκειμένου να αποφύγουν την ανάπτυξη σοβαρών ψυχικών διαταραχών (Summerfield, 1999). Άλλες έρευνες έχουν παρατηρήσει αποκλίνοντα αποτελέσματα ανοιχτής επικοινωνίας για το τραυματικό υλικό του παρελθόντος (Abrams, 1999; De Haene, Grietens, & Verschueren, 2010; Montgomery, 2004; Weine et al., 2004 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Μια άλλη προσέγγιση, υποστηρίζει πως η αποκάλυψη θα πρέπει να γίνει με την μορφή οικογενειακών ιστοριών (Bylund, 2003 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015), οι οποίες βοηθούν στη δημιουργία και διατήρηση της συλλογικής και ατομικής ταυτότητας, καθώς, μεταξύ γονέα και παιδιών, οι οικογενειακές ιστορίες μπορεί να έχουν ρόλο κοινωνικοποιητικό, διασκεδαστικό, εμπνευστικό, ανάμνησης και θύμησης, διδακτικό, μεταδοτικό, ενίσχυσης των σχέσεων και των ατομικών χαρακτηριστικών (Bylund, 2003 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Συνεπώς, θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η επικοινωνία και αποκάλυψη τραυματικών βιωμάτων θα πρέπει να είναι από την μια πλευρά ηθικά/ πολιτισμικά αποδεκτή, και από την άλλη λειτουργικά επικοινωνιακή (Baiocchi-Wagner, Wilson-Kratzer, & Symonds, 2012; Cupach & Spitzberg, 2007 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Προσεγγίσεις όπως εκείνη των οικογενειακών συστημάτων, παρέχουν κατανόηση των αποτελεσμάτων του τρόπου επικοινωνίας. Η θεωρία του Δεσμού δίνει έμφαση στη σημασία της γονικής συναισθηματικής και ανοιχτής επικοινωνίας για τους σχετικούς με τον πόλεμο και την προσφυγιά στρεσογόνους παράγοντες (De Haene, Dalgaard, Montgomeria, Grietens, & Verschueren, 2013 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Σύμφωνα με άλλες έρευνες η αποκάλυψη του τραύματος θα πρέπει να γίνεται με γνώμονα το αναπτυξιακό στάδιο του παιδιού. Αντίθετα, η υποχρεωτική, βεβιασμένη αποκάλυψη, όπως απαιτείται σε

διάφορα δυτικά ψυχοθεραπευτικά πλαίσια, αποδεικνύεται επιβλαβής (Rousseau, Measham, & Nadeau, 2013 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015), ενώ αντίθετα η προσαρμοσμένη αποκάλυψη φαίνεται να είναι πιο εποικοδομητική (Dalgaard, & Montgomery, 2015), καθώς λαμβάνει υπόψη τη χρονική στιγμή και τον τρόπο με τον οποίο θα συμβεί (Measham & Rousseau, 2010 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Πιο συγκεκριμένα, για τα έμμεσα εκτεθειμένα στο τραύμα παιδιά, η προσαρμοσμένη αποκάλυψη μοιάζει να είναι πιο αποτελεσματική από ότι η αποφυγή της αποκάλυψης, όπως η σιωπή και η άρνηση. Η προσαρμοσμένη αποκάλυψη έχει αποδειχθεί θεραπευτική, ενώ οι στρατηγικές σιωπής αρνητικές, ειδικά για όσες οικογένειες είχαν σταθεροποιηθεί στο νέο έδαφος και είχαν ενήλικες απογόνους. Αντίστοιχα και για άμεσα εκτεθειμένα στο τραύμα παιδιά, έρευνες έχουν αποκαλύψει πως η ανοιχτή επικοινωνία μπορεί να προκαλέσει υψηλού βαθμού άγχος, ενώ η προσεκτική αποκάλυψη να λειτουργήσει πιο προστατευτικά (Angel, Hjern, & Ingleby, 2001; Montgomery, 1998 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Συμπερασματικά, η προσαρμοσμένη αποκάλυψη θεωρείται πιο αποτελεσματική και θεραπευτική, λαμβάνοντας υπόψη το αναπτυξιακό στάδιο του παιδιού, τις οικογενειακές συνθήκες (De Haene et al., 2013; De Haene et al., 2012; Measham & Rousseau, 2010; Rousseau et al., 2013 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015), καθώς και την άμεση και έμμεση γνώση του παιδιού για την τραυματική ιστορία, δεδομένου ότι ορισμένες φορές οι γονείς δεν γνωρίζουν ούτε συνειδητοποιούν την έμμεση αναφορά τους στην τραυματική εμπειρία, ενώ οι απόγονοι είναι παρόντες.

Δεδομένου ότι η οικογένεια, ως η πιο σημαντική ομάδα, μεταφέρει την πολιτισμική ταυτότητα και τις συλλογικές μνήμες, αξίες και έθιμα στους απογόνους, που με τη σειρά τους τα μεταφέρουν στα δικά τους παιδιά, τα μέλη της οικογένειας δομούν την έννοια του εαυτού από τις διαγενεακές αυτές μνήμες και αφηγήσεις που λαμβάνουν χώρα στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό, πολιτικό και ιστορικό πλαίσιο (Denham, 2008). Στην αρχική τους μορφή, οι τραυματικές μνήμες διαφοροποιούνται από τις κανονικές διότι δεν διαθέτουν συνεκτική μορφή και ανάπτυξη (Greenberg, 1998, στο Denham, 2008), ειδικά σε οικογένειες και πολιτισμικές ομάδες που ο τρόπος της «συνωμοσίας της σιωπής» έχει λειτουργήσει. Η ίδια η πράξη της αφήγησης, επιτρέπει την κατανόηση του εαυτού, που ενυπάρχει στην ευρύτερη ιστορία της οικογένειας. Ειδικά, δημιουργώντας μια δομημένη αφήγηση η οποία εστιάζει στα δυνατά σημεία του ατόμου ή της ομάδας και στους τρόπους με τους οποίους τα μέλη ξεπερνούν

επιτυχημένα δυσκολίες και παραμένουν δυνατά απέναντι στις τραυματικές συνθήκες, βοηθούν ακόμα περισσότερο τα άτομα να ζουν στο παρόν λαμβάνοντας υπόψη όσα συνέβησαν στο παρελθόν διευκολύνοντας την ύπαρξή τους ανάμεσα στους άλλους (Jackson, 1998, 2002 στο Denham, 2008), αφού η αφήγηση οργανώνει, τοποθετεί και παρέχει νόημα στις τραυματικές εμπειρίες (Garro, 2003, στο Denham, 2008) ενσωματώνοντάς τις. Συγκεκριμένα οι αφηγήσεις του τραύματος, όταν στηρίζονται στην οπτική των δυνατών στοιχείων του ατόμου, λειτουργούν ως προστατευτικός τρόπος, ενισχύοντας την αυτοπεποίθηση και την ανθεκτικότητα των ατόμων, ενώ μέσα στις ίδιες τις αφηγήσεις μπορεί να υπάρξουν ακόμα και στρατηγικές αντοχής ή υγιείς αντιδράσεις προσαρμογής μετά το τραυματικό βίωμα (Bonanno, 2004; Conner, Davidson, & Lee, 2003; Dion Stout & Kipling, 2003; Luthar, Cicchetti, & Becker, 2000 στο Denham, 2008). Οι αφηγήσεις τραύματος μπορεί, συνεπώς, με αυτό τον τρόπο, να μεταφέρουν δύναμη, αισιοδοξία και στρατηγικές διαχείρισης που τα μέλη της οικογένειας εσωτερικεύουν και χρησιμοποιούν στις δικές τους αφηγήσεις (Neimeyer & Stewart, 1996 στο Denham, 2008).

Εν κατακλείδι, η διατήρηση της σιωπής που περιβάλλει τις τραυματικές εμπειρίες έχει αποδειχθεί ερευνητικά ότι αποτελεί σημαντικό μηχανισμό μετάδοσης, επηρεάζοντας αρνητικά τους απογόνους, οι οποίοι λαμβάνουν από τους γονείς τους ακατέργαστο και μη συμβολοποιημένο το τραυματικό βίωμα του παρελθόντος, καθώς η προσπάθεια ένταξης του τραύματος σε μια συνεκτική αφήγηση μοιάζει ακατόρθωτη και τραυματική για τους επιζήσαντες. Ωστόσο, η ανοιχτή επικοινωνία σχετικά με το συμβάν φαίνεται να έχει εποικοδομητικά έως και θεραπευτικά αποτελέσματα για τις οικογένειες, με την προσαρμοσμένη αποκάλυψη να αποδεικνύεται η ορθότερη επιλογή.

5. Σκοπός Έρευνας

Όπως έγινε φανερό, η Διαγενεακή Μετάδοση του Τραύματος έχει επιβεβαιωθεί από ποικιλία ερευνών ανά τα χρόνια, μελετώντας διαφορετικούς πληθυσμούς και διαφορετικά τραύματα. Ως εκ τούτου, σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τη μετάδοση του τραύματος του Πολέμου της Κύπρου το 1974 και της επακόλουθης προσφυγιάς και εκτοπισμού στον πληθυσμό της, καθώς και των τρόπων με τους οποίους αυτό μεταδόθηκε, εστιάζοντας στους απογόνους των επιζήσαντων. Η έρευνα στοχεύει στη διερεύνηση των δικών τους αναμνήσεων και αφηγήσεων σχετικά

με το τραύμα και δίνει έμφαση κυρίως στη σχέση με τον γονέα και στα μοτίβα επικοινωνίας που επικρατούσαν στην οικογενειακή εστία κατά την περίοδο ανατροφής των παιδιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

B. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η παρούσα έρευνα είναι μια ποιοτική μελέτη, καθώς χρησιμοποιήθηκαν ποιοτικοί τρόποι συλλογής και ανάλυσης δεδομένων και πραγματοποιήθηκε σε πραγματικές συνθήκες και όχι σε τεχνητές και πειραματικά ελεγχόμενες. Στόχος ήταν η κατανόηση και ανάλυση των προσωπικών νοημάτων των συμμετεχόντων σχετικά με την εμπειρία τους, οι οποίοι αντιμετωπίστηκαν ως ερευνητικοί συνεργάτες και όχι ως αντικείμενα μέσω των οποίων αποσπώνται τα κατάλληλα ερευνητικά δεδομένα (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Η έρευνα είχε φαινομενολογικό προσανατολισμό εστιάζοντας στον τρόπο με το οποίο τα υποκείμενα βιώνουν ένα συγκεκριμένο φαινόμενο στη ζωή τους (Giorgi & Giorgi, 2003 στο Ισαρη & Πουρκός, 2015), καθώς ειδικά στην ανθρωπιστική ψυχολογία υιοθετείται η φαινομενολογική μέθοδος για να κατανοηθεί η υποκειμενική εμπειρία του ανθρώπου. Άλλωστε, η ποιοτική έρευνα δημιουργείται εν γένει από την ανακατασκευή των ερμηνειών του ερευνητή σε συνδυασμό με εκείνων των πρωτογενών τυποποιήσεων και ερμηνειών των συμμετεχόντων (Τσιώλης, 2015). Συνεπώς, η ερευνήτρια επιχείρησε να γνωρίσει τους συμμετέχοντες όσο το δυνατόν καλύτερα ώστε να κατασκευάσει νοήματα με τον τρόπο που θα το πραγματοποιούσαν και οι ίδιοι οι συμμετέχοντες (Κυριαζή, 2011) και να κατανοήσει τη σημασία που δίνουν οι ερευνώμενοι στο κοινωνικό ιστορικό πλαίσιο για την επεξήγηση τόσο της δικής τους συμπεριφοράς όσο και των άλλων. Όπως κάθε ποιοτική μελέτη, στόχευε στην κατανόηση της πολυπλοκότητας του φαινομένου, των λεπτομερειών και του πλαισίου, αποσκοπώντας σε μια σφαιρική αντίληψη και σε μια ολιστική μορφή ανάλυσης και επεξήγησης (Mason, 2011).

Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας ήταν:

- α. η μελέτη της διαγενεακής μετάδοσης του τραύματος του πολέμου και του εκτοπισμού στους ενήλικες απογόνους των επιζώντων του πολέμου της Κύπρου
- β. η διερεύνηση των πιθανών μηχανισμών μέσω των οποίων εκείνη πραγματοποιήθηκε
- γ. η επιρροή της στη ζωή των απογόνων.

Η περιορισμένη ερευνητική εστίαση στους απογόνους τραυματισμένων γονέων, η ιδιαίτερη σύγχρονη πολιτική και κοινωνική κατάσταση της Κύπρου και η ελλιπής ενημέρωση και ευαισθητοποίηση στην Ελλάδα και στην Κύπρο σχετικά με τις πιθανές ψυχολογικές επιρροές του τραύματος του πολέμου, αποτέλεσαν έναυσμα για την μελέτη του εν λόγω θέματος.

Τα ερευνητικά ερωτήματα βάση των οποίων δομήθηκε η έρευνα συνοψίζονται στα εξής

1. Πως μεταβιβάστηκε διαγενεακά η εμπειρία του πολέμου στους συμμετέχοντες της έρευνας; Συνέβη επικοδομητικά ή τραυματικά;
2. Με ποιόν τρόπο πραγματοποιήθηκε η μετάδοση; Με λεκτικό τρόπο επικοινωνίας ή με αποσιώπηση;
3. Ποιες είναι οι αναπαραστάσεις του τραύματος στη δεύτερη γενιά;
4. Πως το τραύμα εντάσσεται στη προσωπική ιστορία των ενήλικων απογόνων;
5. Με ποιόν τρόπο τους επηρεάζει και πως το αντιμετωπίζουν;

1. Στρατηγική Δειγματοληψίας

Η μέθοδος δειγματοληψίας που ακολουθήθηκε στην παρούσα έρευνα, ήταν η σκόπιμη δειγματοληψία (purposeful random sampling). Άλλωστε, η ποιοτική μεθοδολογία υιοθετεί συχνά την προσέγγιση σκοπιμότητας (Ισαρη & Πουρκός, 2015) η οποία στηρίζει τις γενικεύσεις θεωρητικού τύπου. Η δειγματοληπτική στρατηγική μπορεί να βοηθήσει στη διαδικασία ανάπτυξης και ελέγχου της θεωρίας και να παρέχει ένα σημαντικό υπόβαθρο ανάγνωσης και ερμηνείας των δεδομένων (Platt, 1988) στηριζόμενη, στην επιλογή ατόμων με κριτήριο τη σχετικότητα τους με τα ερευνητικά ερωτήματα, τη θεωρητική προσέγγιση και το αναλυτικό πλαίσιο (Mason, 2011). Στη σκόπιμη δειγματοληψία, δημιουργείται ένα «δείγμα» που συγκεντρώνει κάποια συγκεκριμένα κριτήρια τα οποία διευκολύνουν τον ερευνητή στην ανάπτυξη και τον έλεγχο της θεωρίας και της επεξήγησης στην οποία στοχεύει (στο Mason, 2011). Με τη μέθοδο αυτή επιλέχθηκαν άτομα που θεωρήθηκαν πως φέρουν τα χαρακτηριστικά που

απαιτούνταν για το υπό έρευνα θέμα (Κυριαζή, 2011), ενώ μόνο ένας συμμετέχοντας επιλέχθηκε με την μέθοδο της χιονοστιβάδας (snowballing), καθώς προτάθηκε από μια εκ των συνεντευξιαζόμενων.

Η επιλογή των υποκειμένων έγινε με βάση κάποια συγκεκριμένα κριτήρια, ώστε να επιβεβαιωθεί πως μελετάται το τραύμα του πολέμου και του εκτοπισμού σε κάθε περίπτωση και με στόχο να είναι το δείγμα όσο το δυνατόν αντιπροσωπευτικό στα πλαίσια της ποιοτικής μεθόδου που πραγματοποιήθηκε. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο κριτήριο σχετιζόταν με την επιλογή απογόνων δεύτερης γενιάς ατόμων που είχαν βιώσει τον πόλεμο της Κύπρου και είχαν αναγκαστεί να εγκατασταθούν εκ νέου σε άλλο μέρος του νησιού. Απαραίτητο ήταν επίσης, οι συμμετέχοντες-απόγονοι να είχαν γεννηθεί μετά την εμπειρία πολέμου των γονέων και να είχαν ανατραφεί στην Κύπρο. Επιπλέον, το ηλικιακό εύρος που ορίστηκε ήταν μεταξύ 25-50 ετών.

Οι συμμετέχοντες που επιλέχθηκαν και συμφώνησαν να συμμετάσχουν στην έρευνα ήταν δώδεκα ενήλικες απόγονοι, εκ των οποίων οι πέντε ήταν άντρες και οι επτά γυναίκες. Άλλωστε, το χαρακτηριστικό της ποιοτικής έρευνας είναι ότι βασίζεται σε μικρό αριθμό συμμετεχόντων με στόχο, όχι τη γενίκευση των αποτελεσμάτων, αλλά την περιγραφή ολιστικής εικόνας κάθε περίπτωσης και την ανάδειξη των κοινών τους στοιχείων (Ragin, 1988 στο Κυριαζή, 2011). Συγκεκριμένα, οι ποιοτικές συνεντεύξεις παράγουν πληθώρα δεδομένων και μπορούν να αποφέρουν πλούσια αποτελέσματα, συνεπώς στόχος δεν ήταν το πλήθος και η αντιπροσωπευτικότητα, αλλά η ποιότητα και η ανάλυση (Ισαρη& Πουρκός, 2015).

Όλοι ήταν κυπριακής καταγωγής και βρίσκονταν ανάμεσα στο 30-39 έτος της ηλικίας τους, με έναν μόνο συμμετέχοντα να είναι 25 ετών και έναν 42. Όλοι οι ερευνώμενοι είχαν ανατραφεί και διέμεναν στην Κύπρο, εκτός από έναν που διέμενε στο Ναύπλιο και έναν στην Ισπανία. Όλοι είχαν πραγματοποιήσει προπτυχιακές σπουδές, πέντε είχαν αποκτήσει και μεταπτυχιακό δίπλωμα, ένας διέθετε δυο προπτυχιακά διπλώματα και ένας ήταν κάτοχος διδακτορικού. Από τους συμμετέχοντες, επτά προέρχονταν από οικογένεια με τον έναν μόνο γονέα επιζώντα του τραύματος του πολέμου, ενώ για τους υπόλοιπους πέντε και οι δύο γονείς είχαν βιώσει τον πόλεμο. Όλοι οι γονείς είχαν εκδιωχθεί από την οικογενειακή τους εστία βίαια, ωστόσο μια οικογένεια είχε αγνοούμενους στενά συγγενικά πρόσωπα, σε τέσσερις από τις οικογένειες ο πατέρας είχε εμπλακεί σε μάχη κατά τη διάρκεια του πολέμου και σε μια περίπτωση ο ένας

Η Διαγενεακή Μετάδοση του τραύματος του Πολέμου της Κύπρου στους ενήλικες απογόνους των επιζήσαντων

γονέας υπήρξε αιχμάλωτος. Για περισσότερες και πιο αναλυτικές πληροφορίες σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία της έρευνας, μπορεί να παρατηρηθεί ο Πίνακας 1.

Η Διαγενεακή Μετάδοση του τραύματος του Πολέμου της Κύπρου στους ενήλικες απογόνους των επιζήσαντων

Όνομα ¹	Φύλο	Ηλικία	Εκπαίδευση	Επάγγελμα	Οικογενειακή Κατάσταση	Τόπος Διαμονής	Οικογένεια Καταγωγής
Νίκανδρος	Άνδρας	36	Μεταπτυχιακές σπουδές	Ηθοποιός και Φιλολόγος	Ελεύθερος/Άγαμος	Ναύπλιο	Έχει έναν αδερφό. Μητέρα εκτοπισμένη με αγνοούμενους. Πατέρας κύπριος των ελευθέρων περιοχών.
Βερόνικα	Γυναίκα	30	Προπτυχιακές σπουδές	Εργασία σε καταφύγιο ζώων	Ελεύθερη/Άγαμη	Κύπρος	Έχει τέσσερις αδερφές. Πατέρας εκτοπισμένος, τραυματίας πολέμου και μητέρα εκτοπισμένη.
Μυρτώ	Γυναίκα	36	Μεταπτυχιακές σπουδές	Δημοσιογράφος/Πολεμική Ανταποκρίτρια	Σε σχέση/Άγαμη	Κύπρος	Έχει μια αδερφή. Πατέρας εκτοπισμένος, τραυματίας πολέμου. Μητέρα ελληνίδα.
Σταυρούλα	Γυναίκα	35	Διδακτορικές σπουδές	Αρχαιολόγος	Παντρεμένη με 2 παιδιά	Ισπανία	Έχει μια αδερφή και έναν αδερφό. Πατέρας εκτοπισμένος, μητέρα κύπρια των ελευθέρων περιοχών.
Μελίνα	Γυναίκα	42	Προπτυχιακές σπουδές	Λογίστρια/Συγγραφέας	Χωρισμένη με 2 παιδιά	Κύπρος	Έχει μια αδερφή και έναν αδερφό. Πατέρας εκτοπισμένος και αιχμάλωτος πολέμου. Μητέρα εκτοπισμένη.
Άρης	Άνδρας	25	Προπτυχιακές σπουδές	Πληροφορικός	Ελεύθερος/Άγαμος	Κύπρος	Έχει έναν αδερφό και μια αδερφή. Μητέρα εκτοπισμένη, πατέρας κύριος των ελευθέρων περιοχών.
Παύλος	Άνδρας	33	Μεταπτυχιακές σπουδές	Ιστορικός Αρχαιολόγος/ Πολιτικός Επιστήμονας	Παντρεμένος με παιδί	Κύπρος	Έχει έναν αδερφό και δύο αδερφές. Μητέρα εκτοπισμένη, πατέρας κύπριος των ελευθέρων περιοχών.
Λεωνίδα	Άνδρας	34	Δύο Προπτυχιακές σπουδές	Φυσικός/ Κοινωνιολόγος	Σε σχέση	Κύπρος	Έχει έναν αδερφό και μια αδερφή. Και οι δύο γονείς εκτοπισμένοι.
Φανή	Γυναίκα	39	Μεταπτυχιακές σπουδές	Φιλολόγος	Παντρεμένη με 2 παιδιά	Κύπρος	Έχει δύο αδερφές. Και οι δύο γονείς εκτοπισμένοι.
Ανδριάνα	Γυναίκα	31	Προπτυχιακές σπουδές	Δημοσιογράφος	Ελεύθερη/Άγαμη	Κύπρος	Έχει μια αδερφή. Και οι 2 γονείς εκτοπισμένοι.
Γιώργος	Άνδρας	32	Προπτυχιακές σπουδές	Ιδιωτικός Υπάλληλος σε χώρους εστίασης	Σε σχέση/Άγαμος	Κύπρος	Έχει τρεις αδερφούς. Και οι 2 γονείς εκτοπισμένοι, ο πατέρας εκτοπισμένος και πολέμησε.
Ξένια	Γυναίκα	38	Προπτυχιακές σπουδές	Φιλολόγος/ Εργάζεται ιδιωτικά	Παντρεμένη με 2 παιδιά	Κύπρος	Έχει δύο αδερφούς και δύο αδερφές. Πατέρας εκτοπισμένος και βρισκόταν σε στρατόπεδο που βομβαρδίστηκε. Μητέρα κύπρια των ελευθέρων περιοχών.

Πίνακας 1 Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων

¹ Τα ονόματα των συμμετεχόντων που έχουν χρησιμοποιηθεί είναι ψευδώνυμα και ορισμένα στοιχεία έχουν παραποιηθεί, διατηρώντας την δεοντολογική εμπιστευτικότητα και την ανωνυμία των ερευνητικών δεδομένων.

2. Μέθοδος συλλογής δεδομένων

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την συλλογή των ποιοτικών δεδομένων ήταν η ατομική ημι-δομημένη συνέντευξη ανοιχτού τύπου, καθώς οι οντολογικές διαστάσεις των καταστάσεων που δίνουν οι ερευνώμενοι, μπορούν να παραχθούν μόνο εάν ο ερευνητής εμπλακεί σε διαδραστική σχέση μαζί τους, δίνοντάς τους την ευκαιρία να αφηγηθούν και να νοηματοδοτήσουν τις εμπειρίες τους (Τσιώλης, 2015). Ο συγκεκριμένος τρόπος συλλογής δεδομένων ενδείκνυται όταν ο στόχος της έρευνας είναι διερευνητικός (Guest, MacQueen, & Namey, 2012 στο Ίσαρη & Μαλικιώση, 2018) και ο ερευνητής θέλει να επεκτείνει την διερεύνηση όσων προκύπτουν από τους συμμετέχοντες (Smith et al., 2009 στο Ίσαρη & Μαλικιώση, 2018). Άλλωστε, η ποιοτική έρευνα χρησιμοποιεί λεκτικά και παραστατικά δεδομένα (παρατηρήσεις, συνεντεύξεις, προφορικές αφηγήσεις) σε αντιδιαστολή με την ποσοτική που εδράζεται στην αξιοποίηση αριθμητικών δεδομένων (Lund, 2005, στο Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Στην παρούσα μελέτη, η ερευνήτρια μέσω των συνεντεύξεων επεδίωξε να διερευνήσει την ιδιαιτερότητα του φαινομένου, να μελετήσει και να κατανοήσει σε βάθος τις επιμέρους πτυχές και να περιγράψει με πιο εκφραστικούς όρους την εμπειρία των συμμετεχόντων (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε με βάση τον Οδηγό Συνέντευξης που δημιουργήθηκε από την ερευνήτρια, ο οποίος περιλάμβανε ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων που αφορούσαν το εν λόγω θέμα, ο οποίος δεν δινόταν στους συμμετέχοντες, αλλά αποτελούσε σημείο αναφοράς για την ίδια. Η συνέντευξη εκ φύσεως στηρίζεται σε κάποιες γενικές ερωτήσεις και θέματα που έχουν προσδιοριστεί εξ αρχής από τον ερευνητή, βάση των οποίων κατευθύνει τη συζήτηση (Κυριαζή, 2011). Παρόλα αυτά, κατά τη διάρκεια της εκάστοτε συνέντευξης ακολουθήθηκε διαφορετική σειρά ερωτήσεων, το περιεχόμενό τους τροποποιήθηκε, υπήρξαν προσθέσεις και αφαιρέσεις με βάση την εξέλιξη της συνέντευξης και εμβαθύνσεις σε κάποια θέματα σε περίπτωση που οι συμμετέχοντες ήταν διαθέσιμοι να ανταποκριθούν στις ερωτήσεις. Βασικό χαρακτηριστικό είναι, άλλωστε, πως στην συνέντευξη δίνεται η ελευθερία στον ερωτώμενο να εκφραστεί ελεύθερα περιγράφοντας τις εμπειρίες του, τονίζοντας γεγονότα που είχαν σημασία για τον ίδιο και εκφράζοντας τις απόψεις και τα συναισθήματά του (Κυριαζή, 2011).

3. Ερευνητική διαδικασία

Αρχικά, τα κριτήρια για την επιλογή των συμμετεχόντων συζητούνταν με συγγενικό πρόσωπο της ερευνήτριας, καταγόμενο από την Κύπρο, το οποίο είχε σχέσεις με τους περισσότερους από τους γονείς των συμμετεχόντων. Όταν επιβεβαιωνόταν πως οι συμμετέχοντες πληρούν τα κριτήρια, το συγγενικό πρόσωπο της ερευνήτριας πραγματοποιούσε την πρώτη επαφή με τους γονείς των απογόνων, έδινε μια πρώτη πληροφόρηση για την έρευνα και ζητούσε έναν τρόπο επικοινωνίας με τους απογόνους δεύτερης γενιάς στην περίπτωση που εκείνοι ενδιαφέρονταν να συμμετάσχουν στην έρευνα. Όταν εκείνοι ανταποκρίνονταν, δίνονταν στην ερευνήτρια τα στοιχεία επικοινωνίας και πραγματοποιούταν η πρώτη επαφή με εκείνους. Η ενημέρωση για την θεματολογία και τον στόχο της έρευνας στους απογόνους, καθώς και η πρόσκληση συμμετοχής γινόταν μέσω κοινωνικών δικτύων και άλλων διαδικτυακών τρόπων επικοινωνίας, όπως email, facebook και viber, ή και μέσω τηλεφώνου, όπου ταυτοχρόνως τους αποστελλόταν και το έντυπο συγκατάθεσης συμμετοχής στην έρευνα. Οι συμμετέχοντες, συνήθως, προέβαιναν σε ερωτήσεις σχετικά με την έρευνα και όταν τους επιλύονταν οι απορίες, συμπλήρωναν και απέστειλαν ηλεκτρονικά το έντυπο συγκατάθεσης, ενώ παράλληλα βρίσκονταν σε επικοινωνία με την ερευνήτρια για την οργάνωση της ημέρας της συνέντευξης. Στις περισσότερες περιπτώσεις η επικοινωνία με τους συμμετέχοντες είχε προηγηθεί πολύ πριν την εκπόνηση της συνέντευξης με αποτέλεσμα να έχει αναπτυχθεί μια πρώτη βασική σχέση απαιτούμενη για την πραγματοποίηση της συνέντευξης. Οι έντεκα συνεντεύξεις έγιναν μέσω της διαδικτυακής εφαρμογής Skype, μέσω της οποίας τόσο ο ερευνητής όσο και ο συμμετέχοντας επικοινωνούν δια μέσω υπολογιστή θέτοντας σε λειτουργία το μικρόφωνο και την κάμερα, με αποτέλεσμα να υπάρχει ακουστική και οπτική επαφή. Ο διαδικτυακός αυτός τρόπος συνέντευξης, επιλέχθηκε διότι βασικό κριτήριο της επιλογής των συμμετεχόντων ήταν να έχουν ανατραφεί ως επί των πλείστων στην Κύπρο. Ως εκ τούτου, οι περισσότεροι εξ αυτών είχαν επιστρέψει ύστερα από επαγγελματικές εμπειρίες ή σπουδές στο εξωτερικό και διέμεναν πλέον επίσημα στην Κύπρο. Αντιθέτως, η ερευνήτρια διαμένει στην Αθήνα. Έχοντας αυτό ως δεδομένο, η ερευνήτρια θα έπρεπε να έρθει σε επαφή μαζί τους είτε ταξιδεύοντας στην Κύπρο, είτε στην Αθήνα, σε περίπτωση που κάποιος από τους συνεντευξιζόμενους βρισκόταν

εκεί. Και οι δύο περιπτώσεις εξετάστηκαν πριν ληφθεί η τελική απόφαση. Για να επιτευχθεί η πρώτη περίπτωση, θα έπρεπε η ερευνήτρια να ταξιδέψει στην Κύπρο και να πραγματοποιήσει όλες τις συνεντεύξεις σε μικρό χρονικό διάστημα, κάτι που θα μπορούσε να είναι πολύ ψυχοφθόρο ή να καταλήξει να γίνει διεκπαιρωτικό λόγω κούρασης ή συναισθηματικής πίεσης. Ακόμη, χωρίς τον απαραίτητο χρόνο δεν θα μπορούσαν να επεξεργαστούν τα δεδομένα πριν την εκπόνηση της επόμενης συνέντευξης. Σχετικά με την δεύτερη περίπτωση, ήταν πολύ δύσκολο να υπολογιστεί τότε και εάν οι συμμετέχοντες θα βρίσκονταν στην Αθήνα και υπήρχε μεγάλη περίπτωση ακόμα και εάν ταξίδευαν, να μην συνέπιπταν τα προγράμματά τους με εκείνο της ερευνήτριας. Από την άλλη, για να υλοποιηθούν και οι δώδεκα συνεντεύξεις θα έπρεπε να επιμυκηνθεί πολύ ο χρόνος διεξαγωγής της έρευνας και συγκεκριμένα συλλογής των δεδομένων, προκειμένου να καταφέρουν να ταξιδέψουν τόσα άτομα στην Ελλάδα. Για τους παραπάνω λόγους, συνεπώς, επιλέχθηκε η διεξαγωγή των συνεντεύξεων μέσω skype, μιας και πρόκειται για το μοναδικό διαδικτυακό μέσο που μπορεί να δημιουργήσει μια εφικτή εναλλακτική μέθοδο αντίστοιχης της κατά πρόσωπο συνέντευξης (Flick, 2009, στο Hanna, 2012). Μάλιστα, η συγκεκριμένη εφαρμογή, επιλέχθηκε καθώς είναι παγκοσμίως αναγνωρισμένη συγκριτικά με άλλα διαδικτυακά λογισμικά αντίστοιχων δυνατοτήτων (Deakin, & Wakefield, 2013). Ωστόσο, πρόκειται για έναν πολύ καινούριο τρόπο συλλογής δεδομένων και εξαιτίας αυτού θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τα θετικά αλλά και αρνητικά αποτελέσματα που δύναται να φέρει.

Όσον αφορά τα θετικά στοιχεία της επιλογής αυτής, ο ερευνητής δύναται να καταγράψει ηχητικά και οπτικά την συνέντευξη (Hanna, 2012), με αποτέλεσμα το skype να προσφέρει συγχρονισμένη διάδραση μεταξύ ερευνητή και ερευνώμενου, χωρίς να χάνεται η οπτική και διαπροσωπική σκοπιά της αλληλεπίδρασης (Evans et al, 2008 στο Hanna, 2012). Επιπροσθέτως, μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας, οι δυνατότητες επαφής με άτομα είναι ατέρμονες, όπως και η δυνατότητα για μετέπειτα έρευνα (Sullivan, 2012). Επιπλέον, στη διαδικτυακή συνέντευξη και οι δύο συμμετέχοντες δεν χρειάζεται να μετακινηθούν από τον χώρο τους, συνεπώς τόσο ο συνεντευξιαζόμενος νιώθει οικεία στο σπίτι του χωρίς τον συνεντευκτή να παρεμβαίνει στον ιδιωτικό του χώρο, όσο και ο συνεντευκτής αποφεύγει το συναίσθημα επιβολής στον προσωπικό χώρο του συμμετέχοντα (Hanna, 2012). Η μέθοδος αυτή, άλλωστε, προσφέρει και πρακτικές διευκολύνσεις, καθώς απαιτεί

λιγότερο χρόνο λαμβάνοντας υπόψη πως ο συνεντευκτής θα παραμείνει στον χώρο του και δεν θα μετακινηθεί προς κάποιο κοινό σημείο συνάντησης, ενώ παράλληλα εξαιτίας αυτής της ευκολίας, υπάρχει μεγαλύτερη δυνατότητα ευελιξίας σχετικά με τον χρόνο της εκπόνησης της συνέντευξης (Redlich – Amirav, & Higginbottom, 2014). Όπως και στην πρόσωπο με πρόσωπο συνέντευξη, έτσι και μέσω skype αναδεικνύονται τα ίδια δεοντολογικά ζητήματα, τα οποία σχετίζονται με τη σύμφωνη θέληση των συνεντευξιαζόμενων να ηχογραφούνται ή να βιντεοσκοποούνται, να φυλάγονται τα αρχεία αυτά με ασφαλή τρόπο και να έχουν το δικαίωμα αποχώρησης από τη διαδικασία χωρίς συνέπειες οποιαδήποτε στιγμή πιθανώς το θελήσουν (Janghorban, Roudsari, & Taghipour, 2014).

Από την άλλη πλευρά, το διαδικτυακό αυτό μέσο μπορεί να δημιουργήσει πρακτικά προβλήματα, όπως ζητήματα σύνδεσης και οπτικής ή ηχητικής επαφής με τον συνεντευξιαζόμενο που να δυσκολέψουν την διαδικασία, να την κάνουν πιο αμήχανη και να οδηγήσουν ακόμα και σε ακύρωσή της. Ειδικά σε περίπτωση που οι συνεντευξιαζόμενοι δεν είναι εξοικειωμένοι με τη συγκεκριμένη εφαρμογή, απαιτείται από την πλευρά του ερευνητή η επεξήγηση του τρόπου λειτουργίας της, καθώς και του τρόπου δημιουργίας προσωπικού διαδικτυακού λογαριασμού του εκάστοτε συμμετέχοντα για να επιτευχθεί η διεξαγωγή της συνέντευξης (Redlich - Amirav, & Higginbottom, 2014). Ακόμη, τεχνικά προβλήματα μπορούν να προκύψουν, όπως η δυσκολία σύνδεσης με αποτέλεσμα να μην ακούγονται καθαρά τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων στις ηχογραφήσεις, καθώς και να υπάρξουν αρκετές διακοπές στη σύνδεση επηρεάζοντας τη ροή της συζήτησης και το συναίσθημα που έχει προκύψει. Παρόλο, βέβαια, που η φύση της συγκεκριμένης διαδικασίας μπορεί να αυξήσει τις αλλαγές και τις απουσίες από την πλευρά των συνεντευξιαζόμενων, καμία χρηματική ή χρονική πηγή δεν έχει ξοδευτεί (Deakin, & Wakefield, 2013 στο Janghorban, Roudsari, & Taghipour, 2014), με αποτέλεσμα να είναι μια πιο συμφέρουσα διαδικασία. Ακόμη, στην περίπτωση χρήσης του skype, προκύπτουν ακόμα και ορισμένα ηθικά ζητήματα, όπως το γεγονός πως μέσω του διαδικτύου δεν μπορεί να τηρηθεί η απόλυτη εχεμύθεια, μια και είναι πιθανό να εντοπιστούν ορισμένες συζητήσεις, τοποθεσίες και ταυτότητες, ενώ κάτι που δεν είναι ευρέως γνωστό είναι πως η ίδια η εφαρμογή του skype έχει το δικαίωμα να ηχογραφήσει κάποια συζήτηση εάν το θελήσει, παρόλο που αυτό δεν γίνεται γνωστό και απόλυτα κατανοητό όταν δημιουργείται ο λογαριασμός και γίνεται αποδοχή των όρων από τον

εκάστοτε χρήση(Sullivan, 2012). Μεγάλος λόγος έχει επίσης γίνει και για τη δημιουργία σχέσης με τον συνεντευξιαζόμενο κατά τη διάρκεια μιας διαδικτυακής συνέντευξης. Ωστόσο, παρόλο που μια διαδικτυακή συνέντευξη συνήθως θεωρείται πιο απρόσωπη, μιας και δεν υπάρχει η ανθρώπινη επαφή από κοντά, ούτε μεσολαβεί ένα διάστημα γνωριμίας και επαφής με τον συνεντευξιαζόμενο, μπορεί να δημιουργήσει μια εξίσου ασφαλή και γεμάτη αποδοχή και εμπιστοσύνη ανθρώπινη σχέση, λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα των τελευταίων ερευνών, καθώς και την προσωπικότητα του εκάστοτε συμμετέχοντα (Deakin, & Wakefield, 2013). Ειδικά, μάλιστα, σε περίπτωση που προηγηθεί επικοινωνία μέσω e-mail, είναι πιθανό να αναπτυχθεί εξίσου ασφαλής σχέση μεταξύ των συμμετεχόντων, ενώ αναλόγως το θέμα τις έρευνας, για κάποιους συμμετέχοντες είναι λιγότερο αμήχανο να αναφερθούν σε προσωπικά συναισθήματα μέσω του υπολογιστή (Lo Iacono, Valeria, Symonds, Paul & Brown, David, (2016).

Συνεπώς, εξαιτίας τόσο των θετικών πλευρών και του ότι τα περισσότερα από τα αρνητικά αποτελέσματα μπορούν να προσπελαστούν, όσο και για πρακτικούς λόγους, επιλέχθηκε η διεξαγωγή των έντεκα συνεντεύξεων μέσω skype.

Η μια, μόνο, συνέντευξη πραγματοποιήθηκε δια ζώσης στο σπίτι του συμμετέχοντα, ενώ και σε όλες τις διαδικτυακές συνεντεύξεις, οι ερευνώμενοι βρίσκονταν στο σπίτι τους. Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι φάνηκε να είναι πολύ θετικοί και πρόθυμοι να συμμετέχουν στη διαδικασία, με τρεις, ωστόσο, να δείχνουν διστακτικοί και αμυντικοί κατά τη διάρκεια της συζήτησης. Σε ορισμένες περιπτώσεις υπήρχε, επίσης, μεγάλη δυσκολία ταύτισης των κοινών προγραμμάτων για την πραγματοποίηση της συνέντευξης. Τέλος, ο χρόνος διάρκειας της συνέντευξης διαρκούσε από 53:00 λεπτά έως μια ώρα (60:00 λεπτά) και 18:00 λεπτά.

Κατά τη διεξαγωγή της συνέντευξης, ο ερευνώμενος ηχογραφούνταν με εργαλείο ηχογράφησης, ύστερα από ενημέρωσή του και την γραπτή συγκατάθεσή του. Μετά τη συνέντευξη, η ερευνήτρια κατέγραφε κάποιες πρόχειρες πληροφορίες σχετικά με τα συναισθήματα του ερευνώμενου και την επικοινωνία τους, ή άλλα στοιχεία που εκτιμούσε ως αξιοσημείωτα, καθώς και τα δικά της συναισθήματα. Ύστερα, ακολουθούσε η επί λέξει απομαγνητοφώνηση κάθε συνέντευξης, χωρίς να προστίθενται λεκτικά ή μη λεκτικά σχόλια(π.χ. προσθήκη σημείων στίξης) στον βαθμό που αυτό ήταν δυνατό (Braun& Clarke, 2006). Οι πληροφορίες άλλωστε που αντλούνται από τις συνεντεύξεις συμπληρώνονται από την παρατήρηση, καθώς οι

ερμηνείες, τα κίνητρα, τα συμπεράσματα και τα συναισθήματα που προκαλεί η εν λόγω συζήτηση μπορούν να συγκριθούν και να συμπληρωθούν από τις ερμηνείες και τα συμπεράσματα του ερευνητή σχετικά με τα όσα συνέβησαν κατά τη διάρκεια της παρατήρησής του (Κυριαζή, 2011).

4. Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων

Για την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων που συλλέχθηκαν από τις συνεντεύξεις επιλέχθηκε η Θεματική Ανάλυση (interpretive thematic analysis), μια μέθοδος δημιουργίας θεμάτων των διαφόρων επαναλαμβανόμενων νοημάτων, που προκύπτουν από τα ερευνητικά δεδομένα (Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Η ποιοτική έρευνα είναι από μόνη της, αλλά και ειδικότερα το συγκεκριμένο είδος ανάλυσης, μια επαγωγική, αναδυόμενη, δυναμική, ολιστική, μια συνεχής ερμηνευτική διαδικασία (Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Αυτό προϋποθέτει πως ο ερευνητής προβαίνει σε μια υποκειμενική τεκμηρίωση της σημασίας και του νοήματος των παρουσιαζόμενων δεδομένων (Mason, 2011). «Η Θεματική Ανάλυση είναι μέθοδος εντοπισμού περιγραφής, αναφοράς και «θεματοποίησης» επαναλαμβανόμενων νοηματικών μοτίβων, δηλαδή «θεμάτων» τα οποία προκύπτουν από τα ερευνητικά δεδομένα» (Braun & Clark, 2006; Holloway & Tondres, 2003; Roulston, 2001, στο Ίσαρη & Πουρκός, 2015, σελ. 116). Τα θέματα που προκύπτουν μπορεί να αφορούν το έκδηλο περιεχόμενο ή το λανθάνον ερμηνευτικό, στο οποίο εμπλέκεται και η ερμηνευτική ματιά του ερευνητή για τα δεδομένα (Clarke, Braun, & Hayfield, 2015). Βάση της ποιοτικής θεώρησης της έρευνας, ο ρόλος της ερευνήτριας ήταν να κατανοήσει τις προερχόμενες από καθημερινούς ανθρώπους ερμηνείες και να παρέχει δικές της ερμηνείες που στηρίζονται στην κοινωνική επιστήμη και προχωρούν προς μια εξήγηση. Καθώς, τα γραπτά δεδομένα που προκύπτουν από τους συμμετέχοντες δεν παρέχουν εξηγήσεις και ερμηνείες, αλλά μόνο περιγραφές (Γαλάνης, 2018). Εστίαση, ωστόσο, δόθηκε στο περιεχόμενο των λεγομένων συνδυάζοντας και την ερμηνευτική ανάγνωση (Mason, 2011, στο Τσιώλης, 2015). Η θεματική ανάλυση επιχειρεί συστηματικά να οργανώσει και να κατανοήσει τα νοήματα που αναδύονται από τα δεδομένα, ώστε να δημιουργηθεί γνωστική νοηματοδότηση των εμπειριών (Τσιώλης, 2015) και δεν στηρίζεται σε ένα θεωρητικό προϋπάρχον πλαίσιο, συνεπώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί από πολλά θεωρητικά πλαίσια (Braun & Clarke, 2006).

Ταυτοχρόνως, το θέμα της έρευνας είχε προσεγγιστεί θεωρητικά και έτσι στην διαδικασία της κωδικοποίησης τα δεδομένα δεν ελέγχθηκαν με βάση τη θεωρία, αλλά τα θεωρητικά σχήματα μετασχηματίστηκαν για να εμπεδωθούν στα δεδομένα και να δημιουργήσουν νέα αποτελέσματα (Τσιώλης, 2015).

Στην παρούσα μελέτη, ακολουθήθηκε επίσης ένας συνδυασμός διατμηματικής κατηγορικής ταξινόμησης και μη διατμηματικής οργάνωσης δεδομένων, εστιάζοντας κυρίως στον πρώτο τρόπο κατηγοριοποίησης. Στη διατμηματική κατηγορική ταξινόμηση, εφαρμόστηκε ένα ομοιόμορφο σύνολο κατηγοριών ταξινόμησης με συστηματικό και συνεπή τρόπο. Οι κατηγορίες είχαν την μορφή διαδοχικών κατηγοριών ταξινόμησης, οι οποίες παρεμβάλλονταν στα σημεία του γραπτού κειμένου μετά την απομαγνητοφώνηση και την καταγραφή και έδιναν μια σύντομη περιγραφή του περιεχομένου των ενοτήτων του κειμένου (Mason, 2011). Με την μέθοδο αυτή τα κείμενα από διαφορετικές συνεντεύξεις χωρίζονται σε επί μέρους τμήματα και αποσπάσματα και οργανώνονται με βάση ένα διαμορφωμένο κοινό σύστημα κωδικών ή κατηγοριών. Η πρώτη κωδικοποίηση-κατηγοριοποίηση γίνεται εστιάζοντας στην λεπτομέρεια, ξεκινώντας με κάθε σειρά και τα δεδομένα σταδιακά κωδικοποιούνται συνολικά (Ιωσηφίδης, 2008). Οι κατηγορίες και υπό κατηγορίες που προκύπτουν προγράφουν το περιεχόμενο των δεδομένων του απομαγνητοφωνημένου κειμένου. Ως εκ τούτου, οι κώδικες προκύπτουν από το κείμενο και όχι από τον ερευνητή σε μια επαγωγική διαδικασία κατηγοριοποίησης (Ισαρη& Πουρκός, 2015). Πρώτα απαιτείται η καλή εξοικείωση και κατανόηση των δεδομένων, ύστερα η σύσταση βασίζεται στα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία, ωστόσο, γινόταν αντικείμενο επεξεργασίας και συνδέονται και με τα νέα ερευνητικά στοιχεία, ύστερα πραγματοποιείται μια δοκιμαστική ταξινόμηση και κατηγοριοποίηση ελέγχοντας τη λογική των κατηγοριών. Από την άλλη, με τη μη διατμηματική οργάνωση δεδομένων στην ταξινόμηση δεν χρησιμοποιείται η ίδια θεώρηση για την εξέταση του συνόλου των στοιχείων, αλλά εξετάζονται μικρά κομμάτια και στοιχεία των δεδομένων με σκοπό την τεκμηρίωσή τους καταλήγοντας στην αναζήτηση του ιδιαίτερου στοιχείου και όχι μόνο του κοινού και διατμηματικού σταθερά εμφανιζόμενου (Mason, 2011), το οποίο χρειάστηκε να εφαρμοστεί σε ορισμένες περιπτώσεις και στην παρούσα μελέτη. Τα ακριβή βήματα που ακολουθήθηκαν για την πραγματοποίηση της Θεματικής ανάλυσης βασίστηκαν στα έξι βήματα της Ανάλυσης κατά Braun& Clarke (2006). Πρώτα επιδιώχθηκε να υπάρξει εξοικείωση με τα δεδομένα μέσω μελέτης και

επαναλαμβανόμενης ανάγνωσής τους, από την οποία προέκυψε μια πρώτη θεωρητική κατανόηση των νοημάτων και των θεμάτων του υπό μελέτη φαινομένου. Ύστερα το κείμενο εξετάστηκε σειρά προς σειρά σημειώνοντας έναν κωδικό, μια λέξη, σύντομες φράσεις ή θεωρητικές έννοιες σε κάθε σειρά, αναλόγως των νοημάτων που αναδύονταν. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται ανοιχτή κωδικοποίηση (Open coding) και δημιουργεί μια συνεκτική περιγραφή των δεδομένων (Γαλάνης, 2018). Μέσω των πρώτων κωδικών που δίνονται στις σειρές της συνέντευξης, ανακαλύπτονται οι πρώτες μονάδες νοήματος, οι οποίες αργότερα θα συσχετιστούν για τη δημιουργία ομάδων και θεμάτων (Braun & Clark, 2006). Ο κωδικός είναι η μικρότερη μονάδα κωδικοποίησης και ανάλυσης, είναι «το πιο βασικό κομμάτι ή στοιχείο των ωμών δεδομένων ή πληροφοριών που μπορούν να αξιολογηθούν αποδίδοντάς τους νόημα αναφορικά με το φαινόμενο» (Boyatzis, 1998, στο Braun & Clarke, 2006). Από τους αρχικούς κωδικούς και των συνδυασμό τους ύστερα προέκυψαν κάποια κύρια θέματα, τα οποία έχουν μεγαλύτερο βαθμό ερμηνείας από τους κωδικούς, ενώ ορισμένα άλλα μετατράπηκαν σε υποθέματα (Langdridge, 2004 στο Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Ο όρος θέμα αφορά μια μονάδα νοήματος που είναι παρατηρήσιμη στα δεδομένα από τον αναγνώστη του εκάστοτε κειμένου (Guest, McQueen, & Namey, 2012 στο Φαλτσέτα & Ίσαρη, 2018). Τα θέματα είναι κατά Ryan & Bernard, 2000 στο Braun & Clarke, 2006, σελ. 20) «αφηρημένες δομές που οι ερευνητές αναγνωρίζουν πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την ανάλυση». Τα θέματα, που προκύπτουν είναι λιγότερα από τις αρχικές κωδικοποιήσεις και συνήθως δεν ξεπερνούν τα δέκα (Γαλάνης, 2018). Στο συγκεκριμένο στάδιο ο ρόλος του ερευνητή είναι πολύ σημαντικός, καθώς είναι εκείνος που ερμηνεύει, κατανοεί, περιγράφει το υλικό και δομεί τα θέματα. Στη συνέχεια, τα πρώτα θέματα και οι κατηγορίες που είχαν δημιουργηθεί εξετάστηκαν ξανά, ώστε να μην αλληλοεπικαλύπτονται, να μην είναι υπερβολικά αναλυτικά, να είναι σαφή και περιεκτικά. Στην προκειμένη στιγμή εξετάζεται η εσωτερική και εξωτερική ομοιογένεια των θεμάτων κατά Patton (1990), με στόχο να έχουν συνοχή αλλά και διαχωρισμένο νόημα μεταξύ τους. Στο σημείο εκείνο, προστέθηκαν τα χωρία των συνεντεύξεων που συνδέονταν με το εκάστοτε θέμα ή την υποκατηγορία, δημιουργώντας έναν θεματικό χάρτη στον οποίο εμπεριέχονταν τα αποσπάσματα των συνεντευξιαζόμενων χωρισμένα αναλόγως του περιεχομένου και του νοήματός τους. Έχοντας συμπεριλάβει σε κάθε θέμα τα αποσπάσματα που το αντικατοπτρίζουν διαβάστηκαν από την ερευνήτρια, ώστε να μελετηθεί η συνοχή τους. Κάποια

χρειάστηκε να μετακινηθούν ή το νόημα του θέματος ή η ονομασία του να αλλάξουν. Ύστερα, τα θέματα-κατηγορίες που είχαν προκύψει εξετάστηκαν συγκριτικά με το σύνολο των δεδομένων της έρευνας, με την πιθανότητα ορισμένοι νέοι κωδικοί ή θέματα να ενταχθούν (Braun & Clarke, 2006), όπως και έγινε. Άλλωστε, η διατμηματική ανάλυση υποδηλώνει την διεξαγωγή συγκρίσεων που καλύπτουν το σύνολο των δεδομένων και εστιάζουν σε συγκεκριμένα και προσδιορισμένα θέματα (Mason, 2011). Στη συνέχεια, καθορίστηκαν τα τελικά υποθέματα που εντάχθηκαν στις κύριες κατηγορίες-θέματα που είχαν δημιουργηθεί και η ερευνήτρια συνέγραψε μια λεπτομερή παρουσίαση και ανάλυση του κάθε θέματος και υποθέματος και δίνοντας τους περιεκτικά, άμεσα και ενδιαφέροντα ονόματα. Τέλος, η διαδικασία ολοκληρώθηκε με την καταγραφή της περιγραφής και της ανάλυσης, όπου περιγράφηκαν τα δεδομένα, έτσι ώστε να γίνουν κατανοητά από το αναγνωστικό κοινό που δεν γνωρίζει το εν λόγω θέμα, πείθοντας για την εγκυρότητα και την αξιοπιστία της ανάλυσης. Η περιγραφή συνοδεύτηκε από την επιλογή συγκεκριμένων αντιπροσωπευτικών και ενδιαφερόντων αποσπασμάτων των συμμετεχόντων που ανήκουν στον εν λόγω θέμα ή στο υπο-θέμα και στηρίχθηκε βιβλιογραφικά (στο Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Όπως γίνεται φανερό, η μέθοδος αυτή είναι κυκλική, ευέλικτη και επαναλαμβανόμενη. Οι Braun & Clarke (2006) προτείνουν επίσης, την εμπλοκή του ερευνητή στο λανθάνον περιεχόμενο των δεδομένων σε ένα ερμηνευτικό επίπεδο (στο Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Ωστόσο, δεν υπάρχει ένας τρόπος ακολουθίας των βημάτων και εκπόνησης της θεματικής ανάλυσης, παρά μόνο γενικές οδηγίες και αρχές (Braun & Clarke, 2006).

5. Μεθοδολογικά και Δεοντολογικά Ζητήματα

Με στόχο την εκπόνηση μιας επιστημονικά τεκμηριωμένης έρευνας λήφθηκαν υπόψη τα δεοντολογικά ζητήματα που μπορούσαν να ανακύψουν, καθώς και τα ζητήματα εγκυρότητας, αξιοπιστίας και δυνατότητας γενίκευσης. Ως προς την εγκυρότητα η ποιοτική μεθοδολογία, η μέθοδος ανάλυσης των δεδομένων που ακολουθήθηκε, αλλά και τα αποτελέσματα που αναδύθηκαν προσφέρουν απαντήσεις σχετικές με τα ερωτήματα και τις έννοιες που είχαν εξ αρχής τεθεί προς μελέτη. Η εκπόνηση μάλιστα της έρευνας από μια ερευνήτρια απόγονο ενός τραυματισμένου επιζώντα του πολέμου της Κύπρου, πιθανώς δίνει το επιστημολογικό προνόμιο της κατοχής ειδικής θέσης ή οπτικής γωνίας από την οποία μπορούν να κατανοηθούν τα δεδομένα αυξάνοντας την

εγκυρότητά τους (Mason, 2011). Θεωρείται ότι το προνόμιο κατακτάται μέσα από την κοινωνική τοποθέτηση και την εμπειρία σε σχέση με το αντικείμενο της έρευνας. Παρόλα αυτά, αυτή η μέθοδος εξέτασης της εγκυρότητας έχει δεχθεί σφοδρή κριτική (Mason, 2011). Από την άλλη, καθώς η κοινωνική και ψυχολογική μέτρηση είναι έμμεση σχεδόν ποτέ δεν είναι απόλυτα έγκυρη. Τα αποτελέσματα της μέτρησης είναι έγκυρα εφόσον ταιριάζουν με άλλα ανεξάρτητα εμπειρικά στοιχεία ή προβλέπονται σύμφωνα με εννοιολογικούς κανόνες (Κυριαζή, 2011), όπως συνέβη στην παρούσα έρευνα συγκρίνοντάς την με τα ευρήματα της διεθνούς βιβλιογραφίας. Με τον ίδιο τρόπο επιβεβαιώνεται και η αξιοπιστία της έρευνας αποδεικνύοντας πως η ανάλυση ήταν διεξοδική, προσεκτική, έντιμη και ακριβής (Mason, 2011), ενώ εκκρεμεί η σταθερότητα του αποτελέσματος σε επαναληπτικές μετρήσεις υπό παρόμοιες συνθήκες (Κυριαζή, 2011). Ακόμη, ως προς τη δυνατότητα γενίκευσης των ευρημάτων, λαμβάνοντας υπόψη τα δημογραφικά στοιχεία, υπάρχει δυνατότητα εμπειρικής γενίκευσης στον ευρύτερο πληθυσμό των απογόνων δεύτερης γενιάς γονέων που έχουν βιώσει το τραύμα του πολέμου της Κύπρου, καθώς και θεωρητική γενίκευση, συγκρίνοντας τα χαρακτηριστικά του «δείγματος» με αυτά του ευρύτερου πληθυσμού και τις ολιστικές εξηγήσεις του πλαισίου με άλλα κοινωνικά πλαίσια και διαδικασίες, ενώ η ύπαρξη στους συμμετέχοντες παραδειγμάτων και περιπτώσεων αντίθετων από την εξήγηση της έρευνας, αποδεικνύουν επίσης τη δυνατότητα γενίκευσης των αποτελεσμάτων που προέκυψαν (Mason, 2011), καθώς οι ερευνητές πρέπει να αναζητούν τα δεδομένα που αποκλίνουν από τα ευρήματα για να επιβεβαιώσουν τα αποτελέσματά τους και να τα εμπλουτίσουν (Γαλάνης, 2018). Παρόλα αυτά θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πως η γενίκευση δεν αποτελεί τον βασικό στόχο μιας ποιοτικής μελέτης. Αντιθέτως, όπως τονίσθηκε παραπάνω, στόχος είναι η διερεύνηση της προσωπικής νοηματοδότησης για το εκάστοτε θέμα, από τους συμμετέχοντες.

Ακόμη, διασφαλίζοντας την δεοντολογία, υπήρξε ενημέρωση των συμμετεχόντων σχετικά με το θέμα της έρευνας, τον τρόπο εκπόνησής της και της δημοσιοποίησης των ευρημάτων της, καθώς και συμπλήρωση έντυπου συγκατάθεσης εθελοντικής συμμετοχής από τους ίδιους. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν ψευδώνυμα σε όλο το εύρος της έρευνας, τα αρχεία φυλάχθηκαν με προσοχή και σε αυτά υπήρξε πρόσβαση μόνο από την ερευνήτρια και την επόπτρια καθηγήτρια, ενώ από τα δεδομένα που εμφανίζονται στην έρευνα αφαιρέθηκαν ή διαφοροποιήθηκαν στοιχεία που θα

μπορούσαν να ταυτοποιήσουν τους συμμετέχοντες. Με αυτόν τον τρόπο εκπληρώθηκε η δέσμευση για εμπιστευτικότητα, ιδιωτικότητα και συναίνεση μετά από ενημέρωση, καθώς τα ποιοτικά δεδομένα δεν μπορούν να μετατραπούν πλήρως σε αριθμούς και πίνακες αλλά βασίζονται σε αναλύσεις και περιγραφές υλικού που μπορεί να είναι προσωπικό, αναγνωρίσιμο και ιδιόμορφο (Mason, 2011).

Συνολικά, τα άτομα αντιμετωπίστηκαν ως ξεχωριστές οντότητες και όχι ως αντικείμενα ή υποκείμενα (Howitt, 2010 στο Ίσαρη& Πουρκός, 2015), ενώ λήφθηκε υπόψη η σχέση που θα αναπτυσσόταν ή που προϋπήρχε με τα άτομα που έλαβαν μέρος (Willig, 2008 στο Ίσαρη& Πουρκός, 2015) οριοθετώντας τη με τους συμμετέχοντες για να μην μετατραπεί σε φιλική και θεραπευτική. Επίσης, με προσοχή αντιμετωπίστηκε η επιρροή του πλαισίου στο οποίο πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη (Traianou, 2014 στο Ίσαρη& Πουρκός, 2015), ενώ έγινε προσπάθεια από την ερευνήτρια διερεύνησης και ανάδειξης της βιωμένης εμπειρίας και προσωπικής νοηματοδότησης του κάθε συμμετέχοντα (Mason, 2009). Ακόμη, καθώς στην ποιοτική έρευνα και ειδικότερα στην εις βάθος συνέντευξη, οι πληροφορίες που συλλέγονται μπορεί να είναι πολύ προσωπικές και συναισθηματικά φορτισμένες και η αποκάλυψη από τον συμμετέχοντα ενδέχεται να προκαλέσει έντονη αναστάτωση, θυμό, ενοχή ή θλίψη μιλώντας για πλευρές της ζωής που μπορεί να τον φέρουν αντιμέτωπο με απρόβλεπτα συναισθήματα (Τσιώλης, 2014) η ερευνήτρια φρόντισε να προετοιμάσει τους συμμετέχοντες σε βαθμό που ήταν δυνατό (Ίσαρη& Πουρκός, 2015). Τέλος, ο διττός ρόλος της ερευνήτριας, παράλληλα ως ερευνήτρια και σύμβουλος έγινε προσπάθεια να διαχωριστεί και να ακολουθηθούν οι κώδικες δεοντολογίας με την συνεχή βοήθεια της καθηγήτριας-επόπτριας της έρευνας. Άλλωστε, η ποιοτική ανάλυση θυμίζει την συμβουλευτική διαδικασία, καθώς ο ερευνητής χρησιμοποιεί την ενεργητική ακρόαση, αναστοχάζεται και αφουγκράζεται τις αντιδράσεις του συνεντευξιαζόμενου και του ίδιου, όπως ακριβώς κάνει και ο σύμβουλος (Reupert, 2006 στο Ίσαρη & Μαλικιώση, 2018).

6. Αναστοχαστικότητα ερευνητή

Ο ερευνητής στα πλαίσια μιας ποιοτικής έρευνας, γίνεται μέρος των δεδομένων που παράγει και προσπαθεί να διερευνήσει τον ρόλο του στη διαδικασία παραγωγής και ερμηνείας των αποτελεσμάτων (Mason, 2011). Ως εκ τούτου δεν μπορεί παρά να

υπάρξει ιδιαίτερη εστίαση στο δικό μου ρόλο ως ερευνήτρια στη διαδικασία παραγωγής, συλλογής και μελέτης των δεδομένων της παρούσας έρευνας.

Κατά τη διάρκεια εκπόνησης των συνεντεύξεων, συνάντησα αρκετές δυσκολίες εξαιτίας της θεματολογίας της έρευνας, μιας και εκείνη αφορούσε ένα πολύ προσωπικό ζήτημα και εστίαζε στο προσωπικό-οικογενειακό τραύμα των ατόμων. Συνεπώς, έπρεπε να αντιμετωπιστεί με διακριτικότητα, εχεμύθεια, επαγγελματισμό, δεοντολογία και ενσυναίσθηση. Από την μια, ήταν απαραίτητο να δομηθεί μια άνευ όρων αποδοχής και αυθεντική σχέση με τον εκάστοτε συμμετέχοντα, έτσι ώστε να νιώσει την απαραίτητη ασφάλεια για να εκφραστεί (Μαλικιώση-Λοΐζου, 2012), γεγονός που ήταν απαραίτητο για την διεξαγωγή της έρευνας και ήταν αυτοσκοπός της συνέντευξης. Από την άλλη, ωστόσο, έπρεπε η διαδικασία της συνέντευξης να αντιμετωπιστεί με προσοχή, ώστε η σχέση να μην μετατραπεί σε θεραπευτική, αλλά να παραμείνει στα όρια της έρευνας. Αυτό, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, επιτεύχθηκε με την συνεχή βοήθεια της επόπτριας-καθηγήτριας και την δική μου προσπάθεια να αναστοχάζομαι ακόμα και δια μέσου της συνέντευξης, προκειμένου να αναγνωρίζω την θέση μου και να τηρώ τα απαραίτητα όρια. Ωστόσο, αυτή ήταν μια μεγάλη δυσκολία η οποία ενυπάρχει στο σύνολο των ποιοτικών συνεντεύξεων και είναι δεδομένο πως τα όρια μεταξύ των ρόλων ενεπλάκησαν, λαμβάνοντας, ειδικότερα, υπόψη την μικρή μου εμπειρία στην εκπόνηση ερευνητικών συνεντεύξεων.

Επιπλέον, δεν πρέπει να προσπεραστεί η προσωπική μου εμπλοκή στο θέμα μελέτης, καθώς και εγώ είμαι απόγονος επιζώντα του πολέμου της Κύπρου, χωρίς ωστόσο να έχω ανατραφεί στην κυπριακή χώρα. Αυτό αδιαμφισβήτητα ενεπλάκη στον τρόπο κατανόησης και ερμηνείας των δεδομένων. Προσπαθώντας να διατηρώ συνεχώς μια αναστοχαστική στάση, παρατηρούσα πως σε ορισμένες συνεντεύξεις κάποιες αναφορές ήταν για εμένα πολύ οικείες με αποτέλεσμα να μπορώ να συναισθανθώ τους συμμετέχοντες σε μεγαλύτερο βαθμό, πιθανώς, από κάποιον άλλον ερευνητή. Ταυτόχρονα, στο επίπεδο ανάλυσης των αποτελεσμάτων είναι πιθανό να υπήρξε υποκειμενικότητα, θέλοντας να επιβεβαιώσω ασυνείδητα τις προσωπικές μου υποθέσεις και βιώματα. Παρόλα αυτά, υπήρξε συνεχής προσπάθεια να αναστοχάζομαι τις πράξεις και τις σκέψεις μου και να επιβεβαιώνω τις αναλύσεις μου βάσει βιβλιογραφικών αναφορών και άλλων ερευνών, καθώς και μέσω ανταλλαγής απόψεων με συνάδελφους-επαγγελματίες του χώρου. Τέλος, όλες μου οι απορίες και οι προσπάθειες αναστοχασμού συζητιούνταν με την υπεύθυνη επόπτρια καθηγήτρια της

έρευνας, με στόχο την πιο έγκυρη, αξιόπιστη και δεοντολογικά ορθή εκπόνηση της εν λόγω έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Γ. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Γ.1. Περιγραφή Αποτελεσμάτων

Από την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων των συνεντεύξεων των δώδεκα συμμετεχόντων, προέκυψαν πέντε βασικές κατηγορίες δεδομένων, η κατηγορία Αναπαραστάσεων του Τραύματος, η Μετάδοση του Τραύματος, οι Διαφορές προ και μετά την αποκάλυψη του τραυματικού βιώματος, καθώς και η Επιρροή και οι Τρόποι αντιμετώπισής του.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ερευνητικά ερωτήματα, γίνεται φανερό πως οι κατηγορίες μετάδοσης του τραύματος και διαφορών ύστερα από την αποκάλυψή του, απαντούν στο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τον τρόπο μετάδοσης του τραύματος στην επόμενη γενιά. Η κατηγορία αναπαράστασης του τραύματος σχετίζεται με το ερώτημα του είδους αναπαράστασης του τραύματος που δομήθηκε από τους απογόνους, ενώ οι κατηγορίες τόσο των επιρροών όσο και των τρόπων αντιμετώπισης του τραύματος, αφορά το ερευνητικό ερώτημα που εστίαζε στους τρόπους με τους οποίους η τραυματική εμπειρία εντάσσεται στην προσωπική ιστορία των απογόνων.

Μέσω της ποιοτικής ανάλυσης έγινε προσπάθεια να αναδειχθούν οι εμπειρίες των απογόνων και οι τρόποι μετάδοσης του τραύματος του πολέμου και του εκτοπισμού των γονέων τους. Παρακάτω παρουσιάζονται τα κατηγορίες και οι υποκατηγορίες που αναδύθηκαν, καθώς και κάποια αποσπάσματα αυτών που έχουν τη μεγαλύτερη συχνότητα και σημαντικότητα μεταξύ των απογόνων.

1. Αναπαραστάσεις Τραύματος

Η κατηγορία της Αναπαράστασης του Τραύματος είχε τέσσερις υποκατηγορίες, την Αναπαράσταση της Οικογένειας, του Σχολείου και της Κοινωνίας, καθώς και την Επαφή με τα κατεχόμενα, εκ των οποίων στις αναπαραστάσεις της Οικογένειας

αναδύθηκαν τρεις μικρότερες κατηγορίες, δηλαδή οι Μνήμες και το Σωματικό Τραύμα των γονέων και Ελπίδα επιστροφής και στις αναπαραστάσεις της Κοινωνίας δύο, δηλαδή η Στρατιωτική Θητεία και οι Συνεστιάσεις των κατεχόμενων χωριών.

Όπως διαφαίνεται από τις συνεντεύξεις, οι αναπαραστάσεις της τραυματικής εμπειρίας κατέκλυζαν την ζωή των απογόνων, καθώς παρουσιάζονταν με ποικίλους τρόπους σε κάθε τομέα της ζωής τους, χωρίς να είναι ωστόσο στην πλειοψηφία των περιπτώσεων απόλυτα φανερές. Πολλές φορές εκλάμβαναν συναισθήματα των γονέων ή γίνονταν παρατηρητές συμπεριφορών και αντιδράσεών τους χωρίς να υπάρχει επεξήγηση.

Ενώ άλλες φορές οι αναπαραστάσεις τους σχετίζονταν με εικόνες που είχαν συνδέσει με τον πόλεμο ή με τη γενικότερη στάση της οικογένειας απέναντι στο συμβάν.

Το πρώτο που μου έρχεται στο μυαλό είναι, έστω και εάν ακούγεται λίγο κλισέ, είναι η εικόνα του πενταδάκτυλου με τη σημαία γιατί το σπίτι που μεγάλωσα όταν βγεις από την πόρτα αυτό βλέπεις. Και το δεύτερο που μου έρχεται στο μυαλό είναι οι ιστορίες από τον παππού μου και τη γιαγιά μου και τον πατέρα μου. (Σταυρούλα) [5-10]

Ναι, εεεε (το σκέφτεται), τα βράδια στην εεε, στις δικές μου γειτονιές μπορούσαμε νααααα, και επαναλαμβάνω τώρα, αυτά συνέβαιναν προοο, προ εικοσι-εικοσιπέντε χρόνων. Εεε μπορούσαμε τα βράδια να ακούμε εκρήξεις. Ακούγαμε πυροβολισμούς, ακούγαμε φωνές και εεεε εμείς παιδιά μωρά στο σπίτι με την μάνα μας, καθώς σουρούπωνε το απόγευμα το χειμώνα, «μαμά γιατί»; Εεε και έλεγε η μαμά πάντα «κάνουν γυμνάσια οι Τούρκοι, κάνουν ασκήσεις οι Τούρκοι, κάνουν στρατιωτικές βολές οι Τούρκοι», γιατί είχανε όπως είπαμε, είχανε λόχους παραταγμένους στην πράσινη γραμμή. (Παύλος) [198-204]

1.1.Αναπαραστάσεις οικογένειας

Πιο συγκεκριμένα, οι αναπαραστάσεις φάνηκε να προέρχονται από την οικογένεια εξαιτίας έμμεσων αναφορών στον πόλεμο ως ένα γεγονός που πλήττοντας την χώρα, δημιούργησε πληθώρα συνεπειών. Πολλοί συνεντευξιαζόμενοι αναφερόμενοι στον πόλεμο συσχέτιζαν την προσωπική ιστορία της οικογένειάς τους σχετικά με αυτόν ή επισήμαιναν μνήμες από πράξεις που έκαναν οι γονείς τους και τους έφερνε σε επαφή έμμεσα με το τραυματικό βίωμά τους.

Ο πόλεμος στην Κύπρο..Εγώ σκέφτομαι την ιστορία της δικής μου οικογένειας σε σχέση με τον πόλεμο αυτό. Εε και την εισβολή εε επειδή η οικογένειά μου είχε δύο αγνοούμενους (Νίκανδρος) [7-9]

Εεε και οι πιο παλιοί και αυτοί πουνυ ήταν μικροί. Η μαμά μου για παράδειγμα, γράφει κάθε φορά ένα ποίημα.με εεεε αναμνήσεις από το χωριό.. (Άρης) [127-128] (αναφέρεται σε όσα γράφει η μητέρα του τα οποία παρουσιάζει στις συνεστιάσεις)

Ενώ αρκετές φορές τονίστηκαν οικογενειακές συνήθειες, ενδείξεις και αναφορές που σχετίζονταν με τον πόλεμο ως αναπαραστάσεις που είχαν οι απόγονοι από την οικογένεια και τους γονείς τους. Πολλάκις επισημάνθηκε πως στα οικογενειακά τραπέζια γίνονταν αντίστοιχες αναφορές, πως οι γονείς παρότρυναν τα παιδιά τους να συμμετέχουν σε ομάδες που διατηρούσαν την μνήμη των κατεχόμενων χωριών ή πως οι αναπαραστάσεις προέρχονταν από καθημερινά παιχνίδια και συνήθειες.

Εεε ένιωθα την αδικία, ένιωθααα την κατάφορη παραβίαση των δικαιωμάτων, ήθελα να πάω να δω το σπίτι της μαμάς, να δω το σπίτι του παππού, ανεβαίναμε επάνω στην οροφή του σπιτιού, που ήταν αρκετά ψηλό γιατί μας είχε πει ο παππούς ότι πίσω από εκείνα τα κυπαρίσσια, είναι ο δρόμος που μας πήγαινε στο χωριό, κοντά ήταν το σπίτι, ανεβαίναμε να δούμε τα κυπαρίσσια, να δούμε αν φαίνεται κάτι. (Παύλος) [224-228]

Και εννοείται σε τραπέζια.. Τις Κυριακές στην γιαγιά μου, έκαναν κουβέντα να θυμηθούν πως περνούσαν στο χωριό, γιορτές ειδικά, Πάσχα, Χριστούγεννα και ιδιαίτερα το Πάσχα ήταν και είναι από τις μεγάλες γιορτές και τα έθιμα του χωριού είναι πολύ διαφορετικά από της πόλης.. οπότε θεωρώ ότι ειδικά στις γιορτές ήταν πολύ πιο έντονες οι δικές τους οι μνήμες που μεταφέρανε και σε εμάς. (Άρτεμις) [146-150]

1.1.1. Μνήμες γονέων

Όπως έγινε φανερό από τις συνεντεύξεις, οι απόγονοι ανέφεραν μνήμες των γονέων σχετικά με τις σχέσεις τους με τους Τουρκοκύπριους πριν την εισβολή, οι οποίες περιγράφονταν θετικά.

Γείτονες, φίλοι και έχω να σου πω ότι ακόμα και σήμερα πηγαίνουν και τους βλέπουν ή έρχονται οι Τουρκοκύπριοι φίλοι εε για τραπέζι, ας πούμε στην Λευκωσία, εε κατάλαβα ότι τότε είχανε πολύ καλές σχέσεις με κάποιους και προφανώς με κάποιους άλλους.. Δεν είχανε(Νίκανδρος) [49-51]

Ωστόσο, υπήρχαν και περιπτώσεις που οι απόγονοι γινόντουσαν μάρτυρες έμμεσης έκφρασης του τραύματος, μέσω αρνητικής συμπεριφοράς του γονέα απέναντι σε Τούρκους συμπολίτες.

Εεεε θυμάμαι τον πατέρα μου ας πούμε που πολλές φορές, επειδή είχε ξυλουργείο ο πατέρας μου και δίπλα είχε ξυλουργείο ένας Τούρκος καιι θυμάμαι πολλές φορές όταν συνέβαινε κάτι, που εμείς δεν μπορώ να στο ερμηνεύσω τώρα επειδή δεν καταλάβαινα τι συνέβαινε, καταλάβαινα ότι είχε σχέση με τα ελληνοτουρκικά αλλά δεν θυμάμαι κάποιο συγκεκριμένο..όταν ερχόταν ο Αλμπέρτο ο Τούρκος και έλεγε κάτι στο πατέρα μου και θυμάμαι μετά τον πατέρα μου που ήταν μες τα νεύρα που πέταγε ζύλα, πέταγε ροκανίδια..(Μυρτώ) [171-177]

1.1.2. Ελπίδα Επιστροφής γονέων

Αρκετές φορές επίσης αναφέρθηκε από τους απογόνους η ελπίδα επιστροφής στις εστίες και στους τόπους από τους οποίους εκδιώχθηκαν οι γονείς. Η ελπίδα προέκυπτε από αναφορές των ίδιων των γονέων ή από υποθέσεις που έκαναν οι απόγονοι βασισμένοι στις αναπαραστάσεις και στις αναφορές που είχαν βιώσει εντός της οικογενείας.

Πάντως τότε δεν εε.. Δεν πήγαινε στο κακό το μυαλό της, απαραίτητα, είχε αυτή την ελπίδα..(Νίκανδρος) [163-164]

Εεεε νομίζω ότι εεε έζησαν και ζουν να πω (το σκέφτεται) με την ελπίδα ότι θα επερχόταν μια απόδοση δικαιοσύνης για την κατάσταση, εεεεμ αυτό ίσως έδινε ελπίδα..(Παύλος) [132-134]

Ναι.. (το σκέφτεται) Νομίζω πως αυτό που έχω ως αναφορά στο μυαλό μέσα από τα λόγια τους, είναι πρώτα απ όλα το συναίσθημα της σύγχυσης, το ότι υπήρχε σύγχυση για το τι θα κάνουν, τι τους περίμενε ή για το πώς έπρεπε να αντιδράσουν, ήταν εντελώς απροετοίμαστοι.. Το ένα είναι αυτό.. Και το δεύτερο είναι ότι κανείς δεν ήξερε αν θα επιστρέψουν, αλλά κανείς δεν τολμούσε να πιστέψει ότι υπήρχε περίπτωση να μην ξανα-επιστρέψουν, ήταν κάτι ασύλληπτο.. Κάτι μη αποδεκτό κάτι τέτοιο..(Φανή) [225-230]

1.1.3. Σωματικό Τραύμα γονέων

Τέλος, οι αναπαραστάσεις μέσω της οικογένειας μπορεί να είχαν και τη μορφή σωματικού έκδηλου τραύματος σε περιπτώσεις που οι γονείς είχαν πάρει ενεργά μέρος στον πόλεμο και είχαν τραυματιστεί. Οι δύο συνεντευξιαζόμενες των οποίων οι γονείς έφεραν σωματικά τραύματα, αναφέρουν πως αυτά γίνονταν αφορμή για ερωτήσεις, ενώ ακόμα και όταν δεν υπήρχαν απαντήσεις παρέμεναν ως εικόνες που αναπαριστούσαν το τραύμα για τις ίδιες.

Εεεε μου άρεσε να τα αγγίζω είναι σαν δεν ξέρω.. Είναι σαν μικρά σημαδάκια όπως τις μπαλίτσες ας πούμε και έκανα πάντα, γιατί έκανα και

μετρούσα ας πούμε.. Μου λέει «έχω αρκετά» μου λέει «έχω αρκετά από αυτά» και έκανα εγώ αυτά τα.. «τι είναι μπαμπά;», όταν ήμουν μικρή, εεε είναι σφαίρες μου έλεγε. Του έλεγα μπαμπά έχεις σφαίρες μέσα στο κορμί; όχι μου έλεγε δεν είναι μέσα στο κορμί, έχουν βγει μου έλεγε αλλά είναι σημάδια από σφαίρες.. Εγώ μεγαλώνοντας είχα καταλάβει, όταν ήμουν μικρή να καταλάβω τι να καταλάβω; Πόση σημασία να δώσεις;(Βερόνικα) [215-221]

Τα καλοκαίρια που φορούσε σορτς επειδή τα τα πόδια του, επειδή το σημάδι στο πόδι του εε σκέψου ότι δύο συγκεκριμένες, δύο σφαίρες εκρηκτικές, μπήκαν από δύο διαφορετικά σημεία στο ίδιο πόδι και βγήκαν από το ίδιο, μιλάμε για ένα τραύμα διαμπερές που μπορούσες να δεις την απέναντι πλευρά, καταλαβαίνεις ότι αυτή η επούλωση, δεν είναι και τότε δεν υπήρχαν και οι πλαστικές Ναι..και το καλοκαίρι όταν φορούσε σορτς πηγαίναμε και του λέγαμε «εδώ είναι το σημάδι σου»; το πιάναμε, προσπαθούσαμε να το βρούμε, ξέρεις επειδή άντρας τρίχες στα πόδια, προσπαθούσαμε να το βρούμε μικρούλια και πάντα μας το έδειχνε, και του λέγαμε πάντα να μας πει την ιστορία πως μπήκε και πως βγήκε η σφαίρα, τώρα χαζομάρα κάναμε εμείς αλλά (Γελάει)..εεε ήταν μια παιδική κίνηση που θεωρούσαμε ότι είναι κάτι πολύ σημαντικό το ότι έχει φάει σφαίρα και έχει επιβιώσει..(Μυρτώ) [273-285]

1.2.Αναπαραστάσεις Σχολείου

Περάν των οικογενειακών αναπαραστάσεων, παρατηρήθηκε πως εικόνες δημιουργούνταν και μέσω του σχολείου. Ως παιδιά που γεννήθηκαν, έζησαν και ανατράφηκαν στην Κύπρο λίγα χρόνια μετά την εισβολή, οι συμμετέχοντες αναφέρονταν συχνά σε μνήμες που είχαν από τα σχολικά τους χρόνια σχετικά με την μετάδοση και την απεικόνιση του πολέμου μέσω του εκπαιδευτικού θεσμού.

Ναι αλλά μην φανταστείς.. Αυτά που ακούνε και σήμερα νομίζω.. Είχαμε αυτά τα τετράδια τα κλασσικά τα «Δεν Ξεχνώ» Βεβαίως..στο Δημοτικό και ακόμη και σήμερα δίνουν τετράδια που είναι, εεεεεε στοοοοο εξώφυλλο και στο οπισθόφυλλο, ένα τοπίο από τα κατεχόμενα και από κάτω «Δεν Ξεχνώ»..Αυτή η έκφραση.. που δεν μας λέει τίποτα (γελάει κάπως πικραμένα) (Νίκανδρος) [279-280& 287-289]

Ήταν κυρίως λόγω του σχολείου, εε γιατί εντάζει μαθαίνεις εε στο σχολείο κυρίως για τον πόλεμο. Όταν είσαι 6 χρονών δεν θα έρθει η μαμά σου, ο μπαμπάς σου για τον πόλεμο γιατί είναι λίγο περίεργη ηλικία και ο τρόπος που θα σου το πει.. Θεωρώ από το σχολείο και εσύ μετά πας στο σπίτι και ρωτάς μετά.. Ε και μαθαίνεις.(Άρτεμις) [143-146]

Ορισμένες φορές γινόταν αναφορά και στην άμεση εμπλοκή των απογόνων στις σχολικές αναπαραστάσεις μέσω της συμμετοχής σε γιορτές και εκδηλώσεις.

Σε κάθε μάζωξη του χωριού, των προσφύγων, έπρεπε εγώ να διαβάσω ένα ποίημα, δηλαδή, αυτά έβγαιναν λίγο σαν συνήθειες εεε και και μέσα από τις γιορτές στα σχολεία το έχω βιώσει έντονα γιατί πάντα ήμουν εε (Γελάει) ήμουν πρώτη μούρη να στο πω (γελάει) στις γιορτές, με έβαζαν οι δάσκαλοι να λέω ποιήματα, να μπλα μπλα μπλα μπλα. Αυτά. Ναι το έχω βιώσει και έτσι, μέσα από το σχολείο περισσότερο και σαν εγγονή, όχι από τον πατέρα. (Ξένια) [162-167]

Ενώ μια συμμετέχουσα μόνο αναφέρθηκε στον διαχωρισμό που βίωσε στο σχολείο εξαιτίας της καταγωγής της από πρόσφυγες γονείς.

Κατά τα άλλα σε καμία περίπτωση δεν ένιωσα ποτέ ντροπή, ή δεν ένιωσα ποτέ μειονεκτικά, στον κατάλογο του σχολείου πάντα είχα ένα Ε δίπλα στο όνομά μου, ως εκτοπισμένη.. Εεε αλλά για εμένα αυτό ήταν, ε ήμουν πραγματικά περήφανη ανέκαθεν.. Στην ερώτηση από πού είμαι δηλώνω πρόσφυγας. (Φανή) [409-412]

1.3. Αναπαραστάσεις Κοινωνίας

Ζώντας στην μεταπολεμική περίοδο της Κύπρου, οι αναπαραστάσεις του πολέμου και οι αναφορές στο τραύμα που υπέστησαν οι οικογένειες γίνονταν φανερές καθημερινά ακόμα και μέσω της κοινωνίας. Οι απόγονοι δημιουργούσαν εικόνες για τον πόλεμο και για το τραύμα που υπέστησαν οι γονείς τους εξαιτίας των οργανωμένων διαδηλώσεων που λάμβαναν χώρα, καθώς και της επαφής τους με τα σύνορα στο εσωτερικό της χώρας.

Γιατί μεγάλωσα, δηλαδή, τώρα που έχουνε έχουν λιγοστέψει αυτά τα οι εθνικές επέτειοι και πλέον δεν ξέρω πόσοι πάνε, αλλά αλλά εγώ επειδή ήμουνα γεννήθηκα ας πούμε το '83, δεν είχαν περάσει ούτε δέκα χρόνια από την την εισβολή, ήταν πολύ έντονα αυτή.. Στα συλλαλητήρια, οι πορείεες, οι διαμαρτυρίες, εε τα τραγούδια, τα ποιήματα όλα ήταν πάρα πάρα πολύ έντονα.. (Σταυρούλα) [186-191]

Ναι ναι ναι. Μααα αμα δεν κάνω λάθος είναι περίπου 108 χλμ το μήκος της πράσινης γραμμής, και το πλάτος της πράσινης γραμμής κυμαίνεται από 3 χλμ έως 100 μέτρα. Εεεε εγώ μπορώ να σου πω ότιιι, εεεμ έχουμε περιοχές τώρα όπως η περιοχή που μεγάλωσα εγώ, που το φυλάκιο των δικών μας στρατιωτών απέχει μόνο 60 μέτρα από των Τούρκων στρατιωτών, επειδή οι Τούρκοι στρατιώτες εε ασκούν έτσι πολλή ψυχολογική πίεση και βία στους δικούς μας στρατιώτες, είναι βάζουν διπλοσκοπίες είναι πάνοπλοι, εε πετάνε πέτρες, οι δικοί μας στρατιώτες είναι μόνοι τους, είναι πολύ πιο άπειροι, με εε φοβερά περιοριστικά μέτρα στο να μπορέσουν να ανταποκριθούν, έε σου λεω.. Ειδικά η

δική μου περίπτωση με την οποία μιλάς (γελάει) εεεμ ξέρω πάρα πολλά περιστατικά πολλαπλών προκλήσεων, από τους Τούρκους, απλώς έτσι για να δημιουργούν εεε καθεστώτα τρομοκρατίας πολλές φορές έκαναν ακόμα και εεε επιχειρήσεις, μυστικά και ήσυχα ολονύκτιες μέσα σε κατοικημένες περιοχές που συ πλησίαζαν στη νεκρή ζώνη. Εεεε..Άρα ναι είναι μια πληγή.. (Γελάει πικραμένα)(Παύλος) [42-54]

1.3.1. Στρατιωτική θητεία

Μια άλλη έκφανση της κοινωνικής αναπαράστασης για τους άνδρες συμμετέχοντες, ήταν και η δίχρονη υποχρεωτική θητεία στον στρατό ως μέρους της προετοιμασίας πιθανών αναταραχών. Από τη μια, η επαφή με το στρατιωτικό σώμα και τις συνθήκες που επικρατούσαν ενίσχυε την αγωνιστικότητα των απογόνων και την επαφή τους με την εικόνα του πολέμου. Από την άλλη, δεν εκπλήρωνε πάντα τον σκοπό της με αποτέλεσμα την δημιουργία αντιδράσεων από την πλευρά των απογόνων.

Μετά από την μαθητική ορμή και το αγωνιστικό φρόνημα, θα πάρει άλλη σάρκα, θα μετατραπεί σε μια πιο σοβαρή συναίσθηση της ευθύνης όταν θα καταταγείς στον στρατό, γιατί εμείς έχουμε την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία για δύο χρόνια, εεεε θα πας στον στρατό ως αποτέλεσμα της εισβολής, θα βιώσεις καταστάσεις, πρέπει να εκπαιδευτείς, πρέπει να μάθεις, πρέπει να υπααχθείς στις στρατιωτικές μονάδες εάν γίνει κάτι..Άρα από τα δεκαοκτώ μέχρι τα είκοσι, ζεις και την απόλυτη καθημερινή εεεμ πολεμική προετοιμασία, γιατί είσαι στον στρατό, είσαι στις ασκήσεις, κάνεις ασκήσεις εν καιρώ ειρήνης και μαθαίνεις συνέχεια ότι πρέπει να χύσεις όσο πιο πολύ ιδρώτα μπορείς τώρα που έχει ειρήνη για να χύσεις όσο λιγότερο αίμα στον πόλεμο.(Παύλος) [361-369]

Ναι κοίταξε, όταν πήγα εγώ στρατό ήταν πριν ανοίξουν τα σύνορα για να μπορούν να διακινούνται οι άνθρωποι, οπότε η άλλη πλευρά ήταν σαν ένα πέπλο μυστηρίου το τι γινόταν εκεί, ένα σιδηρούν παραπέτασμα (γελάει) Και όταν πήγα μάλιστα πήγα στα φυλάκια που ήταν στην Λευκωσία, εε όπου είσαι στην μια πλευρά εσύ σκοπός και στην άλλη είναι οι Τούρκοι ας πούμε.. Οπότε αυτό ήταν και λίγο τρομακτικό στην αρχή όταν έβγαζες σκοπιά, ήταν και πάρα πολύ περίεργο ας πούμε ξαφνικά περιμένεις να δεις κάτι τέρατα και ξέρω γω που κρατάνε από 10 όπλα ο καθένας ας πούμε (Γελάει) και είναι κανονικοί άνθρωποι που βαριούνται μαζί σου, εννοώ.. Οπότε ναι εε νιώθεις και μια ευθύνη όταν είσαι εκεί, απομυθοποιείται κιόλας όλο αυτό.. Δηλαδή, η βαρεμάρα της σκοπιάς ήταν, με σύνδεε περισσότερο με τον τουρκοκύπριο απέναντι που έκανε σκοπιά απ ότι με τον Κύπριο ας πούμε..(Λεωνίδας) [291-301]

1.3.2. Συνεστιάσεις κατεχόμενων χωριών

Σε μια προσπάθεια επαφής με τον κατεχόμενο τόπο, οι κοινότητες των χωριών που έχουν κατακτηθεί οργάνωναν συναντήσεις κατά τη διάρκεια του χρόνου, τις λεγόμενες συνεστιάσεις, στις οποίες συμμετείχαν οι οικογένειες προσφύγων που είχαν εκδιωχθεί. Στις εκδηλώσεις αυτές γινόντουσαν αναφορές στα ήθη και τα έθιμα που επικρατούσαν στο χωριό προ κατοχής, σε τραγούδια του τόπου καθώς και σε αναμνήσεις των παλαιών ετών. Από τους συνεντευξιαζόμενους έγινε φανερό ότι η πλειοψηφία των οικογενειών συμμετείχαν σε αυτές, με αποτέλεσμα οι απόγονοι να φέρουν αναμνήσεις από τις συγκεκριμένες συναντήσεις, οι οποίες τους προσέφεραν αναπαραστάσεις για την τραυματική εμπειρία του πολέμου.

Εεε όταν ήμουνα πιο μικρή, το θυμάμαι πολύ έντονα, κάθε στη γιορτή, τουλάχιστον μια φορά το χρόνο, τα παιδιά οργάνωναν συνεστιάσεις..Και και πήγαινα και πηγαίναμε, μας έπαιρναν και εμάς μαζί, δηλαδή τώρα τώρα δεν ξέρω είναι πιο αραιές οι συνεστιάσεις, έχουμε εμείς μεγαλώσει και δεν πάμε γιατί ξέρεις δεν θα, κάπου χάνεται αυτή η συνέχεια.. Εεεε που είναι αναμενόμενη κατά κάποιο τρόπο, δηλαδή, όταν ήμασταν μικροί, μια φορά τον χρόνο τουλάχιστον ήταν η συνεστίαση της Αγκαστίνας και πηγαίναμε όλοι..Όλη η οικογένεια και όλοι οι χωριανοί μαζεύονταν και έπαιρναν τα παιδιά τους. Ναι έτσι η εικόνα, δηλαδή, παρόλο που δεν είχα δει ποτέ την Αγκαστίνα δεν δεν δεν είναι ότι το ένιωθα σαν κάτι ξένο δηλαδή, ήταν το χωριό του μπαμπά μου. Εεε και ήτανε πάντα πάντα μιλούσαμε, δηλαδή πάντα πάντα μιλούσαμε. (Σταυρούλα) [97-106]

Ευχάριστη (κάπως αδιάφορα), εε ξέρεις εε βρισκόμασταν και με συγγενείς, ξέρεις τα αδέρφια του πατέρα μου που γενικά ήμασταν αγαπημένοι, ε αυτό ήταν το ωραίο ότι απλά βρισκόμουν με τους θείους μου τα ανίψια μου, εντάξει βλέπαμε φωτογραφίες του χωριού, όλα αυτά ιστορίες, μου άρεσε έχω θετική ανάμνηση από αυτό..(Γιώργος) [392-395]

1.4. Επαφή με τα κατεχόμενα

Από τις συνεντεύξεις παρατηρήθηκε επίσης, ότι πολύ σημαντικό ρόλο στις αναπαραστάσεις του τραύματος και στη μετάδοσή του είχε και η επαφή με τα κατεχόμενα χωριά των γονέων, μιας και έγιναν πολλές αναφορές στην περίοδο που δόθηκε δικαίωμα μετακίνησης στο βόρειο τμήμα του νησιού, στους τόπους καταγωγής των προσφύγων. Οι απόγονοι, αναφέρονταν τόσο στην άρνηση σχετικά με αυτή την πολιτική εξέλιξη για ιδεολογικούς λόγους, όσο και στις εμπειρίες τους ύστερα από την επαφή τους με την πατρική τους εστία.

Ναι ναι και πιστεύω και πολύ στη δύναμη της συνέχειας και της παράδοσης και των ριζών επίσης.. Οπότε για εμένα ήταν λες και ενώθηκα στο παρελθόν μου και σαν να ήμουν στο τόπο μου..(Φανή) [96-98]

[163-165]Εεε και πήγαμε με τον μπαμπά μου και τον J. και θυμάμαι ότι άκουγα ιστορίες για το, για ένα κυπαρίσσι που υπήρχε έξω από το σπίτι τους και παίζανε εε και πήγαμε και ξέρεις το αναγνώρισα το σπίτι και από το κυπαρίσσι από τις περιγραφές...(με ενθουσιασμό)(Σταυρούλα)

Δεν θέλω να πάω, η μόνη φορά ήταν στο ντοκιμαντέρ στο σημείο που πολέμησαν οι άνθρωποι, μόνο εκεί, εε και δεν θέλω να ξαναπάω, γιατί μου δημιούργησε πολλές άσχημες εκείνος και σοκ το γεγονός ότι ήμουν εκεί στα κατεχόμενα, εεμ έκανα 3 μέρες να κοιμηθώ οπότε δεν θέλω να το ξανακάνω..(Αρτεμις) [61-65]

2. Μετάδοση Τραυματικής Εμπειρίας

Η δεύτερη κατηγορία που προέκυψε ήταν η Μετάδοση της Τραυματικής Εμπειρίας από την οποία αναδύθηκαν έξι υποκατηγορίες, η Αποσιώπηση, η Περιορισμένη Πληροφόρηση, η Μετάδοση των προ του πολέμου αναμνήσεων, η Λεπτομερής Αναφορά, η Διαφορά Μετάδοσης μεταξύ των γονέων και η Μετάδοση από Τρίτους. Στην υποκατηγορία της Αποσιώπησης προέκυψε το θέμα Δεσμού των απογόνων με τον γονέα και στην Κατηγορία της Περιορισμένης Πληροφόρησης αναδύθηκαν τα θέματα του Ψυχολογικού και Οικονομικού Τραύματος των γονέων.

Από τα λεγόμενα των συνεντευξιαζόμενων διαφάνηκε πως οι ίδιοι συνειδητοποιούσαν ότι το τραύμα της εμπειρίας του πολέμου τους μεταφέρθηκε από τους γονείς τους επηρεάζοντάς τους με ποικίλους τρόπους. Οι μη νοηματοδοτημένες και επεξηγημένες αναπαραστάσεις που είχαν τους οδηγούσαν στην δημιουργία φαντασιώσεων σχετικά με όσα βίωσαν οι γονείς τους και με το τι πραγματικά σημαίνει πόλεμος.

Και μπορώ να σου πω ότι πολλές φορές εγώ ως παιδί ονειρευόμουν τον πόλεμο. (Σιωπή) Με εικόνες παράξενες δηλαδή έβλεπα ένα τερατώδες πρόσωπο, που έχει μια κοτσίδα και η κοτσίδα πυροβολούσε, αστεία πράγματα στην περιγραφή τα οποία όμως.. Αναστάτωναν την παιδική ηλικία και δεν ξέρω αν έχει νόημα όπως τα περιγράφω μεγάλη, αλλά σου τα λέω όπως τα έβλεπα μικρή που ήταν ένα τεράστιο, μια τεράστια υπόθεση για εμένα αυτό.. Αργότερα, επειδή ήταν και τη δεκαετία του 90', ήταν μόλις είχαν ανοίξει τα ιδιωτικά κανάλια, 89' άνοιξε το πρώτο το Mega, άνοιξε το πρώτο ιδιωτικό κανάλι στην Ελλάδα, εεεμ παιδάκι εγώ, τότε το 91' ξέσπασε και ο Πόλεμος του Κόλπου, πήγαινα κρυφά Αγγελική στο στοσο στο σαλόνι τη νύχτα που κοιμόνταν οι γονείς μου και έβλεπα κρυφά τον Πόλεμο.. Για να καταλάβω τι είναι.. (Μυρτώ) [124-135]

Πολλοί από τους συμμετέχοντες αναφερόμενοι σε αναμνήσεις από τις αναφορές των γονέων τους και από την παρατήρηση της επιρροής που είχαν τα τραυματικά γονικά βιώματα στη δική τους εξέλιξη, συνέδεαν το τραύμα του γονέα με τις συνέπειες που προκαλούσε στους ίδιους σημειώνοντας την μετάδοσή του.

Εεε ήταν η πηγή εεε ας πούμε, είναι η πηγή των ψυχολογικών προβλημάτων της γενιάς που πέρασε τον πόλεμο, οι οποίοι όπως σου είπα (Σιωπή), κανένας δεν έκανε θεραπεία για την αντιμετώπιση του σοκ που, του να ζήσουν έναν πόλεμο, να ξεριζώνεσαι από την πατρίδα σου, να χάνεις τις ρίζες σου και λοιπά, εεμ και όλα αυτά τα προβλήματα κυρίως τα ψυχολογικά της προηγούμενης γενιάς, επηρέασαν και στη δικιά μου..Ναι γιατί μεγαλώσαμε οι περισσότεροι με γονείς δυσκολεμένους, σε γάμους προβληματικούς, εεε στο μεταίχμιο αυτό που επέφερε όλη αυτή η αλλαγή, στην έλλειψη ευαισθητοποίησης για όλα αυτά..(Μελίνα) [242-248]

Και οι αφηγήσεις μπορεί να έπαιζαν τον ρόλο τους και το σχολείο και θεωρώ ότι και γενικά η δική μου γενιά εε έχει μεταπολεμικό σύνδρομο.. Να δεις ότι είναι άνθρωποι που ίσως να έχουν μια παραπάνω φοβία.. Προσπαθούν συνεχώς να αποδείξουν πράγματα.. Εεεε φοβούνται να κάνουν αλλαγές.. Προσωπικά εγώ φοβάμαι πάρα πολύ να κάνω αλλαγές, δεν ξέρω φυσικά κατά πόσο συνδέεται με τον πόλεμο αλλά σου λέω πως το εντοπίζω εγώ στον εαυτό μου..(Αρτεμής) [435-440]

Συνολικά, υπήρξαν αναφορές στον τρόπο έκφρασης των γονέων σχετικά με το συμβάν κατά την παιδική ηλικία των απογόνων, στον τρόπο ανατροφής τους και στον δεσμό που είχαν αναπτύξει μαζί τους, οι οποίοι για ορισμένους απογόνους συνδέονταν με την μετάδοση του τραυματικού βιώματος, ενώ για άλλους ήταν ασύνδετοι.

2.1. Αποσιώπηση

Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων έγινε φανερό πως το σύνολο της οικογένειας με κυριότερους τους ίδιους τους γονείς που βίωσαν τραυματικές εμπειρίες κατά τη διάρκεια του πολέμου, διατηρούσε σιωπή σχετικά με τα συμβάντα αυτά. Οι συνεντευξιζόμενοι, ανέφεραν πως οι γονείς τους δεν μιλούσαν για την τραυματική εμπειρία που βίωσαν και πως την αντιμετώπιζαν ως ένα οικογενειακό μυστικό, καθώς ακόμα και όταν οι επιδράσεις του πολέμου γινόντουσαν φανερές έμμεσα στα παιδιά, η σιωπή δεν παραβιαζόταν.

Ναι όταν ήμασταν πολύ πιο μικρά σε ηλικία εεεεεμ και ήταν έντονη γιατί ήταν έντονο έβλεπες ότι του προκαλούσε ταραχή ας πούμε, ή τον έπιανε ταχυπαλμία, καταλάβαινες ότι υπόφερε μέσα του και επειδή πέρασαν αρκετά χρόνια και δεν τα έλεγε, δεν μας τα έλεγε δεν τα έβγαζε από μέσα του (Βερόνικα) [22-25]

Εεεε την ακούω όταν διαβάζει τα ποιήματά της, όταν προσπαθεί να τα γράψει, αλλά όχι δεν θα έρθει ποτέ να μου πει από μόνη της για ιστορίες του χωριού. (Άρης) [328-329]

Ναι το έχω βιώσει και έτσι, μέσα από το σχολείο περισσότερο και σαν εγγονή, όχι από τον πατέρα. Από τον πατέρα μου έπαιρνα μόνο συναίσθημα δεν έπαιρνα λόγια. Εισέπραττα ό τι μπορούσα να ακούσω από τις κουβέντες που έλεγε στους άλλους και το συναίσθημα της λύπης εε κάθε φορά που είχε επέτειο, κάθε φορά που με άκουγε να λέω ποίημα, γιατί έπιανα τη συγκίνηση, ναι τη συγκίνηση και περηφάνια μαζί.. (Ξένια) [166-170]

Ως αποτέλεσμα της σιωπής που διατηρούνταν στο σπίτι τα παιδιά με τη σειρά τους επίσης δεν εξέφραζαν τις απορίες τους στους γονείς και αντιλαμβανόμενα πως οποιαδήποτε συζήτηση ή απορία μπορεί να τους στεναχωρήσει τις απέφευγαν, δημιουργώντας κενά στην ιστορία και στην φαντασία τους.

Εεε όχι (το σκεφτόταν) Γενικά ούτε στην μαμά έκανα ερωτήσεις, γενικά. Εεεεμ αλλά ξέρω ότι ήταν κάτι που τους ενοχλούσε και τους δύο. (Βερόνικα) [428-429]

Παραμιλούσε στον ύπνο του εεεμ θυμάμαι τον εαυτό μου, δηλαδή, παιδάκι 6-7 χρονών, εκεί που αρχίζουμε και έχουμε τις πρώτες μας πιο ολοκληρωμένες αναμνήσεις, ότι φοβόμουν τους ανθρώπους που δεν έχουν χέρια και πόδια.. Τότε στην Ελλάδα υπήρχαν πολλοί άνθρωποι που.. λόγω της καταστροφής του Τσερνομπίλ και είχε γίνει ανακατάταξη στην Ευρώπη, εεεε που είχαν έρθει χωρίς άκρα στην Ελλάδα και εε τους βλέπαμε στους δρόμους να ζητιανεύουνε.. Εεεε εγώ, λοιπόν, πίστευα ότι όλα αυτά τα προκαλεί ο πόλεμος της Κύπρου, ως παιδί, ως μωρό, για να το εξηγήσω οπότε ήταν κάπως έτσι η φαντασία μου. (Μυρτώ) [84-91]

2.1.1. Δεσμός Γονέων-Απογόνων

Ο τρόπος ανατροφής του παιδιού και ειδικότερα ο δεσμός που αναπτύχθηκε μεταξύ γονέα και απογόνου φάνηκε από τις αναφορές των συμμετεχόντων να επηρεάζεται από το τραυματικό βίωμα και να αποτελεί άλλον τρόπο μετάδοσης του τραύματος. Οι γονείς επιζήσαντες τραύματος πολλές φορές χαρακτηρίστηκαν ως υπερπροστατευτικοί και ελεγκτικοί, ορισμένες φορές με ξεσπάσματα θυμού, «κλειστοί στον εαυτό τους» και απαιτητικοί προς τους απογόνους.

Χμμ Αχα, αχα,, πιο προστατευτική, πιο υπερβολική με αυτό με το θέμα της προστασίας, εεε..Εεεμ..(Σιωπή) Ναι από τι; (σιωπή) Εεεεμ.. (Σιωπή).

Προστασίας από τι; Ντάζει δεν έχει κάποια σχέση με αυτό που πέρασε η ίδια, αλλά προστασία από τις κακές παρέες, από το εεε με ποιο κόσμο θα έρθουμε σε επαφή, εεεεμ ναι ήταν αρκετά ααα ελεγκτική σε σχέση με πολλές εκφάνσεις της ζωής μας και εμένα και του αδερφού μου..(Νίκανδρος) [261-262 & 264 & 267]

Ναι..Πιστεύω ότι ένα ποσοστό της δικής μου γενιάς, μεγαλώσαμε μόνοι μας εεε αν όχι σαν φυσική απουσία των γονιών σαν συναίσθημα, δηλαδή ήταν κλειστοί στον εαυτό τους.(Μελίνα) [256-257]

Πάρα πολύ, εεεμ παλαιότερα ήταν δύσκολο να αντιληφθώ γιατί είχαν κάποιες, εε γιατί μου έλεγαν κάποια συγκεκριμένα πράγματα, γιατί είχα εξάρσεις πιο έντονες, εεεμ κάποια χαρακτηριστικά πιο έντονα, όπως είπαμε ξανά οι φοβίες, ή κάποια σύνδρομα κατωτερότητας αν θέλεις ή εεε, τέλος πάντων όλα εκείνα που έζησαν και φύτρωσε μέσα τους εκείνο ξέρω γω το πράγμα του πολέμου, πλέον κατάλαβα ότι κάποιες εξάρσεις που είχαμε και τσακωμούς που είχαμε εεε έδειχναν και αυτό το πράγμα. Αναγκαστικά και δεν το ήθελαν, ο πόλεμος διαμόρφωσε τους χαρακτήρες.. Γιατί διαμορφώνει τους χαρακτήρες ο πόλεμος, ειδικά σε τέτοια ηλικία, διαμορφώνει χαρακτήρα. Οπότε ναι..(Αρτεμης) [678-685]

2.2.Περιορισμένη Πληροφόρηση

Σε άλλες περιπτώσεις, δινόταν περιορισμένη πληροφόρηση για την τραυματική εμπειρία εστιάζοντας κυρίως σε πληροφορίες σχετικά με την ηλικία που είχαν οι γονείς την περίοδο του πολέμου και την πορεία που ακολούθησε η ζωή τους εξαιτίας του συγκεκριμένου συμβάντος.

[56-58] Δεν έχω ιδέα. Θα σου πω τι ξέρω. Ξέρω ότι στα 15 έγινε η εισβολή, εε ήρθανε από εδώ, στην από εδώ, στην νότια πλευρά..Εντάζει στα 20 παντρευτήκανε, τελειώσανε το σχολείο, παντρευτήκανε..(Λεωνίδας)

Εεεεμ εντάζειiiiiι είχα ακούσει αναφορές και από εκείνον και από τη μαμά μου, αλλά όχι ιστορίες σαν αυτές που έμαθα πρόσφατα.. Ήξερα ότι ο πατέρας μου πιάστηκε αιχμάλωτος ότι είχε πολεμήσει, ως εκεί. Σαν αναφορά, όχι αναλυτικά.. (Μελίνα) [61-63]

[100-103 & 105-125](Σιωπή) Εεεεμ αυτό σου λέω τώρα σε επίπεδο πληροφορίας..σε επίπεδο συναισθήματος (κομπιάζει), ήξερα ότι ο μπαμπάς μου έβλεπε συχνά έναν άνθρωπο που ματώνει από τους πνεύμονες, με ό τι εικόνα μπορεί να το κάνει αυτό ένα παιδικό μυαλό γιατί τώρα σου το λέω με πολύ απλά λόγια, αλλά τώρα είμαι ενήλικη και τα έχω τακτοποιήσει.. Εεεε κυρίως τα καλοκαίρια οοοο μπαμπάς μου παραμιλούσε πάρα πολύ και φώναζε στον ύπνο του.. Εγώωωω θυμάμαι τον εαυτό μου ότι σηκωνόμουν, ζυπνούσα, σηκωνόμουν

από το..κρεβάτι και πήγαινα και καθόμουν, μαζεμένη ρε παιδί μου δεν ξέρω θα σου δείξω την κίνηση κάπως έτσι τύπου (μετακινεί την κάμερα για να μου το δείξει, αναφέρεται σε εμβρυική σχεδόν στάση αλλά καθισμένη και όχι ξαπλωμένη), έξω από το υπνοδωμάτιό τους.. Και θυμάμαι τη μαμά μου που προσπαθούσε να τον ηρεμίσει και του έλεγε «Σ., βλέπεις εφιάλτη», εεμ δεν έβλεπα το πρόσωπό του, φοβόμουν να μπω στο υπνοδωμάτιο ακόμα και όταν ο μπαμπάς κοιμόταν μόνος του και η μαμά ήταν ζύπνια, φοβόμουν γιατί νόμιζα ότι κάτι συμβαίνει παράξενο, εεεμ και παραμιλούσε, δεν έλεγε ονόματα, έλεγε όμως εεεε «Φοφφίλε, βοήθησέ με να του βάλουμε νερό από τον λάρυγγα, γιατί έχει φύγει όλο το σαγόνι», εεε έλεγε «είναι νεκρός, είναι νεκρός, οοο αρχηγός μας είναι νεκρός», εεε έλεγε σε άλλη περίπτωση όλα αυτά δεν είναι ένας εφιάλτης έτσι, απλά επειδή γίνονταν συχνά είναι αυτά που μου έχουν μείνει χαρακτηριστικά, έλεγε εεεμ «μην περπατάς όρθιος εε τρέχει το πνευμόνι σου», εεε λέγανε «εδώ πρέπει να συρθούμε, πρέπει να συρθούμε, είναι Τούρκοι είναι Τούρκοι, είναι Τούρκοι», αυτά όμως ήταν όλα σπασμένα και πολλές φορές χωρίς ολοκληρωμένη ατάκα, χωρίς ολοκληρωμένη πληροφορία.. Δεν ξέρω εάν έλεγε ονόματα, δεν θυμάμαι ονόματα..στη διάρκεια του ύπνου. Εεεε θυμάμαι που έλεγε «έτσι είναι ο πόλεμος έτσι είναι ο πόλεμος», εεεε «πρέπει να σωθούμε, πρέπει να τους αφήσουμε πίσω να φέρουμε βοήθεια», το ζούσε στον ύπνο του και εγώ έπαιρνα αποσπασματική πληροφορία την οποία εγώ, όμως, στο δικό μου το μυαλό, το παιδικό τότε, ήταν τεράστια. Δεν είχε λογική ήταν τεράστια..(Μυρτώ)

2.2.1. Ψυχολογικό Τραύμα γονέων

Ως αποτέλεσμα της τραυματικής εμπειρίας οι απόγονοι αναγνώριζαν τα ψυχολογικά τραύματα που μπορεί να είχαν προκληθεί στους γονείς τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις το τραύμα γινόταν φανερό μέσω αντιδράσεων του γονέα όταν ερχόταν σε επαφή με ερεθίσματα που αφορούσαν τον πόλεμο, ενώ πολλές φορές αναφέρθηκε πως άτομα που είχαν τα γενέθλιά τους ή την γιορτή τους κοντά στις ημέρες που πραγματοποιήθηκε η εισβολή, επέλεξαν να μην τα γιορτάσουν ξανά.

Εεεεμ όταν μεγαλώνοντας έβλεπα ότι ήταν ένα θέμα που τον ενοχλεί ή αν πηγαίναμε με το αυτοκίνητο Λευκωσία ας πούμε και έβλεπε τη σημαία των Τούρκων, καταλάβαινα ότι τον αναστάτωνε. Γενικά, εάν υπήρχε κάτι στην τηλεόραση για τα χωρία στα Κατεχόμενα και όλα αυτά εεεμ έβλεπα κάποια αναστάτωση σου λέω είχε πρόβλημα γενικά στην ταχυπαλμία. Ή άμα έβλεπε κάτι τέτοιο ή εάν άκουγε κάτι τέτοιο, εεεμ έπινε ποτό.. Εννοώ ήταν η ψυχολογία του κάπως. Εεε και δεν είναι και λίγο την ημέρα γενεθλίων σου να σου τυχαίνει κάτι τέτοιο..Γι αυτό κάθε χρόνο στα γενέθλιά του εμείς δεν γιορτάζαμε, γιατί ο μπαμπάς δεν ήταν καλά..(Βερόνικα) [150-157]

Άλλοι απόγονοι συνέδεαν τις συναισθηματικές εκρήξεις των γονέων τους με το ψυχολογικό τραύμα του πολέμου και συχνά ανέφεραν το ψυχολογικό κόστος που είχε αυτό το συμβάν για τις οικογένειές τους. Κατ επέκταση, από τα λεγόμενά τους διαφαινόταν ότι συνέδεαν το τραύμα του γονέα με τη δική τους ψυχολογική κατάσταση μιας και παρατηρούσαν πως ζούσαν τις επιπτώσεις σε κάθε επίπεδο.

Σκοπός νομίζω ήδη έχουμε πει και τις επιπτώσεις της εισβολής του '74, τις ζούσαμε σε όλα τα επίπεδα. Και από το ψυχολογικό και τις μεταπολεμικές και τραυματικές εμπειρίες που κουβαλούσαν οι γονείς, οι θείοι οι παππούδες. (Παύλος) [415-417]

Εεε οι εκρήξεις ήταν ακατανόητες και για εμένα και για την αδερφή μου..πολλές φορές και για τον περίγυρο, τον οικογενειακό. Σήμερα ξέρω ότι ήταν μετατραυματικοοοοο, μετατραυματικό στρες (Μυρτώ) [157-159]

Ναι σαν να μην υπήρξε ποτέ ο πόλεμος, σαν να μην έγινε τίποτα σαν να πέθαναν άδικα, σαν να χάσανε το σπίτι τους άδικα, σαν να φορτώθηκαν ψυχολογικά θέματα άδικα, γιατί έχει πάρα πολύ κόσμος που έχει ψυχολογικά θέματα και προβλήματα μετά τον πόλεμο.. Εεεμ θα νιώθω, νιώθω συνέχεια σου λέω, την αδικία, την οργή, το ότι δεν έγινε τίποτα.. Νομίζω είναι αυτό.. Κάπως έτσι το νιώθω..(Άρτεμις) [492-496]

2.2.2. Οικονομικό Τραύμα γονέων

Από την άλλη, αναφορά έγινε από πολλούς απογόνους και στο οικονομικό τραύμα που προκάλεσε ο πόλεμος, το οποίο επηρέασε τόσο τις συνθήκες ζωής των γονέων, όσο και τις συνθήκες ζωής των ίδιων. Παράλληλα οι αναφορές των γονέων στην οικονομική αλλαγή που δημιουργήθηκε λόγω πολέμου και μετακίνησης, μετέδιδαν ένα μέρος της εμπειρίας στους απογόνους.

Μμμ ναι και θα έρθω να στο περάσω λίγο και στο ότι και ο πατέρας μου σε αυτό έχει νιώσει απίστευτα πως να σου πω η λέξη που θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε, πώς να στο πω, ο πατέρας μου έχει νιώσει ανάπηρος σε αυτό, το ότι δεν μπόρεσε να μας προσφέρει αυτά που είχε γιατί ο πατέρας μου από μια οικογένεια με επτά παιδιά, ήταν ο μόνος που δεν σπούδασε. Και δεν σπούδασε γιατί εεεε τον είχε τροχοδρομήσει ο παππούς να του αφήσει τα περισσότερα χωράφια. Και έτσι έγινε, δηλαδή ήταν ο μόνος που δεν σπούδασε. Όμως, (παύση) δεν τα χρησιμοποίησε ποτέ (με θυμό). Επίσης, να σου πω ότι και ο παππούς μου πέθανε με αυτό τον καημό, δηλαδή, το έλεγε είπε σε συγγενή δεν

το άκουσα εγώ από τον πατέρα μου αυτό, ότι εμένα το μαράζι μου είναι το ότι ο Δ. (ο πατέρας της) δεν σπούδασε. Άρα εεε το πάμε και σε άλλο επίπεδο ναι. Άρα ο πατέρας μου κατ επέκταση έχει νιώσει ανάπηρος διότι δεν μπόρεσε να μας προσφέρει αυτό που οι Κύπριοι γονείς σε εισαγωγικά θεωρούν καταξίωση, να μπορούν να προσφέρουν στα παιδιά τους οικονομική βοήθεια ή ένα χωράφι να χτίσουν το σπίτι τους. Και επειδή είχε, επειδή είχε, να μην είχε ο πατέρας μου είναι πάρα πολύ θετικός άνθρωπος, εάν δεν είχε δεν θα μαράζωνε, καταλαβαίνεις τι εννοώ;(Ξένια) [436-449]

Εεεε εε (Το σκέφτεται), θα έλεγα ότι αυτό που πονούσε ιδιαίτερα ήταν το γεγονός ότι είχαν χάσει όλα τα περιουσιακά τους στοιχεία εκτός από τα ελάχιστα που είχαν μεταφέρει μαζί τους και το ότι ενώ ζούσαν σε μικρούς παραδείσους, έπρεπε να ζουν συνωστισμένοι σε ένα συνοικισμό, χάνοντας κάθε επαφή με τους γείτονες, με τους συγχωριανούς, με τους συγγενείς, εε ξεριζωμένοι στον ίδιο τους τον τόπο.. Ε ειδικά αυτό το, αυτή η εεεεε η άποψη, η οποία ήταν εμφανής και σε κάθε τραπέζι που κάναμε, εε ήταν κάτι που απασχολούσε όλους.. Ναι και για το ότι αναγκάστηκαν να δουλέψουν όλοι σκληρά προκειμένου να ορθοποδήσουν και για να ανταποκριθούν στις ανάγκες λόγω της προσφυγιάς, αλλά και αυτού το πέτυχαν αυτό, προκύπτει και το θέμα της εε κληρονομιάς, δηλαδή το να κληροδοτήσουν στα παιδιά τους εεε, το κομμάτι της γης που όριζαν πριν από το '74, για να υπάρξει κατά κάποιο τρόπο μια συνέχεια. Αυτό είναι ένα θέμα σοβαρό που μας απασχολεί επίσης..(Φανή) [179-189]

2.3. Μετάδοση των προ του πολέμου Αναμνήσεων

Σε πολλές περιπτώσεις οι απόγονοι έκαναν ιδιαίτερη αναφορά στις περιγραφές των γονέων τους για τη ζωή που είχαν πριν τον πόλεμο. Όπως εξήγησαν ήταν πολύ συχνή η εξιστόρηση αναμνήσεων από την χαρούμενη ξέγνοιαστη παιδική ηλικία που βίωναν όσο διέμεναν στους τόπους καταγωγής τους και όλοι υποστήριζαν πως όσες αναφορές σχετίζονταν με το τραύμα δεν εστίαζαν σε αυτή καθ αυτή την τραυματική εμπειρία. Αντιθέτως, δινόταν έμφαση στις παιδικές αναμνήσεις. Από τις αναφορές, έμοιαζε σαν το τραύμα να δημιουργήσει ένα χρονικό ρήγμα. Ο χρόνος πριν και μετά το τραύμα.

Ναι ναι ήταν πολύ σημαντικό αυτό.. Μες το μυαλό τους έπρεπε νααα να είχαμε ζήσει μες το χωριό ας πούμε, να ξέραμε πως το βιώσανε, τι έγινε, πως ήταν η ζωή στο χωριό, δηλαδή δεν επικεντρώνονταν να πουν για την τραγικότητα του πολέμου όσο για το πόσο ωραία ήταν στο χωριό.. Ιστορίες από το χωριό και πράγματα από το χωριό που στο κάτω-κάτω της ημέρας αυτά λες στα παιδιά σου άμα μεγαλώσεις.. Δεν λες πόσο δύσκολα ήταν όταν μεγάλωσες συνέχεια, συνέχεια, συνέχεια.. Λες και όταν ήμουν μικρός κάναμε αυτό και κάναμε αυτό και κάναμε το άλλο οπότε αυτό ναι ναι είναι καλό..(Λεωνίδα) [438-444]

Ναι απ τους γονείς μου δεν έχω εεε αναμνήσεις, μέσω των γονέων μου δεν έχω εμπειρία της φρίκης του πολέμου ή κάποιας επίθεσης που έχουν βιώσει οι ίδιοι, περισσότερο εε περισσότερο μας μεταφέρουν τις όμορφες στιγμές που έζησαν στα χωριά τους και εντάζει είναι και ο χαρακτήρας τους τέτοιος που δεν είναι άτομα που κλαίγονται, δεν εστιάζουν στο ότι τα έχασαν όλα και δεν γκρινιάζουν, ούτε μοιρολογούν, οπότε ναι η ζωή συνεχίστηκε γι αυτούς..(Φανή) [28-33]

Στον πατέρα μου ναι έχει διαφορετικό συναίσθημα, όταν μιλάει για το χωριό και για τα παιδιά του χρόνια, υπάρχει αυτή η ε πιο ευσυγκίνητος, γιατί αρχίζει και σκέφτεται άλλα θετικά, σκέφτεται τους φίλους του, πως μεγάλωσε, τον μπαμπά, την μαμά, τον παππού, δηλαδή την οικογένεια, ναι εε και ο ίδιος όταν μου τα αφηγείται είναι πιο ευαίσθητος και αυτό με κάνει και εμένα πιο ευαίσθητο φυσικά, γιατί του πολέμου είναι πιο σκληρή πραγματικότητα είναι πιο δύσκολο, είναι πιο αυτό, εε έχει μέσα θυμό, έχει μια μια στεναχώρια που έφυγε από το χωριό του, αλλά στην τελική καταλήγει στο χωριό του (Γιώργος) [220-226]

2.4. Λεπτομερής αναφορά

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων από ορισμένους απογόνους έγιναν αναφορές και σε λεπτομέρειες που τους είχαν αφηγηθεί οι γονείς τους σχετικά με την τραυματική εμπειρία του πολέμου. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι αναφορές είχαν γίνει από τους ίδιους τους γονείς, ενώ σε άλλες οι πληροφορίες είχαν δομηθεί και συνδεθεί αποσπασματικά από τους απογόνους δομώντας την αφήγηση των γονέων.

Ναι μου την περιγράφει, μας την είχε περιγράψει πολλές φορές..Πολύς πόνος, πολύ στεναχώρια, θλίψη, εεε ένιωθαν να χάνεται η γη κάτω από τα πόδια τους, εεε ένιωθαν τα χειρότερα των συναισθημάτων..Εεε χωρίζεται η οικογένεια, θα βρεθούνε, δεν θα ξαναβρεθούνε, πάνε στο άγνωστο..Ήταν, ήταν, ήταν μωρά, των οποίων είχε βιαστεί η ψυχή (με έμφαση) και τα οποία αναγκάστηκαν να μεγαλώσουν σε μια νύχτα. Αυτό.(Παύλος) [288-292]

Ε ο πατέρας μου είχε χωριστεί με τα αδέρφια του, ήταν 7 αδέρφια ήταν οι γονείς του, κάποιοι πήγαν στον πόλεμο, ήταν εκείνος γύρω στα 16 και απλά θυμάται έντονα, ότι έβαλαν την μητέρα του, τον ίδιο και την αδερφή του νομίζω; Κάποια αδέρφια του σε ένα φορτηγό και θυμάται ένα Τούρκο να του κάνει την κίνηση ότι θα τον σφάζει στον λαιμό (κάνει την κίνηση) και βασικά τους έπαιρναν για να τους σκοτώσουν ομαδικά, απλά φάνηκαν τυχεροί και βρέθηκαν στον δρόμο τους τα Ηνωμένα Έθνη και κατάφεραν και γλίτωσαν.. Αντιλαμβάνεσαι λοιπόν ότι έχω έντονες μνήμες.. Ε όχι μνήμες.. Εικόνες. Έντονες εικόνες που τις δημιουργείς έτσι κι αλλιώς στο μυαλό σου ασχέτως αν δεν τις είδες. Δηλαδή, έχω την εικόνα της μητέρας μου να φεύγει, έχω την εικόνα του πατέρα μου να απειλούν να τον

σκοτώσουν, ασχέτως αν δεν το είδα και γενικά είναι όλο έντονο μέσα μου. (Άρτεμις) [67-77]

Εεε ναι κατά καιρούς ο πατέρας μου περισσότερο που το έχει βιώσει μου έλεγε ιστορίες, το πώς έχει ζήσει, πως έχει βιώσει τον πόλεμο.. Περιστατικά που έχει βιώσει από πυροβολισμούς που έχουν περάσει πάνω από το κεφάλι του (το αναπαριστά με τα χέρια), έχει ιστορίες οι οποίες ήτανε.. τις θυμάται τώρα και συγκινείται.. Γιατί όταν εννοώ ότι πολεμούσε, λάμβανε μέρος στον πόλεμο, βασικά προσπαθούσε να γλιτώσει.. Ήταν ένα χάος τότε, αλλά πάντα από παιδί ναι θυμάμαι ιστορίες που μας έλεγε πως εε γλίτωσε, πως βρέθηκε από εδώ, πως γλίτωσε από πυροβολισμούς, διάφορα τέτοια. (Γιώργος) [62-68]

2.5. Διαφορά Μετάδοσης μεταξύ των δύο γονέων

Αξίζει να αναφερθεί, πως προέκυψε ότι ο ρόλος του γονέα που δεν βίωσε το τραύμα ήταν σημαντικός στην μετάδοση, μιας και ήταν εκείνος που μπορεί να έδινε ελάχιστες πληροφορίες στον απόγονο προκειμένου να του λυθούν κάποιες απορίες.

Η μαμά. Η μαμά έχει παίζει σπουδαίο ρόλο (χαμογελάει).. Η μαμά ήταν «οοο πατέρας σας έχει βιώσει πολύ δύσκολη παιδική ηλικία, εφηβική ηλικία, του έχουν συμβεί πολύ σκληρά πράγματα, δείξτε κατανόηση». Εεεε «έγινε ο πόλεμος στην Κύπρο», «πρέπει να μάθετε για τον πόλεμο της Κύπρου». (Μυρτώ) [200-202]

Ενώ στην περίπτωση που και οι δύο γονείς ήταν επιζήσαντες τραύματος συχνά οι απόγονοι διαχώριζαν τις αντιδράσεις τους και την στάση τους απέναντι στην μετάδοση, με τον έναν γονέα να είναι λίγο πιο εκφραστικός ή συναισθηματικός και τον άλλον να διατηρεί την σιωπή και να εστιάζει στο παρόν και όχι στο παρελθόν.

Εεε ναι είναι και θέμα χαρακτήρα των γονιών, εντάξει ο πατέρας μου μιλάει περισσότερο, η μητέρα μου ντρέπεται γι αυτά λίγο, ασχέτως είναι μητέρα, αλλά είναι και από πλευράς χαρακτήρα. (Γιώργος) [302-304]

Όχι.. Η μαμά γενικά δεν εε.. Η μαμά είναι του παρόντος, ξέρει να ζει τη στιγμή και το παρόν, δεν είναι νοσταλγός του παρελθόντος ακόμα και αν αυτό είναι η παιδική της ηλικία σε ένα άλλο εε εντελώς περιβάλλον.. Ε τώρα θυμήθηκα την αντίδρασή της όταν πήγαμε στο δικό της σχολείο.. Εκεί την είχε πιάσει συγκίνηση, ήταν λες και είχε ζαναγίνει μαθήτριά.. (χαμογελάει) Με τόσο πολύ ενθουσιασμό, μας τα περιέγραφε και μας έλεγε σε ποια τάξη φοίτησε, εννοώ σε ποια αίθουσα και που μαζεύονταν και ποιες εκδηλώσεις έκαναν.. Μέχρι τότε όμως δεν είχε κάνει καμία αναφορά, για το σχολείο της.. (Φανή) [256-262]

2.6. Μετάδοση από τρίτους

Πέραν της σιωπής ή της περιορισμένης πληροφόρησης που τηρούσαν οι γονείς, όπως διαφαίνεται από τις συνεντεύξεις πολλακίς οι πληροφορίες σχετικά με το τραύμα προήλθαν από τρίτους, με αποτέλεσμα να δίνουν εκείνοι τις πρώτες πληροφορίες στους απογόνους και όχι οι ίδιοι οι γονείς.

Εεεμ όταν πήγαινα στον παππού και στη γιαγιά, στο σπίτι τους ο μπαμπάς είχε γράψει κάτι (σιωπή το σκέφτεται), σαν γράμμα να το πω..; Είχε γράψει την ιστορία, την ιστορία του βασικά σε ένα χαρτί και ο παππούς είχε βγάλει πολλά αντίγραφα και το είχε βάλει σε ένα κάδρο και το είχε βάλει στον τοίχο και όταν ήμουν γύρω στα 13-14, ρώτησα τη γιαγιά «Γιαγιά τι είναι αυτό;» και μου λέει αυτό αυτή είναι η ιστορία του μπαμπά. Της λέω θέλω να την δω.. Κατέβασε κάτω το κάδρο με τον χάρτη και τη διάβασα, δεν θυμάμαι ακριβώς να σου πω τι διάβασα αλλά είχε πει, είχε γράψει την ιστορία του, τι πέρασε αλλά όχι τόσο αναλυτικά όσο είδα στο ντοκιμαντέρ, είχε πει απλά τα βασικά. Αλλά πάντα η κουβέντα του παππού μέχρι σήμερα, ο παππούς είναι 88 χρονών, δυστυχώς τη γιαγιά τη χάσαμε τον περασμένο Μάρτη, μου έλεγε μου λέει ακόμα «ο μπαμπάς σου πήγε στο στόμα του λύκου και βγήκε ζωντανός». Μέχρι σήμερα το λέει και κλαίει, μέχρι σήμερα ο μπαμπάς, ο μπαμπάς, ο μπαμπάς..Μέχρι σήμερα.. «Πήγε στο στόμα του λύκου και βγήκε ζωντανός».(Βερόνικα) [183-198]

Εεε και έγινε ένα μνημείο και εγώ αποφάσισα να πάω στο μνημείο για να μάθω για το τάγμα. Και ζήτησα από το κανάλι που δούλευα τότε και πήγα και ήρθε ο Α.Α. ο άνθρωπος που έσωσε τον πατέρα μου, [...] εεε και μου είπε εσύ είσαι η κόρη του Σ. (Χαμογελάει) Ναι..και του είπα ναι.. Και μου είπε ξέρεις την ιστορία του πατέρα σου ή δεν μιλάει ακόμα; (Σιωπή) Και μου είπε εκείνος την ιστορία. Ναι. Και μέχρι σήμερα σου λέω ότι παρόλο που έχω μιλήσει με όλους που ήταν στη μάχη, εεεε όλοι τους πολύ σκληρές λεπτομέρειες που βίωσαν οι ίδιοι, τις έχουν κρύψει και τις έχω μάθει από άλλους που ήταν στην διάσωση..(Μυρτώ) [214-225]

Εεεεε όχι δεν μου περιέγραψε ποτέ, μόνο όσα ακούω από τις ιστορίες που διηγούνται μεταξύ τους οι χωριανοί..(Άρης) [83-84]

3. Διαφορές προ και μετά τη αποκάλυψης

Η τρίτη κατηγορία που αφορούσε τις Διαφορές που σημειώθηκαν μετά την αποκάλυψη των τραυματικών γεγονότων περιλαμβάνει δύο υποκατηγορίες, την Σχέση με τους γονείς και την Μεταγενέστερη αποκάλυψη του τραύματος. Η υποκατηγορία της Σχέσης με τους γονείς εμπερικλείει με την σειρά της την Προστασία των γονέων και την αμφιθυμία, ενώ η κατηγορία της Μεταγενέστερης αποκάλυψης, την Αποκατάσταση της Αλήθειας και την Σύνδεση της προσωπικής ιστορίας.

Πολλές διαφορές διαπιστώθηκαν να υπάρχουν στην αντίληψη, στα συναισθήματα και στην κατανόηση που είχαν οι απόγονοι για το τραυματικό γεγονός πριν και μετά από την αποκάλυψη της αλήθειας από τους γονείς, καθώς όλοι οι συμμετέχοντες είχαν στην ενήλικη τους ζωή μάθει τη λεπτομερή αλήθεια των τραυματικών βιωμάτων των γονέων τους. Αντιθέτως, στην παιδική ηλικία αυτή διατηρούταν κρυφή.

Εεεμ γενικά.. να σου πω.. Όταν είχε γίνει ο μεγάλος ο σεισμός στην Κύπρο, το 1996; αν δεν κάνω λάθος..έγινε ένας πολύ μεγάλος σεισμός στην Κύπρο, μας έλεγε τότε ότι ήθελε να μαζέψει τρόφιμα να έχουμε στο σπίτι και ξέρω γω και ξέρω γω.. Τότε εμείς γελούσαμε, κοροϊδεύαμε με τις αδερφές μου και μας έλεγε δεν έχετε ζήσει πόλεμο να δείτε τι σημαίνει πείνα, κρύο και όλα τα σχετικά. Και όταν εμείς αρχίσαμε να συνδυάζουμε ότι ο φόβος προέρχεται από το τι πέρασε και στον πόλεμο και ότι έπρεπε να φύγουν από το σπίτι, χωρίς φαί, χωρίς να ξέρουν που θα κοιμηθούν το βράδυ, χωρίς να ξέρουν πως θα ξημερώσει την επόμενη ημέρα, χωρίς ρούχα, χωρίς παπούτσια γενικά τότε το συνδέσαμε..(Βερόνικα) [418-425]

Στην αρχή να σου πω την αλήθεια ήταν απλά σαν μια εκδρομή για εμένα, δεν καταλάβαινα και πολλά πράγματα. Απλά πήγαινα έβλεπα σπίτια, έβλεπα εκκλησίες, αυτά που βλέπεις στις σχολικές εκδρομές και βαριέσαι.. Αυτά. Αλλά ύστερα όταν μεγάλωσα και άρχισα να δίνω περισσότερη σημασία στις ιστορίες που λένε οι χωριανοί και οι γονείς και αυτά που έλεγε και η μητέρα μου εεε τότε είχα αρχίσει να καταλαβαίνω περισσότερα πράγματα και ενδιαφερόμουν και περισσότερο. Έστηνα αυτί πάντα να ακούω αυτές τις ιστορίες γιατί μου κινούσαν την περιέργεια. Ήθελα να μάθω.(Αρης) [154-160]

3.1. Σχέσεις με γονείς

Ένα από αποτελέσματα της αποκάλυψης της αλήθειας αργότερα στην ζωή των απογόνων φάνηκε να είναι η αλλαγή που επήλθε στην σχέση με τους γονείς. Από κάποιους απογόνους αναφέρθηκε πως όταν έμαθαν την αλήθεια «οι φιγούρες των γονέων τους εξανθρωπίστηκαν». Σε άλλες περιπτώσεις έγινε φανερό πως πλέον οι απόγονοι μπορούσαν να κατανοήσουν τις συμπεριφορές των γονέων τους και αισθάνονταν ικανοί να τους ρωτήσουν ευθέως απορίες τους και να συζητήσουν για το τραυματικό συμβάν. Ενώ ένας συνεντευξιαζόμενος περιέγραψε πως ενώ έχει αναπτύξει ακόμα πιο στενές σχέσεις με τους γονείς του, αποφεύγει τόσο ο ίδιος όσο και η οικογένειά του τις πολιτικές συζητήσεις για το κυπριακό μιας και οι απόψεις τους συγκρούονται.

Τη στιγμή που την ένιωσα να λυγίζει και να αλλάζει και αυτή να σπάει μέσα της, την είδα και από μια άλλη οπτική γωνία, αυτό δεν έχω νιώσει κάτι άλλο..(Νίκανδρος)[556-558]

Να σου πω, εε νομίζω ότι δικαιολόγησα συμπεριφορές των γονιών μου (Σιωπή). Δικαιολόγησα πολλές συμπεριφορές των γονιών μου. Γιατί χαρακτηριστικά που έχω εγώ τα είχα πολύ οι γονείς μου. Φοβίες, που τις είχα και πιο μικρή, ήταν πολύ πιο έντονα και ήταν πολύ αυστηροί και φοβόντουσαν πάντα μην πάθουμε κάτι και νομίζω και τα δύο προέρχονται από το μεταπολεμικό το δικό τους το στρες. Εεε δικαιολόγησα πολλές φορές τον χαρακτήρα τους ή κάποιες έντονες εξάρσεις τους στο να μην βγω έξω, να μην πάω κάπου, να προσέχω, ξέρεις. Εεεε γενικά είχα μια πολύ καλή σχέση και έχω με τους γονείς μου, τους λέω τα πάντα εεε και νιώθω ότι έχουμε κάτι κοινό, έντονο όσον αφορά εκείνο το κομμάτι, διότι στη δική τους την πλευρά δεν θέλω να πάω στα κατεχόμενα εάν είναι έτσι η κατάσταση, εεε κατάλαβα και αυτό και πλέον συμπορεύομαι με εκείνο, εεεμ είμαι στην δική τους την πλευρά, πάντα ήμουν στην δική τους την πλευρά απλά συνειδητοποιημένα πλέον. Εεμ έτσι νομίζω εε έχουμε πλέον πολλά κοινά και αν δεν έζησα στον ίδιο τόπο, νιώθω ότι ζήσαμε στον ίδιο τόπο. Ναι.(Άρτεμις) [663-675]

Μμμμ ναι ναι ναι μμμ..Υπάρχει αλλαγή στο ότι μμμμ (Παύση και αναστενάζει) εε στο ότι πλέον ό τι ό τι και να συζητήσω και οποιοδήποτε προβληματισμός θα έχω ίσως την πιο σωστή συμβουλή και πλέον έκφραση των δικών του συναισθημάτων που δεν το είχα παλιά.(Ξένια) [588-590]

3.1.1. Προστασία των γονέων και αμφιθυμία

Μαθαίνοντας την αλήθεια για το τραύμα του πολέμου και ό τι τον συνοδεύει, οι απόγονοι αναφέρθηκαν σε προσπάθειες να κατανοήσουν τους γονείς τους πλέον, να «μπουν στη θέση τους», να τους δικαιολογήσουν θεωρώντας πως δεν μιλούσαν γι αυτό διότι δεν ήθελαν να το «σκαλίζουν» και ήταν αφοσιωμένοι «στη δημιουργία μιας καινούριας ζωής και αρχής», πολλές φορές να τους προστατεύσουν με το να αποφεύγουν τη συζήτηση για το τραύμα, ώστε «να μην τους στεναχωρήσουν» ή ακόμα και να αποδεχθούν πως «υπήρχαν λόγοι που δεν πήραν αυτά που έπρεπε να πάρουν» από τους ίδιους. Σε κάποιες περιπτώσεις, ωστόσο, εκφράστηκε ένταση μαζί με την κατανόηση, καθώς εφόσον η εξέλιξη μετά το τραύμα ήταν θετική θα ήταν λογικό να περιοριστούν και οι συνέπειες αυτού.

Εε προσπάθησα λίγο να καταλάβω που μπορεί να θέλοντας ή μη να μας έβαλε στην θέση του αδερφού της..εεεε επειδή τον έχασε πολύ μικρό.. ήταν 16 χρονών.. Ναι ότι

γι αυτό ήταν τόσο υπερβολική στην προστασία και στην.. Αχα, αχα.. Εγώ το σκέφτηκα πολύ αργά, πολύ πρόσφατα..(Νίκανδρος) [560-661&563&566]

[341] Ακριβώς. Μπορεί να μην θέλει να εκφραστεί, μπορεί να την στεναχωρεί αυτό.(Γιώργος)

[142-150] Αλλά μεγαλώνοντας.. Όταν προσπαθούσαν να κάνουν αυτές τις συζητήσεις και πόσο ωραία ήταν στο χωριό και και και και ε τσαντιζόμουν κιόλας, ας πούμε εεε δεν μπορώ να την ακούσω ξανά και τους έλεγα δεν είναι ότι δεν καταλαβαίνω ok καταλαβαίνω, ήταν μια πάρα πολύ άσχημη εμπειρία, την έχετε ξέρω γω θα την βιώσετε ας πούμε, αλλά και τι τι πρόβλημα έχεις ας πούμε, έχεις χτίσει το σπίτι σου, ζεις σε ένα οικόπεδο μια χαρά, πολύ καλή δουλειά έχεις, και ο ένας και ο άλλος, μιας χαρά δουλεύετε μια χαρά ζείτε, την υγεία μας την έχουμε.. Δεν καταλαβαίνω ας πούμε γιατί όλο αυτό ας πούμε.. Καταλαβαίνω την ανάμνηση, καταλαβαίνω αυτό αλλά μέχρι εκεί ας πούμε, ηρεμίστε λίγο δεν χρειάζεται..(Λεωνίδα)

3.2. Μεταγενέστερες αποκαλύψεις πολεμικών βιωμάτων

Όπως περιγράφηκε οι περισσότερες αποκαλύψεις έγιναν στην ενήλικη ζωή των απογόνων, με πολλούς να παρατηρούν διαφορές στην έκφραση που ακολούθησε τους γονείς και διάφορα μέλη της οικογένειας μετά την περιγραφή της αλήθειας. Επίσης, σε αρκετές περιπτώσεις η αλλαγή στον τρόπο έκφρασης του γονέα αποδόθηκε και στην ηλικία του και στο γεγονός πως πλέον «τα χρόνια περνούν» και η έκφραση παίρνει τη θέση της σιωπής.

Ναι..ξέρεις όταν μιλάς γι αυτό.. πιο παλιά δεν το καταλάβαινα τόσο εε ειδικά όταν δεν ήξερα την ιστορία, εεε γιατί εγώ ειδικά ακόμα και την ιστορία του δικού μου του πατέρα την έμαθα όταν ήμουν 27, 28 χρονών και είμαι 36..και δεν την είχα μάθει με λεπτομέρειες..(Μυρτώ) [59-61]

Και αυτό φάνηκε τώρα αφού τους βρήκαμε και το έμαθε η γιαγιά, το πόσο λύθηκε η γλώσσα της και άρχισε να μιλάει, να λέει ιστορίες, μετά εννοείται από το σοκ και τη .. που έμαθε ότι τους σκότωσαν .. Εεε είναι πολύ πιο εύκολο γι αυτή τώρα να διηγηθεί και να πει πράγματα.. Απλά ξέρεις επειδή εγώ λείπω δεν έχει τύχει να ακούσω πράγματα..(Νίκανδρος) [142-145]

Δεν μιλάει πολύ. Τώρα, όμως, έχει μαλακώσει δηλαδή τώρα είναι εξηντάαα (Το σκέφτεται), εξήντα έξι εεε τώρα άμα τον ρωτήσεις θα μιλήσει πιο εύκολα, ίσως γιατί μμ αντιλαμβάνεται ότι ξέρεις φεύγουν τα χρόνια και πρέπει οι ιστορίες να μένουν σιγά σιγά, το έχω νιώσει αυτό δηλαδή, να βγαίνει σιγά σιγά η αλήθεια, η δική του αλήθεια γιατί..(Ξένια) [148-151]

3.2.1. Αποκατάσταση της αλήθειας

Ως αποτέλεσμα της μεταγενέστερης έκφρασης των γονέων και της λεκτικής αφήγησης των τραυματικών βιωμάτων, οι απόγονοι ανέφεραν πως ένιωσαν ότι «έσπασε η σιωπή και ακούστηκε η αλήθεια», «λύθηκαν κάποιοι γρίφοι», ενώ πολλοί περιέγραψαν την διαδικασία σαν «τη συμπλήρωση ενός παζλ» του οποίου τα κομμάτια έλειπαν. Ενώ από έναν απόγονο αναφέρθηκε πως η αποκατάσταση της αλήθειας συνέβη όταν επισκέφτηκε το κατεχόμενο χωριό των γονέων του, όπου απομυθοποίησε τις αναφορές που μέχρι τότε του είχαν γίνει.

Τέλος πάντων, όταν πήγα αυτή τη φορά στο χωριό εντάξει δεν ήταν και κανένα χωριό που να ήταν φτιαγμένο από συννεφάκια (γελάει) ξέρω γω και πεταλουδίτσες και ζαχαρωτά.. Ήταν ένα χωριό χωρίς ιδιαίτερη αρχιτεκτονική, χωρίς κανένα αρχιτεκτονικό σχέδιο, κανένα αρχιτεκτονικό πλάνο, αγρότες που χτίζανε τα σπίτια τους, ήταν ένας ωραίος χώρος, το χωριό χάλια. Ενώ έχω δει γραφικά χωριά μες την Κύπρο ας πούμε που ήταν πάρα πολύ όμορφα. Αυτό δεν ήταν τόσο όμορφο ας πούμε. Ήταν όμορφη η τοποθεσία δεν λέω, αλλά όχι τόσο όμορφο όσο το περιγράφανε. Τότε ίσως συνειδητοποίησα ότι αυτή η κατάσταση είναι συνδεδεμένη και με τα βιώματά τους περισσότερο..(Λεωνίδας) [251-258]

Ναι. Μου έδωσε απαντήσεις για τον χαρακτήρα του πατέρα μου, για κάποια στοιχεία της προσωπικότητάς του, που τα φανταζόμουν βέβαια από πριν, απλά ολοκληρώνεται κάποια εικόνα που έχεις και λείπουν κάποια κομμάτια. (Μελίνα) [107-109]

3.2.2. Σύνδεση προσωπικής ιστορίας

Τέλος, από τις συνεντεύξεις αναδύθηκε πως τόσο από την αποκάλυψη της πλήρους αλήθειας των τραυματικών συμβάντων που σημάδεψαν τους γονείς, όσο και από την επαφή με τον κατεχόμενο τόπο, οι απόγονοι κατάφεραν να συνδέσουν τα όσα γνώριζαν, φαντάζονταν και αποσπασματικά άκουγαν με την προσωπική δική τους ιστορία και καταγωγή.

[350-355] Τελικά είναι λες και έγινε μια έκρηξη συμπαντική εντός εισαγωγικών, μέσα στην ψυχή μου λες και η ψυχή μου έσπασε σε τρία εκατομμύρια κομμάτια και αυτά τα κομμάτια μετά αιωρούνταν, δεν ξέρω ίσως ακούγομαι λίγο τρελή (γελάει), αλλά αυτά τα εκατομμύρια κομμάτια αιωρούνται για να δημιουργήσουν αυτή την απαραίτητη ανακατάταξη που χρειαζόταν, για να ενωθούν ξανά και εγώ πλέον να είμαι ολοκληρωμένη. (Μυρτώ)

Ναι ναι και πιστεύω και πολύ στη δύναμη της συνέχειας και της παράδοσης και των ριζών επίσης.. Οπότε για εμένα ήταν λες και ενώθηκα στο παρελθόν μου και σαν να ήμουν στο τόπο μου..(Φανή) [96-98]

και εκεί όταν πήγα συγκινήθηκα, εντάζει να δω πως μεγάλωσε η μαμά, τις ίδιες ιστορίες, εντάζει το ίδιο συναίσθημα..Είναι απλά οι ιστορίες που διηγούνται. Αυτό. Που διηγούνταν οι γονείς μου και απλά όταν πήγα ξέρεις μου ζωντάνεψαν αυτές οι μνήμες, όσες φανταζόμουν εγώ σαν ιστορία, σαν παραμύθι, σαν αυτό.. Εεε ναι γιατί φανταζόμουν αυτά που μου λέγανε, ξέρεις, α εδώ μεγαλώσαμε, έγινε αυτό και αυτό, ξέρεις ο παππούς η μαμά.. (Γιώργος) [262-270]

4. Επιρροή

Η κατηγορία της Επιρροής περιλαμβάνει πέντε υποκατηγορίες, την επιρροή στην Κοινωνική Άποψη του απογόνου, στο Συναίσθημά του, στη Θέληση επιστροφής στον τόπο καταγωγής, στην Ταύτιση με τους γονείς και στην Οικονομική επιρροή. Η υποκατηγορία της Κοινωνικής Άποψης εμπεριέχει την μικρότερη κατηγορία της Σχέσης με τους Τούρκους και η υποκατηγορία του Συναίσθηματος την Αίσθηση Κενού και Έλλειψη Αναμνήσεων, το Αίσθημα του Ανήκειν και το Χρέος Μετάδοσης της Κληρονομιάς.

Από τα λεγόμενα των συνεντευξιαζόμενων παρατηρήθηκε πως υπήρξε επιρροή στην ζωή τους τόσο από τα μεταγενέστερα αποτελέσματα του πολέμου αυτού καθ αυτού όσο και από το βίωμα των γονέων. Από τη μια αναφέρθηκε πως ο πόλεμος ενέτεινε την πολιτική άποψη των ατόμων και προκάλεσε διχοτόμηση στην χώρα με αποτέλεσμα όσοι κατοικούν μακριά από τα ενδοχώρια σύνορα να τείνουν να λησμονήσουν το τραύμα, δημιούργησε ρατσισμό προς τα πρόσωπα των προσφύγων και μια αίσθηση ανελευθερίας στην πατρίδα των απογόνων. Από την άλλη, ωστόσο, υποστηρίχθηκε πως σε προσωπικό επίπεδο η τραυματική εμπειρία οδήγησε τους απογόνους σε προσπάθεια δημιουργίας καλύτερης ζωής από εκείνης των γονέων, σε περαιτέρω εγγύτητα μεταξύ των οικογενειακών σχέσεων και στη πιθανή αναγκαστική μετανάστευση αναλόγως της εξέλιξης της κατάστασης.

Ήτασαν πολύ μεγάλο ποσοστό στη γενιά μου να παντρεύονται νωρίς, να κάνουν παιδιά νωρίς εεε να προσπαθούν να φτιάξουν εκείνο το ιδεατό που είχαν στο μυαλό τους, το οποίο δεν βρήκαν στα πατρικά τους, να το φτιάξουν εε εκείνοι οι ίδιοι. Αλλά αυτό φέρνει άλλα προβλήματα.(Μελίνα) [366-369]

Και ήταν και είναι μέσα μου ακόμα το γεγονός ότι αν η κατάσταση γίνει χειρότερη από την άποψη ποια λύση να εξευρεθεί και ποια να είναι η κατάσταση, ότι είναι μες την σκέψη μου να φύγω.. Που δεν θα θελα ποτέ να φύγω από τον τόπο μου, δηλαδή λατρεύω τον τόπο μου, αλλά θεωρώ ότι εάν γινόταν μια τέτοια κατάσταση ποτέ, δεν θα μπορούσα να αναπνεύσω.. (με ένταση)(Αρτεμης) [221-225]

4.1. Κοινωνική άποψη απογόνου

Όπως γίνεται κατανοητό, μοιάζει η επιρροή να μπορεί να διαχωριστεί σε κοινωνικό και σε προσωπικό επίπεδο. Όσον αφορά το κοινωνικό, φάνηκε πως οι απόψεις των απογόνων σχετικά με τα κοινωνικά δρώμενα και την καθημερινότητά τους είχαν επηρεαστεί από το τραύμα των γονέων. Ορισμένοι ανέφεραν πως λόγω της εσωτερικής μετακίνησης υπήρξε περαιτέρω ανάπτυξη του τόπου με αποτέλεσμα να ευνοηθούν και οι ίδιοι, ενώ άλλοι ανέφεραν πως θεωρούν σημαντική την εξεύρεση λύσης σχετικά με την διχοτόμηση της χώρας. Σε άλλες περιπτώσεις, ωστόσο, εκφράστηκε η πιθανότητα μεγάλου μέρους του πληθυσμού να έχει εστιάσει στα προσωπικά προβλήματα, παραμελώντας τα εθνικά.

Εεε και αυτό και πολλά άλλα χωριά τα οποία είναι πάρα πολύ όμορφα, οι θάλασσες στην άλλη περιοχή, θα ήθελα τέλος πάντων να γίνει ένα επιτέλους αυτός ο τόπος. Όχι μόνο το χωριό της μαμάς και του μπαμπά μόνο, γενικά ολόκληρη η Κύπρος.(Γιώργος) [446-448]

Εεε έχω (με μικρή ενόχληση) παραδοθεί στο ότι δεν θα επιστρέψουμε, στο ότι δεν είναι δικά μας, αυτοί του είδους η παράδοση. Εεε ότι η ζωή είναι πάρα πολύ μικρή για να μμμ και (γελάει με ενόχληση και αμήχανα) και έχουμε μαζευτεί μέσα στο καβούκι μας, στα δικά μας καθημερινά προβλήματα και δεν ασχολούμαστε με τοσο εθνικό. Να στο πω έτσι ναι (παύση).(Ξένια) [400-403]

4.1.1. Σχέσεις με Τούρκους

Ιδιαίτερη αναφορά έγινε και στην αντιμετώπιση του πληθυσμού που διαμένει πλέον στην Βόρεια πλευρά του νησιού. Κάποιοι συμμετέχοντες ανέφεραν πως με το πέρασμα των χρόνων έχουν κατανοήσει τις δυσκολίες που αντιμετώπισε και το αντίπαλο έθνος, ωστόσο πολλοί αναφέρθηκαν στα αρνητικά συναισθήματα που τρέφουν για εκείνο.

Το να κάτσω να συζητήσω όμως γενικά με φίλους γνωστούς, όταν ανοιχτεί συγκεκριμένο θέμα είμαι κάθετη είμαι απόλυτη «Τούρκος καλός, μόνο νεκρός», δεν λέω ότι έχω δίκιο απλά είναι η προσωπική μου άποψη. Αν κάποιος προσπαθεί να μου αλλάξει την γνώμη και ξέρω γω για να κόψω την κουβέντα να μείνει εκεί η κουβέντα, όταν ζήσεις του λέω το τι έζησα εγώ με τον πατέρα μου

και το τι έχει περάσει ο πατέρας μου, τότε μπορείς να μου αλλάξεις και τη γνώμη μου.. Και μένει εκεί η κουβέντα..(Βερόνικα) [554-561]

Εεε ναι και αυτό νομίζω είναι η άλλη, δηλαδή η μεγάλη επίδραση είναι να νιώθεις ότι οι Τούρκοι-Τουρκία είναι κάτι κακό, φοβερό, θα μας..ξέρεις μείνε μακριά, ακόμα και ένα ρούχο να έγραφε Made in Turkey θέλαμε να το πετάξουμε, κάτι τέτοια, ακραία.. (Σταυρούλα) [395-398]

4.2. Συναισθήματα απογόνου

Σε προσωπικό επίπεδο εκφράστηκαν ποικίλα συναισθήματα σχετικά με την επικρατούσα κατάσταση και το τραυματικό βίωμα των γονέων. Ορισμένα αφορούσαν την δυσκολία κατανόησης και συγχώρεσης των γονέων για όσα έζησαν, τον θυμό για τις καταστροφές που έχουν υποστεί οι πατρικές εστίες και για την απαγόρευση ελεύθερης επίσκεψης στα κατεχόμενα εδάφη. Άλλα πάλι εστίαζαν στην καθημερινή δυσκολία επαφής με τον άλλο πολιτισμό και στις καταστροφικές συνέπειες που αυτό είχε για την παιδεία και την κοινωνική ζωή του τόπου. Πολλές φορές το συναίσθημα εμπειριέκλειε επίσης και το συναίσθημα του γονέα οποίος ήταν ο άμεσος δέκτης του τραύματος.

Ναι αλλά αν αυτό το μετέφραζα με συναισθήματα αντί μεεεε, αντί με λόγια τα οποία μεταφράζουν περισσότερο τη σκέψη θα σου έλεγα ότι μου έρχεται θυμός, αγανάκτηση επειδή ζω σε αυτό το μέρος και το συναντάω συνέχεια, είναι στην καθημερινότητά μου εεεμ αδικία αλλά πολλές φορές έχω και συναισθήματα θλίψης.. περισσότερο γι αυτά που ξέρω ότι έχουν περάσει οι συγκεκριμένοι άνθρωποι..(Μυρτώ) [14-18]

Εεε γιατί για εμένα ο συγκεκριμένος πόλεμος, εεε μου έχει στερήσειιιι εε τη δυνατότητα να ζω ελεύθερη στο νησί μου, έεε έχει στερήσει στον πατέρα μου να ζει ελεύθερος και στην οικογένεια του πατέρα μου, εεε μου έχει προκαλέσει θλίψη τόσα χρόνια που τους έβλεπα εε πρόσφυγες, ειδικά τον παππού και την γιαγιά και λύπη γιατί δεν έχουν πάει πίσω στο σπίτι τους. Αυτό Εεε ναι. Ένα αίσθημα σκλαβιάς (με έμφαση) αυτό, αυτό μπορώ να το προσδιορίσω.(Ξένια) [18-22]

4.2.1. Αίσθηση κενού-Έλλειψη αναμνήσεων

Πιο συγκεκριμένα, οι πλειοψηφία των συμμετεχόντων εξέφρασε ως συναισθηματική επιρροή του τραύματος των γονέων την έλλειψη αναμνήσεων από το κατεχόμενο

χωριό, το οποίο δεν είχαν την ευκαιρία να επισκέπτονται συχνά και από την παιδική ηλικία των γονέων τους, αναφερόμενοι ακόμα και στην έλλειψη φωτογραφιών και αντικειμένων των γονέων που παρέμειναν στο κατεχόμενο σπίτι. Επιπλέον, αναφέρθηκε ένα «αίσθημα κενού» σε επίπεδο κληρονομιάς και επαφής με τον τόπο καταγωγής όσο και σε επίπεδο σχέσεων με τους γονείς.

Εεε σίγουρα ναι..Σίγουρα μεγάλο ποσοστό της γενιάς μου μεγάλωσε χωρίς γονείς, είχαν έντονο συναίσθημα του να ψάξεις ένα σύντροφο ίσως και να πιαστείς, εε γενικά δημιουργεί αυτό το αίσθημα του να φτιάξεις μια σχέση σωστή..Υπάρχει ένα κενό στις σχέσεις. Οι σχέσεις που φτιάχνουμε εμείς είναι σπασμωδικές. Γι αυτό μετά και υπάρχουν πολλά διαζύγια. Ναι γιατί εεε (σιωπή) εάν κρίνω από εμένα ας πούμε παντρεύτηκα στα 18 και τώρα δεν το θεωρώ φυσιολογικό για ένα παιδί να παντρεύεται στα 18. Ή να κάνει παιδί στα 20. Είναι η οικογένεια που δεν είχες και προσπάθησες να δημιουργήσεις. (Μελίνα) [351-255&360-362]

Αλλά φωτογραφίες ξέρεις, θα ήθελα..Ναι..Νομίζω αυτό είναι το..Τοσο κύριο πράγμα γιατί ξέρεις ουσιαστικά σου μένουν οι φωτογραφίες, είναι αυτό που κοιτάζεις.. Ε μααα ε δεν ξέρω ας πούμε σκέφτομαι φωτογραφίες που έχω από την οικογένεια της μαμάς μου, που δεν είναι τόσες πολλές αλλά ξέρεις τις κοιτάζουμε λέμε αα είναι ο θείος, η θεία, δες πως ήταν και..εε ναι δεν ξέρω.. Ίσως άμα το σπίτι δεν ήταν..άμα η Ανγκαστίνα δεν ήταν Κατεχόμενη ίσως να είχαμε και αυτό το ξέρεις πάντα περνούσαμε στο χωριό με την οικογένεια της μαμάς, [..]η η Πέλια το χωριό της μαμάς μου είναι για εμένα, είναι στο μυαλό μου ένας πολύ ιδιαίτερος χώρος που εε έχω πολύ πολύ όμορφες αναμνήσεις, συγκεκριμένα έθιμα και ξέρω γω..Νομίζω, με την οικογένεια του μπαμπά μου που, με τα ξαδέρφια μου είμαι πάρα πολύ συνδεδεμένη τώρα ας πούμε, ίσως αν είχα και πιο έντονα στο μυαλό μου έθιμα που κάνανε στο χωριό και επαφή με το χωριό..Ίσως να έχω χάσει έτσι λίγο από αυτό..(Σταυρούλα) [644&647-658]

Εεε και ίσως γι αυτό ε κατά κάποιο τρόπο ίσως νιώθω εε φιλοξενούμενη στην Λεμεσό (γελάει) Ε τώρα που έγινα και εγώ μαμά, συνειδητοποιώ ε και αυτό το κενό που προέκυψε εε στις αναμνήσεις των γονέων μου, γιατί εγώ έχω την ευκαιρία να πω στα αγόρια, αυτό είναι το δημοτικό μου, αυτή η πρώτη, εδώ έκανα την πρώτη τάξη, εδώ κάναμε βόλτες με τον μπαμπά (Γελάει), εδώ γεννήθηκα..Ε για εμένα όπως είπα και πριν η συνέχεια είναι, ε είναι ταυτόσημη με τη ζωή, ταυτίζεται με τη ζωή, εε και το γεγονός ότι οι γονείς μου στερήθηκαν αυτό το δικαίωμα.. Της συνέχειας.. Ήταν κάτι που με ενοχλούσε και τώρα το αισθάνομαι ως κενό, τώρα που το κάνω εγώ με τα παιδιά μου..(Φανή) [305-313]

4.2.2. Αίσθημα ανήκειν

Μια επιπλέον επιρροή στα συναισθήματα των απογόνων η οποία διαφαίνεται στις συνεντεύξεις, είναι το αίσθημα ανήκειν στους κατεχόμενους τόπους από τους οποίους κατάγονται οι γονείς. Όλοι εξέφρασαν πως νιώθουν τα κατεχόμενα χωριά ως καταγωγή τους και ορισμένοι ανέφεραν πως νιώθουν «φιλοξενούμενοι στην χώρα τους».

Ναι ποτέ δεν το ξεχνάω αυτό. Τους λέω είμαι μισός από Κερύνεια, μισός από Λεμεσό. (Άρης) [668]

Δηλώνω από τον Άγιο Αμβρόσιο Κερύνειας και από τη Ζώδια.. Δεν δεν δηλώνω Λεμεσό, όχι σίγουρα όχι.. Και πολλοί εκπλήσσονται και μου λένε μα δεν ήσουν γεννημένη τότε.. Όχι αλλά οι γονείς μου κατάγονται από εκεί, εννοείται ότι και εγώ είμαι από εκεί.. Δεν έχει χαθεί μέσα μου η ταυτότητα, με καθορίζει σε αυτό το σημείο.. Ναι μπορεί να μην έχω έντονη την αγωνιστικότητα, αλλά σίγουρα με καθορίζει η καταγωγή μου.. (Φανή) [413-417]

Δηλώνω ότι είμαι από το χωριό δεν λέω ότι είμαι από τη Λευκωσία, λέω από Διώρυγος. Όταν με ρωτούν από πού είμαι λέω είμαι από το Διώρυγος στάνταρ, το χω σαν αυτό, μου βγαίνει. Ναι.. Από εκεί κατάγομαι (γελάει αμήχανα). Δεν έχω γεννηθεί, δεν έχω μεγαλώσει εκεί αλλά από θεωρώ ότι είναι ρίζες μου. (Γιώργος) [633-635&637-638]

4.2.3. Χρέος μετάδοσης κληρονομιάς

Από τους απογόνους εκφράστηκε η ανάγκη για μετάδοση της ιστορίας των γονέων και της κληρονομιάς, που ούτε εκείνοι γνώρισαν, στην επόμενη γενιά. Ορισμένοι συμμετέχοντες ανέφεραν τη θέλησή τους να ηχογραφήσουν ιστορίες από τους γονείς ώστε να μεταδοθούν στην επόμενη γενιά, ενώ άλλοι μέσω του επαγγέλματός τους ανέφεραν πως θα ήθελαν να φέρουν σε επαφή τους απογόνους των συγχωριανών των κατεχόμενων χωριών. Οι περισσότεροι, ωστόσο, εξέφρασαν φόβο και άγχος για το βάρος της μετάδοσης της κληρονομιάς, ούτως ώστε να κατορθώσουν να μην ξεχάσουν ούτε εκείνοι ούτε οι επόμενοι απόγονοι.

Άρα μεγαλώνοντας ναι ψάχνεις, αναζητάς, μαθαίνεις, ρωτάς και μετά προσπαθείς να μην ξεχάσεις.. Αυτό φαίνεται και το στοίχημα που θα πρέπει να περάσουμε και εμείς στα παιδιά μας γιατί η Τουρκοκυπριακή εστία της εισβολής έλεγε πάντα ότι άμα αφήσεις να περάσουν 30 χρόνια και φύγει οι γενιά των παππούδων που έχασε τα πάντα και σταδιακά θα ξεχάσει και θα επέλθει η

σταθεροποίηση της κατάστασης. Αυτό είναι ό τι χειρότερο, το βιώνουμε, το βιώνουμε.. (με έμφαση) Προσπαθούμε να μη ξεχνάμε Παύλος) [452-457]

Στο σήμερα.. με προβληματίζει αναμφισβήτητα το χρέος μου απέναντι στα παιδιά μου.. Το πώς θα καταφέρω εγώ που δεν έχω βιώσει ούτε τη φρίκη του πολέμου, ούτε έχω ζήσει εκεί, πως θα καταφέρω αν –επίτευγμα (γελάει)- πρέπει να ναι έτσι, να περάσω στα αγόρια ότι οι ρίζες μας, η καταγωγή μας δεν είναι από εδώ, είναι από δύο κατεχόμενα χωριά.. Το αισθάνομαι ως χρέος γιατί όπως ένιωσα ότι συμβαίνει και με εμένα, θα ήθελα να συμβεί και με τα παιδιά μου να νιώσουν ότι είναι οι συνεχιστές της οικογένειας..(Φανή) [480-485]

Δεν θεωρώ ότι ήταν αρκετό το δικό μου το κομμάτι, δηλαδή δεν θεωρώ ότι πάλεψα αρκετά για (με ένταση) ό τι έχει συμβεί, περισσότερο πάλεψαν, εεε πάλεψε ο πατέρας μου, πάλεψαν οι πιο μεγάλοι από εμάς και παλεύουν ακόμα μέσα τους δηλαδή.. Αλλά, εγώ δεν θεωρώ ότι έκανα αρκετά και ίσως νιώθω και λίγο ενοχές που τώρα πλέον σιγά σιγά ξεχνάω.(Ξένια) [547-550]

4.3. Θέληση επιστροφής απογόνου

Από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων αποκαλύφθηκε και μια δική τους θέληση επιστροφής στον κατεχόμενο τόπο των γονέων τους, μιας και πολλοί δήλωσαν πως πάντα περίμεναν την επιστροφή ή είχαν θέσει ως στόχο να δικαιώσουν έστω τους προγόνους τους θάβοντάς τους στον τόπο που γεννήθηκαν.

δεν ξέρω δεν μου είναι φόβος, απλά μια άσβεστη επιθυμία, πάλι με χρόνια με καιρούς πάλι δικά μας θα ναι. Αυτό. (Γελάει)(Γιώργος) [409-410]

Αρκεί να σου πω ότι όταν έχασα την προγιαγιά μου ήμουν 12 χρονών και έδωσα όρκο ότι όταν ελευθερωθεί η Κύπρος.. Θα πάω να πάρω τα οστά της για να τα θάψω στον Άγιο Αμβρόσιο.. (Γελάει) (Φανή) [103-105]

4.4. Ταύτιση με γονέα

Πολλάκις στις συνεντεύξεις διαφάνηκε η ταύτιση των απογόνων με τον γονέα όταν αναφερόντουσαν στους κατεκτημένους τόπους και στο παρελθόν. Πολλές φορές χρησιμοποιούταν πρώτος πληθυντικός όταν αναφέρονταν στο τραυματικό βίωμα ή στην κληρονομιά τους, άλλες φορές ο απόγονος μοιραζόταν το συναίσθημα του γονέα,

ενώ σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες δήλωσαν πως όταν επισκέφτηκαν το κατεχόμενο χωριό του γονέα τους αναγνώρισαν το σπίτι σαν να ζούσαν ανέκαθεν εκεί.

Εεεεμ είδα τον πατέρα μου να γονατίζει και να κλαίει με λυγμούς σαν μωρό. Και τότε λυτρώθηκε. Ξέρω ότι τότε λυτρώθηκε. Και είναι σαν να το πήρα εγώ το βάρος. Δεν το πήρα εγώ το βάρος γιατί εγώ δεν βίωσα ό τι έχουν βιώσει αυτοί οι άνθρωποι, το λέω με σεβασμό, αλλά αυτή η θλίψη είναι σαν να μεταφέρθηκε μέσα μου και μου πήρε έναν χρόνο να το διαχειριστώ. (Μυρτώ) [337-341]

[..]Και πάντα πάντα περιμέναμε πότε θα επιστρέψουμε..Είναι το σπίτι μας, μας το πήραν οι Τούρκοι.(Σταυρούλα) [96-97]

Το αναγνώρισα από ιστορίες δεν είχαμε φωτογραφία. Εεε του λέω αυτό είναι το σπίτι του παππού μου σταμάτα εδώ αυτό είναι τελείωσε. Σαν όνειρο θυμάμαι να κατεβαίνω και να είναι ανοιχτή και η πόρτα. Δηλαδή ούτε καν τους είπα γεια, γιατί αυτοί (οι Τούρκοι-κάτοχοι του σπιτιού) είχαν όλοι οδηγίες να μας ανοίγουν να μπαίνουμε να βλέπουμε τα σπίτια μας. Οπότε μπήκα μέσα (παύση), από την πρώτη στιγμή δεν ξέρω πως το αναγνώρισα και πως έπιασα το συναίσθημα ότι αυτό ήταν καιι εεε στο τέλος κατάλαβα ότι ήμουν στο σωστό όχι το είχα καταλάβει από την αρχή, αλλά ήταν η επιβεβαίωση μια σημαία που είχε ο παππούς ζωγραφισμένη πάνω στο στα ξύλα, είχε ζωγραφίσει μια ελληνική σημαία και την αφήσανε. Οπότε, λέω εδώ είμαι. Αυτό είναι. Αλλά το αναγνώρισα χωρίς, χωρίς να έχω οδηγίες.(Ξένια) [353-361]

4.5. Οικονομική επιρροή

Όσον αφορά την επιρροή του πολέμου και του τραύματος του γονέα, οι συμμετέχοντες ανέφεραν σε ορισμένες περιπτώσεις και τις οικονομικές δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι ίδιοι εξαιτίας της οικονομικής δυσχέρειας που ακολούθησε τον πόλεμο. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως οι οικονομικές αυτές δυσκολίες δεν αναφέρονταν σε πρακτικό επίπεδο, αλλά συνδέονταν με συναισθήματα «θυμού και κλοπής όσων τους άνηκαν» ή με τον διαχωρισμό που οι απόγονοι των προσφύγων βίωσαν καθώς μεγάλωναν.

Υπάρχει και ένα, εε επειδή με τον Μ. είμαστε και οι δύο πρόσφυγες υπάρχει και το συναίσθημα του ότι μας έχουν κλέψει περιουσίες τις οποίες δεν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και αυτό στην δική μας τη ζωή σαν εε ενήλικες πλέον μας έχει στοιχίσει από οικονομικής άποψης. Γιατί είμαστε και οι δυο παιδιά εε ανθρώπων που έχουν μεγάλη περιουσία την οποία έχουν χάσει. Εεε αυτό στοιχίζει πολύ ειδικά όταν και οι δύο είναι πρόσφυγες. Μπορεί να υπάρχει μια κάποια βοήθεια για τους πρόσφυγες, τα νέα ζευγάρια, αλλά είναι πενιχρή. Απίστευτα πενιχρή μπροστά στις ανάγκες. (Ξένια)[411-417]

Εντάξει εμείς βλέπαμε και ίσως ζηλεύαμε και θέλαμε να αντιγράψουμε συνομηλίκους μας που δεν είχαν περάσει αυτή την τεράστια, το τεράστιο σοκ, γιατί από την εισβολή και μετά δημιουργείται δύο ταχυτήτων κόσμος..Οι πρόσφυγες και οι μη..Εντάξει; Έ τα παιδιά των προσφύγων, τα εγγόνια των προσφύγων δεν μπόρεσαν ποτέ να συναγωνιστούν ας πούμε είτε οικονομικά είτε με άλλο τρόπο τα παιδιά των μη προσφύγων.(Παύλος) [320-325]

5. Το Τραύμα στο παρόν των απογόνων

Από την κατηγορία το Τραύμα στο παρόν, προέκυψαν επτά υποκατηγορίες. Η Ανάγκη Προσωπικής Νοηματοδότησης, η Επικοδομητική Επίλυση Τραύματος, η Επιλογή Επαγγέλματος, η Καλλιτεχνική Έκφραση, η Πληροφόρηση, η Αγωνιστικότητα και η Δημιουργία Κοινής Ταυτότητας.

Από το σύνολο των συνεντεύξεων διαφάνηκαν οι τρόποι με τους οποίους οι απόγονοι προσπάθησαν να νοηματοδοτήσουν το τραύμα των γονέων και το αντιμετώπισαν εντάσσοντάς το στην προσωπική τους ιστορία. Όπως παρατηρήθηκε μπορεί να προσπαθούσαν να κατανοήσουν μέσω της προσωπικής τους ιστορίας, την εμπειρία των γονέων τους, συχνά έβρισκαν τρόπους επικοδομητικής επίλυσης του τραύματος, ενώ πολλοί φάνηκε να επιλέγουν να νοηματοδοτήσουν το τραυματικό βίωμα μέσω του επαγγέλματός τους και της καλλιτεχνικής έκφρασης, μέσω περαιτέρω πληροφόρησης για το συμβάν και διατήρησης του αγωνιστικού φρονήματος ή δημιουργίας κοινής ταυτότητας με άλλους απογόνους προσφύγων.

5.1. Ανάγκη προσωπικής Νοηματοδότησης

Υπήρχαν πολλοί συμμετέχοντες που έδιναν έμφαση στη σοβαρότητα της τραυματικής εμπειρίας των γονέων και στο θάρρος που έδειξαν οι ίδιοι ώστε να την ξεπεράσουν, πολλές φορές συγκρίνοντάς την και με άλλους πολέμους και προσπαθώντας να κατανοήσουν το μέγεθος του πόνου που βίωσαν οι πρόσφυγες γονείς τους. Στον αντίποδα, ορισμένοι μείωναν τη σημασία του τραύματος και των επιρροών του, δηλώνοντας πως άλλοι πόλεμοι είχαν σοβαρότερες συνέπειες, πως επήλθε απομυθοποίηση όταν ήρθαν σε επαφή με τον κατεχόμενο τόπο και τονίζοντας πως εφόσον δεν βίωσαν εκείνοι το τραύμα είναι λογικό να το ξεχνούν, παρά τις προσπάθειες της κοινωνίας και των γονέων. Διαφάνηκε συνολικά, μια προσπάθεια προσωπικής νοηματοδότησης του τραύματος από τους απογόνους. Ο κάθε ένας

αναφέρθηκε με διαφορετικό τρόπο σε μια ανάγκη κατανόησης του τραύματος μέσω της δικής του ζωής και πραγματικότητας.

Μα τι να ξεχάσω ακριβώς, πείτε μου να καταλάβω.. (ειρωνικό έντονο χαμόγελο και ένταση στην έκφραση και τη φωνή). Κάτι που δεν έχω γνωρίσει ποτέ; Εννοείται πως δεν το ξέρω άρα εννοείται πως το ξεχνάω..(Νίκανδρος) [287-289]

Και είναι αυτά που βλέπουμε, οι εικόνες που μεταδίδονται από τη Συρία για παράδειγμα τα τελευταία χρόνια, αυτά μας θυμίζουν εμάς. Δηλαδή, τα τα βλέπω σήμερα να συμβαίνουν σε άλλες χώρες και λέμε, αυτό θα ζούσε και ο δικός μου γονέας, αυτό θα έχει ζήσει..(Παύλος) [292-295]

5.2. Εποικοδομητική Επίλυση Τραύματος

Από τα λεγόμενα των συνεντευξιαζόμενων έγινε φανερό πως προσπάθησαν να επιλύσουν εποικοδομητικά το τραύμα και κατ'επέκταση, ορισμένες φορές, αυτό οδήγησε στην μετάδοση ενός νοσηματοδοτημένου, πλέον, τραύματος. Αυτό συνέβη είτε ζητώντας ψυχολογική βοήθεια, είτε με το να «ωριμάσουν» όπως δήλωσαν σε μικρότερη ηλικία, είτε με το να προστατευτούν από πληροφορίες που τους δημιουργούσαν περαιτέρω φοβίες.

Εεεεεμ εγώ το ζούσα σαν να είναι δύο διαφορετικές καταστάσεις και μεγαλώνοντας περισσότερο εεε άρχισα να ταυτίζω το ένα με το άλλο και να το εξηγώ..εε δεν σου κρύβω ότι εγώ συμβουλευτήκα ψυχολόγο για να μπορέσω να διαχειριστώ κάποια..δεν θέλω να το πω τραύματα γιατί είναι σκληρή λέξη, θέλω να πω δεν είχα δυστυχημένη παιδική ηλικία, είχα πολύ χαρούμενη παιδική ηλικία αλλά υπήρχαν κάποια, κάποιες κάποια γδαρσίματα να στο πω, κάποιες πληγές να το πω, τα οποία, όμως, με βασάνιζαν.(Μυρτώ) [151-155]

(Σιωπή) Εεεε (Σιωπή) Όταν σκεφτόμουν το πώς ζούσε η μητέρα μου όταν ήταν στην ηλικία μου, αυτό με έκανε να σκέφτομαι ότι υπάρχουν και χειρότερα από αυτό που ζω και δεν πρέπει να σκέφτομαι αρνητικά και δεν μ'αρέσει η ζωή μου και δεν μ'αρέσει το σχολείο και αυτά τα πράγματα.. Οπότε αυτό πιστεύω με έκανε λίγο πιο ώριμο τότε.(Άρης) [377-380]

5.3.Επιλογή επαγγέλματος

Από το σύνολο των συμμετεχόντων η πλειοψηφία ανέφερε πως η επιλογή επαγγέλματος ήταν επιρροή από τον τραυματισμένο γονέα ή απόρροια της ανάγκης τους «να αναζητήσουν την αλήθεια» και να «καταλάβουν τι είναι πόλεμος». Ορισμένοι ενέπλεξαν το επάγγελμά τους με τέτοιο τρόπο ώστε «να συνεισφέρουν και

εκείνοι στο χωριό» και για «να κάνουν κάτι για τόπο τους και να μην ξεχάσουν όπως έκαναν άλλοι». Άλλοι εστίασαν την επαγγελματική τους έρευνά στον κατεχόμενο τόπο προσπαθώντας να διαχωρίσουν τον επαγγελματικό τους ρόλο από την ιστορία τους, ενώ υπήρχαν και ορισμένοι που ανέφεραν πως δεν υπάρχει σύνδεση του επαγγέλματός τους με το τραύμα ακόμα και εάν με μια πρώτη ματιά αυτά φαίνεται να σχετίζονται.

Εεεε ο πατέρας μου είναι η αιτία που εγώ έγινα πολεμικός ανταποκριτής να ξέρεις. Για να κατανοήσω τον πόλεμο. Και μεγαλώνοντας, ως δημοσιογράφος βρέθηκα σε αρκετές εμπόλεμες ζώνες. Για να βιώσω από κοντά παιδιά, μεγάλους, έχω δει λιποτάκτες από τον στρατό.. Και πίστευα ότι μπορούσα να το διαχειριστώ. (Μυρτώ) [347-350]

Εγώ σαν άνθρωπος ήθελα έτσι να, εντάξει και οι σπουδές που ακολούθησα ύστερα αποδεικνύουν ότι είχα το, την ανάγκη για αναζήτηση της αλήθειας, εεε εξού και το ιστορικό αρχαιολογικό που ακολούθησα στην πορεία.... (Παύλος) [161-163]

5.4. Καλλιτεχνική έκφραση

Οι απόγονοι ορισμένες φορές αναφέρθηκαν στην τάση τους για καλλιτεχνική έκφραση σχετικά με το τραυματικό βίωμα των γονέων είτε μέσω ποιημάτων, συγγραφής διηγημάτων ή δημιουργίας οπτικοακουστικού υλικού, είτε ακόμα και μέσω μελοποίησης ποιημάτων των προσφύγων.

Ναι ναι ναι τοσο το ένα ποίημα που είχα γράψει ήταν εε για το σπίτι μας που βρίσκεται πολύ κοντά αλλά πάρα πολύ μακριά, αυτό ήταν το συναίσθημα στο ένα ποίημα. Και ήμουν, το οποίο το είχα γράψει όταν ήμουν δέκα χρονών.. Ναι ναι ναι ναι (χαμογελάει) και το έβαλε ο παππούς στο βιβλίο του ναι.. (χαμογελάει και σκέφτεται) (Ξένια) [174-176&178-179]

Εεεε εγώ δεν γράφω ποιήματα γιατί δυσκολεύομαι δεν έχω έμπνευση για τέτοια πράγματα, δυσκολεύομαι μπορώ μόνο να τραγουδήσω τραγούδια. Τραγουδάωωω Κυπριακά παραδοσιακά που δεν έχουν σχέση με το χωριό. Έχω κάνει σκέψεις όμως να πάρω από τα ποιήματα που έχουν ήδη γραφτεί και να τα μελοποιήσω. (Άρης) [190-191&194&196-197]

5.5. Πληροφόρηση

Οι συνεντευξιζόμενοι αναφέρθηκαν στην πλειοψηφία τους σε μια τάση να πληροφορούνται για τα ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στον πόλεμο, να διαβάζουν «την αντίθετη άποψη» και «τις περιπτώσεις άλλων αγνοουμένων» ή να

ρωτούν πιο αναλυτικά πλέον τους γονείς τους σχετικά με το ζήτημα. Υπήρχαν ωστόσο και ορισμένοι που ενώ τους ενδιέφερε να μαθαίνουν ιστορίες και να παίρνουν πληροφορίες, δεν επιδιώκουν να διαβάσουν αντίστοιχες πηγές γιατί πληγώνονται.

(Το σκέφτεται) Εεεε όχι.. Δεν διαβάζω, δεν έχω, ε δεν θα επιδιώξω να ενημερωθώ, αλλά θα με ενδιέφερε να ακούσω για να μάθω.. Αλλά σε γενικές γραμμές όμως νιώθω ότι όλα αυτά πληγώνουν, έγιναν λάθη, έγιναν λάθη από πολλούς, δεν μπορούμε να πάμε πίσω στο παρελθόν για να επανορθώσουμε, εεεε(Φανή) [583-586]

Ναι αργότερα πάντα (με έμφαση) διάβαζα ιστορία, είμαι History Freak δεν το συζητώ και πάντα διάβαζα ιστορία γενικά του κόσμου και ιδιαίτερα της Κύπρου και διάβαζα και βιβλία της αντίθετης άποψης για να δω, θα διάβαζα και βιβλία τουρκοκυπρίων και Τούρκων για αν έχω σφαιρική άποψη..(Αρτεμης) [575-578]

5.6. Αγωνιστικότητα απογόνου

Ιδιαίτερη αναφορά έγινε και στην αγωνιστικότητα που επέλεξαν να έχουν οι απόγονοι με στόχο να «μην χαθούν αυτά που έχουν ήδη κλαπεί» και να μην ξεχαστούν αλλά και με σκοπό την υπεράσπιση της πατρίδας τους σε περίπτωση που χρειαστεί. Ορισμένοι ανέφεραν πως υπηρετούν ακόμα στον στρατό και εξέφρασαν ανησυχία για την απομάκρυνση από την αγωνιστικότητα και θέληση για διατήρησή της.

Ναι.. Ακόμα την έχω εγώ το λέω αυτό στον πατέρα μου όταν γίνει πόλεμος εγώ θα πάω να πολεμήσω. Μπορεί να πεθάνω στην μια ώρα την ώρα που θα πατήσω το πόδι μου σε έδαφος (γελάει) αλλά τουλάχιστον θα κάνω αυτό που νιώθω, δεν εε..(Γιώργος) [422-424]

Ναι με πικραίνει.. Αν είχα την ευκαιρία, γιατί όπως σου είπα είμαι αναβλητική.. εεμ ναι.. Δεν προχωράω να κάνω πράξη αυτό που έχω ως ιδέα, αλλά όταν, μην πω, όταν μου δοθεί η ευκαιρία, όταν τα καταφέρω θα ήθελα πραγματικά να ασχοληθώ με το αγωνιστικό κομμάτι, δηλαδή να νιώθω ότι κάνω κάτι που με φέρνει λίγο πιο κοντά και στη μετάδοση του προβλήματος και στην αφύπνιση που δεν υπάρχει.. Ναι..(Φανή) [575-579]

Υπήρχε, ωστόσο, και ο προβληματισμός ενός συνεντευξιαζόμενου, ο οποίος εξαιτίας της άρνησης μελλοντικής στρατολόγησής του αντιμετώπισε πολλά νομικά και κοινωνικά προβλήματα.

Εεε έχω ένα πρόβλημα με τον στρατό, τεράστιο πρόβλημα με τον στρατό και δεν ξέρω εάν έχει σχέση με την προσφυγιά ή όχι, αλλά ναι δεν μπορώ τον στρατό και έχω και πρόβλημα με αυτό, τους είπα ότι δεν θα πηγαίνω πλέον, τους τα χω

δώσει όλα, τους είπα ότι δεν πρόκειται να πάω και ούτε πρόκειται να πολεμήσω εάν γίνει κάτι, ούτε να σκοτώσω κάποιον ακόμα χειρότερα για, για μαλακίες ας πούμε κι αυτό μου δημιουργεί κάποια προβλήματα του στυλ, πρέπει να τρέχεις στις παρουσιάσεις, να δικαιολογείσαι, αυτό με τον στρατό το πέρασα πολύ άσχημα πιο παλιά, τώρα έχω φτάσει στην κατάσταση που δεν πηγαίνω και έχει τελειώσει και αυτή η ιστορία. Θα περάσω στρατοδικείο τώρα να μου πουν γιατί δεν έρχεσαι και ξέρω γω θα τους πω (βρίζει) πείτε μου πόσο να σας πληρώσω, να σας πληρώσω να τελειώνουμε γιατί ναι.. Αλλά στην φάση με τον στρατό ναι με ενοχλεί πολύ ας πούμε. Γιατί δεν γίνεται να μαι περίεργος επειδή δεν θέλω να σκοτώσω κάποιον ας πούμε (Γελάει) το χουμε χάσει τελείως ας πούμε, δηλαδή, εγώ που δεν θέλω να σκοτώσω κανέναν είμαι περίεργος ας πούμε και εσείς που.. Τέλος πάντων, αυτό.. Αυτό με τον στρατό ας πούμε με επηρεάζει και ίσως οφείλεται λόγω αυτής της κατάστασης ας πούμε.. (Λεωνίδας) [675-688]

5.7. Δημιουργία Κοινής Ταυτότητας

Τέλος, η πλειοψηφία των απογόνων δήλωσε πως μπορεί να επικοινωνήσει καλύτερα με άλλους πρόσφυγες, καθώς «έρχονται πιο κοντά», διότι «ξέρουν ότι νιώθουν ό τι ένιωθαν και εκείνοι», «ότι τους συνδέει κάτι επιπλέον», «εντοπίζουν στοιχεία του χαρακτήρα τους σε εκείνους» και μοιάζει σαν να «νιώθουν τα ίδια πράγματα». Ένας συμμετέχοντας μάλιστα ανέφερε πως θα ήθελε να έχει περισσότερες επαφές με απογόνους προσφύγων ώστε «να μπορέσουν όταν κάποια μέρα φύγουν από τη ζωή οι γονείς, να συνεχίσουν και εκείνοι αυτά που κάνανε οι γονείς», αναφερόμενος στις συνεστιάσεις.

Είμαι.. Είμαι πραγματικά χαρούμενη και που τους έχω γνωρίσει όλους και όλα τα παιδιά μου αρέσει πάρα πολύ αυτό. Ξέρω ότι δεν ήμασταν μόνοι μας, ξέρω ότι νιώθουν ό τι νιώθω και εγώ.. Σημαντικό αυτό.. Εεεεεμ (Το σκέφτεται) ξέρω ότι.. δεν είναι μόνο η δική μου η οικογένεια που έβλεπε τον μπαμπά να υποφέρει και να.. να ξέρει τι πέρασε και.. εννοώ νιώθαμε όλοι το ίδιο. Ήξερα ότι υπάρχουν και άλλες οικογένειες που ένιωθαν το ίδιο μαζί μου και έπαιρνα δύναμη απ αυτό.. Λογικό. (Βερόνικα) [137-139&141-144]

Ναι είναι σαν να νιώθεις ότι ξέρει και ο άλλος ασυναίσθητα στον εγκέφαλό σου, υποσυνείδητα ότι ξέρει και ο άλλος τι έζησα ότι ααα έχει και άλλον που το έζησε. Που δεν το έζησε ποτέ φυσικά αλλά ναι.. Κάπως έτσι.. (Αρτεμής) [652-654]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Δ. Ανάλυση Αποτελεσμάτων

Αναλύοντας περαιτέρω τις κατηγορίες των αποτελεσμάτων που προέκυψαν, είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη τα ερευνητικά ερωτήματα και να συσχετιστούν με την παγκόσμια βιβλιογραφία.

Α. Πρώτο Ερευνητικό Ερώτημα: Τρόπος Πραγματοποίησης της Μετάδοσης

Όσον αφορά το ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τον τρόπο μετάδοσης του τραύματος του πολέμου στα υποκείμενα της έρευνας, γίνεται φανερό πως ο τρόπος επικοινωνίας που είχε επιλεγεί από την κάθε οικογένεια συνδεόταν άμεσα με την εποικοδομητική ή τραυματική μετάδοση.

Α.1. Αποσιώπηση

Συνολικά από τους συμμετέχοντες έγινε αναφορά στη Διαγενεακή Μετάδοση από τους γονείς τους στους ίδιους, αναγνωρίζοντας τις συνέπειες στη ζωή τους. Οι τραυματικές εμπειρίες μπορούν να επιφέρουν πολύ έντονα αποτελέσματα σε όσους εκτέθηκαν στο τραύμα αλλά και σε μέλη της οικογένειας, ακόμα και αν δεν εκτέθηκαν άμεσα στο γεγονός (Figley, 1995 στο Lev-Wiesel, 2007). Πληθώρα ερευνών έχει υποστηρίξει τη Διαγενεακή Μετάδοση στους απογόνους, αναφέροντας πως συχνά συνδέεται με ανάπτυξη ανασφαλειών σχετικά με τις ικανότητές τους, ως αποτέλεσμα του τραύματος των γονέων (Danieli, Norris & Engdahl, 2016), ένα από τα χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν και στη συγκεκριμένη έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν εκτενώς στον τρόπο επικοινωνίας που υπήρχε στην οικογένεια, με το σύνολό τους να εξηγεί πως στο οικογενειακό σύστημα υπήρχε αποσιώπηση του τραύματος και της εμπειρίας που βίωσαν οι γονείς. Όπως αναφέρεται, τα μοτίβα επικοινωνίας μπορούν να επεκταθούν από τη σιωπή έως την υπεραποκάλυψη (Ancharoofetal., 1998 & Danieli, 1998, στο Dekel & Goldblatt, 2008). Η επιρροή του οικογενειακού τρόπου επικοινωνίας της υπερβολικής σιωπής ή της υπερπροστασίας μπορεί σύμφωνα με τους Sorscher & Cohen, (1997, στο Kellermann, 2001), να οδηγήσει πολλούς απογόνους στην προσπάθεια σύνδεσης των συναισθημάτων φόβου, στενοχώριας και ευαλωτότητας με τις μνήμες τους από την ανατροφή από τραυματισμένους γονείς. Μάλιστα, έχει παρατηρηθεί πως η μετάδοση

πραγματοποιούνταν ακόμα και όταν επικρατούσε σιωπή συνειδητά ή ασυνείδητα (Marazyan, 2016). Αυτό επιβεβαιώθηκε από την παρούσα έρευνα, όπου αναφέρθηκε πως οι επιζήσαντες δεν αφηγούνταν τις μνήμες τους, τις εμπειρίες τους και τα συναισθήματά τους από το τραυματικό συμβάν, ακολουθώντας «την συνομωσία της σιωπής» (Conspiracy of Silence), (Prot, 2010). Άλλωστε, η δυσκολία λεκτικοποίησης τραυματικών εμπειριών, ικανοποιητικής συσχέτισης και εμπιστοσύνης στους άλλους έχει αναγνωριστεί ως σύμπτωμα των επιζήσαντων (Davidson, 1980). Στη συνομωσία της σιωπής, ευαίσθητα θέματα αποφεύγονται και η επικοινωνία γίνεται έμμεση, μπερδεμένη και αμφίθυμη (Dekel & Goldblatt, 2008). Η έκφραση, άλλωστε, απαιτεί τη δυνατότητα δημιουργίας νοηματοδοτημένων αφηγήσεων, που να ισορροπούν μεταξύ της ανάγκης του ατόμου να διαγράψει μνήμες και της ανάγκης του να παραμείνει μάρτυρας δικαιολογώντας την επιβίωσή του (Connolly, 2011). Η αφήγηση, ωστόσο, μοιάζει ανίκανη να παρουσιάσει το γεγονός ή το παρελθόν που βίωσε το άτομο (Katsuhiko, & Nadezhda, 2013). Συνεπώς, οι επιζήσαντες που σιωπηλά διατηρούν και λαχταρούν τις σχέσεις με το τραυματικό παρελθόν, το δεσμεύουν από τους απογόνους, αποτυγχάνοντας τη δημιουργία αντικειμενότερης σχέσης μαζί τους, παρόλο που μια τέτοια σχέση, θα επέτρεπε την ενσυναίσθηση, τη μετάδοση μιας σωματικοποιημένης γνώσης και την υλική οικογενειακή κληρονομιά (Kidron, 2012). Πολλές φορές, μάλιστα, εκφράστηκε πως και οι ίδιοι οι απόγονοι απέφευγαν να ρωτήσουν τους γονείς τους, εύρημα που ταυτίζεται και με την έρευνα των Lin, Suyemoto, & Kiang, (2009). Με τη μελέτη αυτή, επιβεβαιώθηκε πως οι απόγονοι δεν ένιωθαν άνετα να ρωτήσουν επί του τραυματικού βιώματος, διότι δεν ήθελαν να επαναφέρουν τις τραυματικές μνήμες, ενώ αυτό το συναίσθημα μπορεί να συνδέεται και με ενοχή, δέος, φόβο πρόκλησης τραύματος και δυστυχίας στις οικογενειακές σχέσεις, στην έννοια του εαυτού και στην κατανόηση του κόσμου (Lin, 2005, στο Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009). Από τη άλλη, η διατήρηση της σιωπής μπορεί να αποτελεί και μέσο αυτοπροστασίας των απογόνων. Όπως επεξηγήθηκε στην έρευνα, οι επιζήσαντες γονείς απέφευγαν τη συζήτηση, ακόμα κι όταν τα παιδιά λάμβαναν στοιχεία για το παρελθόν τους μέσα από την παροντική συμπεριφορά τους, όπως το να αντιληφθούν ότι ο γονέας είναι λυπημένος, κλαίει ή είναι δυσλειτουργικός, χωρίς εμφανή αιτία (Pon den Velde, 1998 στο Dekel & Goldblatt, 2008). Όπως έχει υποστηριχθεί και από τη διεθνή βιβλιογραφία, ακόμα και σε περιπτώσεις που οι απόγονοι ρωτούσαν ή που γινόταν εμφανής κάποια άμεση αντίδραση των γονέων στο

άκουσμα της παλαιότερης αυτής εμπειρίας τους, επέμεναν να μην απαντήσουν. Ορισμένες φορές, αναφέρθηκε πως γίνονταν έμμεσες αναφορές των γονέων, ακόμα και μέσω περιορισμένης και κωδικοποιημένης συζήτησης με τρίτους, στις οποίες ήταν παρόντες οι απόγονοι, χωρίς ωστόσο να τους δίνονται εξηγήσεις. Είναι, άλλωστε, συχνό φαινόμενο οι πρόσφυγες που έχουν υποφέρει από τραύμα να αποφεύγουν να συζητούν για το συμβάν, εμφανίζοντας ωστόσο συμπτώματα τραυματικού στρες (Steel, Frommer & Silove, 2004, στο Phipps & Degges-White, 2013). Άλλωστε, από έρευνα του Montgomery (2004), φάνηκε πως οι απόγονοι είναι πιθανό να ακούσουν αποσπάσματα συζητήσεων των γονέων ή αναφορές, χωρίς να κατανοούν πως το παιδί είναι παρόν, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ασυμφωνία αφηγήσεων (Dalgaard, & Montgomery, 2015). Από το σύνολο των συνεντεύξεων διαφάνηκε πως επικρατούσε σιωπή γύρω από την τραυματική εμπειρία του πολέμου και του εκτοπισμού, προφυλάσσοντας την σαν ένα οικογενειακό μυστικό. Συνεπώς, το τραύμα πέρασε ως μύθος της οικογενειακής ιστορίας (Prot, 2010).

Εξαιτίας όλων των παραπάνω, ωστόσο, είναι πολύ πιθανό να ενισχύθηκε η μετάδοση του τραύματος αντί να επιτευχθεί η προστασία των απογόνων, καθώς η μετάδοση γίνεται λόγω μη επεξεργασμένου ή μη εκφραζόμενου τραύματος επιβίωσης, και μπορεί να περάσει στις επόμενες γενιές εάν δεν τύχει επεξεργασίας (Kidron, 2003, στο Denham, 2008). Μάλιστα, ορισμένοι απόγονοι εξήγησαν πως εξαιτίας της σιωπής και των περιορισμένων αφηγήσεων, οδηγούνταν αυθόρμητα στη δημιουργία υποθέσεων σχετικά με τα όσα βίωσαν οι γονείς τους. Αυτή η αναφορά ταυτίζεται με την έρευνα της Connolly (2011), η οποία υποστηρίζει πως οι απόγονοι μπορεί να δημιουργήσουν ακόμα και εφιάλτες του τραύματος ως μια αντανάκλαση του ασυνειδήτου του γονέα. Όπως έχει αναφερθεί από τον Davidson (1980), σε οικογένειες όπου ο επιζήσας γονέας έχει αποφύγει και αρνηθεί την εμπειρία του, δημιουργείται μια αύρα μυστικού και ντροπής, με αποτέλεσμα οι απόγονοι να αναπτύσσουν ανασφαλείς συμπεριφορές σχετικά με τα οικογενειακά μυστικά. Η έλλειψη γνώσης ή η μερική γνώση μπορούν να οδηγήσουν σε φανταστική ολοκλήρωση με χαμένες λεπτομέρειες και τελικά σε μια υποθετική ιστορία, η οποία μπορεί να είναι πιο τραυματική από την πραγματική. Τα παιδιά μπορεί να δημιουργήσουν τους δικούς τους μύθους για τον τραυματισμένο γονέα, και ως εκ τούτου να δράσουν σύμφωνα με αυτούς (Danieli, 1998 στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005) ή να αναπτύξουν φοβίες εξαιτίας του άγχους για όσα δεν έχουν ειπωθεί (Walsh, 2003). Επιπλέον, λαμβάνοντας συχνά την πληροφορία από τα

συμφραζόμενα, μπορεί να οδηγηθούν στη διαιώνιση ενός αφηγηματικού κενού που ακολουθεί το άτομο ή το βίωμα (Abrams, 1999, στο Denham, 2008).

Ιδιαίτερη αναφορά έγινε από τους συμμετέχοντες και στον δεσμό που αναπτύχθηκε μεταξύ εκείνων και των γονέων τους εξαιτίας της αποσιώπησης. Το τραύμα γινόταν τελικά φανερό έμμεσα, μέσω της συμπεριφοράς των γονέων, γεγονός που επιβεβαιώθηκε και από την έρευνα της Lev-Wiesel (2007), αναδεικνύοντας την επιρροή του τραύματος στις οικογενειακές σχέσεις. Παρόλο που από όλους τονίστηκε πως είχαν πολύ όμορφα παιδικά χρόνια, πως ανατράφηκαν με αγάπη και φροντίδα και πως τους δινόταν η απαραίτητη προσοχή, αρκετοί συμμετέχοντες ανέφεραν πως ήταν μάρτυρες βίαιων ξεσπασμάτων των γονέων τους όταν ήταν παιδιά. Άλλωστε, ο τραυματισμένος γονέας μπορεί να μεταφερθεί από την ανησυχία στην οργή χωρίς προφανή αίτια (Sigal, 1971 στο Rosenman & Handlesman, 1990), ειδικά εκείνος που είχε υποφέρει από μετατραυματικό στρες (Jordanetal., 1992; Taftetal., 2005 στο Dekel & Goldblatt, 2008, στο Dekel & Goldblatt, 2008). Επίσης, η πλειοψηφία ανέφερε πως οι γονείς τους μπορεί να ήταν απαιτητικοί, υπερπροστατευτικοί και ελεγκτικοί, αλλά και αρκετά κλεισμένοι στον εαυτό τους, χωρίς να μοιράζονται το συναίσθημά τους με τη δεύτερη γενιά, καθώς το τραύμα του πολέμου πολλές φορές εκφράζεται με ψυχοσωματικά συμπτώματα και έντονες συγκρούσεις στις διαπροσωπικές σχέσεις (Leuzinger-Bohleber, 2010). Τα χαρακτηριστικά αυτά των επιζώντων γονέων έχουν επιβεβαιωθεί και από την έρευνα των Last & Klein (1984, στο Palosaari, Punamaki, Qouta, & Diab, 2013), ενώ όπως αναφέρεται και από τους Henrey et al., και επιβεβαιώνεται και από την Özüorçun Küçükertan, (2013), η οποία μελέτησε απογόνους του τουρκοκυπριακού πληθυσμού, οι γονείς ύστερα από τραύμα σημειώνουν αυξημένο έλεγχο και πιο αυστηρούς γονικούς κανόνες και στρατηγικές. Φυσικά, σε αυτό το σημείο δεν μπορεί να μην τεθεί υπόψη και η κουλτούρα της Κύπριακής οικογένειας και το τρόπο ανατροφής των παιδιών. Δεδομένων των στενών οικογενειακών δεσμών που αναπτύσσονται και της σημασίας της οικογένειας στην Κύπρο, οι κύπριοι γονείς στο σύνολό τους, είναι πιθανό να είναι πιο ελεγκτικοί, υπερπροστατευτικοί και αυστηροί και αυτή η συμπεριφορά να μην σχετίζεται απαραίτητα με το τραύμα. Άλλες, διεθνούς βιβλιογραφίας, έρευνες συμφωνούν επίσης με τα παραπάνω, αναφέροντας πως οι γονείς μετά από τραύμα μπορεί να είναι υπερβολικά απαιτητικοί παρά τις σχολικές επιτυχίες και προσπάθειες των απογόνων, μπορεί να θέτουν έντονα όρια ή να υιοθετούν δυσπροσαρμοστικά μοτίβα

επικοινωνίας, έχοντας επιρροές στην συμπεριφορά τους (Russell, 1974; Rosenman & Handlesman, 1990). Σε αυτή την περίπτωση, η επικοινωνία πιθανώς γίνεται με στρεσογόνο ή συγκρουσιακό τρόπο. Όπως ανέφεραν οι απόγονοι, οι γονείς τους σε στιγμές νουθέτησης συχνά τόνιζαν τη δύσκολη μεταπολεμική φάση την οποία βίωσαν, ώστε τα παιδιά τους να μην γίνουν αγάριστα, ή σύγκριναν τα όσα βίωναν στην ηλικία των παιδιών τους ή αναφέρονταν σε βιώματα του πολέμου μη συνδεδεμένα με την αιτία του θυμού, όπως επιβεβαιώνεται και από τους Lin, Suyemoto, & Kiang, (2009). Επίσης, σε επίπεδο δεσμού, μπορεί να υποτεθεί πως το τραύμα λειτουργεί ως αποδιοργανωμένη δύναμη και μετατρέπει τον γονέα σε έναν ενήλικα που ορισμένες φορές είναι απρόβλεπτος, με συνέπεια οι προσπάθειες επικοινωνίας μαζί του από το παιδί να τον αγχώνουν, επηρεάζοντας τη σχέση τους (Cavalli, 2012). Συνδέοντας το αποτέλεσμα αυτό με τη θεωρία μετάδοσης της κοινωνικής μάθησης, γίνεται φανερό πως τα παιδιά των επιζησάντων δημιουργούν δικές τους εικόνες, μαθαίνοντας για το τραύμα μέσω απαγορεύσεων, ταμπού, φόβων και υπερπροστασίας των γονέων (Kellermann, 2001). Συχνά, άλλωστε, μέσα στο σπίτι τραυματισμένων γονέων μπορεί να αναπαραχθούν εμπειρίες που ο γονέας είχε βιώσει στο τραύμα ως άμυνα ταύτισης με τον θύτη, όπως υποστήριξε η Anna Freud (1936, στο Felix DeMendelssohn, 2008). Εν προκειμένω, οι συμπεριφορές που αναδύθηκαν από την έρευνα, ταυτίζονται με τα στυλ προσαρμογής που φάνηκε ερευνητικά να υιοθετούν οι γονείς-επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος: το «στυλ θυματοποίησης», όπου επικρατούσε υπερπροστατευτικότητα και κυκλοθυμία, «το μουδιασμένο στυλ», όπου σημειωνόταν συναισθηματική απομάκρυνση, σιωπή και μη αποδοχή της ευθραυστότητας του γονέα και «το στυλ αγωνιστή», όπου διατηρούνταν η ταυτότητα του γονέα και αξιολογούνταν η επιδεξιότητα και η δικαιοσύνη (Danieli, Norris & Engdahl, 2016). Οι τρόποι αυτοί επικοινωνίας, όταν υιοθετούνται, γίνονται το βιοψυχολογικό περιβάλλον του παιδιού και ως εκ τούτου το επηρεάζουν. Σύμφωνα με πληθώρα άλλων ερευνών, το τραύμα μπορεί να μεταφερθεί από γονείς συναισθηματικά μη διαθέσιμους (Krystal, 1968, Wardi, 1990 στο Chaitin & Bar-On, 2002) με προβλήματα επικοινωνίας, υιοθετώντας μοτίβα αποσιώπησης ή υπερβολικής επικοινωνίας (Davidson, 1980, Hass, 1995, Solomon, 1998 στο Chaitin & Bar-On, 2002) και με την υπερβολική ανάμειξη στην ζωή των απογόνων δημιουργώντας δυσκολία στην αυτονομία τους (Baraco & Baraco, 1973, Danieli, 1988 στο Chaitin & Bar-On, 2002). Αυτά τα χαρακτηριστικά επιβεβαιώθηκαν από τα λεγόμενα των

συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα. Η έλλειψη ανοιχτής επικοινωνίας για το παρελθόν από τη συναισθηματική στέρηση του γονέα- επιζήσαντα έχει πολλάκις επιβεβαιωθεί πως σχετίζεται με την μετάδοση ως αποτέλεσμα ασυνείδητων εκτοπισμένων συναισθημάτων (Danieli, 1998; Katz, 2003; Kellermann, 2001a; Shmotkin, Shrira, Goldberg & Palgi, 2011 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015).

Ακόμη, πολλοί ερωτηθέντες, όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα, εστίασαν και στο ψυχολογικό τραύμα που αναμφισβήτητα, σύμφωνα με τους ίδιους, έφεραν οι γονείς τους λόγω του τραυματικού βιώματός τους, το οποίο γινόταν έμμεσα φανερό. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τονίστηκε πως και πάλι δευτερογενώς γίνονταν οι ίδιοι μάρτυρες του τραύματος, χωρίς ωστόσο αυτό να εκφράζεται άμεσα και να επικοινωνείται εποικοδομητικά. Ορισμένοι επιζήσαντες επέλεξαν να μην γιορτάζουν τα γενέθλιά τους, τα οποία συνέπιπταν με την επέτειο της εισβολής, όπως σημειώθηκε και από τον Walsh (2007,) άλλοι απέφευγαν ερεθίσματα και συζητήσεις που γινόντουσαν σχετικά με τον πόλεμο, μερικοί απομονώνονταν στην επέτειο του πολέμου και ορισμένοι είχαν προβλήματα επαφής με γιατρούς, καθώς η ασθένεια μπορεί να συνδεόταν με την αίσθηση απώλειας ελέγχου της ζωής και ελευθερίας ή με τον θάνατο, όπως συνέβη και στο τραύμα (Prot, 2010). Μάλιστα, σε αρκετές περιπτώσεις ταυτίστηκε το τραύμα του γονέα με τις ψυχολογικές επιπτώσεις που είχε στους ίδιους τους απογόνους και στο σύνολο της οικογένειας. Έχει, άλλωστε, σχετιστεί ερευνητικά πως τα συμπτώματα δυστυχίας ορισμένων απογόνων μπορεί να σχετίζονται με περιβαλλοντικούς παράγοντες, όπως η δυστυχία των γονέων, η γονική ψυχολογική ιστορία και το γενικό συναισθηματικό κλίμα του σπιτιού (Bromet et al., 1984; Breton et al., 1993; Dollinger et al., 1984; Green et al., 1991, στο Sack, Clarke, & Seeley, 1995). Μέσω των αναφορών των συμμετεχόντων γίνεται φανερό πως πολλοί από τους γονείς και ειδικότερα όσοι ενεπλάκησαν σε μάχη στον πόλεμο, έφεραν συμπτώματα του συνδρόμου του επιζήσαντα, όπως εφιάλτες σχετικούς με το τραύμα, δυσκολίες ύπνου, απόσυρση από κοινωνικές δραστηριότητες, ευαισθησία στους θορύβους και απομόνωση (Koranyi, 1969).

A.2. Περιορισμένη Πληροφόρηση

Ένα άλλο είδος επικοινωνίας που αναδύθηκε από τα λεγόμενα των απογόνων, ήταν η περιορισμένη πληροφόρηση. Σε αρκετές περιπτώσεις αναφέρθηκε πως οι γονείς έδιναν ελάχιστες πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο βίωσαν την εισβολή και τον

εκτοπισμό, όπως ήταν η ηλικία που είχαν και οι κινήσεις που έπρεπε να κάνουν μετά τα γεγονότα. Όπως έχει επισημανθεί και από τους Dekel & Goldblatt (2008), συχνά ορισμένες μόνο λεπτομέρειες των τραυματικών εμπειριών του αποκαλύπτονται στο παιδί. Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η περιορισμένη πληροφόρηση αναφέρεται από τους Delgaard, Todd, Daniel, & Montgomery (2016) ως μέρος της αποσιώπησης. Οι ίδιοι υποστηρίζουν πως όταν οι γονείς έχουν εμφανείς ενδείξεις του τραύματος, απομακρύνονται από τα παιδιά, τις αιτιολογούν με απλές εξηγήσεις ή αναφέρουν το ελάχιστο δυνατό. Έχει, άλλωστε, επιβεβαιωθεί από πληθώρα ερευνών ότι οι γονείς δεν μπορούν να συμβολοποιήσουν και να λεκτικοποιήσουν επαρκώς τις τραυματικές τους εμπειρίες, μετατρέποντάς τες σε ένα συμπαγές οικοδόμημα που οι απόγονοι να μπορούν να κατανοήσουν (Grubrich-Simitis, 1984 στο Felix DeMendelssohn, 2008). Ακόμη, ως μέρος των περιορισμένων πληροφοριών, ιδιαίτερη αναφορά έγινε και στο οικονομικό τραύμα των γονέων, το οποίο ήταν απόρροια του πολέμου. Όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία, οι αλλαγές στις σχέσεις, η διακοπή σύνδεσης με το υποστηρικτικό δίκτυο, αλλά και οι έντονες οικονομικές αλλαγές αποτελούν τραυματικές εμπειρίες που μπορούν να οδηγήσουν στο σύνδρομο του μετατραυματικού στρες (Perez-Foster, 2001, στο Phipps & Degges-White, 2013). Το ίδιο συνέβη στην περίπτωση της Κύπρου και γι' αυτό τον λόγο οι οικονομικές συνθήκες ήταν από τις ελάχιστες πληροφορίες που δίνονταν στους απογόνους. Φάνηκε, δηλαδή, οι απόγονοι να γνωρίζουν αρκετά περισσότερα πράγματα για τις οικονομικές δυσκολίες που χρειάστηκε να αντιμετωπίσουν οι γονείς τους πάρα για το τραυματικό βίωμα αυτό καθαυτό. Όπως, άλλωστε, υποστηρίχθηκε και από άλλες έρευνες, υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της ψυχικής υγείας των επιζώντων και της κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης που επικράτησε μετά τον εκτοπισμό (Steel, Slove, Phan, & Bauman, 2002). Συνεπώς, το οικονομικό τραύμα πιθανώς να προστίθεται στο ψυχολογικό τραύμα των γονέων. Μάλιστα, οι δυσχερείς οικονομικές συνθήκες μετά το τραύμα έχουν συνδεθεί ερευνητικά με χαμηλότερο επίπεδο ανθεκτικότητας των επιζώντων (Bonanno, Galea, Bucciarelli, & Vlahov, 2007). Συνολικά, ωστόσο, παρατηρήθηκε πως οι πληροφορίες ήταν περιορισμένες και αποσπασματικές, ανεξαρτήτως εστίασης στο οικονομικό τραύμα ή στις εμπειρίες του ίδιου του πολέμου.

Α.3. Μετάδοση των προ του πολέμου Αναμνήσεων

Παρατηρώντας τους τρόπους επικοινωνίας που αναδύθηκαν, πέραν της αποσιώπησης, υπήρχε εστίαση στις θετικές, όμορφες και ξέγνοιαστες παιδικές αναμνήσεις των γονέων. Όλοι ανεξαιρέτως οι συμμετέχοντες ανέφεραν πως οι γονείς τους εστίαζαν επανειλημμένως με δική τους πρωτοβουλία στις αναμνήσεις της παιδικής τους ηλικίας, στις όμορφες και ξέγνοιαστες στιγμές που είχαν όταν βρίσκονταν στο κατεχόμενο – πλέον– χωριό τους. Πληθώρα περιγραφών δινόταν για τις παιδικές τους αναμνήσεις, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τους, τις παραδόσεις του χωριού, ενώ εκτενής αναφορά γίνονταν και στην περιγραφή του σπιτιού, του σχολείου, της εκκλησίας ακόμα και του δρόμου του τόπου που είχαν πλέον χάσει. Αυτός ήταν ένας τρόπος επικοινωνίας που επιλέχθηκε από το σύνολο των οικογενειών. Όλοι οι γονείς αποσιωπούσαν ή έδιναν περιορισμένες πληροφορίες για το τραυματικό γεγονός του πολέμου, ωστόσο ήταν αναλυτικοί και περιγραφικοί σχετικά με τα παιδικά τους, προ του πολέμου, βιώματα. Όπως άλλωστε υποστηρίζει και ο Jackson, (1998 στο Denham, 2008), οι αφηγήσεις βοηθούν τα άτομα να ζήσουν στο παρόν κατανοώντας και λαμβάνοντας υπόψη όσα συνέβησαν στο παρελθόν, διευκολύνοντας την ύπαρξή τους και ισορροπώντας μεταξύ του εαυτού και των αφηγήσεων των άλλων. Ωστόσο, αφαιρώντας τις εμπειρίες του πολέμου από την οικογενειακή ιστορία, υπάρχει κίνδυνος δημιουργίας ανεξήγητου νοήματος για τις ανεξήγητες συμπεριφορές και σύγχυση για την γονική συμπεριφορά από τους απογόνους (Liem, 2007). Ακόμη, όπως ανέφεραν οι συνεντευξιζόμενοι, οι επιζήσαντες αρκούσαν και σε μια έκφραση αντοχής και ανθεκτικότητας, *«υπήρχε πάντα η θλίψη αλλά όχι η μιζέρια»*, όπως εξέφρασε χαρακτηριστικά μια συνεντευξιζόμενη. Μάλιστα, αντίστοιχες αναφορές από τους επιζώντες σημειώθηκαν και στην έρευνα της Özüoçun Küçükertan, (2013), όπου οι τραυματισμένοι γονείς δήλωναν πως ένιωθαν τυχεροί, πως η ζωή τους είναι δώρο Θεού, κι έτσι εστίαζαν στα θετικά προχωρώντας την πορεία της ζωής τους. Εν προκειμένω, οι αφηγήσεις μετέφεραν δύναμη, αισιοδοξία και στρατηγικές αντιμετώπισης που τα μέλη της οικογένειας μπορούν να εσωτερικεύσουν και να χρησιμοποιήσουν, ώστε να διαμορφώσουν τις δικές τους αφηγήσεις και να οργανώσουν μια προσωπική συνεκτική εξελισσόμενη ιστορία (Neimeyer & Stewart, 1996, σ.360), όπως υποστηρίχθηκε από τον Denham, (2008). Η τάση αυτή για δόμηση της αφήγησης με βάση τα δυνατά σημεία του ατόμου και της ομάδας, επιβεβαιώθηκε και από τη μελέτη απογόνων επιζήσαντων του Ολοκαυτώματος και της ισραηλινής κοινότητας, όπου φάνηκε ότι

δινόταν έμφαση στον ηρωισμό και τη δύναμη και όχι τόσο στην θυματοποίηση και τον πόνο (Gottschalk, 2003, στο Denham, 2008).

A.4. Λεπτομερής αναφορά

Ένας άλλος τρόπος επικοινωνίας που αναδύθηκε σε ελάχιστες περιπτώσεις, ήταν η λεπτομερής αναφορά του τραυματικού βιώματος. Αυτός ο τρόπος περιγράφεται ως «ανοιχτή επικοινωνία» (Open Communication) από τους Delgaard, Todd, Daniel, & Montgomery (2016). Επεξηγείται πως όταν οι γονείς προβαίνουν στην επιλογή του τρόπου αυτού, θεωρούν πως η αποκάλυψη της αλήθειας στα παιδιά δεν μπορούσε να αποτραπεί, με την κοινωνία και τον περίγυρο να συμβάλλουν σε αυτό. Επίσης, αναφέρουν πως και οι ίδιοι ορισμένες φορές δεν μπορούν να περιορίσουν τον εαυτό τους. Στην παρούσα έρευνα, συγκεκριμένα, λίγοι μόνο απόγονοι ανέφεραν πως οι γονείς τους μπορεί να τους είχαν αφηγηθεί κάποιο συμβάν από την ημέρα της εισβολής, τα αντικείμενα που πήραν μαζί οι ίδιοι ή οι οικογένειές τους, τις αντιδράσεις ορισμένων μελών ή ορισμένα συναισθήματά τους. Οι περισσότεροι, ωστόσο, ανέφεραν πως και σε αυτές τις περιπτώσεις δεν ήταν πάντα άμεση η αφήγηση αλλά πως πολλοί από τους απογόνους είχαν δομήσει λεπτομέρειες για την ιστορία των γονέων τους ύστερα από τις διασκορπισμένες αναφορές που τους γίνονταν. Αντίστοιχος τρόπος επικοινωνίας έχει σημειωθεί και σε γονείς επιζώντες του Ολοκαυτώματος, οι οποίοι έδιναν τρομακτικές λεπτομέρειες και αναπαριστούσαν το τραύμα για τα παιδιά τους (Abrams, 1999; Ancharoff, Munroe, & Fisher 1998 στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta., 2009). Μεγάλος αριθμός μελετών, ωστόσο, τονίζει τα αποκλίνοντα αποτελέσματα της λεπτομερούς περιγραφής του τραυματικού βιώματος, όταν δεν λαμβάνεται υπόψη αφενός η ηλικία και το αναπτυξιακό στάδιο του απογόνου και αφετέρου το είδος των λεπτομερειών που δίνονται (Abrams, 1999; DeHaene, Grietens & Verschueren, 2010a; Montgomery, 2004; Weineetal., 2004, στο Dalgaard, & Montgomery, 2015).

Επιπλέον, από τις συνεντεύξεις διαφάνηκε πως ο τρόπος επικοινωνίας που επέλεγε ο επιζήσας γονέας, υιοθετούνταν και από τον έτερο γονέα που δεν είχε βιώσει το τραύμα αλλά γνώριζε γι' αυτό. Πολλές φορές εκείνος χρειαζόταν να δώσει κάποιες άμεσες αλλά περιορισμένες πληροφορίες στους απογόνους, προκειμένου να εξηγήσει κάποια συμπεριφορά του επιζήσαντα γονέα. Στην περίπτωση, συγκεκριμένα, που και οι δύο γονείς είχαν βιώσει το τραύμα του πολέμου και του εκτοπισμού, οι απόγονοι φάνηκε

να διαχώριζαν τον ρόλο του εκάστοτε γονέα. Παρόλο που και οι δύο υιοθετούσαν παρόμοιο τρόπο επικοινωνίας, ο ένας περιγραφόταν ως πιο εκδηλωτικός και εκφραστικός, συγκριτικά με τον άλλον που αναφερόταν ως πιο «κλειστός». Αντίστοιχα αποτελέσματα έχουν βρεθεί από ελάχιστες έρευνες που, έχοντας εστιάσει στο φύλο των γονέων, σημειώνουν ότι υπήρχαν διαφορές μετάδοσης του τραύματος μεταξύ της αφήγησης από μητέρα ή από πατέρα (Lichtman, 1984), με τις μητέρες να δίνουν στοιχεία θυματοποίησης και τους πατέρες να τονίζουν την μαχητική ταυτότητα (στο Gangi, Talamo & Ferracuti (2009). Μάλιστα, ο Kellermann, (2001), τόνισε πως το ποσοστό της μετάδοσης αυξάνεται όταν και οι δύο γονείς είναι επιζώντες τραύματος. Ωστόσο, όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν πως πολλές πληροφορίες ή έμμεσες αναφορές για το βίωμα του τραύματος του γονέα, προέρχονταν από τρίτες πηγές, είτε αυτές ήταν οι παππούδες είτε κάποιοι φίλοι και συμπολεμιστές των γονέων είτε κάποιοι συγχωριανοί. Ορισμένες φορές, αυτές οι αναφορές στάθηκαν αφορμή για την επιθυμία των απογόνων να μάθουν περισσότερες πληροφορίες και την απόφαση των γονέων να αφηγηθούν την πλήρη ιστορία, ενώ σε άλλες περιπτώσεις οι πληροφορίες από τρίτους συνέθεταν το παζλ της τραυματικής ιστορίας, για τους απογόνους.

Ωστόσο, το παρόν ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τον τρόπο μετάδοσης του τραύματος δεν περιορίζεται μόνο στον εποικοδομητικό ή τραυματικό τρόπο μετάδοσης μέσω της λεκτικής αναφοράς ή της αποσιώπησης, αλλά επεκτείνεται και στους τρόπους με τους οποίους πραγματοποιήθηκε η μεταγενέστερη αποκάλυψη.

Δεδομένου ότι οι συμμετέχοντες ήταν ενήλικες απόγονοι επιζήσαντων του πολέμου της Κύπρου, ο τρόπος μετάδοσης μοιάζει να χωρίστηκε σε δύο χρονικές περιόδους. Σε εκείνη 1) της παιδικής και εφηβικής τους ηλικίας, που υιοθετούνταν οι τρόποι επικοινωνίας που αναλύθηκαν παραπάνω και σε εκείνη 2) της ενήλικης ζωής, όπου η αποκάλυψη των τραυματικών βιωμάτων είχε πραγματοποιηθεί, δεδομένου ότι το σύνολο των συμμετεχόντων, όταν πραγματοποιήθηκε η έρευνα, είχε προσφάτως μάθει την ολοκληρωμένη ιστορία των γονέων. Η μετέπειτα αυτή αποκάλυψη δημιούργησε, όπως φάνηκε, θετικές αλλαγές στις σχέσεις με τους γονείς, αίσθημα αποκατάστασης της αλήθειας και συμπλήρωσης του κενού, καθώς και σύνθεσης της προσωπικής ιστορίας του απογόνου. Όπως αναφέρεται, οι απόγονοι προσπαθούν να ενώσουν τα κομμάτια της πραγματικότητας με τις δικές τους εμπειρίες και όσα κατορθώνουν να κατανοήσουν από τους γονείς, συνεπώς είναι ευνόητος ο λόγος που συνέδεσαν την

προσωπική τους εμπειρία και ένιωσαν πως αποκαταστάθηκε η αλήθεια όταν προέκυψε μεταγενέστερη αποκάλυψη (Coates, Rosenthal, & Schechter, (2003, στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta, 2009). Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων, ανέφερε πως, όταν πραγματοποιήθηκε η αποκάλυψη, θεώρησαν ότι αποκαταστάθηκε η αλήθεια και μπόρεσαν να ενώσουν τα κομμάτια και τις αποσπασματικές πληροφορίες που είχαν, ώστε να δομήσουν την αφήγηση των γονέων τους σε άμεση συνάρτηση με τη δική τους προσωπική αφήγηση. Άλλοι πάλι εξήγησαν πως ένιωσαν να μπορούν να συνδέσουν την προσωπική τους ιστορία και καταβολή με τις πληροφορίες που έμαθαν για το βίωμα των γονέων τους. Πολλές φορές οι επιζήσαντες, και κατ' επέκταση οι απόγονοί τους, κάνουν αναφορά σε σπασμένα κομμάτια εαυτού και σε δυσκολία ένωσης παρελθοντικού με παροντικό (Prot, 2010). Αντιθέτως, όταν τα παιδιά δέχονται ασυνεπείς και αναξιόπιστες αφηγήσεις, δημιουργούνται κενά που γεμίζουν με φόβους και διαστρεβλώσεις (Coates, Schechter, & First, 2003; Joshi & O'Donnell, 2003; Stuber et al., 2002, στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta, 2009). Αυτά τα θετικά αποτελέσματα της μεταγενέστερης αποκάλυψης υποστηρίζονται και από πρόσφατες έρευνες, οι οποίες προσθέτουν τον όρο «προσαρμοσμένη αποκάλυψη» (Modulated Disclosure). Η τελευταία ορίζεται ως η εσωτερική οικογενειακή επικοινωνία που λαμβάνει υπόψη τη χρονική περίοδο και τον τρόπο αποκάλυψης στον απόγονο, αναγνωρίζοντας τις γνωστικές και συναισθηματικές του ανάγκες, καθώς και το περιεχόμενο της αποκάλυψης (Dalgaard, & Montgomery, 2015). «Η χρονική στιγμή και ο τρόπος με τον οποίο η αποκάλυψη θα συμβεί, μπορεί να είναι πιο σημαντικοί από την αποκάλυψη ή μη του ίδιου του τραύματος του πολέμου», όπως υποστηρίζουν και οι Measham & Rousseau (2010, στο Dalgaard, & Montgomery, 2015 σελ. 7). Γίνεται φανερό, συνεπώς, πως η αποκάλυψη της αλήθειας μπορεί να χρησιμεύσει ως προστατευτικός παράγοντας (Dalgaard, & Montgomery, 2015). Ενώ ειδικά στην περίπτωση της αποκάλυψης στην ενήλικη ζωή των απογόνων, τα αποτελέσματα που σημειώθηκαν ήταν θετικά.

Η μεταγενέστερη αποκάλυψη από ορισμένους συμμετέχοντες, αιτιολογήθηκε ως ανάγκη των γονέων να εκφραστούν λόγω ηλικίας (Dalgaard, & Montgomery, 2015), χρονικής απόστασης από το τραύμα και ως απόρροια της δικής τους ενηλικίωσης. Όπως έγινε φανερό, όταν η αποκάλυψη έλαβε χώρα, επηρεάστηκε η σχέση με τους γονείς, μιας και ήρθαν συναισθηματικά πιο κοντά με εκείνους, ενώ μπορούσαν πλέον να τους κάνουν άμεσες ερωτήσεις, ώστε να επιλύσουν δικές τους απορίες και

ερωτήματα. Βιβλιογραφικά, η αποκάλυψη του τραύματος, άλλωστε, δεν συνδέεται απαραίτητα με τη λεπτομερή αποκάλυψη του τραυματικού υλικού του παρελθόντος, αλλά με τη θέληση των γονέων να συζητήσουν πλέον τις εσωτερικές σκέψεις και συναισθήματα με τα παιδιά τους (Bjorn, Boden, Sydsjo & Gustafsson, 2013, στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Λαμβάνοντας υπόψη τη θεωρία του Δεσμού, γονείς με ανεπίλυτες εμπειρίες θρήνου και τραύματος μπορεί να δημιουργήσουν αποδιοργανωμένο δεσμό με τα παιδιά τους όχι λόγω της τραυματικής εμπειρίας αυτής καθ' αυτήν, αλλά λόγω αδυναμίας επίλυσης και μη μεταβολισμού του τραύματος (VanIjendoorn, 1995 στο Fonagy, 1999). Εν προκειμένω, ο δεσμός μετά την αποκάλυψη μοιάζει να αλλάζει και ίσως να αποκαθίσταται. Όπως άλλωστε υποστηρίζεται από μεταγενέστερες έρευνες, υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των συνθηκών αποκάλυψης και της δημιουργίας ασφαλούς δεσμού (Blanker, 2013 στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Ως εκ τούτου, συχνά οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν πως μετά την αποκάλυψη του τραυματικού βιώματος, ένιωθαν πως μπορούσαν πλέον να κατανοήσουν τους γονείς τους και το συναίσθημα που τους συνόδευε μετά το τραυματικό βίωμα (Svob, Brown, Taksic, Katulic, & Zauhar, 2016) Μπορούσαν «να βάλουν τον εαυτό τους στην θέση τους» σχετικά με την ηλικία που είχαν όταν βίωσαν τον πόλεμο, ενώ κάποιοι μπορούσαν πλέον να δικαιολογήσουν συμπεριφορές των γονέων τους που παλαιότερα δεν κατανοούσαν ή δεν αποδέχονταν. Αυτό μπορεί να επιβεβαιωθεί και από έρευνες που υποστήριξαν πως οι γονείς οι οποίοι εξαιτίας μετατραυματικού στρες υπέφεραν από συναισθηματική αποστασιοποίηση και αποφυγή, δυσκολεύονταν να αλληλεπιδράσουν με το παιδί τους και να αναπτύξουν μια νοηματοδοτημένη σχέση μαζί του (Ruscio, Weathers, King & King, 2002 στο Dekel & Goldblatt, 2008). Μέσα από τις αναφορές των απογόνων διαφάνηκε επιπλέον η τάση τους να προστατεύσουν τους γονείς τους και να αιτιολογήσουν τη συμπεριφορά τους, συνδέοντάς την με το τραυματικό συμβάν (Danieli, Norris & Engdahl, 2016). Σχετικά με την προσπάθεια υποστήριξης και προστασίας των γονέων, το ίδιο εύρημα υποστηρίζεται και από τους Rynoos et al., (1999 στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta., 2009), αναφέροντας πως οι απόγονοι προβαίνουν σε αυτήν την αντιμετώπιση ακόμα και εις βάρος του εαυτού τους. Μάλιστα, κατά τους Chrestman (1994) & Danieli (1998, στο Daud, Skoglund & Rydelius, 2005), ένας τρόπος μετάδοσης του τραύματος είναι η ίδια η υπεραποκάλυψη, δηλαδή η προστασία του γονέα από το παιδί διατηρώντας σιωπή. Ακόμη, ορισμένοι συνεντευξιαζόμενοι

δικαιολογώντας τις αντιδράσεις των γονέων, αναφέρθηκαν και στις προηγούμενες τραυματικές εμπειρίες τους, λαμβάνοντας υπόψη το περιβάλλον τους (milieu) και υποστηρίζοντας πως και εκείνο είχε συμβάλει στην αντίδρασή τους απέναντι στο τραύμα (Koranyi, 1969).

Συνολικά, ωστόσο, η κατηγορία της Μεταγενέστερης αποκάλυψης η οποία προέκυψε στην εν λόγω έρευνα, είναι ένα καινούριο εύρημα που πιθανά να μπορέσει να προσθέσει μια καινούρια διάσταση στην ανάλυση του τραύματος και της διαγενεακής μετάδοσης. Από την μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, μοιάζει να αναδεικνύεται πρώτη φορά ο παράγοντας της αποκάλυψης του τραυματικού βιώματος στην ενήλικη ζωή των απογόνων και οι επιρροές που αυτό μπορεί να προκαλέσει. Εν προκειμένω, γίνεται φανερό από τα λεγόμενα των συνεντευξιζόμενων, πως η μετέπειτα αποκάλυψη της αλήθειας για το τραύμα, αποκατέστησε την αλήθεια για τους απογόνους και άλλαξε το είδος τις σχέσεις με τους γονείς.

B. Δεύτερο Ερευνητικό Ερώτημα: Αναπαραστάσεις τραύματος

Όσον αφορά το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα που σχετίζεται με τις αναπαραστάσεις του τραύματος, φάνηκε πως αυτές γίνονταν αισθητές στο σύνολο της ζωής των συμμετεχόντων άμεσα και έμμεσα, μέσω ποικίλων παραγόντων, ενώ διατηρούταν πάντα η σιωπή. Αυτό συνάδει και με άλλα ερευνητικά ευρήματα, που ανέδειξαν πως η νέα γενιά μαθαίνει για την κληρονομιά της οικογένειας σχετικά με τον πόλεμο μόνο μέσω ξεσπασμάτων και συζητήσεων που συνέβησαν κατά λάθος (Lin, 2005). Ταυτόχρονα, η κοινωνική σιωπή που διατηρείται περιθωριοποιεί την επεξεργασία της δημιουργίας νοήματος και της διερώτησης, ενώ οι προσωπικές αναμνήσεις παραμένουν απομονωμένες και άγνωστες στην ευρύτερη κοινωνία, αφήνοντας τη νεότερη γενιά χωρίς πλαίσιο σύνδεσης της ταυτότητας, της οικογένειας και της κοινότητας με τη ιστορία, την κουλτούρα και την κοινωνία (Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009). Οι αναπαραστάσεις παρατηρήθηκε πως δημιουργούνταν τόσο σε οικογενειακό επίπεδο όσο και σε εκπαιδευτικό και κοινωνικό. Πολλές φορές, όπως φάνηκε στην παρούσα έρευνα, υπήρχαν εικόνες, καθημερινά βιώματα και ακούσματα στο οικογενειακό πλαίσιο σχετικά με το τραυματικό βίωμα. Με τον τρόπο αυτό, οι απόγονοι συνδέονταν περισσότερο με το βίωμα των γονέων, καθώς η μετάδοση του τραύματος είναι πιο εύκολο να συμβεί σε πολιτισμούς που η οικογένεια είναι ένα

σύστημα κλειστό και στενά συνδεδεμένο (Phipps & Degges-White, 2013). Μέσω της οικογένειας, περιεγράφηκαν αντιδράσεις, παρατηρήσεις και συναισθήματα που γίνονταν φανερά στους απογόνους με μη λεκτικό τρόπο, όπως μνήμες των γονέων ή η ελπίδα επιστροφής τους, καθώς και οικογενειακές συνήθειες ή αναφορές σε οικογενειακά τραπέζια που δομούσαν τις οικογενειακές αναπαραστάσεις του τραύματος για τον απόγονο. Ειδικότερα η ελπίδα των γονέων έχει ταυτιστεί ερευνητικά με την προσπάθεια της οικογένειας να αντιμετωπίσει την αντιξοότητα και να αναπτύξει ανθεκτικότητα (Walsh, 2007). Όπως υποστηρίζεται και από τον Denham (2008), η οικογένεια εξαιτίας του ότι κρατά τις αξίες, τα έθιμα και τις μνήμες, μεταφέρει τις πολιτισμικές ταυτότητες και τις συλλογικές μνήμες στα παιδιά.

Ενδιαφέρουσα ήταν και η αναφορά στο σωματικό τραύμα ορισμένων επιζήσαντων, το οποίο αν και ήταν εμφανές και είχε συνδεθεί με το τραύμα του πολέμου, δεν αναλύοταν περαιτέρω προκαλώντας την διατήρηση της σιωπής και από τους απογόνους. Σύμφωνα με τους Burnett & Holmes (2001, στο Kidron, 2012), οι ουλές από το τραυματικό παρελθόν δεν μπορούν να εξηγηθούν σε όσους δεν έχουν περάσει κάτι αντίστοιχο. Τα σημάδια πολέμου και βασανισμού μετατρέπονται σε σημεία κληρονομιάς φυσικών και συναισθηματικών τραυματικών γεγονότων, αναγκάζοντας τους επιζώντες και τους απογόνους να αποδεχτούν την ξεχασμένη ασάφεια του πόνου και το σώμα ως απόδειξη της επιβίωσης. Πιο αναλυτικά, η επαφή με τα σημάδια στο σώμα ενός προγόνου έχει θεωρηθεί ως σωματική επικοινωνία, γιατί οι αναμνήσεις των απογόνων από δικές τους εμπειρίες πόνου και αλληλόδρασης με τις πληγές/σημάδια του γονέα, δομούν μια σωματοποιημένη ανάμνηση του παρελθόντος και μια διαγενεακά μοιρασμένη σωματική εμπειρία, δημιουργώντας μια κληρονομιά της συναισθηματικής και σωματοποιημένης μνήμης του γονέα (Kidron, 2012).

Αναπαραστάσεις, επίσης, φάνηκε πως προέρχονταν και μέσω του θεσμού της εκπαίδευσης, αφού στο σχολείο γίνονταν οι πρώτες αναφορές στον πόλεμο και στα ιστορικά γεγονότα που τον ακολούθησαν. Πολλοί απόγονοι, συμμετέχοντας ενεργά σε ομάδες και εκδηλώσεις του σχολείου, εμπλέκονταν άμεσα στην αναπαράσταση του τραύματος, το οποίο δεν είχαν γνωρίσει μέσω των γονέων τους. Η εκπαίδευση, άλλωστε, όπως αναφέρεται και από τους Lin, Suyemoto, & Kiang, (2009), είναι σημαντικός παράγοντας διαγενεακής οικογενειακής επικοινωνίας του κοινωνικοπολιτισμικού τραύματος, καθώς μπορεί να επηρεάσει τα παιδιά τόσο πνευματικά όσο και προσωπικά, ως μέλη των οικογενειών και των κοινωνιών.

Επιπλέον, η κοινωνία συνολικά και η ανατροφή των παιδιών στην Κύπρο, συγκεκριμένα, αποτέλεσαν πλαίσια τραυματικών αναπαραστάσεων, αφού τα γεγονότα εμποτίζονται με σημασία μέσω των κοινωνικών διαδικασιών (Mutter, 2009).

Στην περίπτωση της Κύπρου, μπορεί να γίνει αναφορά σε ιστορικό τραύμα, το οποίο απορροφάται από την πολιτισμική μνήμη και περνά από γενιά σε γενιά, καθώς τα μέλη της νέας γενιάς συνεχίζουν να είναι μάρτυρες των αποτελεσμάτων του αυθεντικού τραύματος, ακόμα και όταν είναι προστατευμένα από την ιστορία του συγκεκριμένου τραύματος (Duran & Duran, 1995 στο Phipps & Degges-White, 2013). Άλλωστε, το κοινωνικό περιβάλλον διαμορφώνει και διατηρεί την ταυτότητα των υποκειμένων, τα οποία εσωτερικεύουν το περιβάλλον μέσα στο οποίο εξελίσσονται (Riviere, 1971 στο Scharff, Losso & Setton, 2017). Μάλιστα, η κάθε μεγάλη ομάδα έχει μια κοινή νοητική αναπαράσταση του τραυματικού παρελθοντικού γεγονότος, κατά το οποίο η ομάδα, βίωσε απώλεια, αβοηθησία, ντροπή και εξευτελισμό, σε σύγκρουση με άλλη ομάδα. Η μετάδοση στην επόμενη γενιά αυτών των γεγονότων σχετίζεται με τη δυσκολία των ατόμων να θρηνήσουν ανθρώπους, γη και κύρος και την αποτυχία της ομάδας να αντιστρέψει την πληγή. Αν και το κάθε άτομο της ομάδας έχει δική του ταυτότητα, όλα τα μέλη μοιράζονται νοητικές αναπαραστάσεις από το τραύμα που βίωσε το σύνολο. Έτσι οι τραυματικές εικόνες του κάθε ατόμου ενώνονται με αυτές του συνόλου και συνδέονται στην ανάπτυξη της αναπαράστασης του εαυτού της επόμενης γενιάς, η οποία, εάν δεν κατορθώσει να νοηματοδοτήσει το τραύμα, θα το μεταδώσει στην επόμενη (Volkan, 2001). Έχει, άλλωστε, σημειωθεί πως το τραύμα που μοιράζεται με ολόκληρη την κοινωνία, δημιουργεί έναν δημόσιο χώρο επαναφήγησης (Krimayer, 1996 στο Denham, 2008) και μια αίσθηση ταύτισης και κοινού πατήματος (Jackson, 1998 στο Denham, 2008). Εν προκειμένω, οι απόγονοι έρχονταν καθημερινά σε επαφή με τα εγχώρια σύνορα και την τουρκική σημαία και οι άνδρες καλούνταν να συμπληρώσουν δίχρονη υποχρεωτική στρατιωτική θητεία, προκειμένου να προετοιμαστούν για μελλοντική αντιμετώπιση αντίστοιχου πολεμικού τραύματος.

Επίσης, οι αναπαραστάσεις που φάνηκε να σχετίζονται περισσότερο με το τραύμα του εκτοπισμού του γονέα προέρχονταν από τις συναντήσεις που οργάνωναν τα κατεχόμενα χωριά –στις οποίες συμμετείχαν ανέκαθεν οι οικογένειες των συνεντευξιαζόμενων– όπως παρατηρήθηκε και από την έρευνα του Spyrou (1996, στο Papadakis, Peristianis, & Welz, 2006). Με αυτό τον τρόπο, έρχονταν σε επαφή με τα

έθιμα και τις παραδόσεις του τόπου τους, γνωρίζονταν με τους απογόνους άλλων συγχωριανών των γονέων τους και μάθαιναν λεπτομέρειες για τον τόπο των προγόνων, διατηρώντας την μνήμη του. Όπως αναφέρεται και κατά Denham (2008), η μετάδοση μπορεί να πραγματοποιηθεί και μέσω κοινωνικών εκδηλώσεων, καθώς η ομαδική μνήμη είναι σημαντική για την μετάδοση της ταυτότητας μεταξύ των μελών μιας κοινότητας ή οικογένειας. Άλλωστε οι προσωπικές μνήμες δεν θα υπήρχαν χωρίς την επιρροή των συλλογικών, ενώ κάθε συλλογική πράξη θύμησης αυξάνει την πιθανότητα μετάδοσης των προσωπικών ιστοριών (Kirmayer, 1996, στο Denham, 2008), μετακινώντας τες στο παρόν (Jackson, 1998 στο Denham, 2008). Η δύναμη και η επιρροή τέτοιων παραδοσιακών δραστηριοτήτων και αφηγήσεων ενισχύονται μέσω της αναπαράστασης σε παραδοσιακούς τόπους κι σε κατάλληλες χρονικές στιγμές (Denham, 2008). Το ίδιο συμβαίνει με τις συνεστιάσεις οι οποίες πραγματοποιούνταν σε συγκεκριμένες ημέρες. Σε συνδυασμό με την επαφή με τα κατεχόμενα χωριά, είναι σαφές πως η αναπαράσταση και η μετάδοση ενισχύονταν κατά τη διάρκεια των παραπάνω εκδηλώσεων. Μάλιστα, ιδιαίτερη αναφορά από τους απογόνους έγινε και στην επαφή τους με τα κατεχόμενα χωριά, η οποία επιβεβαίωνε τις περισσότερες φορές τις περιγραφές των γονέων τους και τους δημιουργούσε αναπαραστάσεις των όσων βίωσαν, όσων επιβλήθηκε να αφήσουν εν μια νυκτί και του κόστους που αυτό απέφερε.

Συνολικά, οι αναπαραστάσεις που λάμβαναν χώρα σε οικογενειακό ή κοινωνικό επίπεδο ανέπτυσαν μια συναισθηματική ατμόσφαιρα (Emotional Atmosphere), καθώς η ομάδα εστίαζε σε ένα κοινό γεγονός, όπως ο πόλεμος και η μετάδοση της κληρονομιάς. Μέσω των συλλογικών τελετουργιών (Collective Rituals), (Durkheim, 1912, στο Kanyangara et al., 2007; Bristain, Paez, & Gonzalez, 2000; Paez, Rime, & Basabe, 2005 στο Gasparre, Bosco, & Bellelli, 2010), οι απόγονοι αναδημιουργούν την ηθική κοινότητα στην οποία ανήκουν, ενεργοποιούν τη κοινωνική διάστασή τους, μειώνουν την προσωπική υπεροχή τους, ενώ αυξάνεται η συλλογική τους ταυτότητα, βιώνουν ενότητα, κοινά χαρακτηριστικά και αυξάνουν τα θετικά συναισθήματα ανήκειν (Rime, 2007, στο Gasparre, Bosco, & Bellelli, 2010). Οι κοινές πεποιθήσεις και οι συλλογικές αναπαραστάσεις ενισχύουν τη πίστη στις πολιτισμικές πεποιθήσεις και στη συλλογική δράση. Άλλωστε, οι συλλογικές εκδηλώσεις και οι διαδικασίες θρήνου αποτελούν εκδηλώσεις συλλογικής θύμησης, που βοηθούν τα άτομα να ενταχθούν στην κοινότητα, δείχνοντας τη συνέχεια της (Gasparre, Bosco, & Bellelli,

2010). Ταυτόχρονα, η επαναβίωση των τραυματικών εμπειριών τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, είναι πιθανόν να λειτουργήσει ως μέσο επεξεργασίας του τραύματος. Τα τραυματικά γεγονότα θέτουν υπό ερώτηση τον κοινωνικό κόσμο και τις βασικές πεποιθήσεις για την καλοσύνη, τη σημασία και τον έλεγχο του κοινωνικού κόσμου, ο οποίος πρέπει να αναδομηθεί μέσω συμβολικών μορφών, όπως μέσω εκδηλώσεων (Janoff-Bulman, 1992). Συνεπώς, η κοινωνική υποστήριξη και οι συλλογικές τελετουργίες (Freud, 1921, Schachter, 1959; Wheeler & Reis, 1991, στο Gasparre, Bosco, & Bellelli, 2010), βοηθούν στην μείωση της αβεβαιότητας και στην αύξηση της αίσθησης ελέγχου, καθώς και στην ελάφρυνση του άγχους και της αντίληψης κινδύνου (Howard, 1989, Malinoski, 1948, στο Gasparre, Bosco, & Bellelli, 2010) και στην ενίσχυση των θετικών πεποιθήσεων για τον κοινωνικό κόσμο και τις κοινωνικές αναπαραστάσεις (Rime, 2005 στο Gasparre, Bosco, & Bellelli, 2010). Ως εκ τούτου, ενισχύεται η συλλογική και ατομική αυτοπεποίθηση. Στην περίπτωση της Κύπρου συγκεκριμένα, τόσο οι επιζήσαντες όσο και οι απόγονοι μέσω των συλλογικών τελετουργικών, όπως για παράδειγμα οικογενειακά δείπνα, σχολικές παραστάσεις, γειτονιά, εορτές της Κυπριακής κοινότητας και συνεστιάσεις, ενίσχυναν την συλλογική τους ταυτότητα και την αίσθηση ανήκειν και ζούσαν ξανά το τραύμα, βοηθώντας στην επεξεργασία και νοηματοδότησή του (Kanyangara et al., 2007).

Τέλος, τόσο η συμμετοχή στις συνεστιάσεις όσο και η γενικότερη κοινωνική και οικογενειακή υποστήριξη, μοιάζει να βοήθησε την προσαρμογή των απογόνων. Τα κοινωνικά συστήματα υποστήριξης (Heller, 1982 στο Kellermann, 2001) μπορούν να βοηθήσουν στην διαφοροποίηση από την οικογένεια και στην μείωση των επιρροών του τραύματος (Kellermann, 2001). Επιπλέον, η εμπλοκή σε συγκεντρώσεις που συνδέονταν με το παρελθόν, έχει υποστηριχθεί πως σχετίζονται με την ανθεκτικότητα των ατόμων και των οικογενειών (Walsh and McGoldrick 2004, στο Walsh, 2007). Πιο συγκεκριμένα, μέσω των κοινωνικών τελετουργιών, οι απόγονοι φαίνεται να ανέπτυξαν ανθεκτικότητα, καθώς στη παγκόσμια βιβλιογραφία σημειώνονται θετικές αλλαγές εξαιτίας της κοινωνικής υποστήριξης και της ενσυναίσθησης. Στην έρευνα φάνηκε πως η συμμετοχή σε συλλογικές τελετουργίες σχετιζόταν με τη μετατραυματική ανάπτυξη των απογόνων, επιβεβαιώνοντας πως οι εκδηλώσεις ενισχύουν τις θετικές πεποιθήσεις για τον εαυτό, τους άλλους και την κοινωνία. Αρκετοί συμμετεχόντες, άλλωστε, ανέδειξαν την μετατραυματική αλλαγή και

ανάπτυξή τους, μέσω του αυξημένου επίπεδου πνευματικής ανάπτυξής τους, της εκτίμησης της ζωής, της ανακάλυψης

Γ. Τρίτο Ερευνητικό Ερώτημα: Ένταξη στην Προσωπική Ιστορία

Το τελευταίο ερευνητικό ερώτημα που σχετίζεται με την ένταξη του τραύματος στην προσωπική ιστορία των απογόνων, συνδέεται άμεσα με την επιρροή που αυτό είχε στους ίδιους και στην εξέλιξη της ζωής τους, καθώς και με τους τρόπους που επέλεξαν να το αντιμετωπίσουν και να το νοηματοδοτήσουν. Άλλωστε, ο μύθος του πολέμου και του τραύματος καταλήγει να γίνει μέρος της ταυτότητας του ατόμου και επηρεάζει τον τρόπο που αντιλαμβάνεται τη ζωή και τη φιλοσοφία του (Prot, 2010). Όπως, τονίζει και ο Levine (1982), υπάρχει διαφορά μεταξύ της διαδικασίας της μετάδοσης και του περιεχομένου, με την πρώτη περίπτωση να αναφέρεται στον τρόπο μετάδοσης και στην αιτία της και τη δεύτερη στο αποτέλεσμα της μετάδοσης, δηλαδή, στις ψυχολογικές επιρροές που έχει στον απόγονο (Kellermann, 2001).

Όσον αφορά την επιρροή, έγινε φανερό πως το τραυματικό βίωμα των γονέων και η ανατροφή των απογόνων σε μια ημικατεχόμενη χώρα, ενέτεινε την πολιτικοποίηση και την εμπλοκή των απογόνων, δημιούργησε ρατσισμό και μια αίσθηση καταπίεσης και ανελευθερίας. Συνολικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως σημειώθηκαν επιδράσεις στους απογόνους σε πολλαπλά επίπεδα, με τα αποτελέσματα της έρευνας να ταυτίζονται με αυτά του Kellermann, (1999, στο Kellermann, 2001). Ένα επίπεδο ήταν το προσωπικό, σημειώνοντας χαμηλή αυτοεκτίμηση, υπερτραυματοποίηση και υπερβολική ανάγκη επιτυχίας, κάτι που επιβεβαιώθηκε εν μέρει λαμβάνοντας υπόψη τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων και την αναφορά σε «κόμπλεξ» κατωτερότητας, όπως τα ονόμασε συγκεκριμένα μια συνεντευξιαζόμενη. Επίσης, το συναισθηματικό επίπεδο του απογόνου επηρεάστηκε, οδηγώντας σε έντονο φόβο αφανισμού των αναμνήσεων των γονέων και της κληρονομιάς του, ενώ ορισμένες φορές ακόμα και σε εφιάλτες και γενικότερη δυσφορία ειδικότερα σε μικρότερη ηλικία και πριν την μεταγενέστερη αποκάλυψη της αλήθειας για το τραύμα. Ακόμη, το επίπεδο της διαπροσωπικής λειτουργίας επηρεάστηκε, αναπτύσσοντας πολύ στενούς οικογενειακούς δεσμούς ή ακόμα και υπερβολική ανεξαρτησία, όπως σημειώθηκε από λίγους εκ των συνεντευξιαζόμενων της έρευνας. Επίσης, από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, φάνηκε επιρροή στην κοινωνική άποψη, με ορισμένους να

υποστηρίζουν πως τα μετέπειτα κοινωνικά και οικονομικά αποτελέσματα του πολέμου υπήρξαν ευνοϊκά για το σύνολο των πολιτών. Άλλοι τόνιζαν την ανάγκη του πληθυσμού να ασχοληθεί με το εθνικό ζήτημα εστιάζοντας στο προσωπικό, προκειμένου να διατηρηθεί η μνήμη και η κληρονομιά των απογόνων. Μάλιστα, η έμφαση των απογόνων στις κοινωνικές και πολιτικές αδικίες και καταστάσεις επιβεβαιώθηκε και από έρευνα του Hogman (1998, στο Sagi-Schwartz, Ijzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2008). Κάποιοι συμμετέχοντες, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης ανέφεραν πως είτε εκείνοι είτε οι γονείς τους είχαν φόβο επικείμενης μάχης και εμπλοκής, κάτι που επιβεβαιώθηκε και από την αντίστοιχη έρευνα της Özüorçun Küçükertan (2013).

Πιο συγκεκριμένα, στο επίπεδο των σχέσεων με τους Τουρκοκύπριους, το οποίο αναδύθηκε ως ξεχωριστή υποκατηγορία της έρευνας, πολλοί υποστήριξαν έντονες απόψεις κατά της συνύπαρξης, με αρκετούς ωστόσο να αναφέρουν πως αυτές οι απόψεις προέκυψαν όταν ήταν σε μικρότερη ηλικία –όπως επιβεβαιώθηκε και στην έρευνα των Bekerman, Zembylas & Mcglynn, (2009)– και πλέον έχουν αλλάξει. Είναι άλλωστε συχνό φαινόμενο, όπως φαίνεται, σε ένα κοινωνικό πλαίσιο που τα άτομα αναγκάζονται να ζουν δίπλα στους «κατακτητές», να αυξάνονται οι προσπάθειες διατήρησης σιωπής του παρελθόντος από την έκφραση των πολεμικών και διχαστικών αναπαραστάσεων του (Argenti-Pillen, 2003, Passerini, 2006, Hamilton, 2006 στο Argenti, & Schramm, 2009). Όλοι εξήγησαν πως ποτέ τέτοιες απόψεις δεν μεταφέρθηκαν από τους γονείς τους, ωστόσο, αναφέρθηκαν στο συναίσθημα του φόβου και τις αντιδράσεις πριν γνωρίσουν Τούρκους και στην διαφορά που επήλθε όταν ήρθαν σε επαφή με εκείνους μέσω στρατού και σπουδών. Σε άλλη έρευνα, έχει επιβεβαιωθεί ακόμα και γλωσσικά η απομάκρυνση των συνεντευξιαζόμενων από τους Τουρκοκύπριους, με την χρήση διαχωρισμών όπως «εμείς και εκείνοι» (Anthias, 2002 στο Papadakis, Peristianis, & Welz, 2006). Συγκεκριμένα, σχετικά με την χρήση πρώτου πληθυντικού η οποία αναδύθηκε και από τη συγκεκριμένη έρευνα, ενώ παραπάνω τονίστηκε πως μπορεί να σχετίζεται με την ταύτιση με τους γονείς και του τραύματος αυτών, από την άλλη μπορεί η χρήση του «εμείς» να παραπέμπει ακριβώς και σε μια ανάγκη της κοινωνίας και ειδικά των πληγέντων οικογενειών, διαχωρισμού από τους κατακτητές.

Πέραν της επιρροής στην κοινωνική άποψη, ωστόσο, πληθώρα συναισθημάτων εκφράστηκαν σχετικά με το τραύμα που υπέστη ο γονέας αλλά και η χώρα συνολικά.

Εστίαζαν κυρίως σε μια αίσθηση κενού, καθώς εξαιτίας των κατεχόμενων τόπων καταγωγής και της αποσιώπησης, οι απόγονοι ανέφεραν πως αισθάνονταν αποκομμένοι από τον τόπο κληρονομιάς και την καταγωγή τους και πως υπήρχε έλλειψη επαρκών αναμνήσεων για να κατανοήσουν το παρελθόν τους και να βρίσκονται σε επαφή με εκείνο. Η αναφορά, άλλωστε, μιας συνεντευξιαζόμενης στην έλλειψη αναμνήσεων λόγω απουσίας φωτογραφιών των γονέων της από τα παιδικά τους χρόνια, συνδέεται με αυτό που η Bell (1997, στο Kidron, 2012) εξηγεί. Υποστηρίζει πως τα αντικείμενα θυμίζουν παλαιές πρακτικές και καταστάσεις, λειτουργώντας ως φορητοί χώροι που μεταφέρουν μακρινές περιοχές και χρόνους. Αναπαριστώντας τόπους, χαμένα σπίτια, κληρονομιά και νεκρούς, το αντικείμενο είναι δυνατόν να φέρει υπαρξιακά όρια μεταξύ παρελθόντος και παρόντος και μεταξύ του κόσμου των νεκρών και των ζωντανών (Hecht, 2001; Saunders, 2000). Για επιζώντες από πολέμους ή βίαιη μετανάστευση, τα σουβενίρ των τόπων καταγωγής διατηρούν μια ισορροπία μεταξύ της αναπαράστασης δύσκολων αναμνήσεων και την ανάκληση των πριν από το πόλεμο ή πριν από την μετανάστευση σχέσεων ή τόπων (στο Kidron, 2012). Η φωτογραφία, συγκεκριμένα, μπορεί να θεωρηθεί πως συγκρατεί τη σχέση με το παρελθόν και την εικόνα ολόκληρου του ανθρώπου, ένα ζωντανό δηλαδή παρόν, όπου συνυπάρχουν οι παρόντες απόγονοι και οι νεκροί πρόγονοι.

Ακόμη, βρέθηκε πως οι απόγονοι ένιωθαν το χρέος να μεταδώσουν την κληρονομιά των γονέων τους στην επόμενη, όπως φάνηκε και από την έρευνα της Lev-Wiesel, (2007). Κυριαρχούσε ο φόβος να λησμονηθεί το τραυματικό βίωμα εάν οι ίδιοι δεν καταφέρουν να το μεταδώσουν, χαρακτηριστικό που ταυτίζεται με ευρήματα άλλων ερευνών που έχουν αναφερθεί στην «ενοχή του επιζήσαντα», την οποία μοιάζει να υιοθετούν οι ενήλικες απόγονοι έχοντας ενοχές για την προσωπική τους επιτυχία και για την δυσκολία διατήρησης της ιστορίας των γονέων, ώστε το τραύμα τους και όσα πέρασαν να μην πάνε χαμένα (Russell, 1974). Σε άλλες έρευνες η ανησυχία των απογόνων πως προδίδουν τους προγόνους εάν διαχωριστούν από τον πόνο και το αίσθημα υποχρέωσης μοιράσματος του τραύματος που βίωσαν εκείνοι, συγκαταλέγεται στα χαρακτηριστικά που έχουν παρατηρηθεί στα παιδιά εκείνων που βίωσαν τραύμα (Duran, Duran, Yellow Horse Brave Heart, Yellow Horse-Davis, 1998; Kellerman, 2001; Kinzie, Boehnlein, & Sack, 1998; Raphael, Swan, & Martinek, 1998; Weiss, O'Connek & Siiter, 1986; Yellow Horse Brave Heart & DeBruyn, 1998, στο Denham, 2008). Συγκεκριμένα, στην παρούσα έρευνα τονίστηκε όχι μόνο η

υποχρέωση διατήρησης κληρονομιάς, αλλά και οι τύψεις που προκαλεί η εστίαση στην προσωπική ζωή παρά στο τραυματικό γεγονός και στην προσπάθεια επίλυσής του, με αποτέλεσμα τη δημιουργία φόβου απομάκρυνσης από τη μετάδοσή του τραύματος και τη διατήρηση της μνήμης των προγόνων. Η ανάγκη, άλλωστε, εκπαίδευσης για το τραύμα επιβεβαιώθηκε και από την έρευνα της Chaitin (2002, στο Sagi-Schwartz, Ijzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2008).

Επίσης, οι απόγονοι ένιωθαν πως ανήκουν στους κατεχόμενους τόπους ακόμα και εάν ποτέ δεν τους είχαν γνωρίσει, επιβεβαιώνοντας με αυτό τον τρόπο τη μετάδοση του τραύματος από τον γονέα στη δεύτερη γενιά. Επηρεαζόμενοι από το τραυματικό βίωμα, κατακλύζονταν από την θέληση επιστροφής στον κατεχόμενο τόπο καταγωγής, ταυτιζόμενοι συχνά με τα συναισθήματα του γονέα (Lev-Wiesel, 2007) σχετικά με εκείνον. Το γεγονός αυτό, αποδεικνύει τη δευτερογενή τραυματοποίηση, καθώς αναφέρεται πως ο απόγονος μπορεί να ταυτιστεί με το τραυματισμένο άτομο εσωτερικεύοντας τους στρεσογόνους παράγοντες που το έχουν επηρεάσει και σταδιακά μοιραζόμενος τις εμπειρίες και τα συναισθήματα του επιζήσαντα γονέα του (Solomon, Waysman, Levy & Fried, 1992, Waysman, Mikulincer, Solomon, & Weisenberg, 1993 στο Scharff, 2007). Άλλωστε, όπως αναφέρεται από τους Papadakis, Peristianis, & Welz (2006), οι εκτοπισμένοι γονείς δεν μπόρεσαν ποτέ να θεωρήσουν τον νέο τόπο εγκατάστασής τους ως τόπο τους, καθώς αυτό θα σήμαινε μια μη πατριωτική πράξη εγκατάλειψης της ελπίδας επιστροφής, κάτι που νιώθουν και τα παιδιά τους, όπως φαίνεται από την έρευνα. Ειδικά, άλλωστε, οι απόγονοι που δεν διαθέτουν τους επαρκείς μηχανισμούς αντιμετώπισης της εμπειρίας των γονέων μπορεί να ταυτιστούν με τον χαρακτήρα τους, ο οποίος δημιουργήθηκε από το τραύμα (Levine, 1982 στο Fonagy, 1999). Γι' αυτό τον λόγο μπορεί οι απόγονοι να συγχωνευτούν με τους γονείς, να αντιδρούν με θρήνο εκφράζοντας μια αποπληρωμή διαγενεακών οφειλών και δεσμών της οικογένειας, που μπορεί να οδηγήσει ακόμα και σε θυσία της αυτονομίας του εαυτού (Williamson, & Bray, 1988 στο Lev-Wiesel, 2007). Άλλωστε όπως υποστηρίζουν οι Steed & Downing (1998 στο Lerias & Byrne, 2003) οι ακροατές των τραυματικών ιστοριών προσπαθούν να συναισθανθούν τον αφηγητή και πολλές φορές φτάνουν σε σημείο ταύτισης, νιώθοντας τα ίδια συναισθήματα με τον επιζώντα. Τα αποτελέσματα αυτά σχετικά με την θέληση επιστροφής του απογόνου και την ανάγκη απόκτησης μιας νέας πατρίδας έχουν επιβεβαιωθεί και από άλλες έρευνες (Lev-Wiesel, 2007). Στην έρευνα μάλιστα της

Azarian-Ceccato (2010), οι απόγονοι δήλωσαν πως εάν δεν είχε συμβεί ο πόλεμος θα βρίσκονταν στον τόπο καταγωγής τους, ενώ άλλοι εξέφρασαν ως θετικό του πολέμου το ότι οι γονείς τους γνωρίστηκαν, παραδείγματα που σημειώθηκαν και στην παρούσα έρευνα. Όπως επιβεβαιώνεται και από τον Denham, (2008) παρατηρούνται στρατηγικές αντοχής και προσαρμοστικής αντίδρασης των απογόνων, καθώς και μια ικανότητα διατήρησης ή επιστροφής στην σταθερή ισορροπία που επικρατούσε πριν από το βίωμα της αντιξοότητας (Bonanno, 2004; Conner, Davidson & Lee, 2003; Dion Stout & Kipling, 2003; Luthar, Cicchetti & Becker, 2000). Χαρακτηριστικό, άλλωστε, της ταύτισης, είναι πως συχνά οι συνεντευξιαζόμενοι χρησιμοποιούσαν λέξεις σε πρώτο πληθυντικό αριθμό, μοιραζόμενοι το συναίσθημα και τις εμπειρίες των γονέων. Η χρήση του πρώτου πληθυντικού «εμείς», αποδείχθηκε και από μια έρευνα της Linde (2009, στο Azarian-Ceccato, 2010), στην οποία οι αφηγητές αν και δεν ήταν μάρτυρες των όσων αφηγούνταν, χρησιμοποιούσαν τον πρώτο πληθυντικό. Με αυτό τον τρόπο, έδειχναν τη συμμετοχή τους στην ιστορία σαν να την είχαν πραγματικά ζήσει, γεγονός που αποδεικνύει πως οι συλλογικές ιστορίες μπορούν να ιδιοποιηθούν ακόμα και από όσους δεν τις βίωσαν, εντάσσοντας τους ομιλητές στον κόσμο της αφήγησής τους (Tannen, 1989, στο Azarian-Ceccato, 2010).

Ως προς την αντιμετώπιση του τραύματος από τους απογόνους, πρέπει να αναφερθεί πως το ανεπεξέργαστο τραύμα που μεταδίδεται και επαναλαμβάνεται στην επόμενη γενιά είναι πιθανό να οδηγηθεί σε μια ακόμα αποτυχημένη προσπάθεια επεξεργασίας (Losso, 1990 στο Losso & Losso, 2007), χωρίς ωστόσο αυτό να συμβαίνει πάντα.

Στην παρούσα έρευνα, οι περισσότεροι απόγονοι, προσπαθώντας να επεξεργαστούν το τραύμα στο παρόν, επιχειρούσαν να νοηματοδοτήσουν προσωπικά το τραύμα, κάτι που σημειώθηκε και στην έρευνα της Özüoğruun Küçükertan, (2013; Kellermann (2001). Όπως αναφέρεται μάλιστα από τον Osofsky (1995 στο Kaitz, Levy, Ebstein, Faraone, & Mankuta, 2009), ορισμένοι απόγονοι αντιδρούν με αποφυγή, εγκλωβισμό στον εαυτό τους, απενεργοποίηση των συναισθημάτων και πρόκληση αναστάτωσης στην οικογένεια. Μάλιστα και η ίδια η αποστασιοποίηση από το τραύμα και τη σημασία του είναι ένα είδος μηχανισμού άμυνας (Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009). Ορισμένοι συνέκριναν την εμπειρία των γονέων με τραυματικά βιώματα άλλων πολέμων και ελάχιστοι αντιτίθεντο στην ανάγκη για συνεχή συζήτηση γύρω από αυτό και συνεχή εστίαση της κοινωνίας σε αυτό. Άλλοι αντιθέτως θεωρούσαν το τραύμα που βίωσε ο γονέας ως πολύ σημαντικό προσπαθώντας να τον συναισθανθούν.

Έρευνες, άλλωστε, δείχνουν πως κάποιιοι απόγονοι μπορεί να φέρουν συμπτώματα ψυχοπαθολογίας, ενώ άλλοι να είναι πολύ ευπροσάρμοστοι, λειτουργικοί και ανθεκτικοί, αποτυπώνοντας τους διαφορετικούς τρόπους αντιμετώπισης του τραύματος (Davidson & Mellor, 2001). Στην έρευνα, αρκετοί απόγονοι έκαναν προσπάθειες εποικοδομητικής επίλυσης του τραύματος, με κάποιους να ωριμάζουν σε μικρότερη ηλικία ώστε να κατανοήσουν και να νοηματοδοτήσουν το τραύμα και άλλοι να ζητούν βοήθεια από ψυχολόγο, ώστε να δομήσουν την αφήγηση των προγόνων τους σχετικά με το τραύμα, για να περιορίσουν τις επιρροές που έχει στους ίδιους. Σε αυτή την περίπτωση, φαίνεται οι απόγονοι να ενεργοποίησαν εσωτερικούς παράγοντες που τους οδήγησαν στην ανθεκτικότητα και όχι στον τραυματισμό, όπως είναι ο αυτοέλεγχος και η αυτοαποτελεσματικότητα (Lee, Cheung & Kwong, 2012), καθώς βρήκαν τρόπους να φροντίσουν τον εαυτό τους προκειμένου να αντιμετωπίσουν το τραύμα των γονέων. Όπως επιβεβαιώνεται και από την οικογενειακή θεωρία μετάδοσης, εκείνη πραγματοποιείται μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον. Οι απόγονοι συχνά εξαιτίας του τραύματος αναγκάζονται να αναλάβουν μια ώριμη γονική θέση στη σχέση με τους γονείς τους, ανταλλάζοντας ρόλους και αντιμετωπίζοντάς το ορισμένες φορές ως καθήκον τους (Motro, 1996 στο Kellermann, 2001). Σε αυτή την περίπτωση γίνεται φανερό πως η ωριμότητα που αναφέρεται από τους απογόνους μπορεί να ήταν τόσο αποτέλεσμα της μετάδοσης όσο και μηχανισμός περιορισμού της.

Από αρκετούς επίσης αναφέρθηκε η επιλογή επαγγέλματος, η καλλιτεχνική έκφραση και η πληροφόρηση ως προσπάθεια κατανόησης, συμβολοποίησης του τραύματος και έκφρασης των συναισθημάτων που το συνοδεύουν. Ειδικά μέσω του επαγγέλματος και της πληροφόρησης, οι απόγονοι φάνηκε να θέλουν να διερευνήσουν περισσότερο την προσωπική τους ιστορία, καλύπτοντας τα κενά που τους είχαν δημιουργηθεί και κατανοώντας περισσότερο την κατάσταση και ίσως και τον εαυτό τους. Μάλιστα ως προς την επιλογή επαγγέλματος και η έρευνα των Svob, Brown, Taksic, Katulic, & Zauhar (2016), ανέφερε πως οι τραυματικές εμπειρίες των γονέων μπορούν να επηρεάσουν τις επιλογές ζωής των απογόνων. Επίσης, η συνεχής θέληση πληροφόρησης για το τραύμα του γονέα έχει αναφερθεί ερευνητικά και ως επιρροή της διαγενεακής μετάδοσης στους απογόνους (Danieli, Norris & Engdahl, 2016). Όπως επιβεβαιώνει και η έρευνα των Lin, Suyemoto, & Kiang, (2009), οι απόγονοι συχνά θέλουν να ερευνήσουν για τις αποσιωπημένες εμπειρίες των γονέων, με

αποτέλεσμα να αναζητούν πληροφορίες στο διαδίκτυο, να διαβάζουν βιβλία ή να μιλούν με άλλους για τις ιστορίες που έχουν ακούσει, προσπαθώντας να συμπληρώσουν τα κενά. Μάλιστα οι απόγονοι επιζησάντων του τραύματος έχουν αναφερθεί και ως «κεριά μνήμης» (Memorial Candles) που αφοσιώνονται στην επιδιόρθωση, στην πληροφόρηση για το συμβάν, στη διατήρηση της μνήμης, ακόμα και στην καλλιτεχνική έκφραση σχετικά με αυτό (Wardi, 1992, στο Felix De Mendelssohn, 2008). Παράλληλα, η καλλιτεχνική έκφραση μπορεί να συνέβαλε στην έκφραση των συναισθημάτων τους για το τραυματικό βίωμα. Τέλος, πολλοί επέλεξαν να διατηρήσουν την αγωνιστικότητα και να δημιουργήσουν κοινή ταυτότητα με άλλους πρόσφυγες, οι οποίοι θα μπορούσαν να τους καταλάβουν και να μοιραστούν μαζί τους σκέψεις και συναισθήματα. Συγκεκριμένα, ως προς την αγωνιστικότητα, ορισμένοι δήλωσαν πως θα πολεμούσαν εάν απαιτούνταν, όπως φάνηκε και από την έρευνα της Anthias (2002, στο Papadakis, Peristianis, & Welz, 2006) και πως είναι απαραίτητη η κατάλληλη προετοιμασία καθώς και η συμμετοχή με οποιοδήποτε τρόπο σε κινήσεις υποστήριξης της χώρας τους. Ως προς τη δημιουργία κοινής ταυτότητας με άλλους πρόσφυγες, έχει αναφερθεί από διεθνείς έρευνες πως πολλές φορές η «γιατρεία» του τραύματος μπορεί να περιλαμβάνει την σιωπηλή συντροφικότητα με άτομα που καταλαβαίνουν το τραύμα (Fletcher & Denham, 2008, στο Denham, 2008). Επιπλέον, ίσως αυτή η αντίδραση να αποτελεί έναν εξωτερικό προστατευτικό παράγοντα, ο οποίος δεν είναι άλλος από το λειτουργικό κοινωνικό υποστηρικτικό σύστημα (Lee, Cheung & Kwong, 2012). Πρέπει να σημειωθεί, άλλωστε, πως όταν οι τραυματικές εμπειρίες είναι διαπροσωπικές, το άτομο δυσκολεύεται να παραμείνει ανθεκτικό απέναντι σε αυτές (Karanaci, Aker, et al., 2012). Αντιθέτως, όταν η έκθεση είναι σε ομαδικό-κοινωνικό τραύμα, το άτομο μπορεί να αντιμετωπίσει πιο εύκολα τις κακουχίες μέσω της ομαδικής υποστήριξης και να αυξήσει την κανονικοποίησή, του κατανοώντας πως όλοι βίωσαν αντίστοιχα γεγονότα (Özüoğuzun Küçükertan, 2013). Συνολικά, λαμβάνοντας υπόψη πως δεν υπήρχε τρόπος καταγραφής και επιβεβαίωσης της ύπαρξης οποιουδήποτε είδους ψυχοπαθολογίας στους απογόνους στην παρούσα έρευνα και πόσο μάλλον σύνδεσή της με το τραύμα των γονέων, γίνεται φανερό πως στο σύνολό τους οι συμμετέχοντες είχαν υψηλό βαθμό προσαρμοστικότητας. Έδειξαν υψηλά επίπεδα λειτουργίας στην οικογενειακή και κοινωνική ζωή, κοινωνικοοικονομική επιτυχία, καλές δυνατότητες προσαρμογής και άλλες προσωπικές επιτυχίες επηρεαζόμενοι άμεσα από την ανταπόκριση των γονέων τους

στο τραύμα (Danieli, 1981, 1982 στο Yehuda et al., 1998). Παρόλο που η βιβλιογραφία δείχνει ότι η σχέση μεταξύ τραύματος και συμπτωματολογίας αποδεικνύεται (Field et al., 2011; Schwerdtfeger et al., 2013) υπάρχει αριθμός ερευνών που δεν το υποστηρίζουν όπως και η παρούσα (Davidson, & Mellor, 2001; Giladi, & Bell, 2012; Sagi-Schwartz et al., 2008; Van Ijzendoorn et al., 2003). Στην αναπτυσσόμενη βιβλιογραφία, ωστόσο, φαίνεται ότι η ανάπτυξη μετά από τραυματικά γεγονότα είναι πιο πιθανό να συμβεί συγκριτικά με τις ψυχιατρικές διαταραχές (Tedeschi, & Calhoun, 2004). Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας με εκείνης των Daud, Klinetberg, & Rybelius (2008, στο Sangalang, & Vang, 2017), φάνηκε πως τα παιδιά με τραυματισμένους γονείς χωρίς ωστόσο μετατραυματικό στρες, έδειξαν ανθεκτικότητα και εγγύτητα με την οικογένεια και τους συνομηλίκους συγκριτικά με παιδιά μη τραυματισμένων γονέων, όπως διαφαίνεται και από την παρούσα έρευνα, στην οποία δεν υπάρχει απόδειξη μετατραυματικού στρες κάποιου γονέα. Άλλωστε, η θετική ανταπόκριση του γονεά στο τραυματικό γεγονός προβλέπει την καλύτερη προσαρμογή μακροπρόθεσμα τόσο του ίδιου όσο και των απογόνων (Nolen-Hoeksema & Dawis, 2005; Tennen, & Affleck, 2005, στο Gasparre, Bosco, & Bellelli, 2010). Με τον όρο ανθεκτικότητα εννοείται η δυνατότητα του ατόμου να διατηρήσει ψυχολογική υγεία και φυσική ευεξία παρά την έμμεση έκθεση στην αντιξοότητα (Bonnano, 2004 στο Terte, Becker, & Stephens, 2009). Είναι η ικανότητα του ατόμου να προσαρμοστεί σε αλλαγές και αγχογόνα περιστατικά με υγιή τρόπο (Lee, Cheung & Kwong, 2012). Ο όρος, έχει επεκταθεί και στο σύστημα της οικογένειας υποστηρίζοντας πως η οικογενειακή ανθεκτικότητα είναι ο υγιής τρόπος λειτουργίας της οικογένειας σε περιπτώσεις αντίξοων συνθηκών, καθώς παρόλες τις κρίσεις ή τα χρόνια άγχη ανακάμπτει πιο ενδυναμωμένη και ευρηματική (Walsh, 2003). Λαμβάνοντας υπόψη τους προστατευτικούς παράγοντες που οδηγούν στην ανθεκτικότητα, γίνεται φανερό πως οι συμμετέχοντες στην έρευνα είχαν κάποιους τρόπους προστασίας από το τραύμα. Αυτοί ήταν η συναισθηματική σύνδεση με τους φροντιστές, οι στενές σχέσεις με υποστηρικτικούς ενήλικες, τα προσωπικά χαρακτηριστικά όπως η αυτοαποτελεσματικότητα και το περιβάλλον με την έννοια των κοινωνικοοικονομικών πλεονεκτημάτων, της αποτελεσματικής εκπαίδευσης και της γειτονιάς υψηλής συλλογικής αποτελεσματικότητας. Ειδικότερα μάλιστα η υποστήριξη από την κοινωνία, έχει τονιστεί ως συνθήκη της μετατραυματικής ανάπτυξης (Armeli,

Gunthert, & Cohen, 2001; Janoff-Bulman, 2004, στο Gasparre, Bosco, & Bellelli, 2010). Από όλους τονίστηκε πως υπήρχαν οικογενειακά υποστηρικτικά δίκτυα ακόμα και στενή σχέση και επαφή με τους γονείς. Ακόμη, ο ρόλος της γειτονιάς της Κύπρου, αλλά και της οικονομικής επιτυχίας που πέτυχαν μακροπρόθεσμα οι επιζώντες, συνέβαλαν, στην υποστήριξη και την προστασία των απογόνων, κατά την ανατροφή τους, παρά την διαγενεακή μετάδοση του τραύματος. Θα πρέπει να ληφθεί, επίσης, υπόψη πως η μετατραυματική ανάπτυξη μπορεί να εφαρμοστεί στην κοινωνική αλλαγή μετά από ένα ευρύ τραύμα, καθώς τα κοινωνικά μοιρασμένα σχήματα μπορούν να προδοθούν και να αλλάξουν από ευρεία τραύματα όπως ο πόλεμος ή η οικονομική δυσχέρεια (Bloom, 1998; Tedeschi, 1999, στο Tedeschi, & Calhoun, 2004). Ωστόσο, δεν πρέπει να προσδοκάται πάντα ότι η μετατραυματική ανάπτυξη² θα είναι το αναπόφευκτο αποτέλεσμα. Αντιθέτως, παρατηρείται ότι η συνεχόμενη προσωπική δυσφορία-δυστυχία και η ανάπτυξη συνυπάρχουν, καθώς τα τραυματικά γεγονότα συμβαίνουν τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο και μέσω έμμεσων διαδικασιών σε ολόκληρες χώρες και κοινωνίες. Συνεπώς, είναι αξιοσημείωτο, πως συνολικά στην έρευνα αναδείχθηκε μια αντίθεση μεταξύ των τραυματισμένων επιζώντων του πολέμου και των απογόνων τους. Αν και υπογραμμίστηκε η αποσιώπηση που επικρατούσε κατά την ανατροφή των απογόνων σχετικά με το τραυματικό γεγονός, γίνεται φανερό πως το τραύμα δεν επηρέασε αρνητικά, αλλά μετασχηματίστηκε από τους απογόνους μέσα από παράγοντες ανθεκτικότητας.

Ως προς το σύνολο των κατηγοριών που προέκυψαν από την παρούσα έρευνα, πληθώρα ερευνών ανέδειξαν αντίστοιχες κατηγορίες. Πιο συγκεκριμένα, η Braga et al., εστιάζοντας στην επικοινωνία μεταξύ επιζώντων του Ολοκαυτώματος και των παιδιών τους, κατέληξε στις κατηγορίες της Φύσης των στυλ Επικοινωνίας (χιούμορ, συζητήσεις, μυστικά και σιωπή), της Εμπειρίας του Τραύματος (π.χ. ανικανότητα των γονέων να παρέχουν την αίσθηση σταθερότητας και ασφάλειας) και των Μορφών Ανθεκτικότητας (επισκέψεις σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, αίσθηση ανήκειν), (Braga, Mello & Fiks, 2012). Επίσης, η Lin et al., ερεύνησε την επικοινωνία μεταξύ των Κομποδιανών μεταναστευτικών οικογενειών και βρήκε πως η σιωπή των επιζώντων επηρέαζε την αίσθηση του ανήκειν και μεταδιδόταν ως συνεχόμενο μοτίβο αποφυγής

² Η διαφορά των εννοιών της μετατραυματικής ανάπτυξης και της ανθεκτικότητας, έχουν επεξηγηθεί στο θεωρητικό μέρος της έρευνας. Στο σημείο αυτό χρησιμοποιούνται ταυτοχρόνως για να υποστηρίξουν την δυνατότητα θετικής αντιμετώπισης του διαγενεακού τραύματος.

και σιωπής (Lin, Suyemoto & Kiang, 2009). Η γονική σιωπή, άλλωστε, για τα τραύματα του πολέμου και η έννοια της υπερπροστασίας παρατηρήθηκε και από ενήλικες που δεν ήταν απόγονοι επιζώντων του Ολοκαυτώματος (Wiseman, Metzl & Barber, 2006). Παρόμοια, η μοναξιά στην παιδική και εφηβική ηλικία των επιζήσαντων του Ολοκαυτώματος έχει συνδεθεί με δυσπροσαρμοστικά μοτίβα επικοινωνίας και με άλλες διαπροσωπικές δυσκολίες (Wiseman, 2008). Επιπλέον, σε μια έρευνα τριών γενεών οικογενειών επηρεασμένων από τον πόλεμο, η Έννοια του Τραύματος (ομαδικό η ατομικό), η Ψυχολογική Επιρροή των βιωμάτων των γονέων (PTSD, συναισθήματα ανεπάρκειας και μειονεξίας), οι Απώλειες και η Αποστολή Μετάδοσης της επόμενης γενιάς, ήταν κυρίαρχα θέματα που προέκυψαν από τους συνεντευξιαζόμενους (Lev-Wiesel, 2007 στο Sangalang, C., C., & Vang 2017). Αντίστοιχες κατηγορίες παρατηρούνται και στη παρούσα έρευνα. Επίσης, η έρευνα των Weine, Muzurovic, Kulauzovic, Besic, Lezic, Mujagic, Muzurovic, Spahovic, Fetham, Ware, Knafl, & Pavkovic, (2004), κατέληξε σε αρκετές κατηγορίες που ταυτίζονταν με τα ευρήματα της παρούσας. Συγκεκριμένα, στην κατηγορία Αλλαγές στις Μνήμες και στην Επικοινωνία (με υποκατηγορίες: οι μνήμες αποφεύγονται, οι ενήλικοι θέλουν να ξεχάσουν, τα παιδιά δεν μιλούν για το παρελθόν για αυτοπροστασία ή για προστασία των γονέων τους και φόβος επιβάρυνσης των άλλων), στην κατηγορία Τρόποι Αλλαγής (με υποκατηγορίες: καλές μνήμες του παρελθόντος πριν τον πόλεμο, συζήτηση με τα παιδιά δίνοντάς ελπίδα, έκφραση συναισθημάτων και δόμηση εμπιστοσύνης μέσω μοιράσματος) και τέλος στις κατηγορίες οι Αλλαγές στις Σχέσης της Οικογένειας και η Θέληση Επιστροφής. Κάτι που επίσης παρατηρήθηκε στη συγκεκριμένη έρευνα αλλά δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί από τη συγκεκριμένη μεθοδολογική ανάλυση, είναι πως οι απόγονοι ανθρώπων που είχαν επιζήσει έντονου τραύματος του πολέμου, όπως συμμετοχή σε μάχη, τραυματισμός ή αιχμαλωσία, ανέφεραν περισσότερες αναπαραστάσεις τραύματος και έντασης των γονέων, καθώς και μεγαλύτερης τάσης αποσιώπησης, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από την έρευνα της Özüoğuzun Küçükertan, (2013). Στην ίδια έρευνα παρατηρήθηκε πως η γονική έκθεση στο τραύμα σχετιζόταν με τους τρόπους ανατροφής και κατ' επέκταση με την ψυχική υγεία του παιδιού. Τέλος, μια άλλη έρευνα η οποία ανέδειξε κατηγορίες αντίστοιχες με την παρούσα, είναι των Braga, Mello, & Fiks, (2012), όπου οι κατηγορίες αφορούσαν τον Τρόπο Επικοινωνίας, αναφέροντας την ανοιχτή, την έμμεση, την καταστροφική, την σιωπηλή επικοινωνία, καθώς και εκείνη μέσω

εγγράφων και μαγνητοφωνήσεων. Τις Εμπειρίες από το Τραύμα με υποκατηγορίες τη βίωση του κόσμου ως τρομακτικό μέρος, την έλλειψη της αίσθησης του ανήκειν, την τραυματική γονική συμπεριφορά, την εμπειρία ενοχής και θυματοποίησης, τον φόβο αναγνώρισης από εχθρούς και τις προσπάθειες επεξήγησης του τρόπου επιβίωσης και των αποτελεσμάτων στη δεύτερη γενιά. Μια ακόμη κατηγορία ήταν οι Μηχανισμοί Αντιμετώπισης και Ανθεκτικότητας, στους οποίους περιλαμβάνονταν η πληροφόρηση για την ιστορία των γονέων, η επίσκεψη σε χώρους του πατρικού τραύματος, η τέχνη ως παρουσίαση της καταστροφής, η αίσθηση του ανήκειν και η υποστήριξη παγκόσμιων και ανθρωπιστικών αξιών.

Ξεχωριστή αναφορά αξίζει να γίνει στα συναισθήματα που ανακινήθηκαν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων από ορισμένους συμμετέχοντες, σε συνδυασμό με τις δικές μου συναισθηματικές αντιδράσεις και παρατηρήσεις. Η ποιοτική έρευνα, άλλωστε, προσφέρεται για ανάλυση των συναισθηματικών δυναμικών μεταξύ συνεντευξιαζόμενου και ερευνητή, ώστε να κατανοηθεί ο τρόπος με τον οποίο η σχέση που αναπτύσσεται στη συνέντευξη μπορεί να επηρεάσει τη κατανόηση και την ανάλυση (Blee, 1998). Τα συναισθήματα που εμφανίζονται κατά τη διάρκεια της συνέντευξης μπορούν να αποτελέσουν σημάδι για την εξέταση των ερευνητικών πρακτικών και για τη συνέχιση της συνέντευξης με βάση τις ανθρώπινες ανάγκες των συμμετεχόντων (Marrais & Tisdale, 2002). Καθώς, ως επικοινωνιακές, διαπροσωπικές εκφράσεις, τα συναισθήματα μελετώνται ως ρητορικά και ως μέσα έκφρασης προσωπικών αφηγήσεων (Brukitt, 1997: 40,41; Also Fine 1995; Hochschild 1983; Parkinson, 1996, στο Blee, 1998). Επιπλέον, τα συναισθήματα που εγείρονται στον ερευνητή κατά τη διαδικασία συλλογής ποιοτικών δεδομένων μπορούν από μόνα τους να είναι πηγές χρήσιμων στοιχείων (Blee, 1998). Τα συναισθήματα, στη συγκεκριμένη έρευνα, μπορούν να αποτελέσουν ένα ακόμα εργαλείο ανάλυσης, καθώς η έρευνα αφορά την μετάδοση του τραύματος του πολέμου και του εκτοπισμού, ένα θέμα εν γένει συναισθηματικά φορτισμένο. Εν προκειμένω, τα συναισθήματα μπορούν να προσθέσουν πληροφορίες στο επίπεδο της επεξεργασίας του τραύματος από τους συμμετέχοντες ή απώθησής του.

Όπως έγινε φανερό, στο σύνολο των συνεντεύξεων υπήρχε παρουσία συναισθήματος, είτε αυτό ήταν λύπη, συγκίνηση θυμός ή αδιαφορία. Η κατηγορία της αντιμετώπισης του τραύματος που αναδύθηκε από την παρούσα έρευνα, μάλιστα, περιλαμβάνει τους δύο τρόπους συναισθηματικής αντίδρασης των συνεντευξιαζόμενων, σε μια

προσπάθεια κατηγοριοποίησής τους. Φάνηκε, δηλαδή, πως οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε εκείνους που κατά τη διάρκεια της συνέντευξης θυμούνταν με συγκίνηση και εμφανές συναίσθημα τις αναπαραστάσεις του τραύματος, καθώς και τα όσα είχαν ειπωθεί από την οικογένεια, ενώ επίσης έδειχναν ιδιαίτερη έκφραση συναισθήματος στις αναφορές για την μεταγενέστερη αποκάλυψη της αλήθειας και στις ερωτήσεις που αφορούσαν τις σχέσεις με τους γονείς. Οι συμμετέχοντες αυτοί, στα καίρια σημεία, ήταν συνήθως συγκινημένοι, ενώ κάποιοι δάκρυζαν ή είχαν αλλαγές στον τόνο και τη χροιά της φωνής τους. Από την άλλη, ορισμένοι συμμετέχοντες καθ' όλη τη διάρκεια της συνέντευξης έδειχναν να έχουν ένταση, προσπαθώντας να μειώσουν τη σημασία του τραυματικού βιώματος, αποφεύγοντας να αναφερθούν σε συναίσθημα και εστιάζοντας σε κοινωνικοπολιτικά ζητήματα και απόψεις. Από αυτούς τους συμμετέχοντες, υπήρχε ενίοτε και έντονη έκφραση θυμού ο οποίος απευθυνόταν, με βάση τα λεγόμενά τους, στη συνεχή εστίαση του κράτους, της παιδείας και των οικογενειών τους στο τραύμα του πολέμου, ενώ εκείνος έχει παρέλθει και η κατάσταση έχει σταθεροποιηθεί. Από άλλους, ο θυμός απευθυνόταν στην θέληση της κοινωνίας στο σύνολό της να διατηρηθεί η μνήμη ενός τραύματος που οι ίδιοι δεν είχαν βιώσει. Τέλος, σε λίγες μόνο στιγμές, από ορισμένους συμμετέχοντες, διαφάνηκε φόβος για το μέλλον της πατρίδας τους και για την πιθανότητα λησμονιάς του αγώνα και του τραύματος των προγόνων τους.

Με μια πρώτη ματιά, με βάση και τα προσωπικά συναισθήματά μου, τα οποία σημείωνα ύστερα από την ολοκλήρωση κάθε συνέντευξης, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως ως επί το πλείστον οι άνδρες συμμετέχοντες είχαν την τάση να εστιάζουν περισσότερο στα κοινωνικά ζητήματα, αποφεύγοντας πιθανότατα την εστίαση στο συναίσθημα, ενώ εξέφραζαν αντίθεση στην υπερβολική εστίαση στο τραύμα. Από την άλλη, οι περισσότερες από τις γυναίκες συνεντευξιαζόμενες, εξέφρασαν πιο άμεσα και με σαφήνεια συναίσθημα, εστίασαν σε αυτό και πολλές φορές ταύτιζαν το συναίσθημά τους με εκείνα των γονέων τους σχετικά με τους κατεχόμενους τόπους. Ωστόσο, η παραπάνω παρατήρηση δεν μπορεί να αποτελέσει τεκμηριωμένο δεδομένο και θα έχρηζε περαιτέρω έρευνας και ανάλυσης μελλοντικά. Το ίδιο ισχύει και για την παρατήρηση που σχετίζεται με το είδος του τραύματος του γονέα. Από την παρούσα έρευνα, παρατηρήθηκε πως οι συνεντευξιαζόμενοι των οποίων οι γονείς είχαν πολεμήσει, τραυματιστεί ή αιχμαλωτιστεί στον πόλεμο, ή των οποίων το σύνολο της οικογένειας είχε βιώσει έντονο τραύμα, όπως ύπαρξη

αγνοουμένων μελών, φάνηκε να εκφράζουν πιο έντονο συναίσθημα όταν αναφέρονταν στα συγκεκριμένα συμβάντα και να συγκινούνται. Αντιθέτως, οι συμμετέχοντες των οποίων οι γονείς είχαν εκδιωχθεί χωρίς να υπάρχουν απώλειες στην οικογένεια και έντονα τραυματικά βιώματα μετακίνησης, παρόλο που έφεραν τα συναισθήματα δυσκολίας των γονέων τους, δεν εστίαζαν τόσο στο συναίσθημα και ορισμένες φορές το προσπερνούσαν με βιασύνη. Ειδικότερα, εκείνοι που είχαν πρόσφατα μάθει την ολοκληρωμένη τραυματική ιστορία των γονέων ή είχαν δεχθεί ψυχολογική υποστήριξη, εκφράζονταν άμεσα, ήταν πιο αναλυτικοί και συζητούσαν με δική τους πρωτοβουλία πολλά θέματα, κάνοντας συνδέσεις και συνειδητοποιήσεις και μεταφέροντα και σε εμένα έντονο συναίσθημα. Εκείνοι, ωστόσο, που τους είχε γίνει γνωστή η ιστορία, αλλά ακόμη δεν τους είχε δοθεί η ευκαιρία να συζητήσουν ανοιχτά με τους γονείς τους επί του θέματος, παρόλο που δήλωσαν πως θα ήθελαν μελλοντικά να προβούν σε αντίστοιχες ενέργειες, δεν έμοιαζαν να νιώθουν την ίδια άνεση ανάλυσης του ζητήματος.

Ανεξαρτήτως φύλου, είδος τραυματικού βιώματος του γονέα ή γνώσης του τραύματος, όλοι ανεξαιρέτως υπήρξαν πολύ συναισθηματικοί και συγκινημένοι όταν αναφέρθηκαν στις σχέσεις με τους γονείς τους, δηλώνοντας πως είχαν ανέκαθεν πολύ θετικές και τρυφερές σχέσεις εγγύτητας με αυτούς.

Τέλος, από την παρατήρηση των συναισθημάτων που αναδύθηκαν στην έρευνα, δεν θα μπορούσε να αφαιρεθεί ο προσωπικός μου ρόλος στις συνεντεύξεις ως ερευνήτρια, λαμβάνοντας υπόψη πως οι ποιοτικές τεχνικές ενθαρρύνουν τη δημιουργία κοντινών σχέσεων μεταξύ του ερευνητή και του συμμετέχοντα και έχουν τη δυνατότητα δημιουργίας συνθηκών κατά τις οποίες τα συναισθήματα των συμμετεχόντων και των ερευνητών εμπλέκονται με απρόσμενους τρόπους (Marrais & Tisdale, 2002). Η εμπλοκή των συναισθημάτων, εν προκειμένω, ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο λαμβάνοντας υπόψη πως και εγώ η ίδια είμαι απόγονος επιζώντα του πολέμου της Κύπρου. Αυτό το χαρακτηριστικό μου, σε συνδυασμό με την ιδιότητά μου ως ερευνήτρια, συντέλεσαν πιθανώς στην έκφραση συναισθημάτων κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Ορισμένοι συμμετέχοντες πιθανώς δέχθηκαν να πραγματοποιήσουν την έρευνα εξαιτίας του κοινού μας προφίλ, με αποτέλεσμα να είναι ίσως πιο ελεύθεροι στην έκφρασή τους μαζί μου. Η καταγωγή μου, ωστόσο, είναι πιθανό να αποτέλεσε και εμπόδιο στην αντικειμενική κατανόηση και ανάλυση των δεδομένων. Άλλωστε, στην ποιοτική έρευνα εν γένει αναγνωρίζεται η υποκειμενικότητα του ερευνητή, ως

μα συνειδητή προσπάθεια των ποιοτικών ερευνητών απομάκρυνσης από τους θετικούς αντικειμενικούς προσανατολισμούς της παραδοσιακής έρευνας και ως εκ τούτου αναγνώρισης της εμπλοκής της συναισθηματικής ζωής του ερευνητή στην έρευνα. Αυτή η εμπλοκή γίνεται εμφανής κατά τη διάρκεια της έρευνας, όπου ανεγείρονται δύσκολα συναισθήματα, τα οποία δεν είναι μόνο για τον συνεντευξιζόμενο δύσκολο να τα συζητήσει, αλλά και για τον ερευνητή να τα εκμαιεύσει και να τα αναλύσει (Marrais, & Tisdale, 2002). Ειδικότερα, αναστοχαζόμενη τα αποτελέσματα της έρευνάς μου, πως όπως οι συμμετέχοντες εν μέρει νοηματοδότησαν το διαγενεακό τραύμα επεξεργαζοντάς το μέσω του επαγγέλματος που ασυνείδητα επέλεξαν και μέσω της ενασχόλησής τους με το ζήτημα σε κάποιο σημείο της επαγγελματικής τους πορείας, γίνεται φανερό πως και εγώ η ίδια με την εκπόνηση της εν λόγω έρευνας, πιθανώς να ικανοποίησα και αυτόν τον προσωπικό σκοπό. Είναι, δηλαδή, φανερό πως μέσω της ερευνητικής μου ενασχόλησης με το ζήτημα, νοηματοδότησα το προσωπικό μου τραύμα και το ενέταξα στην προσωπική μου ιστορία, επιβεβαιώνοντας ταυτόχρονα και τα αποτελέσματα της έρευνάς μου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Ε. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στην παρούσα έρευνα έγινε απόπειρα μελέτης της διαγενεακής μετάδοσης του τραύματος του πολέμου και του εκτοπισμού. Η έρευνα μελέτησε τους ενήλικες απογόνους των επιζησάντων του πολέμου της Κύπρου, καθώς και των τρόπων με τους οποίους η μετάδοση πραγματοποιήθηκε, εστιάζοντας κυρίως στο σύστημα της οικογένειας, χωρίς να παραγκωνίζεται ωστόσο και το κοινωνικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο (Koranyi, 1969; Zembylas, 2008, στο Bekerman, Zembylas, & Mcglynn, 2009). Το σκεπτικό της έρευνας στηρίχθηκε στην εμπειριστατωμένη θεωρητική τοποθέτηση πως η διαγενεακή μετάδοση του τραύματος που βιώθηκε από ένα μέλος της οικογένειας επηρεάζει και τα υπόλοιπα, ακόμα και εάν εκείνα δεν ήρθαν αντιμέτωπα άμεσα με αυτό ή ακόμη και αν συνέβη στο παρελθόν (Danieli, 1998, στο Lev-Wiesel, 2004).

Μέσω της ποιοτικής ανάλυσης των συνεντεύξεων φάνηκε πως κατά τη διάρκεια της ανατροφής των απογόνων υπήρχε πληθώρα αναπαραστάσεων του τραύματος, μέσω της έμμεσης επικοινωνίας της οικογένειας, αλλά και μέσω του σχολείου και της κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, υπήρχε επαφή με τους κατεχόμενους τόπους, αλλά και ποικίλα ερεθίσματα από τις συνεστιάσεις που οργανώνονταν. Αυτό κατέδειξε πως υπήρχε ένα κοινωνικό-ιστορικό τραύμα, το οποίο μεταφερόταν στη δεύτερη γενιά ποικιλοτρόπως. Άλλωστε, το κοινωνικοπολιτισμικό τραύμα έχει διαγενεακή επίπτωση μεταξύ των οικογενειών και των κοινωνιών και επηρεάζει το νόημα του ανήκειν στην κοινότητα (Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009). Από την άλλη, το ιστορικό τραύμα απορροφάται από την πολιτισμική μνήμη του ατόμου και περνά από γενιά σε γενιά, όπως και άλλοι παράγοντες της κουλτούρας (Phipps & Degges-White, 2013).

Η εστίαση, ωστόσο, επικεντρώθηκε στο σύστημα της οικογένειας, καθώς οι διαγενεακές θεωρίες επιβεβαιώνουν πως οι εμπειρίες των ατόμων στις οικογένειες καταγωγής διαμορφώνουν την οικογενειακή κληρονομιά, η οποία επηρεάζει τα μοτίβα προσαρμογής από μια γενιά στην επόμενη μέσα στο οικογενειακό σύστημα (Bartle-

Haring & Sabatelli, 1998, στο Rosen, Bartle-Haring & Stith, 2001). Έτσι, η λειτουργικότητα του ατόμου επηρεάζεται από τις εμπειρίες των γονέων (Marazyan 2016). Από τις συνεντεύξεις, συνεπώς, έγινε φανερό πως στο οικογενειακό πλαίσιο το σύνολο των επιζήσαντων γονέων υιοθέτησε την σιωπή των τραυματικών βιωμάτων σε μια προσπάθεια προστασίας των απογόνων και αποφυγής υπενθύμισης του τραύματος (Dalgaard, & Montgomery, 2015). Σε αυτή την περίπτωση το τραύμα έπαιρνε τη μορφή οικογενειακού μυστικού επιτρέποντας τη διαγενεακή μετάδοση (Krugman, 1987; Lesniak, 1993; Lev-Wiesel, 2006; MacFarlane & Korbin, 1983, στο Dalgaard & Montgomery, 2015) μέσω μη λεκτικής, θολής και ενοχικής επικοινωνίας (Klein-Parker, 1988, Lichtman, 1984) και ειδικότερα μέσω της σιωπηλής συνομιλίας (Danieli, 1998 στο Kellermann, 2001). Αντιθέτως, υπήρχε λεπτομερής εστίαση στις παιδικές αναμνήσεις των γονέων, καθώς και περιγραφές της ομορφιάς του τόπου που άφησαν πίσω τους, μεταφέροντας μέσω αυτών εικόνες της κατεχόμενης πατρίδας στους απογόνους τους, νοσταλγία, ελπίδα επιστροφής και συναισθήματα σχετικά με την απώλεια. Πέραν αυτών, η συζήτηση για τα τραυματικά βιώματα αυτά καθ' αυτά, μπορεί να έπαιρνε την μορφή συζήτησης με τρίτους, αναφορών στα οικογενειακά τραπέζια ή περιορισμένων αφηγήσεων (Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009). Σε αυτή την περίπτωση, παραβλεπόταν το γεγονός πως οι απόγονοι ήταν παρόντες, με αποτέλεσμα συχνά να μαθαίνουν αποσπασματικές πληροφορίες για το τραύμα του γονέα, συμπληρώνοντας τα κενά με την φαντασία τους (Daud, Skoglund & Rydelius, 2005). Ακόμη, το τραύμα γινόταν φανερό τόσο μέσω σωματικών τραυμάτων, σε ορισμένες περιπτώσεις, όσο και μέσω του τρόπου ανατροφής και της σχέσης που αναπτύχθηκε μεταξύ του γονέα και του παιδιού. Η πλειοψηφία των τραυματισμένων γονέων, φάνηκε από την μελέτη πως ήταν υπερπροστατευτικοί και ελεγκτικοί (Wiseman, Metzl & Barber, 2006, στο Sangalang, & Vang, 2017) κατά τη διάρκεια ανατροφής των παιδιών τους. Προσπαθούσαν να τα προφυλάξουν από αντίξοες συνθήκες και τους μετέφεραν ένα αίσθημα επικινδυνότητας για τον έξω κόσμο, διότι αισθάνονταν άγχος και ήθελαν να προστατέψουν τα παιδιά από αντίστοιχες εμπειρίες (Lin, 1997, Williams & Vines, 1999, στο Lev-Wiesel, 2004). Ορισμένοι, επίσης, μπορεί να είχαν βίαια ξεσπάσματα χωρίς εμφανή αίτια, να εμφάνιζαν δυσκολίες στον ύπνο και έντονο φόβο στους ήχους, συγκίνηση με οτιδήποτε σχετιζόταν με την ανάμνηση του πολέμου ή και απομόνωση τις ημέρες της επετείου (Dirkzwager, Bramsen, Ader, & Henk, 2005; Prot, 2010). Μέσω αυτών των αντιδράσεων, ωστόσο, όπως υποστηρίχθηκε από τους

απογόνους, το τραύμα γινόταν φανερό στους ίδιους χωρίς επεξήγηση, με αποτέλεσμα να τους επηρεάζει και τελικά να μεταφέρεται. Σύμφωνα, άλλωστε, με τη θεωρία του δεσμού γονέα και παιδιού, ο δεσμός που αναπτύσσεται μεταξύ τους και ο τρόπος ανατροφής των παιδιών που υιοθετεί ο γονέας, μεταδίδεται στην επόμενη γενιά. Συνεπώς, στους επιζήσαντες του τραύματος η ανατροφή των παιδιών επηρεάζεται από το τραύμα (Bowlby, 1969, 1973, στο Chaitin & Bar-On, 2002). Εφόσον, άλλωστε, δεν υπήρχε επεξήγηση και ανοιχτή επικοινωνία, οι απόγονοι και με δική τους πρωτοβουλία φρόντιζαν στη διατήρηση της σιωπής, σε μια προσπάθεια προστασίας των γονέων (Lin, Suyemoto & Kiang, 2009), με αποτέλεσμα η τραυματική εμπειρία να μην νοηματοδοτείται και τελικά να μεταφέρεται τραυματικά (Bradfield, 2011). Ως εκ τούτου, επικρατούσε σιωπή και αναπάντητα ερωτήματα στην οικογένεια. Από την μια, επειδή οι απόγονοι προσπαθούσαν να προστατεύσουν τους γονείς, ακολουθώντας τους δικούς τους τρόπους αντιμετώπισης του τραύματος κι από την άλλη, επειδή έτειναν να αδράχνουν οποιαδήποτε ευκαιρία ενημέρωσης σχετικά με το τραύμα, επαφής με το συμβάν ή συμμετοχής σε ομάδες και δράσεις που σχετίζονταν με τον πόλεμο.

Η διαφορά, ωστόσο, επήλθε στις οικογένειες όταν υπήρξε μεταγενέστερη αποκάλυψη των τραυματικών βιωμάτων του γονέα, μέσω αποκάλυψης είτε από τον ίδιο είτε από άλλες πηγές (Delgaard, Todd, Daniel, & Montgomery, 2016). Οι ενήλικες πλέον απόγονοι δήλωσαν πως μπόρεσαν να κατανοήσουν και να αιτιολογήσουν τη συμπεριφορά των γονέων τους, να συμπληρώσουν τα κομμάτια της οικογενειακής αφήγησης που τους ήταν για χρόνια άγνωστα και να συνδέσουν την προσωπική τους ιστορία αισθανόμενοι πως ανήκουν στους κατεχόμενους τόπους. Όλοι ανέφεραν, άλλωστε, πως θεωρούν πως κατάγονται από το κατεχόμενο χωριό των γονέων και πως αισθάνονται φιλοξενούμενοι στον τόπο στον οποίο ζουν, παρόλο που έχουν ανατραφεί εκεί (Lev-Wiesel, 2007). Επιπλέον, πολλές φορές ταυτίζονται με τα συναισθήματα των γονέων τους σχετικά με το τραύμα, τον πόνο του ξεριζωμού και τη θέληση επιστροφής, κάνοντας εμφανή τη διαγενεακή μετάδοση. Ειδικότερα, η μετάδοση εκδηλωνόταν άμεσα στις περιπτώσεις αναγνώρισης του σπιτιού των γονέων τους, σαν έχουν ζήσει σε αυτό και οι ίδιοι, όταν επισκέπτονταν τα κατεχόμενα χωριά.

Ύστερα από την ολοκληρωμένη αποκάλυψη, φαίνεται ως επί το πλείστον το τραύμα να έχει νοηματοδοτηθεί και εσωτερικευτεί στην προσωπική ιστορία των περισσότερων από τους απογόνους, οδηγώντας σε ορισμένες περιπτώσεις σε αναζήτηση ψυχολογικής υποστήριξης. Στο σύνολό τους, οι απόγονοι επιλέγουν έως και σήμερα

την πληροφόρηση για το τραύμα του γονέα, την κατανόησή του ερευνητικά και επαγγελματικά και την καλλιτεχνική έκφρασή του. Σε αυτή την περίπτωση, η διαγενεακή μετάδοση αναγνωρίζεται και επιχειρείται να ξεπεραστεί (Cook, 2007) μέσω νοηματοδότησης. Ορισμένοι, ωστόσο, οι οποίοι μπορεί να μην έχουν συμβολοποιήσει το τραύμα ακόμη, πιθανώς να θέτουν σε λειτουργία μηχανισμούς προστασίας από την τραυματοποίηση και την περαιτέρω μετάδοσή του. Όλοι, ωστόσο, ανεξαιρέτως, τονίζουν τη σημασία της σχέσης με τους γονείς τους και των αλλαγών που επήλθαν με τα χρόνια και ειδικά μετά την αποκάλυψη (Prot, 2010). Παράλληλα, πολλοί εξέφρασαν και ένα φόβο και άγχος για τη διατήρηση της κληρονομιάς και τη μετάδοση των μνημών και του αγώνα των προγόνων στην επόμενη γενιά.

Ωστόσο, το τραύμα των γονέων, αν και γίνεται φανερό πως μεταδόθηκε και επηρέασε τη δεύτερη γενιά, μέσω των αναπαραστάσεων και του οικογενειακού τρόπου επικοινωνίας, δεν έγινε –στον βαθμό τουλάχιστον που η παρούσα έρευνα μπορεί να διακρίνει– με την μορφή ανάπτυξης ψυχοπαθολογίας στους απογόνους (Tedeschi, & Calhoun, 2004; Sagi-Schwartz, Ijzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2008). Πολλές φορές η έννοια της μετάδοσης έχει σχετιστεί με την ανάπτυξη διαφόρων ψυχοπαθολογιών (Kellermann, 2001). Αντιθέτως, η λειτουργικότητα στη ζωή των απογόνων και των πατρικών οικογενειών τους, οι αφηγήσεις ανθεκτικότητας και εστίασης στις θετικές παιδικές μνήμες των γονέων, καθώς και η καλλιτεχνική έκφραση, η πληροφόρηση και η ψυχολογική υποστήριξη που επέλεξαν οι απόγονοι, ενισχύουν τα ευρήματα σχετικά με την ανθεκτικότητα και την μετατραυματική ανάπτυξη των επιζώντων τραύματος (Goldblatt & Eisikovits, 2005, στο Davidson, 1980). Από τη συγκεκριμένη έρευνα, διαφάνηκε συγκεκριμένα πως ως παράγοντες ανθεκτικότητας λειτούργησαν τα οικογενειακά υποστηρικτικά δίκτυα, η κοινωνική συνοχή και επαφή με τους άλλους πρόσφυγες στις συνεστιάσεις, η προσωπική τους εκπαίδευση, η επαγγελματική τους κατάρτιση, καθώς και η απουσία ύπαρξης ψυχοπαθολογίας στους γονείς. Άλλωστε, η ικανότητα για μια επιτυχημένη προσαρμογή παρά τις προκλητικές ή απειλητικές συνθήκες, έχει αναγνωριστεί (Mastenetal, στο Lee, Cheung & Kwong, 2012). Οι ερευνητές αναφέρονται πλέον στην ύπαρξη μετατραυματικής ανάπτυξης, στην περίπτωση που τα άτομα που εκτίθενται σε τραυματικά γεγονότα αναφέρουν και θετικές αλλαγές (Calhoun & Tedeschi, 2006, στο Davidson, 1980). Το ίδιο επιβεβαιώνεται και από την παρούσα έρευνα.

1. Προτάσεις αξιοποίησης της έρευνας στον Τομέα της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας

Λαμβάνοντας υπόψη την πληθώρα πολεμικών συρράξεων που εξακολουθούν να συμβαίνουν ανά τον κόσμο και τον συνεχώς αυξανόμενο αριθμό προσφύγων, το τραύμα του πολέμου, της προσφυγιάς και του εκτοπισμού παραμένει ένα σοβαρό και σύνθετο ζήτημα. Ιδίως η διαγενεακή μετάδοση χρήζει εστίασης και περαιτέρω ερευνητικής υποστήριξης, εξαιτίας της ελλιπούς ερευνητικής γνώσης όσον αφορά την περίπτωση της Κύπρου. Η Κύπρος παραμένει μια διαχωρισμένη χώρα, με προβλήματα συνύπαρξης με τον πληθυσμό των Τουρκοκύπριων και με ανεπίλυτες και αναπάντητες έως και σήμερα υποθέσεις αγνοουμένων. Ως εκ τούτου, με εφελτήριο την παρούσα έρευνα, θα μπορούσε να υπάρξει περαιτέρω ερευνητική μελέτη του ζητήματος και του συγκεκριμένου πληθυσμού, αλλά και να αξιοποιηθούν εποικοδομητικά τα αποτελέσματά της. Πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στον τομέα της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας και της συμβουλευτικής της οικογένειας, καθώς η συνύπαρξη δύο γενεών στο θεραπευτικό πεδίο, μπορεί να διευκολύνει την αποκάλυψη εκείνων που δεν μπόρεσαν να επεξεργαστούν οι προηγούμενες γενιές. Βοηθώντας το σύστημα της οικογένειας να γιατρευτεί, γιατρεύεται και ο απόγονος (Heikes, 1997; Berger-Reis, 1997, στο Abrams, 1999). Λαμβάνοντας υπόψη πως το τραύμα των γονέων ως επί το πλείστο δεν έχει νοηματοδοτηθεί, η θεραπεία θα βοηθήσει τη διαδικασία επούλωσης και θρήνου τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο (Danieli Handbook, 1998). Η θεραπεία είναι δυνατόν να διευκολύνει τους απογόνους, στην περίπτωση του τραύματος, να δομήσουν μια αφήγηση που θα οδηγήσει στη διαφοροποίηση μεταξύ εκείνου που είχε μεταδοθεί χωρίς επεξεργασία και εκείνου που είχε ληφθεί και μετατραπεί από τα υποκείμενα (Losso & Losso 2007). Εξαιτίας των παραπάνω, οι απόγονοι τραυματισμένων γονέων αποτελούν πρόκληση για τους ειδικούς ψυχικής υγείας, τους κοινωνικούς λειτουργούς και τους εκπαιδευτικούς, γι' αυτό θα πρέπει να υπάρχει γνώση της πιθανής μετάδοσης των τραυματικών εμπειριών και δυνατότητα ανάπτυξης μεθόδων θεραπείας των απογόνων (Daud, Skoglund & Rydelius, 2005).

Μπορεί να υποθεθεί πως εάν η πρώτη γενιά μπορούσε να επικοινωνήσει τις εμπειρίες της με συνοχή και νοηματοδότηση, η μετάδοση τραύματος δεν θα συνέβαινε. Άλλωστε, όταν κάτι κληρονομείται απαιτεί νοηματοδότηση στο παρόν, όχι σε παρελθοντικό χώρο και χρόνο (Fonagy, 1999). Γι' αυτό τον λόγο, ιδιαιτέρως

σημαντικό θα ήταν στο επίπεδο της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, να δοθεί η δυνατότητα ανοιχτής επικοινωνίας και έκφρασης μεταξύ των γονέων και των απογόνων. Η έκφραση για το κρυφό τραύμα είναι σημαντική για την θεραπεία συγκεκριμένων συμπτωμάτων αλλά και για την πρόληψη μελλοντικών. Ο διάλογος για τα συναισθήματα που ήταν είτε μυστικά είτε θέματα ταμπού, θα έχει σημαντική επιρροή στην ικανότητα της οικογένειας να μετακινηθεί προς την μείωση της συμπτωματολογίας και την βελτίωση των σχέσεων (Abrams, 1999). Ως εκ τούτου, οι επιζήσαντες τραύματος χρειάζεται να εκφραστούν συναισθηματικά και να επεξεργαστούν τις εμπειρίες τους με στόχο την αποφυγή ανάπτυξης σοβαρών ψυχικών προβλημάτων (Summerfield, 1999, στο Dalgaard, & Montgomery, 2015). Προκειμένου να αποφευχθεί μια συνομωσία σιωπής, θα πρέπει να γνωστοποιηθούν τα τραυματικά γεγονότα στην οικογένεια με τη φωνή των επιζήσαντων (Prot, 2010). Δημιουργώντας ανοιχτή επικοινωνία με τις νέες γενιές, δημιουργείται περισσότερη κατανόηση και ανακούφιση στις οικογένειες, και έτσι η ατομική ή η οικογενειακή θεραπεία μπορεί να βοηθήσει τόσο στη διακοπή της μετάδοσης του τραύματος, όσο και στην ενίσχυση της ατομικής και οικογενειακής λειτουργίας (Abrams, 1999). Για να επιτευχθεί μια ανοιχτή επικοινωνία θα πρέπει να υπάρξει εκπαίδευση γύρω από την σημασία έκφρασης και συμβολοποίησης της τραυματικής εμπειρίας. Ταυτόχρονα, ο Συμβουλευτικός Ψυχολόγος, θα πρέπει να δομήσει μια σχέση εμπιστοσύνης, αποδοχής και γνήσιου ενδιαφέροντος με τους τραυματισμένους γονείς (Μαλικιώση-Λοΐζου, 2012), ώστε να επιτύχει την έκφρασή τους.

Άλλωστε, λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, θα ήταν σημαντικό να ληφθούν υπόψη από το σύνολο των επαγγελματιών της ψυχικής υγείας, οι αλλαγές που επέρχονται όταν το τραύμα αποκαλύπτεται, ειδικά μάλιστα στην περίπτωση της Κύπρου. Με θεμέλιο αυτό και μόνο αυτό το εύρημα της εν λόγω μελέτης, θα μπορούσε να υπάρξει περαιτέρω εστίαση στην αποκάλυψη και στα αποτελέσματά της.

Τα αποτελέσματα της ανοιχτής επικοινωνίας, είναι δυνατόν να επεκταθούν και σε κοινωνικό επίπεδο, καθώς η κοινωνική αφήγηση μπορεί να διαφοροποιηθεί από την αλλαγή της αντιμετώπισης των ατόμων, δημιουργώντας μια καινούρια αφήγηση που αλλάζει το νόημα που το τραύμα έχει για την κοινωνία της Κύπρου (Tedeschi, & Calhoun, 2004). Ως αποτέλεσμα, θα επιτραπεί μια διαδικασία συλλογικού-κοινωνικού θρήνου, που μπορεί να λειτουργήσει ως επαναξιολόγηση της συλλογικής

αφήγησης, εμποτισμένη με νέο νόημα (Murrer, 2009). Ταυτοχρόνως, οι οργανισμοί του κράτους οι οποίοι εμπλέκονται στην υποστήριξη των εκτοπισμένων οικογενειών και στην παροχή απαντήσεων προς τις οικογένειες σχετικά με τις υποθέσεις αγνοουμένων, αλλά και με άλλα τραυματικά βιώματα, θα πρέπει να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με τα ζητήματα της διαγενεακής μετάδοσης και της πιθανότητας επανατραυματισμού των ατόμων και των οικογενειών (Abrams, 1999). Άλλωστε, ολόκληρη η προσέγγιση κατανόησης του τραύματος έχει αλλάξει και δεν γίνεται αναφορά πλέον σε θύματα ή σε κάποιους που παθητικά σώθηκαν, αλλά σε επιζήσαντες (Prot, 2010). Συνεπώς και η προσέγγιση της ψυχολογικής υποστήριξης των οικογενειών θα πρέπει να διαφοροποιηθεί.

Επίσης, η ανοιχτή έκφραση και συμβολοποίηση του τραύματος μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο ακόμα και στον τομέα της εκπαίδευσης. Στον εκπαιδευτικό χώρο, μπορεί να διευκολυνθεί η ενσωμάτωση των νοημάτων του οικογενειακού τραύματος για τους μαθητές από προσφυγικά πλαίσια που έχουν ζήσει άμεσα ή έμμεσα το τραύμα και να τους βοηθήσει να συμβάλουν στην εκπαίδευση άλλων μαθητών επηρεάζοντας θετικά την ενσυναίσθηση και την κατανόηση των άλλων οικογενειών και κοινωνιών που έχουν βιώσει το τραύμα (Lin, Suyemoto, & Kiang, 2009).

Ωστόσο, προκειμένου να γίνει μια αποτελεσματική και προσεκτική ψυχολογική υποστήριξη των απογόνων τραυματισμένων γονέων, αλλά και ολόκληρης της οικογένειας, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η ταυτότητα της κοινωνίας και η αντίσταση σε διάφορα είδη αντοχής. Το τραύμα δεν είναι ένα φυσικό είδος αλλά ένας συγκεκριμένος τρόπος χωρικής κατανομής των γεγονότων με πολιτικές, ηθικές και πρακτικές εμπλοκές (Kirmayer, Gone & Moses, 2014). Συνεπώς, θα πρέπει να κατανοηθεί ο τρόπος με τον οποίο το τραύμα επηρεάζει την ψυχική υγεία. Να ληφθούν υπόψη οι κοινωνικοπολιτικοί παράγοντες αλλά ακόμα και τα ατομικά χαρακτηριστικά, το προφίλ της οικογένειας αλλά και της γειτονιάς (Bronfenbrenner, 2001). Ακόμα και σε ερευνητικό επίπεδο, θα πρέπει ο ερευνητής μελετώντας το τραύμα να λάβει υπόψη όλες τις κοινωνικές, πολιτικές και ανθρωπιστικές δυναμικές που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ψυχικής υγείας των επιζήσαντων και των απογόνων τους και να το αντιμετωπίζει διακριτικά και με σεβασμό (Yehudaetal., 1998).

2. Περιορισμοί έρευνας

Λαμβάνοντας υπόψη τα ευρήματα της έρευνας και κατανοώντας τις περιορισμένες δυνατότητες που ένας ερευνητής έχει στην εκπόνηση μιας μελέτης, θα ήταν σημαντικό να γίνει αναφορά στους περιορισμούς της παρούσας έρευνας, αλλά και κάποιες προτάσεις για μελλοντική ερευνητική δραστηριότητα σχετικά με τη διαγενεακή μετάδοση του τραύματος.

Ένας πολύ σημαντικός περιορισμός των ποιοτικών ερευνών είναι η υποκειμενικότητα της ερμηνείας των συνεντεύξεων, ειδικά εφόσον αυτή πραγματοποιήθηκε από μια συναισθηματικά εμπλεκόμενη με το θέμα ερευνήτρια. Θα ήταν συνεπώς σκόπιμο, να πραγματοποιηθεί αντίστοιχη έρευνα από άλλους ερευνητές ή να συμπεριληφθούν στους συμμετέχοντες μόνο απόγονοι Τουρκοκύπριων επιζησάντων του πολέμου ή ακόμα και απόγονοι επιζησάντων άλλων πολέμων.

Ακόμη, εξαιτίας της σκόπιμης δειγματοληψίας που επιλέχθηκε, προκαλούνται ζητήματα εξωτερικής εγκυρότητας (Ιωσηφίδης, 2003, 2008), καθώς πιθανώς δέχθηκαν να συμμετάσχουν άτομα που ενδιαφέρονταν για το ζήτημα και ήταν συναισθηματικά εμπλεκόμενα σε αυτό. Γι' αυτό θα ήταν αναγκαίο να πραγματοποιηθεί αντίστοιχη έρευνα με τη μέθοδο της τυχαίας δειγματοληψίας.

Ένας ακόμη περιορισμός έγκειται στη χρονική απόσταση που έχει μεσολαβήσει από τον πόλεμο του 1974. Από την μια ορισμένες αναφορές μπορεί να έχουν διαφοροποιηθεί και λεπτομέρειες να έχουν ξεχαστεί ή παραποιηθεί. Από την άλλη, αυτή η χρονική απόσταση μπορεί να οδήγησε σε μια πιο αντικειμενική ματιά των απογόνων. Επιπλέον, η συγκεκριμένη έρευνα διερεύνησε τη δευτερογενή τραυματοποίηση μέσω της ματιάς των απογόνων μόνο (Danieli, Norris & Engdahl, 2016). Ενδιαφέρον θα ήταν, ωστόσο, να πραγματοποιηθεί μελέτη με το σύνολο των μελών οικογενειών που έχουν βιώσει το τραύμα του πολέμου και του εκτοπισμού, ώστε να ληφθούν υπόψη και τα λεγόμενα των γονέων σχετικά με τη διαγενεακή μετάδοση και τον τρόπο επικοινωνίας, καθώς και των υπόλοιπων τέκνων. Εστιάζοντας στην αδελφική σχέση, πλούσια σε ερευνητικά ερωτήματα θα ήταν και μια προσπάθεια σύγκρισης των συγκεκριμένων ευρημάτων με όσα θα προέκυπταν από ανάλυση παρόμοιων συνεντεύξεων με τα αδέλφια των συμμετεχόντων.

Σημαντική, επίσης, θα ήταν η μελλοντική ερευνητική εστίαση και στις αλλαγές που η ολοκληρωμένη αφήγηση του τραυματικού βιώματος φέρει τόσο στους απογόνους όσο στο σύνολο της οικογένειας, καθώς ήταν ένα εύρημα που αναδύθηκε στην παρούσα

έρευνα. Ακόμη, το ερώτημα που προκύπτει σχετικά με την μεταγενέστερη αποκάλυψη που διαφάνηκε από τη συγκεκριμένη μελέτη, είναι γιατί επιλέχθηκε το συγκεκριμένο χρονικό σημείο από την κάθε οικογένεια, για αποκάλυψη του τραυματικού παρελθόντος των γονεών. Συνεπώς, θα ήταν ενδιαφέρον να υπάρξουν μελλοντικές έρευνες που θα εστιάζουν σε αυτό το ερώτημα, καθώς και στο συγκεκριμένο νέο εύρημα που προέκυψε.

Τέλος, θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν και ποσοτικές αναλύσεις, ούτως ώστε να διερευνηθεί μέσω σταθμισμένων ερωτηματολογίων η πιθανότητα εμφάνισης ψυχοπαθολογίας στους απογόνους, ως απόδειξη της διαγενεακής μετάδοσης του τραύματος. Ακόμη, θα μπορούσαν να γίνουν ποσοτικές συγκρίσεις των απογόνων τραυματισμένων γονεών, έχοντας ως ομάδα ελέγχου ένα σύνολο απογόνων των οποίων οι γονείς δεν βίωσαν τραύμα και ζούσαν ανέκαθεν στις ελεύθερες περιοχές του νησιού, με στόχο τη σύγκριση των αποτελεσμάτων των ερευνών.

3. Συμπεράσματα / Επίλογος

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας συζητήθηκαν με σκοπό να αποτελέσουν έναυσμα για μελλοντική πρόληψη της μετάδοσης του τραύματος σε πληθυσμούς που έχουν πληγεί από πόλεμο και προσφυγιά. Ταυτόχρονα, μπορούν να αποτελέσουν σημείο αναφοράς για τις μεθόδους ψυχολογικής υποστήριξης που παρέχονται στις εκτοπισμένες οικογένειες της Κύπρου και να ευαισθητοποιήσουν σχετικά με την διαγενεακή μετάδοση του τραύματος, τονίζοντας τη σημασία της λειτουργικής, επικοδομητικής επικοινωνίας στο οικογενειακό σύστημα. Οι απόγονοι των τραυματισμένων γονεών, φάνηκε να ταυτίζονται με τους γονείς τους και να μεταφέρουν τη νοσταλγία και το τραύμα, παρόλο που είχαν αναπτύξει έναν υγιή τρόπο αντιμετώπισης του τραύματος και λειτουργίας στη καθημερινότητά τους. Επίσης, διαπιστώθηκε πως κυριαρχούσε ως επί το πλείστο περιορισμένη επικοινωνία στο οικογενειακό σύστημα σχετικά με το τραύμα. Ωστόσο, η μετέπειτα αποκάλυψη φάνηκε να προκαλεί σημαντική αλλαγή στους απογόνους και τη λειτουργικότητα της οικογένειας.

Όπως ο Viktor E. Frankl (1946, στο Frankl, 2010) χαρακτηριστικά αναφέρει, «Όταν δεν μπορούμε πλέον να αλλάξουμε την κατάσταση, καλούμαστε να αλλάξουμε τον εαυτό μας». Είναι, συνεπώς, απαραίτητο να υπάρξει φροντίδα στις ψυχολογικές ανάγκες των τραυματισμένων επιζησάντων και των απογόνων τους και ακόμα

περισσότερο είναι σημαντική η δημιουργία ανοιχτής, άμεσης επικοινωνίας που θα διευκολύνει τις οικογενειακές σχέσεις και θα νοηματοδοτήσει το τραύμα, εντάσσοντάς το στην προσωπική και ιστορική αφήγηση του τόπου, διατηρώντας την μνήμη εποικοδομητικά.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γαλάνης, Π., (2018). Ανάλυση δεδομένων στην ποιοτική έρευνα. Θεματική ανάλυση. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 35, 3, 416-421.
- Ίσαρη Φ., & Πουρκός Μ., (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Ίσαρη, Φ., & Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ., (2018). *Η ποιοτική έρευνα στη συμβουλευτική ψυχολογία*. Αθήνα: Πεδίο.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Κυριαζή Ν., (2011). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*. Αθήνα :Πεδίο.
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (2012). *Συμβουλευτική Ψυχολογία*. Αθήνα: Πεδίο.
- Παπαπάνου, Π., Α., (2016). Το προσφυγικό ζήτημα. *Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Διπλωματική)*. Ανακτήθηκε από την βάση δεδομένων dspace.lib.uom.gr.
- Frankl, V., (2010). *Το νόημα της ζωής* (Μπαμπασάκης, Ι., μτφρ). Αθήνα: Ψυχογιός

Συμβούλιο της Ευρώπης & ΓΕΕΜ, (χ.η.). Τα Δικαιώματα και το Νομικό Καθεστώς των Προσφύγων: Βασικά Στοιχεία και Όροι. Ανακτήθηκε από <https://rm.coe.int/-2-/168075b8b2> στις 12 Ιουνίου του 2019.

Τσιώλης, Γ., (2015). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: διλήμματα, δυνατότητες, διαδικασίες. Στο Γ. Πυργιώτης & Χρ. Θεοφιλίδης (επιμ.), *Ερευνητική Μεθοδολογία στις Κοινωνικές Επιστήμες και στη Εκπαίδευση* (σσ. 473-498). Συμβολή στην επιστημολογική θεωρία και την ερευνητική πράξη. Αθήνα: Πεδίο.

UNHCR, (2016) (Υπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες). *Πρόσφυγας ή Μετανάστης; Η επιλογή των λέξεων έχει σημασία* [Φυλλάδιο]. Ανακτήθηκε από https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_GR.pdf στις 12 Ιουνίου του 2019.

UNHCR, (2005) (Υπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες). *Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία Προστατεύοντας τους πρόσφυγες εντολής της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες* (Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας). Ανακτήθηκε από <https://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=4ba87e572> στις 12 Ιουνίου του 2019.

Ξενόγλωσση

Abrams, M., S., (1999). Intergenerational Transmission of Trauma: Recent Contributions from the literature of Family Systems Approaches to Treatment. *American Journal of Psychotherapy*, 53, 2, 225-231.

- Allwood, M.,A., Bell-Dolan, D., & Husain, S., A., (2002). Children's Trauma and Adjustment Reactions to Violent and Nonviolent War Experiences. *Journal of American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41, 4, 450-457.
- American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). Washington, DC: New School Library.
- Argenti, N., & Schramm, K., (2009). Introduction. In, *Remembering Violence: Anthropological Perspectives on Intergenerational Transmission*. Argenti, N., & Schramm, K. (eds). New York-Oxford: Berghahn, pp. 1-39.
- Azarian-Ceccato, N., (2010). Reverberations of the Armenian Genocide. Narrative's intergenerational transmission and the task of not forgetting. *Narrative Inquiry*, 20, 1, 106-123. DOI: 10/1057/ni.20.1.06za
- Baykal M. & Kokluce, A., G., (2016). *Transgenerational Transmission of Trauma* (Thesis). Retrieved from Academia Database.
- Bekerman, Z., Zembylas, M., & McGlynn, C., (2009). Working toward de-essentialization of identity categories in conflict and postconflict societies: Israel, Cyprus, and Northern Ireland. *Comparative Education Review*, 53, 2, 213-234. DOI: 10.1086/597482
- Blee, K., M., (1998). White-Knuckle Research: Emotional Dynamics in Fieldwork with Racist Activists. *Qualitative Sociology*, 21, 4, 381-399.
- Boehnlein, J., K., & Kinzie, J., D., (1995). Overview: Refugee Trauma. *Transcultural Psychiatric Research Review*, 32, 223-252.

- Bonanno, G., A., Galea, S., Bucciarelli, A., & Vlahov, D. (2007). What Predicts Psychological Resilience after Disaster? The role of Demographics, Resources, and Life Stress. *Journal of Counseling and Clinical Psychology, 75, 5*, 671-682.
- Boszormenyi-Nagy, I., (1986). Transgenerational Solidarity: The Expanding context of Therpay and Prevention. *American Journal of Family Therapy, 14, 3*, 195-212.
- Bowen M., (1966). The Use of Family Theory in Clinical Practice. *Comprehensive Psychiatry, 7, 5*, 345-374.
- Bradfield, B., (2011).The Dissociation of lived experience: A relational psychoanalytic analysis of the intergenerational transmission of trauma. *International Journal of Psychoanalytic Self Psychology, 6, 4*, 531-550. DOI: 10.1080/15551024.2011.606953
- Braga, L., L., Mello, M., F., & Fiks, J., P., (2012). Transgenerational transmission of trauma and resilience: a qualitative study with Brazilian offspring of Holocaust survivors. *BMC Psychiatry, 12, 134*.DOI: 10.1186/1471-244X-12-134
- Braga LL, Fiks JP, Mari JJ, Mello MF., (2008). The importance of the concepts of disaster, catastrophe, violence, trauma and barbarism in defining posttraumatic stress disorder in clinical practice.*BMC Psychiatry, 8, 68*. DOI: 10.1186/1471-244x-8-68
- Braun, V., & Clarke, V., (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3, 2*, 77-101.

Bray, J., H., Williamson, D., S. & Malone, P., E., (1984). Personal Authority in the Family System: Development of a Questionnaire to Measure Personal Authority in Intergenerational Family Processes. *Journal of Marital and Family Therapy*, 10, 2,167-178.

Busuttill, W., & Busuttill, A., (2001). Psychological effects on families subjected to enforced and prolonged separations generated under life threatening situations. *Sexual and Relationship Therapy*, 16, 3, 207-228. DOI: 10.1080/14681990123566

Cavalli, A., (2012). Transgenerational Transmission of Indigestible Facts: from Trauma, Deadly Ghosts and Mental Voids to Meaning-Making Interpretations. *Journal of Analytical Psychology*, 57, 597-614.

Chaitin J. & Bar-On D., (2002). Emotional Memories of Family Relationships during the Holocaust. *Journal of Loss & Trauma*, 7, 4, 299-326. DOI:10.1080/10811440290057701

Cook, L., (2007). Perceived Conflict, Sibling Posotion, Cut-Off, and Multigenerational Transmission in the Family of Chemically Dependent Persons: An Application Family Systems Theory. *Journal of Addictions Nursing*, 18, 131-140. DOI: 10.1080/10884600701500495

Connolly, A., (2011). Healing the Wounds of Our Fathers: Intergenerational trauma, memory, symbolization and narrative. *Journal of Analytical Psychology*, 56, 607-626.

Dalgaard, N., T., & Montgomery, E., (2015). Disclosure and silencing: A systematic review of the literature on patterns of trauma communication in refugee families. *Transcultural Psychiatry*, 52, 5, 579-593. DOI: 10.1177/1363461514568442

Dalgaard, N., T., Todd, B., Daniel, S.I., F., & Montgomery, E., (2016). The transmission of trauma in refugee families: associations between intra-family trauma communication style, children's attachment security and psychosocial adjustment. *Attachment and Human Development*, 18, 1, 69-89. DOI: 10.1080/14616734.2015.1113305

Danieli, Y., Norris, F., H., & Engdahl, B. (2016). Multigenerational Legacies of Trauma: Modeling the What and How of Transmission. *American Journal of Orthopsychiatry*, 86, 6, 639-651. DOI: 10.1037/ort0000145

Danieli, Y., Norris H., F. & Engdahl E. N., (2016). A Question of Who, Not If: Psychological Disorders in Holocaust Survivors' Children. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 9, 1, 98-106. .DOI: 10.1037/ort0000145

Daud A, Skoglund DA, Rydelius P-A., (2005). Children in families of torture victims: Transgenerational transmission of parents' traumatic experiences to their children. *International Journal of Social Welfare*, 14, 23-32. DOI: 10.1111/j.1468-2397.2005.00336.x.

Davidson, S., (1980). The Clinical Effects of Massive Psychic Trauma in Families of Holocaust Survivors. *Journal of Marital and Family Therapy*, 67, 3, 493-500. DOI: 10.1037/h0080250

- Davidson, A., C. & Mellor, D, J., (2001). The Adjustment of Children of Australian Vietnam Veterans: Is There Evidence for the Transgenerational Transmission of the Effects of War-Related Trauma? *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 35, 345-351.
- Deakin, H., & Wakefield, K., (2013). Skype interviewing: reflections of two PhD researchers. *Qualitative Research*, 14, 5, 603-616 DOI: 10.1177/1468794113488126
- Dekel, R., & Goldblatt, (2008). Is There Intergenerational Transmission of Trauma? The Case of Combat Veterans' Children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78, 3, 281-289. DOI: 10.1037/a0013955
- Denham, A., R., (2008). Rethinking Historical Trauma: Narratives of Resilience. *Transcultural psychiatry*, 45, 3, 391-414. DOI:10.1177/1363461508094673
- Dirkzwager, A. J., E., Bramsen, I., Ader, H., & Henk M. van der Ploeg. (2005). Secondary Traumatization in Partner and Parents of Dutch Peacekeeping Soldiers. *Journal of Family Psychology*, 19, 2, 217-226. DOI: 10.1037/0893-3200.19.2.217
- Duran, E., Duran, B., Heart, M., & Horse-Davis, S., (1998). Healing the American Indian Soul Wound. In Y. Danieli (Ed.), *International Handbook of Multigenerational Legacies of Trauma* (pp. 341-354). US : Springer
- Faimberg, H., (2005). *The Telescoping of Generations. Listening to the Narcissistic Links between Generations*. London and New York: Routledge

Felix De Mendelssohn, M.S.W., (2008). Transgenerational Transmission of Trauma: Guilt, Shame, and the “Heroic Dilemma”. *International Journal of Group Psychotherapy*, 53, 3, 389-401.

Fonagy, P., (1999). The Transgenerational Transmission of Holocaust Trauma. *Attachment & Human Development*, 1, 1, 92-114. DOI: 10.1080/14616739900134041

Gangi, S., Talamo A., & Ferracuti, S., (2009). The long-term effects of Extreme war-related trauma on the second generation of Holocaust survivors. *Violence and victims*, 24, 5, 687-701. DOI: 10.1891/0886-6708.24.5.687

Gasparre, A., Bosco, S., & Bellelli, G., (2010). Cognitive and Social Consequences of participation in social rites: Collective coping, social support, and post-traumatic growth in the victims of Guatemala genocide. *Revista de Psicología Social*, 25, 1, 35-46.

George, M., (2010). A theoretical understanding of refugee trauma. *Clinical Social Work Journal*, 38, 379-387.

Hanna, P., (2012). Using internet technologies (such as Skype) as a research medium: a research note. *Qualitative Research*, 12, 2, 239-242. DOI: 10.1177/1468794111426607

Herzog, J., R., Everson, R., B., & Whitworth, J., D., (2011). Do secondary trauma symptoms in spouses of combat-exposed National Guard soldiers mediate impacts of soldiers' trauma exposure on their children? *Children Adolescence Social Work Journal*, 28, 459-473. DOI: 10.1007/s10560-011-0243-z

- Janghorban R., Roudsari R., L., & Taghipour, A., (2014). Skype interviewing: The new generational of online synchronous interview in qualitative research. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 9, 1. DOI: 10.3402/qhw.v9.24152
- Kaitz, M., Levy, M., Ebstein, R., Faraone, S., V., & Mankuta., D, (2009). The intergenerational effects of trauma from terror: a real possibility. *Infant Mental Health Journal*, 30, 2, 158-179. DOI: 10.1002/imhj.20209
- Kanyangara, P, Rime, B., Philippot, P., & Yzerbyt, V., (2007). Collective Rituals, Emotional Climate and Intergroup Perception: Participation on “Gacaca” Tribunals and Assimilation of the Rwandan Genocide. *Journal of Social Issues*, 63, 2, 367-403.
- Karenian, H., Livaditis, M., Karenian, S., Zafiriadis, K., Bochtsou, V., & Xenitidis, K, (2010). Collective trauma transmission and traumatic reactions among descendants of Armenian Refugees. *International Journal of Social Psychiatry*, 57, 4, 327-337. DOI: 10.1177/0020764009354840
- Katsuhiro, Y., & Nadezhda, M., (2013). Inexpressible Memories and Learning for Reconstruction: Between the Major Earthquake Disasters in Postwar in Japan. *Educational Studies in Japan. International Yearbook*, 7, 21-35.
- Kellermann, N., P., F., (2001). Transmission of Holocaust Trauma- An Integrative View. *Psychiatry*, 64, 3, 256-267.

- Kidron, A., C., (2012). Breaching the wall of traumatic silence: Holocaust survivor and descendant person-object relations and the material transmission of the genocidal past. *Journal of Material Culture, 17, 1*, 3-21. DOI: 10.1177/1359183511432989
- Kirmayer, L., J., Gone, J., P. & Moses, J., (2014). Rethinking Historical Trauma. *Transcultural Psychiatry, 51, 3*, 299-319. DOI: 10.1177/1363461514536358
- Koranyi, K., E., 1969. Psychodynamic Theories of the “Survivor Syndrome”. *Canadian Psychiatric Association Journal, 14, 2*, 165-174.
- Lerias, D., & Byrne, M., K., (2003). Vicarious traumatization: symptoms and predictors. *Stress and Health, 19*, 129-138. DOI: 10.1002/smi.969
- Leuzinger-Bohleber, M., (2010). *Depression and Trauma- a transgenerational psychoanalytical perspective*. Paper at the First IPA Asian Congress in Peking. 22 October, 2010.
- Lev-Wiesel R. & Sheva B., (2004). Intergenerational Transmission of Sexual Abuse, Motherhood in the Shadow of Incest. *Journal of Child Sexual Abuse, 15, 2*, 75-101. DOI: 10.1300/J070v15n02_06
- Lev-Wiesel, R., (2007). Intergenerational Transmission of Trauma across Three Generations. A preliminary study. *Qualitative Social Work, 6, 1*, 75-94.
- Liem, R., (2007). Silencing Historical Trauma: the politics and psychology of memory and voice. Peace and conflict: *Journal of peace psychology, 13, 2*, 153-174 DOI: 10.1080/10781910701271200.

- Lin, J., N., Suyemoto, K., L., & Kiang, P., N., (2009). Education as catalyst for intergenerational refugee family communication about war and trauma. *Communication Disorders Quarterly*, 30, 4, 195-207. DOI: 10.1177/1525740108329234
- Lindert, J., Y Knobler H., Kawachi I., Bain P.A., Abramoqitz Z., M., McKee C., Reinhartz S. & McKee M., (2017). Psychopathology of Children of Genocide survivors: a systematic review on the Impact of Genocide on their Children's Psychopathology from five Countries. *International Journal of Epidemiology*, 46, 1, 246-257. DOI: 10.1093/ije/dyw161
- Losso, R. & Losso, A., P., (2007). *Transgenerational Repeating, Transgenerational Working-through, the Shared Family Unconscious Working-Trough Fantasy*. Presented at IPA Congress, Berlin, 2007.
- Lo Iacono, Valeria, Symonds, Paul & Brown, David, H.K., (2016). Skype as a tool for wualitative research Interviews. *Sociological Research Online*, 21, 2.
- Marazyan J., (2016). *"Like I always knew it": The phenomenology of intergenerational transmission of trauma in three generations of Armenian women in Turkey* (Thesis). Retrieved from Google Scholar Database.
- deMarrais, K., & Tisdale, K., (2002). What Happens when researchers inquire into Difficult Emotions?: Reflections on Studying Women's Anger Through Qualitative Interviews. *Educational Psychologist*, 37,2, 115-123.

- Maxwell, K., (2014). Historicizing Historical Trauma Theory: Troubling the Trans-Generational Transmission paradigm. *Transcultural Psychiatry*, 51, 3, 407-435. DOI: 10.1177/1363461514531317
- Measham, T., & Rousseau, C., (2010). Family Disclosure of War Trauma to Children. *Traumatology*, 16, 4, 85-96. DOI:10.1177/1534765610395664
- Mendelssohn, F., 2008. Transgenerational Transmission of Trauma: Guilt, Shame, and the “Heroic Dilemma”. *International Journal of Group Psychotherapy*, 58, 3, 389-401.
- Özüorçun Küçükertan, N., (2013). *Intergenerational transmission of maternal war-related trauma experiences to their offspring’s well-being among Turkish Cypriots: Mediator role of parenting styles* (Doctoral Dissertation). Retrieved from Google Scholar database.
- Palosaari, E., Punamaki, R., L., Qouta, S., & Diab, M., (2013). Intergenerational effects of war trauma among Palestinian families mediated via psychological maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 37, 955-968. DOI: 10.1016/j.chiabu.2013.04.006
- Papadakis, Y., (2005). *Echoes from the dead zone. Across the Cyprus divide* (Ηχώ από την νεκρή ζώνη. Απέναντι στην Κυπριακή διαίρεση). London, New York: I.B. Tauris.
- Papadakis, Y., Peristianis, N., & Welz, G., (eds) (2006). *Divided Cyprus. Modernity, History and an Island in Conflict*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Papadakis, Y., (2008). History Education in Divided Cyprus: A Comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Schoolbooks on the “History of Cyprus”. *PRIO*

(Report), 2, 1-35. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/268327870_History_Education_in_Divided_Cyprus_A_Comparison_of_Greek_Cypriot_and_Turkish_Cypriot_Schoolbooks_on_the_History_of_Cyprus at 13 of June 2019.

Papadopoulos, R., K., (2007). Refugees, trauma and Adversity-Activated Development. *European Journal of Psychotherapy and Counselling*, 9, 3, 301-312. DOI: 10.1080/13642530701496930

Phipps, R., M. & Degges-White, S., (2014). A New Look at Transgenerational Trauma Transmission: Second-Generation Latino Immigrant Youth. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 42, 174-187. DOI: 10.1002/j.2161-1912.2014.00053.x

Rabstejnek, C., V., (2009). Family Systems & Murray Bowen Theory. *Schizophrenia & Family Systems*.

Redlich - Amirav, D., & Higginbottom, G., (2014). New Emerging Technologiew in Qualitative Research. *The Qualitative Report*, 19, 12, 1-14.

Rosenman, S. & Handlesman I., (1990). The Collective Past, Group Psychology and Personal Narrative: Shaping Jewish Identity by Memoirs of the Holocaust. *The American Journal of Psychoanalysis*, 50, 2, 151-170.

Russell, A., (1974). Late Psychosocial Consequences in Concentration Camp Survivors. *American Journal of Orthopsychiatry*, 44, 4, 611-619.

Sack, W., H., Clarke, N. G., & Seeley, J., (1995). Posttraumatic Stress Disorder across Two Generations of Cambodian Refugees. *Journal American Academic child adolescent psychiatry*, 34, 9, 1160-1166.

Sagi-Schwartz A, van IJzendoorn MH, Bakermans-Kranenburg MJ., (2008). Does intergenerational transmission of trauma skip a generation? No meta-analytic evidence for tertiary traumatization with the third generation of Holocaust survivors. *Attachment and Human Development*, 10, 2, 105–121. DOI: 10.1080/14616730802113661.

Sangalang, C., C., & Vang, C., (2017). Intergenerational trauma in refugee families: a systematic review. *Journal of Immigrant Minority Health*, 19, 745-754. DOI: 10.1007/s10903-016-0499-7

Scharf, M., (2007). Long-term effects of trauma: Psychosocial functioning of the second and third generation of Holocaust survivors. *Development and Psychopathology*, 19, 603-622. DOI: 10.1017/S0954579407070290

Scharff, D., E., Losso, R., & Setton, L., (2017). Pichon Riviere's psychoanalytic contributions: Some comparisons with object relations and Modern Developments in Psychoanalysis. *The International Journal of Psychoanalysis*, 98, 129-143. DOI: 10.1111/1745-8315.12496

Solomon, Z., Waysman, M., Levy, G., Mikulincer, M., Benbenishty, R., Florian, V., & Bleich, A., (1992). From front line to home front: a study of secondary traumatization. *Family Process*, 31, 289-302.

- Steel, Z., Slove, D., Phan, T., & Bauman, A., (2002). Long-term effect of psychological trauma on the mental health of Vietnamese refugees resettled in Australia: a population-based study. *The Lancet*, 360, 1056-1062.
- Stevenson Murer, J., (2009). Constructing the enemy-other: Anxiety, trauma and mourning in the narratives of political conflict. *Psychoanalysis, Culture & Society*, 14, 2, 109-130.
- Sullivan, J., R., (2012). Skype: An appropriate Method of data collection for Qualitative Interviews? *Western Michigan University*, 6, 1, 10, 54-60.
- Svob, C., Brown, N., R., Taksic, V., Katulic, K., & Zauhar, V., (2016). Intergenerational transmission of historical memories and social-distance attitudes in post-war second-generation Croatians. *Memory and Cognition*, 44, 846-855. DOI:10.3758/s13421-016-0607-x
- Tedeschi, R., G., & Calhoun, L., G., (2004). Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*, 15, 1, 1-18.
- Terte, I., Becker, J., & Stephens, C., (2009). An Integrated Model for Understanding and Developing Resilience in the Face of Adverse Events. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 3, 1, 20-26. DOI:10.1375/prp.3.1.20
- Van ee, E., Kleber, R., J., & Mooren, T., T., M., (2012). War trauma lingers on: associations between maternal posttraumatic stress disorder, parent-child interaction, and child development. *Infant Mental Health Journal*, 33, 5, 459-468. DOI: 10.1002/imhj.21324

Van Ijzendoorn, M.,H., Bakermans-Kranenburg, M., & Sagi-Schwartz, A., (2003). Are children of Holocaust survivors less well-adapted? A meta-analytic investigation of secondary traumatization. *Journal of Traumatic Stress, 16, 5*, 459-469.

Volkan V .«Large – Group Trauma at the Hand of the “Other”. Transgenerational Transmission and Chosen Traumas», ομιλία στο συνέδριο: *Σύγκρουση και συμφιλίωση στις ομάδες, στα ζεύγη, στις οικογένειες και στην κοινωνία*, EFPP Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας, Αθήνα 24-27 Μαΐου.

Volkan, V., D., (2001).Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large-Group Identity. *Group Analysis, 34, 1*, 79-97.

Walsh, F., (2003). Family Resilience: A Framework for Clinical Practice. *Family Process, 42,1*, 1-17.

Walsh, F., (2007). Traumatic Loss and Major Disasters: Strengthening Family and Community Resilience. *Family Process, 46, 2*, 207-227.

Weine, S., Muzurovic, N., Kulauzovic, Y., Besic, S., Lezic, A., Mujagic, A., Muzurovic, J., Spahovic, D., Fetham, S., Ware, N., Knafl, K., & Pavkovic, I., (2004). Family Consequences of Refugee trauma. *Family Process, 43, 2*, 147-160.

Yebara, J., M., (2015) .Transgenerational and Intergenerational Family Trauma in Colm Toibin’s “The Blackwater Lightship” and “Three Friends”. *Moderna Sprak, 2*, 122-139.

Yehuda, R., Schmeidler, J., Elkin, A., Wilson, S., Siever, L., Binder-Brynes, B., Wainberg, M., & Aferiot, D., (1998). Phenomenology and Psychobiology of the

Intergenerational Response to Trauma. In Y. Danieli (ed), *International Handbook of Multigenerational legacies of trauma* (pp. 639-655). Plenum Press: New York.

Yehuda R, Halligan SL, Grossman R., (2001). Childhood trauma and risk for PTSD: Relationship to intergenerational effects of trauma, parental PTSD, and cortisol excretion. *Development and Psychopathology*. 13, 733–753. DOI: 10.1017/S0954579401003170.

Zerach, G., & Aloni, R., (2015). Secondary traumatization among former prisoners of wars' adult children: the mediating role of parental bonding. *Anxiety, Stress, & Coping*, 28, 2, 162-178. DOI: 10.1080/10615806.2014.923097

Zulueta, F., (2006). The treatment of psychological trauma from the perspective of attachment research. *Journal of family therapy*, 28, 334-351.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΠΟΙΟΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Αρχικό πλαίσιο Κωδικοποίησης ποιοτικών δεδομένων
Προσωπικά στοιχεία Ηλικία

Φύλο

Αδέλφια

Μορφωτικό επίπεδο

Επάγγελμα

Οικογενειακή Κατάσταση

Οικονομικό επίπεδο

1. Αναπαραστάσεις Τραύματος

1.1.Αναπαραστάσεις Οικογένειας

1.1.1. Μνήμες γονέων

1.1.2. Ελπίδα επιστροφής γονέων

1.1.3. Σωματικό τραύμα γονέων

1.2.Αναπαραστάσεις Σχολείου

1.3.Αναπαραστάσεις Κοινωνίας

1.3.1. Στρατιωτική θητεία

1.3.2. Συνεστιάσεις κατεχόμενων χωριών

1.4.Επαφή με κατεχόμενα

2. Μετάδοση Τραυματικής Εμπειρίας

2.1.Αποσιώπηση

2.1.1. Δεσμός γονέων-απογόνων

2.2.Περιορισμένη Πληροφόρηση

2.2.1. Ψυχολογικό τραύμα γονέων

2.2.2. Οικονομικό τραύμα γονέων

2.3.Μετάδοση των προ του Πολέμου Αναμνήσεων

2.4.Λεπτομερής Αναφορά

2.5. Διαφορά Μετάδοσης μεταξύ των γονέων

2.6.Μετάδοση από Τρίτους

3. Διαφορές προ και μετά της αποκάλυψης

3.1.Σχέσεις με Γονείς

- 3.1.1. Προστασία των Γονέων και Αμφιθυμία
- 3.2. Μεταγενέστερες Αποκαλύψεις Πολεμικών Βιωμάτων
- 3.2.1. Αποκατάσταση αλήθειας
- 3.2.2. Σύνδεση προσωπικής ιστορίας

4. Επιρροή

- 4.1. Κοινωνική Άποψη Απογόνου
- 4.1.1. Σχέσεις με Τούρκους
- 4.2. Συναισθήματα απογόνου
- 4.2.1. Αίσθηση κενού-έλλειψη αναμνήσεων
- 4.2.2. Αίσθημα ανήκειν
- 4.2.3. Χρέος μετάδοσης κληρονομιάς
- 4.3. Θέληση Επιστροφής Απογόνου
- 4.4. Ταύτιση με Γονέα
- 4.5. Οικονομική επιρροή

5. Το Τραύμα στο παρόν των απογόνων

- 5.1. Ανάγκη προσωπικής Νοηματοδότησης
- 5.2. Επικοδομητική Επίλυση Τραύματος
- 5.3. Επιλογή Επαγγέλματος Απογόνου
- 5.4. Καλλιτεχνική Έκφραση Απογόνου
- 5.5. Πληροφόρηση
- 5.6. Αγωνιστικότητα Απογόνου
- 5.7. Δημιουργία Κοινής Ταυτότητας

Πίνακας 2 Αρχικό πλαίσιο κωδικοποίησης ποιοτικών δεδομένων

Πίνακας ποιοτικών δεδομένων

Κωδικοί/Υποκωδικοί και Τμήματα Ποιοτικών Δεδομένων

Κωδικοί/Υποκωδικοί	Τμήματα Ποιοτικών Δεδομένων
<p>1. Αναπαραστάσεις Τραύματος</p>	<p>[212-218] Ναι εε σαν κάποιος ξένος ότι ξέρεις.. Θυμάμαι και μια συμμαθήτρια που είχα που ήταν στην ίδια κατάσταση, δηλαδή ήταν ο αδερφός της μητέρας της και να μας κάνει μια παρουσίαση στην τάξη.. Και να διαβάζει μια έκθεση που έγραψε για τον θείο της και να κλαίει και να οδύρεται. Δεν καταλάβαινα γιατί.. Γιατί όλη αυτή η συγκίνηση (γελάει αμήχανα).. Εννοείται ότι είχα επίγνωση του τι συνέβαινε και της αντιστοιχίας, αλλά.. Εγώ εντάξει ίσως..Είναι και προσωπικά βέβαια αυτά, τώρα η άλλη να 'ταν ευσυγκίνητη μπορεί η μητέρα της να της είχε εε μιλήσει περισσότερο γι αυτόν τον άνθρωπο..(Νίκανδρος)</p> <p>[10-13]Εεμμ καταρχήν δεν πίστευα ποτέ ότι θα κάνει αυτό το ντοκιμαντέρ που έχει κάνει, εμάς στο σπίτι ποτέ δεν μιλούσε γι αυτό. Μπορεί να βλέπαμε τηλεόραση ας πούμε και όταν έπαιζε ένα ντοκιμαντέρ για τον πόλεμο του '74, ήταν εε γέμιζαν τα μάτια του και έπινε πάντα αλκοόλ.(Βερόνικα)</p> <p>[499-503] Ναι..λογικό είναι.. Είναι ο μπαμπάς και δεν θέλει να γιορτάσει τα γενέθλια ας πούμε, τα γενέθλια περιμένουμε μια φορά τον χρόνο να κάνουμε το πάρτι να του σβήσουμε τούρτα. Κλείνει το κινητό και χάνεται, την ημέρα των γενεθλίων μην τον ψάξεις ας πούμε. Αλλά πλέον το έχουμε συνηθίσει και ξέρουμε ότι είναι καλά. Με τα χρόνια ξέρουμε ότι κατάλαβες.. δεν ανησυχούμε άμα κλείσει το κινητό και ξέρω γω..(Βερόνικα)(Τα γενέθλιά του είναι την ημέρα της εισβολής)</p> <p>[5-10] (Βήχει) Δύο πράγματα. Το πρώτο που μου έρχεται στο μυαλό είναι, έστω και εάν ακούγεται λίγο κλισέ, είναι η εικόνα του πενταδάκτυλου με τη σημαία γιατί το σπίτι που μεγάλωσα όταν βγεις από την πόρτα αυτό βλέπεις. Και το δεύτερο που μου έρχεται στο μυαλό είναι οι ιστορίες από τον παππού μου και τη γιαγιά μου και τον πατέρα μου. Επομένως, είναι 2 πράγματα.(Σταυρούλα)</p> <p>[6-9] Χμμ.. Εεεε όταν μιλάμε για τον πόλεμο της Κύπρου μου έρχεται στο νου πρόσφυγες, κόσμος να φεύγει από τα σπίτια του και να έρχεται στις ελεύθερες περιοχές επειδή είναι εξαναγκασμένος να κάνει έτσι. Σκέφτομαι στρατιώτες να πολεμάνε, σκέφτομαι θάνατο, αίμα.. Άσχημα πράγματα γενικώς..(Αρης)</p> <p>[16-29] Ναι είναι είναι..Εεε μην ξεχνάς ότι εε έχουμε, προσωπικά, έχουμε μεγαλώσει στην πράσινη γραμμή. Εεε ταααα, τοοο πατρικό μας σπίτι πολύ πολύ λίγο απείχε από τα πρώτα οδοφράγματα, οπότε δεν μπορώ να πω εγώ ή οι συγγενείς μου, ότι έχουν εε την ευχέρεια να ξεχάσουν εε κάποια πράγματα. Αλλιώς βιώνει θεωρώ σήμερα την εισβολή ένας άνθρωπος ο οποίος ζει στη Λεμεσό ή στην Πάφο, που ουτε γεωγραφικά δεν έχει πολύ σχέση με τα δεδομένα τα αποτελέσματα της εισβολής, αλλιώς βιώνει την εισβολή κάποιος που έχει μεγαλώσει στην πράσινη γραμμή. Τα παιχνίδια μας ήταν στην πράσινη γραμμή, εεε κρυψώνες κάναμε στααα εεε παίζαμε κρυφτό με τα πολυβόλια τα στρατιωτικά, εεε στο σχολείο πηγαίναμε ακούγαμε τους Τούρκους στρατιώτες να κάνουν γυμνάσια πίσω από μια παράγκα που μας χώριζε από τα φυλάκια τα τουρκικά, εε έχουμε σχολεία τα οποία έχουν ακόμα την αυλή τους, ως νεκρή ζώνη που για να χρησιμοποιηθεί ως αυλή για αθλοπαιδείες πρέπει να παίρναμε άδεια από τα Ηνωμένα Έθνη, επομένως εε βιώνει, κάποιο μέρος του</p>

	<p>πληθυσμού βιώνει ακόμα τα αποτελέσματα της εισβολής σε καθημερινό και πρακτικό επίπεδο, πέραν του θεωρητικού. (Παύλος)</p> <p>[198-204] Ναι, εεεε (το σκέφτεται), τα βράδια στην εεε, στις δικές μου γειτονιές μπορούσαμε νααααα, και επαναλαμβάνω τώρα, αυτά συνέβαιναν προοο, προ εικοσι-εικοσιπέντε χρόνων. Εεε μπορούσαμε τα βράδια να ακούμε εκρήξεις. Ακούγαμε πυροβολισμούς, ακούγαμε φωνές και εεεε εμείς παιδιά μωρά στο σπίτι με την μάνα μας, καθώς σουρούπωνε το απόγευμα το χειμώνα, «μαμά γιατί»; Εεε και έλεγε η μαμά πάντα «κάνουν γυμνάσια οι Τούρκοι, κάνουν ασκήσεις οι Τούρκοι, κάνουν στρατιωτικές βολές οι Τούρκοι», γιατί είχανε όπως είπαμε, είχανε λόχους παραταγμένους στην πράσινη γραμμή.(Παύλος)</p> <p>[37-40] Οπότε «το χωριό μας ήταν το καλύτερο, το χωριό μας είναι τέλειο, το χωριό μας είχε βουνό, είχε θάλασσα, είχε τα είχε όλα ας πούμε.. Η εκκλησία του χωριού είναι η πιο σημαντική».. Μπλα μπλα μπλα μπλα μπλα όλη την ώρα. Κατάλαβες; Οπότε ναι μεγαλώσαμε σε αυτό το κλίμα.. Και από την τηλεόραση και από σχολείο και από οικογένεια.(Λεωνίδα)</p> <p>[373-375] Σίγουρα σίγουρα, για την ακρίβεια οι ζώντες είναι νομίζω όσο και οι νεκροί, εεεεεμ συνεχιστές ή αποδείξεις ο κάθε ένας από αυτούς, μια ζωντανή απόδειξη, μιας εεε ενός τραγικού γεγονότος θα έλεγα..(Φανή)</p> <p>[101-105] Ε ναι γιατί εμείς ξέρεις λέμε και λόγω της ηλικίας ότι αν τύχει να πολεμήσουνε ενάντια στον Τούρκο και αυτά και εκείνα και.. Εεε το πιο πιθανό από τους 100 που το λέμε αυτό, οι 3-4 να πάνε έτσι χατιρικά αλλά αυτοί που το ζήσανε ναι είναι αποτρεπτικός παράγοντας, ότι να μην σας τύχει γιατί αυτό και αυτό, κατάλαβες εκεί είναι το ψυχοφθόρο εκεί που σου λέει τι είναι πως είναι να ζεις τον πόλεμο. (Γιώργος)</p> <p>[230-234] Και αυτό που σου λέω μου βγάζει πάααρα πολύ ωραία παιδικά χρόνια εκεί γιατί εεε αγαπιόμασταν πολύ, είχαμε πολύ καλές σχέσεις, έχουμε πολύ καλές σχέσεις με τα ξαδέρφια μου ακόμα και με τους θείους.. Δεν δεν ένιωσα ποτέ (Το σκέφτεται λίγο) ότι κλαίνε τώρα για την προσφυγιά, υπήρχε πάντα η θλίψη αλλά όχι η μιζέρια πώς να στο πω..Ναι.(Ξένια)</p>
<p>1.1.Αναπαραστάσεις Οικογένειας</p>	<p>[7-9] Ο πόλεμος στην Κύπρο..Εγώ σκέφτομαι την ιστορία της δικής μου οικογένειας σε σχέση με τον πόλεμο αυτό. Εε και την εισβολή εε επειδή η οικογένειά μου είχε δύο αγνοούμενους (Νίκανδρος)</p> <p>[414-415] Όχι όχι όχι γιατί δεν.. καταλάβαινα ας πούμε ότι φοβάται κάτι, δεν ήξερα τι ακριβώς αλλά έβλεπα ότι είναι κάτι σαν φόβος τέλος πάντων.(Βερόνικα)</p> <p>[118-123] Ναι..Είναι είναι τόσο συνυφασμένα και με τη και με τη καθημερινή ζωή γιατί όλοι έχουν πρόσφυγες στην οικογένεια ,και ειδικά άμα έχεις άμα άμα βλέπεις παππούδες και γιαγιάδες είναι εεε είναι η ζωή τους, δηλαδή έστω κι αν ήρθαν από εδώ είναι κάτι πολύ ζωντανό γι αυτούς και πολύ πρόσφατο παρά το ότι έχει ας πούμε, εεε πόσα σχεδόν 50 χρόνια τώρα; (το σκέφτεται) Εε και εε και και είναι πολύ συνυφασμένο με τον τρόπο που, με την παιδεία τέλος πάντων με την εκπαίδευση στα σχολεία, κατι που που υπάρχει συνέχεια.(Σταυρούλα)</p> <p>[127-128] Εεε και οι πιο παλιοί και αυτοί πουου ήταν μικροί. Η μαμά μου για παράδειγμα, γράφει κάθε φορά ένα ποίημα.Με εεεε αναμνήσεις από το χωριό.. (Άρης αναφέρεται τι γράφει η μητέρα του για τις συνεστιάσεις)</p> <p>[125-132] Εγώ νομίζω ότι δεν μπορούμε να τη περιγράψουμε σωστά. Ειδικά τα παιδιά τους. Εεε εντάξει εμείς εεε μεγαλώσαμε, πέρασαν τα χρόνια, εε μέχρι να</p>

γεννηθούμε είχαν ήδη περάσει χρόνια, εεεε πάνταααα εε φιλοσοφούσαν την κατάσταση, έλεγαν δόξα τω Θεό ας πούμε που δεν είχαμε δικούς μας νεκρούς, που δεν είχαμε δικούς μας αγνοούμενους..Κάθε οικογένεια νομίζω έσπευδε να ζήσει το..να φιλοσοφήσει, να ζυγίσει τα δεδομένα για να μπορέσει να προχωρήσει, αλλά και να, εε να πάρει κουράγιο από το όοοοι τα πράγματα θα μπορούσαν να ήταν χειρότερα ας πούμε, γιατί άκουγαν τους συμπολίτες τους που ήταν χειρότερα και να πουν ότι εντάξει παίρνω κουράγιο, προχωρώ.
(Παύλος)

[224-228] Εεε ένιωθα την αδικία, ένιωθααα την την κατάφορη παραβίαση των δικαιωμάτων, ήθελα να πάω να δω το σπίτι της μαμάς, να δω το σπίτι του παππού, ανεβαίναμε επάνω στην οροφή του σπιτιού, που ήταν αρκετά ψηλό γιατί μας είχε πει ο παππούς ότι πίσω από εκείνα τα κυπαρίσσια, είναι ο δρόμος που μας πήγαινε στο χωριό, κοντά ήταν το σπίτι, ανεβαίναμε να δούμε τα κυπαρίσσια, να δούμε αν φαίνεται κάτι.(Παύλος)

[601-606] Ε και θέλω να σου πω ένα άλλο πράγμα ας πούμε που κάνανε. Όταν ήμασταν μικροί ήμασταν πρόσκοποι ας πούμε, μας πήραν στο προσκοπείο.. Μας πήραν όμως γιατί αποφάσισαν να ξαναβιώσουν το προσκοπείο της Κερύνειας που είχε κλείσει ας πούμε λόγω του πολέμου και θέλανε παιδιά που να είναι από την Κερύνεια.. Οπότε οκ για να αναβιώσουμε το προσκοπείο παιδιά θα πηγαίνετε στο προσκοπείο από εδώ και πέρα.. Οπότε πηγαίναμε στο προσκοπείο της Κερύνειας που ήταν όλοι επίσης η πλειοψηφία πρόσφυγες κατάλαβες; Και ήταν το προσφυγικό προσκοπείο ξέρω γω.. (γελάει)(Λεωνίδας)

[614-617] Ναι και λόγω οικογένειας πιστεύω κυρίως.. Δηλαδή ας πούμε δεν αποφάσισε η μαμά μου να πάω εγώ στο προσκοπείο και ύστερα και η θεία μου και ο άλλος, κάτσανε όλες μαζί και αποφασίσανε ότι πρέπει να πάμε προσκοπείο. Όχι δεν είπε η μάνα μου θα πάτε εσείς και είπε στους ξαδέρφους μου παιδιά καλά είναι ελάτε, αποφασίσανε ότι θα πάτε εκεί..
(Γελάει)(Λεωνίδας)

[146-150] Και εννοείται σε τραπέζια.. Τις Κυριακές στην γιαγιά μου, έκαναν κουβέντα να θυμηθούν πως περνούσαν στο χωριό, γιορτές ειδικά, Πάσχα, Χριστούγεννα και ιδιαίτερα το Πάσχα ήταν και είναι από τις μεγάλες γιορτές και τα έθιμα του χωριού είναι πολύ διαφορετικά από της πόλης.. οπότε θεωρώ ότι ειδικά στις γιορτές ήταν πολύ πιο έντονες οι δικές τους οι μνήμες που μεταφέρανε και σε εμάς.(Αρτεμης)

[107-112] Ναι ακριβώς.. Αυτό. Εντάξει δεν θα μου έλεγε δεν θα πας δεν θα σε αφήσω να πας, απλά μου λέει μακάρι να μην τύχει. Αν τύχει δεν είναι από αυτούς που θα πει δεν θα πας, νομίζω μπορεί να το θεωρεί και καθήκον το να πολεμήσεις για την πατρίδα για την οικογένειά σου δεν ξέρω.. Δεν το έχουμε συζητήσει αυτό αυτό το σημείο, το μόνο που ξέρω είναι το μακάρι να μην φτάσουμε μέχρι εκεί, σε αυτό το σημείο αυτό θυμάμαι τώρα, δεν έχω εικόνα το δεν θα πας δεν θα σ αφήσω και αυτά.(Γιώργος)

[239-244] Ναι. Ο μπαμπάς επισκέπτεται συχνά (με έμφαση) το χωριό του, επί εβδομαδιαίας βάσης θα έλεγα, γιατί στο χωριό του είχε Τουρκοκύπριους και αυτοί έχουν μεγαλώσει μαζί σαν μια οικογένεια, σαν ξέρεις με τις διαφωνίες τους, τις διαφορές τους, τους έχει ζήσει γι αυτό, αυτό που νιώθει είναι ότι πρέπει να δει τους συγχωριανούς του.. Δηλαδή, ο καφενές που υπήρχε στο χωριό και το είχε ο τουρκοκύπριος, ανήκει σε αυτόν τον τουρκοκύπριο που πήγαιναν και πάει και βλέπει το σπίτι του ξέρεις και πάει συχνά..(Γιώργος)

[91-98] Και το είχαμε συζήτηση για να καταλάβεις την Καθαρά Δευτέρα, όταν

	<p>υπάρχει μάζωξη είτε είναι με την οικογένεια που δεν είναι πρόσφυγες είτε είναι με την οικογένεια που είναι πρόσφυγες, υπάρχει συχνά αυτή η συζήτηση του πόσο μεγάλη προδοσία ήταν γιατί εεεμ πως το λένε, <i>(παίρνει βαθιά αναπνοή)</i> τα υποβρύχια, υπήρχαν 2 υποβρύχια ελληνικά, υπήρχανε και φρεγάτα νομίζω ερχόταν και ο Ωράκλας, δηλαδή και οι στρατιώτες επάνω στα βουνά του Πενταδακτύλου, δεν είχαν πάρει τις σωστές διαταγές, καθόντουσαν και περίμεναν, οπότε δεν θα κατέβαινε πόδι Τούρκου εάν όλοι αυτοί ήταν συντονισμένοι.. Αυτό. Τέτοιες ιστορίες από τον πόλεμο.(Ξένια)</p> <p>[225-234] Ναι πάντα στις μαζώσεις γιατί κάθε Κυριακή, σχεδόν κάθε Κυριακή πηγαίναμε στο Μαρί, το Μαρί ήταν τούρκικο χωριό και μετά πήγαν πρόσφυγες και το κατοίκησαν αφότου έφυγαν οι Τούρκοι. Οπότε η γιαγιά εκεί βρήκε σπίτι <i>(μικρή σιωπή)</i>, και εεε είναι στο κέντρο της Κύπρου, λίγο πριν εε την Λεμεσό, οπότε όλοι μας <i>(με έμφαση)</i> 7 αδέρφια ο πατέρας μου μαζί με τα παιδιά του μαζευόμασταν εκεί κάθε Κυριακή. Και αυτό που σου λέω μου βγάζει πάααρα πολύ ωραία παιδικά χρόνια εκεί γιατί εεε αγαπιόμασταν πολύ, είχαμε πολύ καλές σχέσεις, έχουμε πολύ καλές σχέσεις με τα ξαδέρφια μου ακόμα και με τους θείους.. Δεν δεν ένιωσα ποτέ <i>(Το σκέφτεται λίγο)</i> ότι κλαίνε τώρα για την προσφυγιά, υπήρχε πάντα η θλίψη αλλά όχι η μιζέρια πώς να στο πω..Ναι.(Ξένια)</p> <p>[101-104] Ναι ναι και το ακούς από όλους μια τέτοια ιστορία που να νιώθουν ότι δεν έκαναν ακριβώς αυτό που έπρεπε γιατί δεν μπορούσαν <i>(με έμφαση)</i>. Δεν είχαν τις σωστές διαταγές από τους πάνω, δηλαδή οι πάνω ήταν μισημένοι κάνανε προδοσία μεγάλη <i>(με θυμό)</i>. Αυτό, αυτό ακούω συνεχώς.(Ξένια)</p>
<p>1.1.1. Μνήμες Γονέων</p>	<p>[49-51] Γείτονες, φίλοι και έχω να σου πω ότι ακόμα και σήμερα πηγαίνουν και τους βλέπουν ή έρχονται οι Τουρκοκύπριοι φίλοι εε για τραπέζι, ας πούμε στην Λευκωσία, εε κατάλαβα ότι τότε είχανε πολύ καλές σχέσεις με κάποιους και προφανώς με κάποιους άλλους.. Δεν είχανε(Νίκανδρος)</p> <p>[171-177] Εεεε θυμάμαι τον πατέρα μου ας πούμε που πολλές φορές, επειδή είχε ξυλουργείο ο πατέρας μου και δίπλα είχε ξυλουργείο ένας Τούρκος και θυμάμαι πολλές φορές όταν συνέβαινε κάτι, που εμείς δεν μπορώ να στο ερμηνεύσω τώρα επειδή δεν καταλάβαινα τι συνέβαινε, καταλάβαινα ότι είχε σχέση με τα ελληνοτουρκικά αλλά δεν θυμάμαι κάποιο συγκεκριμένο..όταν ερχόταν ο Αλμπέρτο ο Τούρκος και έλεγε κάτι στο πατέρα μου και θυμάμαι μετά τον πατέρα μου που ήταν μες τα νεύρα που πέταγε ξύλα, πέταγε ροκανίδια..(Μυρτώ)</p> <p>[20-24] Αποψη και για τον πόλεμο και όλα τα χρόνια που προηγήθηκαν του πολέμου. Για παράδειγμα η μητέρα μου έζησε εε ή η γιαγιά μου, επειδή είχε να διηγηθεί ιστορίες της που ζούσαν με τουρκοκύπριους ειρηνικά..δεν είχαν αρνητικά. Δεν ήταν αρνητικά ζούσαν ειρηνικά χρόνια πριν συνύπαρξης.(Μελίνα)</p>
<p>1.1.2. Ελπίδα Γονέων</p> <p>Επιστροφής</p>	<p>[163-164] Πάντως τότε δεν εε.. Δεν πήγαινε στο κακό το μυαλό της, απαραίτητα, είχε αυτή την ελπίδα..(Νίκανδρος)</p> <p>[132-134] Εεεε νομίζω ότι εεε έζησαν και ζουν να πω <i>(το σκέφτεται)</i> με την ελπίδα ότι θα επερχόταν μια απόδοση δικαιοσύνης για την κατάσταση, εεεεμ αυτό ίσως έδινε ελπίδα..(Παύλος)</p> <p>[65-66] Ναι ακριβώς.. Σίγουρα.. Και η ελπίδα και η ευχή για επιστροφή η οποία παραμένει άσβεστη..(Φανή)</p> <p>[225-230] Ναι.. <i>(το σκέφτεται)</i> Νομίζω πως αυτό που έχω ως αναφορά στο μυαλό μέσα από τα λόγια τους, είναι πρώτα απ όλα το συναίσθημα της</p>

	<p>σύγχυσης, το ότι υπήρχε σύγχυση για το τι θα κάνουν, τι τους περίμενε ή για το πώς έπρεπε να αντιδράσουν, ήταν εντελώς απροετοίμαστοι.. Το ένα είναι αυτό.. Και το δεύτερο είναι ότι κανείς δεν ήξερε αν θα επιστρέψουν, αλλά κανείς δεν τολμούσε να πιστέψει ότι υπήρχε περίπτωση να μην ξανα-επιστρέψουν, ήταν κάτι ασύλληπτο.. Κάτι μη αποδεκτό κάτι τέτοιο..(Φανή)</p> <p>[237-239] Ναι υπάρχει, υπήρχε, υπάρχει, υπήρχε, υπήρχε ο πόθος, το ναι θα γυρίσουμε πίσω, αυτό που ζούμε τώρα είναι προσωρινό, ο πόθος πόθος αλλά... μμμ (μικρή σιωπή)μπορώ να σου πω ούτε θυμός έβγαине, θυμός περισσότερο βγαίνει από την άλλη οικογένεια.. Για τα πολιτικά..(Ξένια)</p>
<p>1.1.3. Σωματικό Τραύμα Γονέων</p>	<p>[59-63] Οπότε όταν σκέφτομαι γενικά τι είχε περάσει, μετά εγχείρηση στην εγχείρηση για να φτιάξει το πρόσωπό του, του είχαν πάρει κομμάτια από εδώ, κάτω από τα πλευρά (το δείχνει στο σώμα της), από τους πνεύμονες δίπλα του είχαν πάρει κομμάτια για να τα βάλουν στο πρόσωπό του, αφού έλειπε το κομμάτι.. Γενικά έχει περάσει πολλά με νοσοκομείο γι αυτό εεεμ είμαι 30 χρονών και δεν τον έχω δει να πάει ποτέ σε γιατρό..(Βερόνικα)</p> <p>[215-221] Εεεε μου άρεσε να τα αγγίζω είναι σαν δεν ξέρω.. Είναι σαν μικρά σημαδάκια όπως τις μπαλίτσες ας πούμε και έκανα πάντα, γιατί έκανα και μετρούσα ας πούμε.. Μου λέει «έχω αρκετά» μου λέει «έχω αρκετά από αυτά» και έκανα εγώ αυτά τα.. «τι είναι μπαμπά;», όταν ήμουν μικρή, εεε είναι σφαίρες μου έλεγε. Του έλεγα μπαμπά έχεις σφαίρες μέσα στο κορμί; όχι μου έλεγε δεν είναι μέσα στο κορμί, έχουν βγει μου έλεγε αλλά είναι σημάδια από σφαίρες.. Εγώ μεγαλώνοντας είχα καταλάβει, όταν ήμουν μικρή να καταλάβω τι να καταλάβω; Πόση σημασία να δώσεις;(Βερόνικα)</p> <p>[273-285] Τα καλοκαίρια που φορούσε σορτς επειδή τα τα πόδια του, επειδή το σημάδι στο πόδι του εε σκέψου ότι δύο συγκεκριμένες, δύο σφαίρες εκρηκτικές, μπήκαν από δύο διαφορετικά σημεία στο ίδιο πόδι και βγήκαν από το ίδιο, μιλάμε για ένα τραύμα διαμπερές που μπορούσες να δεις την απέναντι πλευρά, καταλαβαίνεις ότι αυτή η επούλωση, δεν είναι και τότε δεν υπήρχαν και οι πλαστικές Ναι..και το καλοκαίρι όταν φορούσε σορτς πηγαίναμε και του λέγαμε «εδώ είναι το σημάδι σου»; το πιάναμε, προσπαθούσαμε να το βρούμε, ξέρεις επειδή άντρας τρίχες στα πόδια, προσπαθούσαμε να το βρούμε μικρούλια και πάντα μας το έδειχνε, και του λέγαμε πάντα να μας πει την ιστορία πως μπήκε και πως βγήκε η σφαίρα, τώρα χαζομάρα κάναμε εμείς αλλά (Γελάει)..εεε ήταν μια παιδική κίνηση που θεωρούσαμε ότι είναι κάτι πολύ σημαντικό το ότι έχει φάει σφαίρα και έχει επιβιώσει..(Μυρτώ)</p>
<p>1.2.Αναπαραστάσεις Σχολείου</p>	<p>[279-280& 287-289] Ναι αλλά μην φανταστείς.. Αυτά που ακούνε και σήμερα νομίζω.. Είχαμε αυτά τα τετράδια τα κλασσικά τα «Δεν Ξεχνώ» Βεβαίως..στο Δημοτικό και ακόμη και σήμερα δίνουν τετράδια που είναι, εεεεεε στο οοο εξώφυλλο και στο οπισθόφυλλο, ένα τοπίο από τα κατεχόμενα και από κάτω «Δεν Ξεχνώ»..Αυτή η έκφραση.. που δεν μας λέει τίποτα (γελάει κάπως πικραμένα) (Νίκανδρος)</p> <p>[563-569] Όχι όχι πέρα από αυτά που κάναμε στο σχολείο, ξέρεις πάντα είχαμε εργασίες, γράφαμε για διάφορα χωριάαα, μελετούσαμε είναι δηλαδή, εεε και αρχαιολογικά δηλαδή ξέρω για τη Σαλαμίνα γιατί είναι η δουλειά μου..Εεεε αυτά αλλά, ναι νταξ, μαθαίνουμε στο σχολείο ρε πάντα.. στηγη στα σχολεία της Κύπρου τα δημόσια είναι..άμα μαθαίνεις ιστορία δεν μαθαίνεις μόνο για τοο για το κομμάτι που δεν είναι κατεχόμενο μαθαίνεις για ολόκληρη την Κύπρο..και ακριβώς επειδή η μισή είναι κατεχόμενη δίνεται και έμφαση στα αυτά που δεν έχουμε πρόσβαση..(Σταυρούλα)</p>

	<p>[409-412] Ναι ναι ακριβώς.. Κατά τα άλλα σε καμία περίπτωση δεν ένιωσα ποτέ ντροπή, ή δεν ένιωσα ποτέ μειονεκτικά, στον κατάλογο του σχολείου πάντα είχα ένα Ε δίπλα στο όνομά μου, ως εκτοπισμένη.. Εεε αλλά για εμένα αυτό ήταν, ε ήμουν πραγματικά περήφανη ανέκαθεν.. Στην ερώτηση από πού είμαι δηλώνω πρόσφυγας.(Φανή)</p> <p>[6-8] Να σου πω τι μου έρχεται στο μυαλό..Μου έρχεται πολύ μουρμούρα, πολύ στο σχολείο γιορτές ξέρω γω, πόλεμος το ένα το άλλο, τα τετράδια δεν ξεχνώ, που είχαμε όταν είχαμε μικροί, αυτό το θυμάμαι ξεκάθαρα με τις φωτογραφίες..εεε αυτό..Αυτό αυτό γενικά..(Λεωνίδα)</p> <p>[143-146] Ήταν κυρίως λόγω του σχολείου, εε γιατί εντάξει μαθαίνεις εε στο σχολείο κυρίως για τον πόλεμο. Όταν είσαι 6 χρονών δεν θα έρθει η μαμά σου, ο μπαμπάς σου για τον πόλεμο γιατί είναι λίγο περίεργη ηλικία και ο τρόπος που θα σου το πει.. Θεωρώ από το σχολείο και εσύ μετά πας στο σπίτι και ρωτάς μετά.. Ε και μαθαίνεις.(Αρτεμης)</p> <p>[416-419] Από μωρά τα είχαμε στα τετράδια του δημοτικού εμείς μ αυτό μεγαλώσαμε τώρα δεν ξέρω το αλλάξανε αν δεν κάνω λάθος, όχι ακόμα; Εντάξει.. Απλά με αυτό το είναι εικόνες του χωριού, μνημείων στα τετράδια του δημοτικού γράφει «Δεν Ξεχνώ» και αγωνίζομαι μεγάλωσα με αυτή την εικόνα με αυτή την ανάμνηση. (Παίρνει βαθιά αναπνοή)(Γιώργος)</p> <p>[162-167] Σε κάθε μάζωξη του χωριού, των προσφύγων, έπρεπε εγώ να διαβάσω ένα ποίημα, δηλαδή, αυτά έβγαιναν λίγο σαν συνήθειες εεε και και μέσα από τις γιορτές στα σχολεία το έχω βιώσει έντονα γιατί πάντα ήμουν εε (Γελάει) ήμουν πρώτη μούρη να στο πω (γελάει) στις γιορτές, με έβαζαν οι δάσκαλοι να λέω ποιήματα, να μπλα μπλα μπλα μπλα. Αυτά. Ναι το έχω βιώσει και έτσι, μέσα από το σχολείο περισσότερο και σαν εγγονή, όχι από τον πατέρα.(Ξένια)</p>
<p>1.3.Αναπαράστασεις κοινωνίας</p>	<p>[9-11] Το ένα είναι μια οπτική εικόνα πολύ έντονη γιατί πραγματικά μεγάλωσα βλέποντας εε την οροσειρά του Πενταδακτύλου σαν ένα όριο βασικά, σαν ένα σύνορο με μια σημαία επάνω, η οποία δυστυχώς φωτίζεται τη νύχτα..(Σταυρούλα)</p> <p>[186-191] Γιατί μεγάλωσα, δηλαδή, τώρα που έχουνε έχουν λιγοστέψει αυτά τα οι εθνικές επέτειοι και πλέον δεν ξέρω πόσοι πάνε, αλλά αλλά εγώ επειδή ήμουνα γεννήθηκα ας πούμε το '83, δεν είχαν περάσει ούτε δέκα χρόνια από την την εισβολή, ήταν πολύ έντονα αυτή..Στα συλλαλητήρια, οι πορείες, οι διαμαρτυρίες, εε τα τραγούδια, τα ποιήματα όλα ήταν πάρα πάρα πολύ έντονα..(Σταυρούλα)</p> <p>[475-480] Ναι όλα τα χωριά έχουν δημάρχους. Και υπάρχουν, η Αγκαστίνα μπορεί να μην έχει ας πούμε κτήριο, αλλά τα πιο μεγάλα χωριά, όπως για παράδειγμα ξέρω για τη Λαπήθο γιατί έχω μιλήσει με τον δήμαρχο της Λαπήθου για την έρευνά μου, υπάρχει στη Λευκωσία ένα κτήριο, το οποίο λέγεται «Δημαρχείο Λαπήθου» και όταν μεις μέσα, έχουν φωτογραφία του παλιού δημαρχείου, στα κατεχόμενα, με το πώς ήταν ξέρεις διαμορφωμένο εκεί. Αλλά ο δήμαρχος δημοτικά μέλη, τα πάντα τα πάντα.(Σταυρούλα)</p> <p>[42-54] Ναι ναι ναι. Μααα αμα δεν κάνω λάθος είναι περίπου 108 χλμ το μήκος της πράσινης γραμμής, και το πλάτος της πράσινης γραμμής κυμαίνεται από 3 χλμ έως 100 μέτρα. Εεεε εγώ μπορώ να σου πω ότι, εεεε έχουμε περιοχές τώρα όπως η περιοχή που μεγάλωσα εγώ, που το φυλάκιο των δικών μας στρατιωτών απέχει μόνο 60 μέτρα από των Τούρκων στρατιωτών, επειδή οι Τούρκοι στρατιώτες εε ασκούν έτσι πολλή ψυχολογική πίεση και βία στους</p>

	<p>δικούς μας στρατιώτες, είναι βάζουν διπλοσκοπίες είναι πάνοπλοι, εε πετάνε πέτρες, οι δικοί μας στρατιώτες είναι μόνοι τους, είναι πολύ πιο άπειροι, με εε φοβερά περιοριστικά μέτρα στο να μπορέσουν να ανταποκριθούν, έε σου λεω..Ειδικά η δική μου περίπτωση με την οποία μιλάς (γελάει) εεεμ ξέρω πάρα πολλά περιστατικά πολλαπλών προκλήσεων, από τους Τούρκους, απλώς έτσι για να δημιουργούν εεε καθεστώτα τρομοκρατίας πολλές φορές έκαναν ακόμα και εεε επιχειρήσεις, μυστικά και ήσυχα ολονύκτιες μέσα σε κατοικημένες περιοχές πουου πλησίαζαν στη νεκρή ζώνη. Εεεε..Άρα ναι είναι μια πληγή.. (Γελάει πικραμένα)(Παύλος)</p> <p>[63-70] Αφού συζητήσαμε πάμπολλες φορές, εμείς σαν παιδιά και επαναλαμβάνω ζώντας πάνω στην πράσινη γραμμή, είχαμε πάντα πολύ πολύ πολύ έντονα, βλέπαμε ζούσαμε, είχαμε απορίες, ρωτούσαμε, συζητούσαμε, βιώναμε τις αντικατοχικές πορείες, εε διαδηλώσεις μαθητικές, εεε διαδηλώσεις άλλες που εσείς μπορεί να βλέπατε στην Ελλάδα σε ντοκιμαντέρ και τα λοιπά με πετροπολέμους, ανάμεσα σε μαθητές, αυτά γινόντουσαν μέσα στις γειτονιές μας ας πούμε, άρα μεγαλώνοντας, εεε και σου μιλάω προ εικοσαετίας, ας πούμε, εε τα βλέπαμε σαν παιδιά και τα ρωτούσαμε..(Παύλος)</p> <p>[409-411] Ναι ναι ναι μεγαλώνεις έτσι, μεγαλώνεις έτσι, αυτός είναι μαύρος, αυτός είναι κίτρινος, αυτός είναι μετανάστης, μας παίρνουν τα επιδόματα και τα ακούς από ανθρώπους που έχουν σπίτια και Mercedes και λες ρε φίλε οκ..(Λεωνίδα)</p>
<p>1.3.1. Στρατιωτική Θητεία</p>	<p>[257-261] (Σιωπή) Εεεε καταρχάς η μονάδα που υπηρετούσα ήταν σε ένααααα τουρκό, ήταν σε ένα κατεχόμενο χωριό τώρα, οπότεεεεε αυτό και ότι πολέμησε κιάλας η μονάδα μου ήταν ενεργή στον πόλεμο τότε καιιιι ε μας δείζανε και έναν ντοκιμαντέρ για την ιστορία της μονάδας μου, εε αυτό εε μου προκάλεσε αρκετό ενδιαφέρον, ότι υπηρετούσα σε μια σημαντική μονάδα της Κυπριακής φρουράς. Ότι ήταν ενεργή τότε στον πόλεμο.(Άρης)</p> <p>[404-408] Εεε ο στρατός γι αυτό το κομμάτι, πιστεύω μου έδωσε κάποια παραδείγματα γιατί κάναμε βολή, είδαμε πως είναι να χρησιμοποιείς ένα όπλο, έχουμε κάνει ασκήσεις, κατασκηνώσεις έξω από το στρατόπεδο και έχουμε κάνει και σχολείο μαχητών που εκεί μας δίδαξαν πώς να μαχόμαστε, οπότε έζησα και την ζωή του πολέμου, απλά δεν είδα θάνατο, δεν είδα τα κακά πράγματα του πολέμου.(Άρης)</p> <p>[361-369] Μετά από την μαθητική ορμή και το αγωνιστικό φρόνημα, θα πάρει άλλη σάρκα, θα μετατραπεί σε μια πιο σοβαρή συναίσθηση της ευθύνης όταν θα καταταγείς στον στρατό, γιατί εμείς έχουμε την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία για δύο χρόνια, εεεε θα πας στον στρατό ως αποτέλεσμα της εισβολής, θαα βιώσεις καταστάσεις, πρέπει να εκπαιδευτείς, πρέπει να μάθεις, πρέπει να υπααχθείς στις στρατιωτικές μονάδες εάν γίνει κάτι..Άρα από τα δεκαοκτώ μέχρι τα είκοσι, ζεις και την απόλυτη καθημερινή εεεμ πολεμική προετοιμασία, γιατί είσαι στον στρατό, είσαι στις ασκήσεις, κάνεις ασκήσεις εν καιρώ ειρήνης και μαθαίνεις συνέχεια ότι πρέπει να χύσεις όσο πιο πολύ ιδρώτα μπορείς τώρα που έχει ειρήνη για να χύσεις όσο λιγότερο αίμα στον πόλεμο.(Παύλος)</p> <p>[393-399] Μπορούσες να καταλάβεις γιατί υπηρετείς. Εεεε μπορούσες να δικαιολογήσεις το γιατί πρέπει να αφιερώσεις δύο χρόνια από τη ζωή σου, 24 ώρες το εικοσιτετράωρο, να κάνεις κάτι το οποίο μπορεί να ένιωθες πολλές φορές μέσα στην ημέρα, ότι ήταν μάταιο. Μπορούσες να βρεις μια ναι μια ουσία στο τι έκανες και γιατί το έκανες και εμένα μου προέκυψε υπερηφάνεια ας πούμε γιατί ένιωθες ότι εντάζει πως τόσοι άνθρωποι σκοτώθηκαν ας πούμε,</p>

	<p>προσπαθώντας να υπερασπιστούν τους συνανθρώπους τους, προσπαθώντας να διασφαλίσουν την ασφάλεια των υπολοίπων, εεε ναι...(Παύλος)</p> <p>[291-301] Ναι κοίταξε, όταν πήγα εγώ στρατό ήταν πριν ανοίξουν τα σύνορα για να μπορούν να διακινούνται οι άνθρωποι, οπότε η άλλη πλευρά ήταν σαν ένα πέπλο μυστηρίου το τι γινόταν εκεί, ένα σιδηρούν παραπέτασμα (γελάει) Και όταν πήγα μάλιστα πήγα στα φυλάκια που ήταν στην Λευκωσία, εε όπου είσαι στην μια πλευρά εσύ σκοπός και στην άλλη είναι οι Τούρκοι ας πούμε.. Οπότε αυτό ήταν και λίγο τρομακτικό στην αρχή όταν έβγαζες σκοπιά, ήταν και πάρα πολύ περίεργο ας πούμε ξαφνικά περιμένεις να δεις κάτι τέρατα και ξέρω γω που κρατάνε από 10 όπλα ο καθένας ας πούμε (Γελάει) και είναι κανονικοί άνθρωποι που βαριούνται μαζί σου, εννοώ.. Οπότε ναι εε νιώθεις και μια ευθύνη όταν είσαι εκεί, απομυθοποιείται κιόλας όλο αυτό.. Δηλαδή, η βαρεμάρα της σκοπιάς ήταν, με σύνδεε περισσότερο με τον τουρκοκύπριο απέναντι που έκανε σκοπιά απ ότι με τον Κύπριο ας πούμε..(Λεωνίδας)</p> <p>[555-561] Ναι ακριβώς αυτοί που είναι τώρα, όχι η φιλοσοφία, στον στρατό όταν ήμουν εγώ και όντας πιτσιρίκι δεν μπορούσα να συμβιβαστώ δεν μ άρεσε, ήμουν πάντα αντισυμβατικός. Τώρα μπορώ να σου πω σαν έφεδρος και σε πιο ώριμη ηλικία μπορώ να σου πω τώρα θεωρώ καθήκον μου να πηγαίνω παρά τότε που ήμουν 18 χρονών ας πούμε. Τότε τσακωνόμουν με όλους δεν μου άρεσε αυτός ο διοικητής, είχα πάει για 2 χρόνια τελικά κάθισα 2μιση χρόνια γιατί είχα και μισό χρόνο φυλακή δεν εε άκουγα τίποτα. Ενώ τώρα είμαι πιο ώριμος στο να πάω και να ακολουθήσω στον στρατό γιατί τώρα αποδέχομαι κάποια πράγματα καλύτερα.(Γιώργος)</p> <p>[565-575] Ίσως την σημαντικότητα του να πάει κάποιος στρατιώτης. Εεε και τώρα που ακούω και πάνε οι νεαροί και είναι σύνδεσμος γονέων στρατιωτών και όλα αυτά για εμένα τα ηλίθια που κάνουν τα μαμμόθρεφτα και αυτά το θεωρώ αστείο γιατί εντάξει είσαι σε μια πατρίδα που είναι μοιρασμένη στα δύο και χρειάζεται θέλεις δεν θέλεις στρατό για να μπορείς να προστατεύσεις τον εαυτό σου, εντάξει είμαι λίγο ενάντια στο πως το σκέφτονται αν και εγώ τότε το ίδιο θα σκεφτόμουν, αλλά το μόνο σίγουρο δεν θα έπαιρνα ποτέ απαλλαγή θα πήγαινα να κάνω το καθήκον μου στην πατρίδα, βέβαια το έκανα με τον δικό μου τρόπο, αλλά αυτό όταν ωριμάσεις και δεις γιατί κάνεις τον στρατό ίσως επειδή έχει αλλάξει και η νοοτροπία των αξιωματικών γιατί τότε τον καιρό μας ήταν και λίγο βοσκοί αμόρφωτοι δεν ήταν της σχολής, τώρα το πράγμα, τα νέα με τα νέα μυαλά ίσως να συνδέεσαι καλύτερα αυτό να βοηθάει την κατάσταση, αυτό να βλέπω εγώ διαφορετικά..(Γιώργος)</p> <p>[593-595] Ναι ναι ναι πάντοτε εντάξει έχεις απέναντι σου τον μεγαλύτερο σου εχθρό πρέπει να είσαι έτοιμος ας πούμε εντάξει πώς να το κάνουμε, μπορεί αύριο να του δώσει να κάνει επίθεση, δεν είναι τόσο εύκολο όσο το λέμε αλλά πρέπει να είσαι έτοιμος..(Γιώργος)</p>
<p>1.3.2. Συνεστιάσεις Κατεχόμενων Χωριών</p>	<p>[97-106] Εεε όταν ήμουνα πιο μικρή, το θυμάμαι πολύ έντονα, κάθε στη γιορτή, τουλάχιστον μια φορά το χρόνο, τα παιδιά οργανώνανε συνεστιάσεις..Και και πήγαινα και πηγαίναμε, μας έπαιρναν και εμάς μαζί, δηλαδή τώρα τώρα δεν ξέρω είναι πιο αραιές οι συνεστιάσεις, έχουμε εμείς μεγαλώσει και δεν πάμε γιατί ξέρεις δεν θα, κάπου χάνεται αυτή η συνέχεια.. Εεεε που είναι αναμενόμενη κατά κάποιο τρόπο, δηλαδή, όταν ήμασταν μικροί, μια φορά τον χρόνο τουλάχιστον ήταν η συνεστίαση της Αγκαστίνας και πηγαίναμε όλοι..Όλη η οικογένεια και όλοι οι χωριανοί μαζεύονταν και έπαιρναν τα παιδιά τους. Ναι έτσι η εικόνα, δηλαδή, παρόλο που δεν είχα δει</p>

	<p>ποτέ την Αγκαστίνα δεν δεν δεν είναι ότι το ένιωθα σαν κάτι ξένο δηλαδή, ήταν το χωριό του μπαμπά μου. Εεε και ήτανε πάντα πάντα μιλούσαμε, δηλαδή πάντα πάντα μιλούσαμε.(Σταυρούλα)</p> <p>[86-89] Εεεε έχουμε κάθε χρόνο, μαζευόμαστε όλοι οι χωριανοί, κάνουμε κάποιες εκδηλώσεις που γίνονταν τότε στο χωριό, για παράδειγμα, ο χορός της Χρυσομηλιάς... ή το Πάσχα την Πρωτοχρονιά, κάνουμε γενικά συνεστιάσεις και βρισκόμαστε όλοι οι χωριανοί, λέμε τις ιστορίες μας, εγώ τυχαίνει να τραγουδάω, τους λέω και τραγούδια (<i>χαμογελάει</i>)(Αρης)</p> <p>[122-125] Εεε στις εκδηλώσεις εεε τουλάχιστον στις τελευταίες εκδηλώσεις που κάνουμε εε έχουμε αρχίσει ναααα βρίσκουμε αρκετούς που γράφουν ποιήματα. Έτσι ο καθένας απαγγέλλει το ποιήματα του και κάθε ποίημα είναι και μια καινούρια ιστορία μια καινούρια εμπειρία από το χωριό.. (<i>Σιωπή</i>)(Αρης)</p> <p>[21-25] Ζούσαμε συνέχεια αυτό το πράγμα ας πούμε, κυρίως και τα περισσότερα χωριά και οι περισσότερες πόλεις, που ήταν κατεχόμενες και είναι τώρα κατεχόμενες είχαν κάνει τους δικούς τους συλλόγους, τις δικές τους οργανώσεις, οπότε για να βρεθούνε με τους χωριανούς, πηγαίνανε αρκετά συχνά ας πούμε εκεί, μιλούσανε διοργανώνανε εκδηλώσεις, πράγματα..Σε αυτά φυσικά συμμετείχαμε και εμείς..(Λεωνίδα)</p> <p>[392-395] Ευχάριστη (<i>κάπως αδιάφορα</i>), εε ξέρεις εε βρισκόμασταν και με συγγενείς, ξέρεις τα αδέρφια του πατέρα μου που γενικά ήμασταν αγαπημένοι, ε αυτό ήταν το ωραίο ότι απλά βρισκόμουν με τους θείους μου τα ανίψια μου, εντάξει βλέπαμε φωτογραφίες του χωριού, όλα αυτά ιστορίες, μου άρεσε έχω θετική ανάμνηση από αυτό..(Γιώργος)</p>
<p>1.4.Επαφή με Κατεχόμενα</p>	<p>[284-288] Εεεεμ θυμάμαι, ήμασταν πολύ δεμένα παιδιά με την Κύπρο, μας έφερνε, κάθε χρόνο, αν όχι κάθε χρόνο, χρόνο παρά χρόνο και τα δύο στην Κύπρο, τα αδερφάκια, εε μας πήγαινε στα οδοφράγματα, τα οποία τότε ήταν κλειστά, αισθανόμασταν το βαρύ το κλίμα.. (<i>Σιωπή</i>) εεεμ δεν μας έλεγε τίποτα.(Μυρτώ)</p> <p>[163-165]Εεε και πήγαμε με τον μπαμπά μου και τον J. και θυμάμαι ότι άκουγα ιστορίες για το, για ένα κυπαρίσσι που υπήρχε έξω από το σπίτι τους και παίζανε εε και πήγαμε και ξέρεις το αναγνώρισα το σπίτι και από το κυπαρίσσι από τις περιγραφές...(με ενθουσιασμό)(Σταυρούλα)</p> <p>[170-173&175-181] Ναι γιατί είναι λίγο σοκ, γιατί σου λέω μεγάλωσα βλέποντας την μια πλευρά του Πενταδακτύλου με τη σημαία..Και κάπως ξέρεις για το τι υπάρχει, αλλά ουσιαστικά η χώρα σου αυτή που ξέρεις πρακτικά τελειώνει σε αυτό που βλέπεις και σε αυτό που έχεις γνωρίσει ε και όταν πήγαμε από την άλλη πλευρά.. Ρε Αγγελική δεν φαντάζεσαι πόσο όμορφα είναι από την άλλη πλευρά του Πενταδακτύλου, είναι καταπράσινα είχε νερό, είναι πανέμορφα πραγματικά (<i>με ενθουσιασμό</i>). Δηλαδή, παρα το ότι πλέον έχουν χτιστεί σπίτια είναι λίγο χαμός, γιατί δεν υπάρχουν άδειες ξέρω γω και περνάς από την άλλη και ξέρεις έβλεπα, ήμουνα πόσο πήγα το 2011, γεννήθηκα το '83 ήμουν ξέρω γω σχεδόν 30 (<i>το σκέφτεται</i>) και βλέπεις εε ήταν μια εικόνα που την έβλεπα από την άλλη πλευρά, ήτανε λίγο σοκ..για εμένα (<i>έντονα</i>) όταν μετά το πρώτο το συναισθηματικό, την πρώτη φορά που πήγα ξέρω γω..(Σταυρούλα)</p> <p>[47-50] Εεεεεε ήταν ένα χωριόοοο παραλιακό ο Άγιος Αμβρόσιος, επειδή έχω πάει κιόλας εκεί είδα το χωριό, είδα το σπίτι της μαμάς μου.. Εεεε ήταν ένα παραδοσιακό χωριό, λίγο έξω από την πόλη, ο κόσμος πήγαινε στο καφενείο, στην εκκλησία στο σχολείο, ήταν απλή ζωή γενικά, έρχονταν οι</p>

πλανωδιοπωλείς, πουλούσαν τα πράγματά τους.. (Σιωπή) Εεε αυτά.(Άρης)

[144-145] Εεε ναι παίρνω και από εκεί εικόνες ναι.. Επίσης έχω πάει στο χωριό και μου έχει εξηγήσει η μητέρα μου που ήταν το σπίτι της, που, ποιος ήταν ο γείτονάς της ξέρω γω.. Αυτά.(Άρης)

[96-98] Ναι ναι και πιστεύω και πολύ στη δύναμη της συνέχειας και της παράδοσης και των ριζών επίσης.. Οπότε για εμένα ήταν λες και ενώθηκα στο παρελθόν μου και σαν να ήμουν στο τόπο μου..(Φανή)

[92-94] Ναι ναι ναι.. Εεε ειδικά στο χωριό του μπαμπά μου και λόγω φυσικής ομορφιάς, ένιωσα εε πρωτόγνωρα συναισθήματα ήταν και άνοιξη ήταν όλα ανθισμένα. Ήταν ένας επίγειος παράδεισος.. Μέχρι τότε το διάβαζα μόνο δεν το είχα νιώσει.. Αλλά ίσχυε τελικά.. (χαμογελάει) Δεν ήταν υπερβολή..(Φανή)

[61-65] Δεν θέλω να πάω, η μόνη φορά ήταν στο ντοκιμαντέρ στο σημείο που πολέμησαν οι άνθρωποι, μόνο εκεί, εε και δεν θέλω να ξαναπάω, γιατί μου δημιούργησε πολλές άσχημες εκείνος και σοκ το γεγονός ότι ήμουν εκεί στα κατεχόμενα, εεμ έκανα 3 μέρες να κοιμηθώ οπότε δεν θέλω να το ξανακάνω..(Άρτεμις)

[295-301] Θυμάμαι πολύ έντονα συγγενείς μου να πηγαίνουν, εε μάλιστα πριν είδα λίγο καιρό μια φωτογραφία της θείας μου που κρατούσε μια ανθοδέσμη με κρινάκια αν δεν κάνω λάθος, ήταν σε ένα δρόμο της εκκλησίας, και πρόσφατα η θεία μου απεβίωσε και έβλεπα μετά το θάνατό της αυτή τη φωτογραφία, εε και ήταν αυτά τα λουλούδια εκείνα που ήταν να πάει στον τάφο του αδερφού της, ήταν ο μόνος που έμεινε από εκεί.. Εεε ήταν έντονο, έβλεπα τις εικόνες στην τηλεόραση και θυμάμαι τον εαυτό μου να μένει με γουρλωτά τα μάτια και να το βλέπει όλο αυτό που γίνεται.. Ήταν πολύ μεγάλο..(Άρτεμις)

[340-349] Όχι όχι ο φόβος ήταν για δευτερόλεπτα, στιγμιαία.. Εεε έβλεπα τον Κεμάλ παντού. Σαν νασαι σε άλλη χώρα τελικά. Γιατί και από εκεί έχεις μια ιδιαίτερη ομορφιά. Νόμιζα ότι για τα χωριά μας τα είχαν οι γονείς απλά εξιδανικεύσει στο μυαλό τους, άμα ναι χάνεις κάτι το εκτιμάς περισσότερο.. Αυτό το πράγμα.. Αλλά όντως έχει μια ιδιαίτερη ομορφιά από εκεί. Εεε και βλέπω παντού τον Κεμάλ, παντού τις σημαίες του ψευδοκράτους, της Τουρκίας είναι σαν να ζεις σε άλλη χώρα πραγματικά.. Και είναι μια απόσταση 10 λεπτά. Σαν να πηγαίνεις σε άλλη χώρα σε 10 λεπτά. Με ένα εξπρές του Μεσονυκτίου (Γελάμε) σε εισαγωγικά, εε ναι ήταν σου είπα, δεν μπορούσα να το χωνέψω, ότι είναι έτσι η κατάσταση. Νομίζω ένιωσα αυτό που ένιωθα όταν μάθαινα την ιστορία.. Μαζεμένη σε μια ώρα.. Εεεε εντάξει ήταν και έντονη και η ιστορία τότε του ντοκιμαντέρ, ήταν ήταν όλα μαζί..(Άρτεμις)

[313-315&317-320&324-327] Έχει πάει μια φορά, μόνο. Πήγε να δει το σπίτι της, το οποίο έχει καταστραφεί ολοσχερώς έχει καεί πρόσφατα, από οικογένεια που έμενα μέσα Τούρκοι, εντάξει έχει καταστραφεί ολοσχερώς, πήγε μια φορά και δεν ξαναπήγε.. Εεε επειδή μέσα είχε καεί και ένα μωρό ήταν ένα μωρό μέσα της οικογένειας που ζούσε μέσα και γι αυτό στεναχωριόταν ότι εντάξει κρίμα.. Εε έχει στεναχωρηθεί. Καταρχάς γιατί έχει καταστραφεί το σπίτι της και δεύτερον γιατί μέσα εκεί κάηκε και ένα μωράκι που παρόλο που ήταν παρείσακτοι, ήταν μωρό εντάξει δεν φταίει. Εεε εννοείται αφού στο σπίτι σου έχουν έρθει ξένοι ας πούμε και μεγάλωσαν εκεί, απλά αυτό πες γίνεται skip και αυτό που μένει, που είναι στενάχωρο είναι ότι μέσα έχει καεί ένα μωράκι που εντάξει αυτό ήταν ατύχημα και ναι μεν καταστράφηκε το σπίτι αλλά κατάλαβες είναι όλο το γεγονός αυτό λίγο στενάχωρο..(Γιώργος)

[30-31] (Με διακόπτει) Μμμ ναι.. Γιατί εε έχουν, ο πατέρας μου έχει πάει 2

	<p>φορές μέχρι το σπίτι του, αλλά δεν είναι ελεύθερο, δεν είναι δικό του. Πλέον.(Ξένια)</p> <p>[33-35] Εεε ναι η γιαγιά και ο παππούς δεν είχαν την ευκαιρία να πάνε ποτέ, ναι έχουν φύγει και οι δύο,η γιαγιά έφυγε πριν μια εβδομάδα.. Καιι εε πάντα με τον πόνο της επιστροφής, εε έφυγαν με αυτό τον πόνο, γι αυτό πάντα νιώθω περισσότερο πόνο από φόβο..(Ξένια)</p>
<p>2. Μετάδοση Εμπειρίας Τραυματικής</p>	<p>[124-135] Και μπορώ να σου πω ότι πολλές φορές εγώ ως παιδί ονειρευόμουν τον πόλεμο. <i>(Σιωπή)</i> Με εικόνες παράξενες δηλαδή έβλεπα ένα τερατώδες πρόσωπο, που έχει μια κοτσίδα και η κοτσίδα πυροβολούσε, αστεία πράγματα στην περιγραφή τα οποία όμως.. Αναστάτωναν την παιδική ηλικία και δεν ξέρω αν έχει νόημα όπως τα περιγράφοω μεγάλη, αλλά σου τα λέω όπως τα έβλεπα μικρή που ήταν ένα τεράστιο, μια τεράστια υπόθεση για εμένα αυτό.. Αργότερα, επειδή ήταν και τη δεκαετία του 90', ήταν μόλις είχαν ανοίξει τα ιδιωτικά κανάλια, 89' άνοιξε το πρώτο το Mega, άνοιξε το πρώτο ιδιωτικό κανάλι στην Ελλάδα, εεεεμ παιδάκι εγώ, τότε το 91' ξέσπασε και ο Πόλεμος του Κόλπου, πήγαινα κρυφά Αγγελική στο στοοο στο σαλόνι τη νύχτα που κοιμόνταν οι γονείς μου και έβλεπα κρυφά τον Πόλεμο.. Για να καταλάβω τι είναι.. (Μυρτώ)</p> <p>[396-402]Ναι εεεμ η κατανόησή μου λόγω του πατέρα μου και της καταγωγής μου στις εμπόλεμες ζώνες ήταν τέτοια που αισθάνομαι ότι ποτέ δεν έχασα το δημοσιογραφικό μου και το ανθρώπινο ήθος μου αντιμετωπίζοντας αυτούς τους ανθρώπους που βίωναν αυτή τη σκληρή πραγματικότητα, μπορώ δηλαδή ότι η ανθρωπιά που έβγαινε στα ρεπορτάζ μου εεεμ έχει να κάνει με το γεγονός ότι έχω αυτό το DNA και αυτές τις αναμνήσεις και τις εμπειρίες..όμως η εμπόλεμη ζώνη δεν με βοήθησε στο να διαχειριστώ τελικά μετά την εεεμ την αποσαφήνιση της ιστορίας της δικής μου καταγωγής, του πατέρα μου.. Εεεεμ(Μυρτώ)</p> <p>[242-248] Εεε ήταν η πηγή εεε ας πούμε, είναι η πηγή των ψυχολογικών προβλημάτων της γενιάς που πέρασε τον πόλεμο, οι οποίοι όπως σου είπα <i>(Σιωπή)</i>, κανένας δεν έκανε θεραπεία για την αντιμετώπιση του σοκ που, του να ζήσουν έναν πόλεμο, να ξεριζώνεσαι από την πατρίδα σου, να χάνεις τις ρίζες σου και λοιπά, εεμ και όλα αυτά τα προβλήματα κυρίως τα ψυχολογικά της προηγούμενης γενιάς, επηρέασαν και τη δικιά μου..Ναι γιατί μεγαλώσαμε οι περισσότεροι με γονείς δυσκολεμένους, σε γάμους προβληματικούς, εεε στο μεταίχμιο αυτό που επέφερε όλη αυτή η αλλαγή, στην έλλειψη ευαισθητοποίησης για όλα αυτά..(Μελίνα)</p> <p>[251-252] Εεε όταν μεγαλώνεις με έναν άνθρωπο με τραύματα και δεν τα αντιμετωπίζει, τα τραύματα μεταφέρονται..Ο πρώτος που τα μεταφέρει είναι το παιδί του.(Μελίνα)</p> <p>[328-329] Εεεε την ακούω όταν διαβάζει τα ποιήματά της, όταν προσπαθεί να τα γράψει, αλλά όχι δεν θα έρθει ποτέ να μου πει από μόνη της για ιστορίες του χωριού.(Αρης)</p> <p>[228-230] Εεεεεμ <i>(Το σκέφτεται)</i>, εεεμ <i>(το σκέφτεται)</i>, νιώθαμε νιώθαμε νιώθαμε τον πόνο των δικών μας ανθρώπων, ήταν σε θέση και το έκαναν, να μας μεταφέρουν τον πόνο, να μας μεταφέρουν την αδικία..(Παύλος)</p> <p>[12-19] Να σου πω τώρα πως το..όταν ήμασταν μικροί, εγώ γεννήθηκα το '84, οπότε υπολογίζεις αυτό είναι δέκα χρόνια μετά τον πόλεμο, οπότε μέχρι..Αμα τα χω και καλά μες το μυαλό, μέχρι το 2000 κάπου εκεί, υπήρχε ξέρω γω ένας μεγαλύτερος αναβρασμός γι αυτό το θέμα, παρόλο που υπάρχει και τώρα, αλλά</p>

	<p>δεν είναι όπως ήταν τότε..Οπότε ήταν πολύ σημαντικό και για πολιτικούς λόγους αλλά και όπως το βίωσαν οι άνθρωποι αυτό το πρόβλημα, που έφυγαν απ τα σπίτια τους, όσο και να ναι δεν είναι εύκολο, εε οπότε συνεχώς ας πούμε μιλούσαν στα παιδιά γι αυτό το θέμα. Δηλαδή ήταν το πρωταρχικό θέμα, είναι ακόμη, το πρωταρχικό θέμα στις ειδήσεις.(Λεωνίδα)</p> <p>[364-370] Αυτή ήταν, αυτή ήταν, εδώ, εδώ αναγνωρίζω την φρίκη του πολέμου, κάτι που δεν μπορώ να πω ότι είχα βιώσει από τις εεε από τις διηγήσεις των δικών μου..Εκτός από αυτό που είπα για τον νονό μου και τον προπάππου μου, ο οποίος είχε πεθάνει εε νιώθοντας ότι η τύχη του εγγονού του αγνοείται, αλλά αυτό θα έλεγα ότι είναι το πιο φρικιαστικό.. Και στην πραγματικότητα τέτοιες αφηγήσεις είναι που κάνουν εμάς τους νεότερους που δεν έχουμε ζήσει τα γεγονότα, να συνειδητοποιήσουμε ότι ναι έγινε πόλεμος, έγινε μια βίαιη, εεεμ επίθεση, καλοσχεδιασμένη και με εεεεε θύματα, πολλά θύματα και αθώα..(Φανή)</p> <p>[38-42] Θα σου πω.. Εε κουβαλάς έτσι κι αλλιώς γιατί μεγαλώνεις με γονείς, όσοι είμαστε πρόσφυγες φυσικά, με γονείς που το έζησαν τον πόλεμο οπότε κατά συνέπεια σαν να το ζεις και εσύ, ασχέτως εάν ζεις το αποτέλεσμα. Είναι έντονες οι μνήμες των γονιών σου οπότε ακούς συνέχεια ιστορίες, ε πέραν των ιστοριών ξέρεις ότι ζεις σε μια πόλη που δεν είναι η πόλη σου..(Αρτεμις)</p> <p>[410-415] <i>(Σιωπή το σκέφτεται)</i> Ε νομίζω, στο είχα πει και πριν, νιώθεις ότι ανήκεις αλλού, Νιώθεις ότι ανήκεις αλλού εεεμ μέσα από τις γιορτές που θα κάναμε στο σχολείο, από την ιστορία που διαβάζαμε, εε που ήμασταν εεε νομίζω μεγαλώνεις και εσύ με ένα μεταπολεμικό σύνδρομο, άσχετα αν δεν το βίωσες, μεγαλώνεις με ένα μεταπολεμικό σύνδρομο. Επιδρά και στον χαρακτήρα σου έντονα. Εεε έχεις ίσως περισσότερη φοβία να πω που μεγάλωσες σε αυτές τις συνθήκες..(Αρτεμις)</p> <p>[428-430] Εεεε ήμουν πάντα εε θυμάμαι να μεγαλώνω και να φοβάμαι έντονα <i>(σιωπή)</i>, είχα πάντα μια έντονη φοβία.. Είχα πάντα λίγο ότι δεν θα τα καταφέρω, ή ότι κάποιος να έρθει και να με σταματήσει στο να κάνω κάτι που θέλω..(Αρτεμις)</p> <p>[435-440] Και οι αφηγήσεις μπορεί να έπαιζαν τον ρόλο τους και το σχολείο και θεωρώ ότι και γενικά η δική μου γενιά εε έχει μεταπολεμικό σύνδρομο.. Να δεις ότι είναι άνθρωποι που ίσως να έχουν μια παραπάνω φοβία.. Προσπαθούν συνεχώς να αποδείξουν πράγματα.. Εεεε φοβούνται να κάνουν αλλαγές.. Προσωπικά εγώ φοβάμαι πάρα πολύ να κάνω αλλαγές, δεν ξέρω φυσικά κατά πόσο συνδέεται με τον πόλεμο αλλά σου λέω πως το εντοπίζω εγώ στον εαυτό μου..(Αρτεμις)</p> <p>[141] Είναι είναι περασμένο σαν συνήθεια σαν εεε, είναι στο DNA τους ναι..(Ξένια)</p>
<p>2.1.Αποσιώπηση</p>	<p>[321-323] Όχι.. καλά δεν έβλεπα κάποια μυστικότητα ότι κάτι δεν μπορώ να το αποκωδικοποιήσω.. Εκ των υστέρων το λέω ότι απλά σίγουρα ήταν ένα θέμα το οποίο δεν εε δεν ήταν στο τραπέζι..Ένα θέμα το οποίο ναι..(Νίκανδρος)</p> <p>[22-25] Ναι όταν ήμασταν πολύ πιο μικρά σε ηλικία εεεεεμ και ήταν έντονη γιατί ήταν έντονο έβλεπες ότι του προκαλούσε ταραχή ας πούμε, ή τον έπιανε ταχυπαλμία, καταλάβαινες ότι υπόφερε μέσα του και επειδή πέρασαν αρκετά χρόνια και δεν τα έλεγε, δεν μας τα έλεγε δεν τα έβγαζε από μέσα του (Βερόνικα)</p> <p>[222-224] Εεεεμ αλλά εντάξει γενικά απέφευγε να απαντά σε κάποια ερωτήματα γι αυτό και εμείς σε κάποια φάση και μετά σταματούσαμε να</p>

ρωτάμε. Εεε απλά σου λέω ότι την όλη ιστορία την είδα, για πρώτη φορά την είχε ακούσει στο ντοκιμαντέρ.(Βερόνικα)

[428-429]Εεε όχι (το σκέφτεται) Γενικά ούτε στην μαμά έκανα ερωτήσεις, γενικά. Εεεμ αλλά ξέρω ότι ήταν κάτι που τους ενοχλούσε και τους δύο.(Βερόνικα)

[84-91] Παραμιλούσε στον ύπνο του εεεμ θυμάμαι τον εαυτό μου, δηλαδή, παιδάκι 6-7 χρονών, εκεί που αρχίζουμε και έχουμε τις πρώτες μας πιο ολοκληρωμένες αναμνήσεις, ότι φοβόμουν τους ανθρώπους που δεν έχουν χέρια και πόδια..Τότε στην Ελλάδα υπήρχαν πολλοί άνθρωποι που..λόγω της καταστροφής του Τσερνομπίλ και είχε γίνει ανακατάταξη στην Ευρώπη, εεε που είχαν έρθει χωρίς άκρα στην Ελλάδα και εε τους βλέπαμε στους δρόμους να ζητιανεύουνε.. Εεε εγώ, λοιπόν, πίστευα ότι όλα αυτά τα προκαλεί ο πόλεμος της Κύπρου, ως παιδί, ως μωρό, για να το εξηγήσω οπότε ήταν κάπως έτσι η φαντασία μου.(Μυρτώ)

[507-521] Όχι. Ποτέ. Οι συγγενείς του του μπαμπά, ήξερα για παράδειγμα ότι είχαν πιάσει αιχμάλωτο, όμηρο το λέω εγώ αλλά.. εεε είχαν πιάσει αιχμάλωτο τον θείο. Τον είχαν πιάσει αιχμάλωτο, τον είχαν πάει μέχρι την Κερύνεια, και την ώρα που ήταν να επιβιβαστεί στο πλοίο για τα Άβανα, ένας Τουρκοκύπριος που ήταν εεε εργαζόμενος του θείου μου, ο ο θείος μου ήταν αφεντικό του πριν τον πόλεμο, τον έσωσε. Εεεμ ήξερα ότι η θεία μου εεε ο αδερφός της θείας μου, της γυναίκας δηλαδή του αδερφού του πατέρα μου, είναι αγνοούμενος. Έβλεπα δηλαδή τη θεία μου τα καλοκαίρια που καμιά φορά έκλαιγε. Εεεμ κανένας δεν έλεγε τις ιστορίες. Στην Κύπρο, όταν συναντιόμασταν στα τραπέζια, ποτέ κανείς δεν μιλούσε γι αυτά. Αυτό που μερικές φορές συνέβαινε, αλλά πάλι ήταν σαν σπασμένο τηλέφωνο για εμένα, εεε ήταν όταν ερχόταν ένας συγγενής από την Κύπρο στην Ελλάδα, στην Κόρινθο που μέναμε, και στο οικογενειακό τραπέζι στους θείους και στις θείες από την Ελλάδα πλέον, από την οικογένεια της μαμάς, επειδή είχαν απορίες ρωτούσαν. Εεε οι απαντήσεις ήταν πάντα λακωνικές, περιορισμένες και χωρίς συναίσθημα. Σαν να κλείδωναν. Χάλαγε και το κλίμα δηλαδή μετά. Και από κάποια στιγμή και μετά, οι θείοι και οι θείες στην Ελλάδα, και η γιαγιά, σταμάτησαν να ρωτάνε.(Μυρτώ)

[48-53] Εεε επίσης να πω κάτι, ο πατέρας μου ουδέποτε μίλησε λεκτικώς γι αυτά τα γεγονότα, είναι εεε ήταν και είναι τραυματισμένοι άνθρωποι αυτοί που πιάστηκαν αιχμάλωτοι εεε τραυματισμένοι από τα βιώματα αυτά, εε και γι αυτό ποτέ δεν θέλουν να μιλάνε γι αυτά. Εεε κάποιες αναφορές που έκανε έγιναν τα τελευταία χρόνια, τώρα που έχει γεράσει και μπόρεσε να μοιραστεί κάποια πράγματα μαζί μου. Για παράδειγμα πιο παλιά δεν αναφερόταν σε αυτό το θέμα..(Μελίνα)

[202] Όχι..ούτε κι αυτή μιλάει..(Μελίνα) (Αναφερόμενη στην μαμά της που επίσης είναι πρόσφυγας)

[328-329] Εεε την ακούω όταν διαβάζει τα ποιήματά της, όταν προσπαθεί να τα γράψει, αλλά όχι δεν θα έρθει ποτέ να μου πει από μόνη της για ιστορίες του χωριού.(Αρης)

[110-119] Η γιαγιά κατάφερε να φύγει εε μαζί με την μητέρα μου και τα άλλα της τα μωρά.. ε η θεία μου δυστυχώς δεν είχε καταφέρει να φύγει και την έπιασαν οι Τούρκοι και την έκλεισαν μες την εκκλησία. Στην οποία βιάσανε, σκοτώσανε, (με τρέμουλο στην φωνή της) αν διαβάσεις την συγκεκριμένη ιστορία για την εκκλησία της Βόνης θα δεις ότι ήταν ένα από τα εε τις πιο

	<p>μεγάλες τραγωδίες που σημειώθηκαν στον πόλεμο του '74. Ε και το έμαθα για να φανταστείς, όταν πέθανε η θεία της μητέρας μου και μετά.. Και το έμαθα από σπόντα από κάποιον θείο μου που είπε μια πρόταση όταν ξεκίνησα να κάνω το ντοκιμαντέρ μαζί με την Μ. και τον Κ. Είναι παντού, μαθαίνεις συνέχεια ιστορίες και είναι πολύ δύσκολο και να τις μοιραστούν οι ίδιοι τις ιστορίες.. Οπότε ναι είναι εε γενικά όλο αρκετά έντονο μέσα μου θεωρώ.(Αρτεμις)</p> <p>[166-170] Ναι το έχω βιώσει και έτσι, μέσα από το σχολείο περισσότερο και σαν εγγονή, όχι από τον πατέρα. Από τον πατέρα μου έπαιρνα μόνο συναίσθημα δεν έπαιρνα λόγια. Εισέπραττα ό τι μπορούσα να ακούσω από τις κουβέντες που έλεγε στους άλλους και το συναίσθημα της λύπης εε κάθε φορά που είχε επέτειο, κάθε φορά που με άκουγε να λέω ποίημα, γιατί έπιανα τη συγκίνηση, ναι τη συγκίνηση και περηφάνια μαζί..(Ξένια)</p>
<p>2.1.1. Δεσμός Γονέων-Απογόνων</p>	<p>[250-254] Εεεμ.. (Σιωπή) Ε..(σιωπή). Κοίταξε, επειδή και η μητέρα μου ήταν εε ανέκαθεν πολύ προσπαθούσε να έχει τον έλεγχο, και της οικογένειας και των πραγμάτων όλων και εεμ όταν την βλέπω λίγο να το χάνει όλο αυτό το πράγμα και να γίνεται πιο ανθρώπινη, ήταν αυτό βασικά, το λίγο πιο ανθρώπινο γιατί πάντα η μητέρα μου είχε λίγο, δεν ξέρω τώρα τι λέξη να χρησιμοποιήσω εεεεεεμ, (σιωπή). Του αυτό του ελέγχου. Εεεε και αυτό της προστασίας και το..σου λέω έχω την εντύπωση ότι εμένα ειδικά μεεε.. δεν μου έδινε πολύ από αυτό το μαύρο πράγμα που κουβαλούσε μέσα της.(Νίκανδρος)</p> <p>[261-262& 264&267] Χμμ Αχα, αχα., πιο προστατευτική, πιο υπερβολική με αυτό με το θέμα της προστασίας, εεε..Εεεμ..(Σιωπή) Ναι από τι; (σιωπή) Εεεεμ.. (Σιωπή). Προστασίας από τι; Ντάξει δεν έχει κάποια σχέση με αυτό που πέρασε η ίδια, αλλά προστασία από τις κακές παρέες, από το εεε με ποιο κόσμο θα έρθουμε σε επαφή, εεεεμ ναι ήταν αρκετά ααα ελεγκτική σε σχέση με πολλές εκφάνσεις της ζωής μας και εμένα και του αδερφού μου..(Νίκανδρος)</p> <p>[177-191] Εεεε δηλαδή ο πατέρας μου είναι ένας πολύ προστατευτικός άνθρωπος, σε ακραίο βαθμό προστατευτικός άνθρωπος (με ένταση), εεεμ φοβάται μην χάσει τους δικούς του ανθρώπους προφανώς σε σχέση με ό τι έχει περάσει, ξαφνικά γινόταν ο πιο σκληρός άνθρωπος του κόσμου και είχε ένα γυάλινο βλέμμα. Και αυτές οι εκρήξεις δεν περιορίζονταν στο απλώς απομονώνομαι, δηλαδή πέταγε τραπέζια, έσπαγε πράγματα, αν προσπαθούσε κάποιος εκείνη τη στιγμή να τον πλησιάσει, μπορούσε να γίνει βίαιος..(με ένταση) εεε και μετά το ξεχνούσε..μετά από λίγα λεπτά ήταν σαν να μην έχει συμβεί.. (με ένταση) Για εκείνον ήταν σαν να μην έχει συμβεί. Για όλους εμάς είχε συμβεί. Το θυμόταν υποβαθμισμένα..εε δηλαδή αν εκείνη τη στιγμή που είχε την έκρηξη δεν ασχολιόσουν μαζί του, δεν θα συνέβαινε τίποτα. Επειδή, όμως, αυτό δεν είναι πάντα εφικτό, πολλές φορές συνέβαιναν τέτοια περιστατικά, εκρήξεις θυμού.. (Μυρτώ)</p> <p>[119-123] Όταν υπάρξει, ε όταν υπάρχουν ξεσπάσματα βίας σε έναν άνθρωπο, εε προφανώς από κάπου προέρχεται αυτό, γιατί και ο ίδιος σε κάποια φάση της ζωής του έχει υποστεί βία..Είτε αυτό προήλθε από την περίοδο της αιχμαλωσίας, είτε εεεμ να δηλώσω ότι όταν ήρθαν πίσω όλοι αυτοί οι αιχμάλωτοι, δεν τους έγινε κάποια θεραπεία σε ψυχολογικό επίπεδο και λοιπά. Άρα έμειναν όλα τα τραύματα εκεί.(Μελίνα)</p> <p>[256-257] Ναι..Πιστεύω ότι ένα ποσοστό της δικής μου γενιάς, μεγαλώσαμε μόνοι μας εεε αν όχι σαν φυσική απουσία των γονιών σαν συναίσθημα, δηλαδή ήταν κλειστοί στον εαυτό τους.(Μελίνα)</p>

νόμιζα ότι κάτι συμβαίνει παράξενο, εεεμ και παραμιλούσε, δεν έλεγε ονόματα, έλεγε όμως εεεε «Φοφφίλε, βοήθησέ με να του βάλουμε νερό από τον λάρυγγα, γιατί έχει φύγει όλο το σαγόνι», εεε έλεγε «είναι νεκρός, είναι νεκρός, οοο αρχηγός μας είναι νεκρός», εεε έλεγε σε άλλη περίπτωση όλα αυτά δεν είναι ένας εφιάλτης έτσι, απλά επειδή γίνονταν συχνά είναι αυτά που μου έχουν μείνει χαρακτηριστικά, έλεγε εεεμ «μην περπατάς όρθιος εε τρέχει το πνευμόνι σου», εεε λέγανε «εδώ πρέπει να συρθούμε, πρέπει να συρθούμε, είναι Τούρκοι είναι Τούρκοι, είναι Τούρκοι», αυτά όμως ήταν όλα σπασμένα και πολλές φορές χωρίς ολοκληρωμένη ατάκα, χωρίς ολοκληρωμένη πληροφορία.. Δεν ξέρω εάν έλεγε ονόματα, δεν θυμάμαι ονόματα..στη διάρκεια του ύπνου. Εεεε θυμάμαι που έλεγε «έτσι είναι ο πόλεμος έτσι είναι ο πόλεμος», εεεε «πρέπει να σωθούμε, πρέπει να τους αφήσουμε πίσω να φέρουμε βοήθεια», το ζούσε στον ύπνο του και εγώ έπαιρνα αποσπασματική πληροφορία την οποία εγώ, όμως, στο δικό μου το μυαλό, το παιδικό τότε, ήταν τεράστια. Δεν είχε λογική ήταν τεράστια..(Μυρτώ)

[91-98] Εεεεμ είχε κάποιες εεε δεν κατανοούσαν κάποιες εκρήξεις του, αλλά επειδή ο ίδιος δεν μιλούσε δεν μπορούσα ναα, να έχω πληροφόρηση για το τι του είχε συμβεί.. ήμουν και παιδί μπορεί να με προστάτευαν αν θέλεις, αλλά εγώ σου λέω ότι απλώς δεν ήθελαν να μιλήσουν γιατί μεγαλώνοντας το διαπίστωσα αυτό, εεεεεε οπότε αυτά ήξερα. Ότι ήταν τραυματίας πολέμου, ότι ο μπαμπάς ήταν ένας ήρωας γιατί είχε πολεμήσει απέναντι στους Τούρκους εεεεμ και ότι ήτανε πρόσφυγας και είχε μετακομίσει στην στητηνην Ελλάδα, γνώρισε την μαμά και εκεί ήμασταν όλοι μαζί και τίποτα άλλο δεν ήξερα εγώ για τον πόλεμο της Κύπρου.(Μυρτώ)

[61-63] Εεεεμ εντάξειιιιι είχα ακούσει αναφορές και από εκείνον και από τη μαμά μου, αλλά όχι ιστορίες σαν αυτές που έμαθα πρόσφατα.. Ήξερα ότι ο πατέρας μου πιάστηκε αιχμάλωτος ότι είχε πολεμήσει, ως εκεί. Σαν αναφορά, όχι αναλυτικά.. (Μελίνα)

[53-71] Ήταν, εε ο μπαμπάς μου γεννήθηκε το '60 άρα ήταν δεκατεσσάρων.. Καιιι έφυγαν νομίζω, νομίζω ήταν στη δεύτερη εισβολή ή ανάμεσα στην πρώτη και στη δεύτερη που έφυγαν.. εεεμ και μπήκανε σε λεωφορείο καιιι έφυγαν πριν νομίζω πριν δεν είχε πριν γίνει κάτι συγκεκριμένο στο χωριό, αν και εεεμ άτομα από το χωριό, εεε εε πήραν και κάποιους πολλούς αιχμάλωτους.. Γιατί για παράδειγμα, ο η οικογένεια του νονού μου που είναι και εκείνοι από την Αγκαστίνα εεε ήταν όλοι, τους πιάσανε αιχμάλωτους και μείνανε εκεί κάποιες μέρες εκεί. Εεεε και ο μπαμπάς τους είναι αγνοούμενος, αλλά δεν έχω ακούσει την ιστορία από αυτούς, δηλαδή δεν έχω ρωτήσει ποτέ τον νονό μου, α τι έγινεε εε δεν το χω ακούσει, αλλά ξέρω ότι η οικογένεια του μπαμπά μου, έφυγε, εεε και θυμάμαι ότι μου χανε πει ο παππούς μου δεν ήθελε να φύγει, δηλαδή με το ζόρι τον πείσανε, να μπει στο αυτοκίνητο να φύγει και φύγανε χωρίς τίποτα ξέρεις.. Με αυτά που φορούσαν γιατί θεωρούσανε ότι θα επιστρέψουν. Εεεεμ και περάσανε κάποιες μέρες στην Άχνα νομίζω; Στο δασάκι, και μετά ήρθανε Λευκωσία, τους βοήθησε κάποιος γνωστός να βρουνε σπίτι και έτσι και μετάααα ήρθανε Λευκωσία και την επόμενη χρονιά στείλανεεε αυτούς που πηγαίνανε σχολείο, ειδικά νομίζω γυμνάσιο εεε Ελλάδα (με ένταση). Γιατί έτσι, έτσι είχε γίνει πολλοί ήρθανε στην Ελλάδα για να, για σχολείο..Από τους πρόσφυγες..(Σταυρούλα)

[55-56] Ναι.. Εεεεεεεε δεν θυμάται και πολλά πράγματα η αλήθεια.. Θυμάται μετά που φύγανε και που μεγάλωσε μακριά από το χωριό.(Άρης)

	<p>[258-261] Ναιναιναιναι.. Οι ίδιοι, οι ίδιοι δεν μπορούσαν να ξεχάσουν, δεν ήταν εύκολο ανά πάσα ώρα και στιγμή να μιλούν και δεν ήθελαν να μιλούν για την εισβολή, εεε αλλά όταν συζητούσαν, όταν εμείς τους ρωτούσαμε και όταν είχαμε μια αφορμή, και κουβεντιάζαμε, μας έλεγαν, μας έλεγαν την αλήθεια. Ναι..(Παύλος)</p> <p>[56-58] Δεν έχω ιδέα. Θα σου πω τι ξέρω. Ξέρω ότι στα 15 έγινε η εισβολή, εε ήρθανε από εδώ, στην από εδώ, στην νότια πλευρά..Εντάξει στα 20 παντρευτήκανε, τελειώσανε το σχολείο, παντρευτήκανε..(Λεωνίδας)</p> <p>[103-108]Αλλά είχα έντονες ιστορίες και από τους παππούδες μου από θείους από θείες, ήταν όλοι, ή πολεμούσαν, ή έζησαν πολλές άσχημες καταστάσεις.. Η αδερφή της γιαγιάς μου ήταν μάλιστα στην εκκλησία της Βόνης που ήταν ένα από τα από τραγικά εγκλήματα πολέμου ε ναι, όταν τους έκλεισαν μαζί με κάποιους άλλους συγχωριανούς τους που έγιναν, τραγικές καταστάσεις (με ένταση).. Και τα για τα οποία φυσικά δεν μίλησαν ποτέ σε κανέναν, απλά ήξερα ότι τους έκλεισαν μέσα στην εκκλησία μαζί με το μωρό της που ήταν 2-3 χρονών και τον άντρα της και δεν μίλησαν ποτέ σε κανέναν για το έζησαν..(Άρτεμις)</p> <p>[54-58] (παίρνει βαθιά αναπνοή) Εεεε να σου πω την αλήθεια εντάξει το ό τι γνωρίζω το γνωρίζω από τον πατέρα μου αλλά ιστορίες που μου έχει πει που αφορούν τον πόλεμο είναι πως το έχει βιώσει μέσα από τον στρατό.. Τοο τον πόλεμο. Εντάξει σε λεπτομέρειες τι να μου πει; Εντάξει έχω διαβάσει από την ιστορία διάφορα.. Καταλαβαίνεις, δεν είναι εεε τι ακριβώς θέλεις να μάθεις;(Γιώργος)</p> <p>[73-83] Πραθκικό Αμμοχώστου, από το προάστιο ήταν παραλλαγή της λέξης Πραθκικό, ήταν προάστιο αρχαίας πόλης το Πραθκικό. Εεε ναι έχει αρκετή ιστορία εκεί γύρω. Τέλος πάντων εεε οπότε εε για ένα μήνα, εεε περίπου, ήταν σε μια κατάσταση έτσι άβολη όλοι τους, δεν ξέρανε τι κάνει ο ένας τι κάνει ο άλλος..Εεε εντάξει υπάρχουν αρκετές ιστορίες ο παππούς γύρισε πίσω να φροντίσει το κοπάδι του γιατί είχε ζώα είχε πρόβατα και εε στο τσακ δεν τον πιάσανε οι Τούρκοι, είχανε πιάσει έναν άλλο θείο, αδερφό της γιαγιάς μου ήταν αυτός και τον είχαν κρατήσει λίγες μέρες, δηλαδή έχουμε τέτοιες ιστορίες. Εεε έμειναν για 1-2 μήνες μέσα στο αντίσκηνο στο χωριό απ όπου κατάγεται η μάνα μου (καθαρίζει τον λαιμό της), εεε ξέρω ιστορίες από τη γιαγιά την άλλη που φρόντιζε πρόσφυγες δηλαδή για ένα χρόνο τουλάχιστον είχε φιλοξενούμενους σπίτι της μέχρι νααα εε βρούνε στέγη να μετακομίσουν και τα λοιπά. Εεε.(Ξένια)</p>
<p>2.2.1. Ψυχολογικό Γονέων</p> <p>Τραύμα</p>	<p>[150-157]Εεεεμ όταν μεγαλώνοντας έβλεπα ότι ήταν ένα θέμα που τον ενοχλεί ή αν πηγαίναμε με το αυτοκίνητο Λευκωσία ας πούμε και έβλεπε τη σημαία των Τούρκων, καταλάβαινα ότι τον αναστάτωνε. Γενικά, εάν υπήρχε κάτι στην τηλεόραση για τα χωρία στα Κατεχόμενα και όλα αυτά εεεμ έβλεπα κάποια αναστάτωση σου λέω είχε πρόβλημα γενικά στην ταχυπαλμία. Ή άμα έβλεπε κάτι τέτοιο ή εάν άκουγε κάτι τέτοιο, εεεμ έπινε ποτό.. Εννοώ ήταν η ψυχολογία του κάπως. Εεε και δεν είναι και λίγο την ημέρα γενεθλίων σου να σου τυχαίνει κάτι τέτοιο..Γι αυτό κάθε χρόνο στα γενέθλιά του εμείς δεν γιορτάζαμε, γιατί ο μπαμπάς δεν ήταν καλά..(Βερόνικα)</p> <p>[246-252&256-258&262-264] Εμμ (το σκέφτεται).. καταρχήν βούρκωνε, πρώτα απ όλα, εε και όταν πχ έπινε το ποτό του, έσφιγγε το χέρι στο ποτό, θυμός έδειχνε θυμό, οργή.. Εεεεμ και δεν θα ξεχάσω ποτέ, μια μέρα που ήμασταν έξω, έξω για ποτό εγώ και ο μπαμπάς και ήταν έτσι λίγο στα ποτά του, μου είχε πει..</p>

	<p>[492-496] Ναι σαν να μην υπήρξε ποτέ ο πόλεμος, σαν να μην έγινε τίποτα σαν να πέθαναν άδικα, σαν να χάσανε το σπίτι τους άδικα, σαν να φορτώθηκαν ψυχολογικά θέματα άδικα, γιατί έχει πάρα πολύ κόσμος που έχει ψυχολογικά θέματα και προβλήματα μετά τον πόλεμο.. Εεεμ θα νιώθω, νιώθω συνέχεια σου λέω, την αδικία, την οργή, το ότι δεν έγινε τίποτα.. Νομίζω είναι αυτό.. Κάπως έτσι το νιώθω..(Αρτεμις)</p> <p>[85-91] Ο μπαμπάς ήταν στρατιώτης και αυτό που ξέρω είναι ότι ήταν στο στρατόπεδο και εε είχε εεεμ ήταν στα αντιερωπορικά και ήταν σε εκείνο το στρατόπεδο που χτυπήσανε τον Ωράκλα στοοο Ελληνικό. Και αυτό τον έχει τραυματίσει πολύ νομίζω.. Γιατί ε όσες φορές μας το ανέφερε, θυμάται να φωνάζουνε μη βάλλεται ρε παιδιά είναι δικοί μας και το έφερε πολύ βαρέως γιατί η προδοσία ήταν μεγάλη αντιλαμβάνεσαι τι έχει γίνει, τι έγινε, γιατί αν αν ερχόταν το αεροπλάνο εκείνο και πάρα πολλά αν, δεν θα είχανε φύγει, οι Τούρκοι, δεν θα, δεν θα βάζανε πόδι. Στην Κύπρο.(Ξένια)</p>
<p>2.2.2. Οικονομικό Γονέων</p> <p>Τραύμα</p>	<p>[64-68] Εεε ξέρω πως προσπαθούσαν να μένουν όσοι περισσότεροι στα ίδια σπίτια γιατί δεν είχαν και αρκετό χώρο. Μέναν για παράδειγμα και 5-6 άτομα σε ένα σπίτι με δύο δωμάτια. (Σιωπή) Εεεεε ε ήταν, ήταν δύσκολη η ζωή γιατί δεν είχαν κιάλας εε έχασαν όλα όσα είχαν από εκεί και ήρθαν εδώ και ξεκίνησαν ξανά από το μηδέν, χωρίς δουλειά, χωρίς χρήματα, χωρίς φαί.. Βασίζονταν στην Κυβέρνηση για αρκετό καιρό..(Αρης)</p> <p>[305-310] Εεεε οι παππούδες έκαναν δυο και τρεις δουλειές, από φορτοεκφορτωτές, ας πούμε, είχαν γίνει από επιφανείς άνθρωποι της περιοχής τους είχαν γίνει οι τελευταίοι άνθρωποι του κόσμου.. Κατή την εισβολή.. Από αχθοφόροι σε εεεεμ λαντζιέρηδες σε εστιατόρια και μαζί τα παιδιά τους..Δηλαδή, ξέρω ότι οι δικοί μου θείοι, μωρά έντεκα, δώδεκα χρόνων, να δουλεύουν κανονικά με την γιαγιά και τον παππού, το βράδυ στο εστιατόριο για να μπορέσουν να αγοράσουν τα ρούχα του σχολείου.(Παύλος)</p> <p>[316-320&325-329] Ναι και συγγνώμη (με διακόπτει), πολλές φορές όταν εμάς μας έβρισκαν στην εεε στην αλαζονεία, ή στην αχαριστία, ή πολλές φορές βλέποντάς μας να μεγαλώνουμε και να έχουμε περίεργες απαιτήσεις μας έλεγαν ότι ξέρετε, η ζωή δεν είναι στρωμένη με ροδοπέταλα και αυτά που εσείς μπορεί να απαιτείτε σήμερα από εμάς εμείς δεν μπορούμε να τα δώσουμε, αλλά και όχι μόνο δεν μπορούμε να τα δώσουμε. Εεε όταν εμείς βρισκόμασταν σε στιγμές αχαριστίας, μας έλεγαν οι γονείς μας έλεγαν «ξέρετε ότι εγώ στην ηλικία σας αναγκάστηκα να φύγω από το χωριό και μετά αναγκάστηκα να φύγω από την οικογένεια και να πάω εκεί και εκεί και εκεί», και αυτά μπορεί να τα χρησιμοποιούσαν κατά κάποιο τρόπο για να μας συνεφέρουν..Εεεεμ να μας προσγειώσουν..Ήταν και αυτό ένα απότοκο της εισβολής..(Παύλος)</p> <p>[114-123] Ε όχι..Και μετά ήταν οικονομικά δύσκολα στην Κύπρο, πάρα πολύ δύσκολα μετά το '74. Δεν είχανε σπίτια, δεν είχανε λεφτά, δεν είχανε δουλειές. Φυσικά μέχρι να βγουν στην αγορά εργασίας οι γονείς μου περάσανε πέντε χρόνια οπότε είχε ξεκινήσει η κατάσταση να βελτιώνεται λίγο ας πούμε..Αλλά ναι και αρχικά οικονομικά ήταν πάρα πάρα πάρα πολύ δύσκολα στην Κύπρο για να ζήσεις. Οπότε συνέχεια μας λέγανε «όταν ήμασταν στο χωριό είχαμε αυτά, τώρα δυσκολευτήκαμε πάρα πολύ και ξέρω γω..» Φυσικά μέχρι να αρχίσουμε και εμείς να καταλαβαίνουμε η οικονομία σιγά-σιγά πήγαινε πολύ καλύτερα, οπότε αυτό το πλαίσιο δεν ήταν και τόσο τραγικό αλλά ναι ήταν..Οι γονείς μου γενικά ταλαιπωρηθήκανε πάρα πολύ για να μας μεγαλώσουν. Μέχρι το '90, μέχρι το 2000 κάπου εκεί. Μετά η κατάσταση ήταν πολύ καλύτερη</p>

	<p>οικονομικά οπότε..(Λεωνίδας) [179-189] Εεεε εε (<i>Το σκέφτεται</i>), θα έλεγα ότι αυτό που πονούσε ιδιαίτερα ήταν το γεγονός ότι είχαν χάσει όλα τα περιουσιακά τους στοιχεία εκτός από τα ελάχιστα που είχαν μεταφέρει μαζί τους και το ότι ενώ ζούσαν σε μικρούς παραδείσους, έπρεπε να ζουν συνωστισμένοι σε ένα συνοικισμό, χάνοντας κάθε επαφή με τους γείτονες, με τους συγχωριανούς, με τους συγγενείς, εε ξεριζωμένοι στον ίδιο τους τον τόπο.. Ειδικά αυτό το, αυτή η εεεε η άποψη, η οποία ήταν εμφανής και σε κάθε τραπέζι που κάναμε, εε ήταν κάτι που απασχολούσε όλους.. Ναι και για το ότι αναγκάστηκαν να δουλέψουν όλοι σκληρά προκειμένου να ορθοποδήσουν και για να ανταποκριθούν στις ανάγκες λόγω της προσφυγιάς, αλλά και αυτού το πέτυχαν αυτό, προκύπτει και το θέμα της εε κληρονομιάς, δηλαδή το να κληροδοτήσουν στα παιδιά τους εεε, το κομμάτι της γης που όριζαν πριν από το '74, για να υπάρξει κατά κάποιο τρόπο μια συνέχεια. Αυτό είναι ένα θέμα σοβαρό που μας απασχολεί επίσης..(Φανή) [515-519] Ε νομίζω μένανε κάπου εντάξει φιλοξενούνταν κάπου μέχρι να να τους δώσει η κυβέρνηση κάπου να μείνουν, όπως πολλούς άλλους πρόσφυγες εε αυτό. Δηλαδή το σπίτι που μένω τώρα το έχτισαν πιο μετά εάν δεν κάνω λάθος. Όχι σιγά σιγά απλώς όταν παντρευτήκανε το χτίσανε, απλώς μέχρι να γίνει αυτό φιλοξενούνταν σε σπίτια που παρείχε η Κυβέρνηση ή Κύπριοι που είχαν σπίτια εδώ διαθέσιμα.(Γιώργος) [436-449] Μμμ ναι και θα έρθω να στο περάσω λίγο και στο ότι και ο πατέρας μου σε αυτό έχει νιώσει απίστευτα πως να σου πω η λέξη που θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε, πώς να στο πω, ο πατέρας μου έχει νιώσει ανάπηρος σε αυτό, το ότι δεν μπόρεσε να μας προσφέρει αυτά που είχε γιατί ο πατέρας μου από μια οικογένεια με επτά παιδιά, ήταν ο μόνος που δεν σπούδασε. Και δεν σπούδασε γιατί εεεε τον είχε τροχοδρομήσει ο παππούς να του αφήσει τα περισσότερα χωράφια. Και έτσι έγινε, δηλαδή ήταν ο μόνος που δεν σπούδασε. Όμως, (<i>παύση</i>) δεν τα χρησιμοποίησε ποτέ (<i>με θυμό</i>). Επίσης, να σου πω ότι και ο παππούς μου πέθανε με αυτό τον καημό, δηλαδή, το έλεγε είπε σε συγγενή δεν το άκουσα εγώ από τον πατέρα μου αυτό, ότι εμένα το μαράζι μου είναι το ότι ο Δ. (<i>ο πατέρας της</i>) δεν σπούδασε. Άρα εεε το πάμε και σε άλλο επίπεδο ναι. Άρα ο πατέρας μου κατ επέκταση έχει νιώσει ανάπηρος διότι δεν μπόρεσε να μας προσφέρει αυτό που οι Κύπριοι γονείς σε εισαγωγικά θεωρούν καταξίωση, να μπορούν να προσφέρουν στα παιδιά τους οικονομική βοήθεια ή ένα χωράφι να χτίσουν το σπίτι τους. Και επειδή είχε, επειδή είχε, να μην είχε ο πατέρας μου είναι πάρα πολύ θετικός άνθρωπος, εάν δεν είχε δεν θα μαράζωνε, καταλαβαίνεις τι εννοώ;(Ξένια)</p>
<p>2.3. Μετάδοση των προ του Πολέμου Αναμνήσεων</p>	<p>[11-14] Και από την άλλη είναι οι ιστορίες που άκουγα μεγαλώνοντας από τον παππού, την γιαγιά τον μπαμπά μου, για το σπίτι τους στο χωριό τους όχι απαραίτητα εεμ ιστορίες πολέμου, αλλά ιστορίες γι αυτό που χάσανε γι αυτό που είχαν γι αυτό που χάσανε..(Σταυρούλα) [267-270] Δεν έχω από τον μπαμπά μου πέρα από τις ιστορίες ξέρεις, έπαιρνα το ποδήλατο και πήγαινα στο διπλανό χωριό να βρω τα ξαδέρφια μου, ή παίζαμε εκεί και λοιπά, δεν και δεν τον έχω ρωτήσει ποτέ ευθέως να μου πει πως έχει βιώσει τις ημέρες της εισβολής..Και έτσι δεν ξέρω..πρέπει να τον ρωτήσω..(Σταυρούλα) [144-145] Εεε ναι παίρνω και από εκεί εικόνες ναι.. Επίσης έχω πάει στο χωριό και μου έχει εξηγήσει η μητέρα μου που ήταν το σπίτι της, που, ποιος ήταν ο γείτονάς της ξέρω γω.. Αυτά.(Άρης)</p>

[249-255] Εε οι γονείς μας αυτό δεν ήθελαν να το αφήσουν, δεν ήθελαν να το επιτρέψουν και όντως κατάφεραν να μας μεταφέρουν ότι τα πιο όμορφα μέρη του τόπου μας έχουν κλαπεί, εεε οι εκκλησίες μας έχουν λεηλατηθεί, εεε τις Αγίες Τράπεζες στις εκκλησίες μας που έχουν μέσα λείψανα Αγίων τις έχουν μετατρέψει σε εεε καμπαρέ και τις εεεε σε αυτές επιδεικνύουν αίσχη και ότι χειρότερο, εεε τους τάφους των παππούδων μας τους διέλυσαν, τα σπίτια τα κατοικούν χωρίς να τους ανήκουν..(Παύλος)

[31-39] Ε ναι ναι έχω μεγαλώσει σε αυτό, όσο γίνεται. Δηλαδή οι γονιοί μου γεννηθήκανε το '60, ήταν 15 χρονών όταν έγινε ο πόλεμος, φύγανε από τα σπίτια τους, η μαμά μου ήρθε και έναν χρόνο Ελλάδα για να πάει σχολείο, για να μην (βήχει), για να μην χάσουν τη χρονιά τα παιδιά.. Τέλος πάντων για να μην σου τα πολυλογώ και γενικά. Είναι μανιακοί με το χωριό τους, δηλαδή, τώρα που το βλέπω και αλλιώς. Ζουν και εκτός από το ότι τους αρέσει το χωριό τους, τους άρεσε ο χώρος του χωριού τους, είναι και ξέρεις μια ωραιοποίηση των πάντων ας πούμε.. Οπότε «το χωριό μας ήταν το καλύτερο, το χωριό μας είναι τέλειο, το χωριό μας είχε βουνό, είχε θάλασσα, είχε τα είχε όλα ας πούμε.. Η εκκλησία του χωριού είναι η πιο σημαντική».. Μπλα μπλα μπλα μπλα μπλα όλη την ώρα.(Λεωνίδα)

[438-444] Ναι ναι ήταν πολύ σημαντικό αυτό.. Μεσ το μυαλό τους έπρεπε ναα να είχαμε ζήσει μεσ το χωριό ας πούμε, να ξέραμε πως το βιώσανε, τι έγινε, πως ήταν η ζωή στο χωριό, δηλαδή δεν επικεντρώνονταν να πουν για την τραγικότητα του πολέμου όσο για το πόσο ωραία ήταν στο χωριό.. Ιστορίες από το χωριό και πράγματα από το χωριό που στο κάτω-κάτω της ημέρας αυτά λες στα παιδιά σου άμα μεγαλώσεις.. Δεν λες πόσο δύσκολα ήταν όταν μεγάλωσες συνέχεια, συνέχεια, συνέχεια.. Λες και όταν ήμουν μικρός κάναμε αυτό και κάναμε αυτό και κάναμε το άλλο οπότε αυτό ναι είναι καλό..(Λεωνίδα)

[28-33] Ναι απ τους γονείς μου δεν έχω εεε αναμνήσεις, μέσω των γονέων μου δεν έχω εμπειρία της φρίκης του πολέμου ή κάποιας επίθεσης που έχουν βιώσει οι ίδιοι, περισσότερο εεε περισσότερο μας μεταφέρουν τις όμορφες στιγμές που έζησαν στα χωριά τους και εντάξει είναι και ο χαρακτήρας τους τέτοιος που δεν είναι άτομα που κλαίγονται, δεν εστιάζουν στο ότι τα έχασαν όλα και δεν γκρινιάζουν, ούτε μοιρολογούν, οπότε ναι η ζωή συνεχίστηκε γι αυτούς..(Φανή)

[216-220] Ναι ή και με τους θείους μου το ότι περνούσαν ώρες στα χωράφια, στο δάσος, μέσα στην ανεμελιά, χωρίς να έχουν κάποια έγνοια, ή ακόμα και οι γονείς τους δεν ανησυχούσαν, εεε ναι... Δε θα έλεγα ότι ε οι αναφορές γίνονται με βάση το, εε το πριν το '74 και μετά το '74, δεν ήταν ακριβώς αυτός ο διαχωρισμός, περισσότερο όταν ήμασταν νέοι και οι γονείς μου παιδιά, ήταν περισσότερο ηλικιακό το θέμα παρά χρονικό, με το ορόσημο το '74..(Φανή)

[96-102] Απλά θυμάμαι ότι από μωρό που ήμουν μας έλεγαν ιστορίες γιατί για τους ίδιους ήταν πολύ πιο πρόσφατο στην ιστορία τους, όπως ήταν του κάθε παιδιού που θα του εξηγήσουν την ιστορία τους, του που γεννήθηκαν, τον χώρο που έμενε, τι έκανε στα παιδικά του χρόνια, ε αυτό το πράγμα, απλά τα δικά τους παιδικά χρόνια ήταν πολύ σημαδεμένα από τον πόλεμο. Οπότε αναγκαστικά οι ιστορίες που λέει ο κάθε γονέας στο παιδί του ήταν κάπως έτσι..(Αρτεμής)

[220-231] Στον πατέρα μου ναι έχει διαφορετικό συναίσθημα, όταν μιλάει για το χωριό και για τα παιδιά του χρόνια, υπάρχει αυτή η ε πιο ευσυγκίνητος, γιατί

	<p>αρχίζει και σκέφτεται άλλα θετικά, σκέφτεται τους φίλους του, πως μεγάλωσε, τον μπαμπά, την μαμά, τον παππού, δηλαδή την οικογένεια, ναι εε και ο ίδιος όταν μου τα αφηγείται είναι πιο ευαίσθητος και αυτό με κάνει και εμένα πιο ευαίσθητο φυσικά, γιατί του πολέμου είναι πιο σκληρή πραγματικότητα είναι πιο δύσκολο, είναι πιο αυτό, εε έχει μέσα θυμό, έχει μια στεναχώρια που έφυγε από το χωριό του, αλλά στην τελική καταλήγει στο χωριό του. Επειδή έφυγε από το χωριό του για αυτό και ο τρόπος που τα λέει ο πατέρας μου όταν τα αφηγείται είναι διαφορετικός ο τόνος του, το συναίσθημα που βγάζει και για εμένα το ίδιο μου βγάζει, άλλο βέβαια συναίσθημα μου βγάζει πιο τρυφερό, πιο ευαίσθητο, όταν μιλάει για το χωριό και άλλο πιο ευαίσθητο και πιο στεναχώρια, σε πιο ώριμο επίπεδο όταν μιλάει για τον πόλεμο.(Γιώργος)</p> <p>[51-58] <i>(Συμφωνεί έντονα στα προηγούμενα και τώρα παίρνει βαθιά αναπνοή)</i> Μμμ απ όσα ξέρω γιατί, είχανε λίγη δυσκολία έκφρασης δηλαδή δεν μπορούσαν να μιλήσουν πολύ εύκολα για τον πόνο, μιλούσαν για χαρούμενες στιγμές που είχαν στο χωριό. Δεν μιλούσαν για εε τις στιγμές του πολέμου. Εεε από τα αρκετά που έχω ακούσει, γιατί δεν ήταν λίγα, αλλά σου λέω περισσότερο ήταν οι καλές στιγμές από το χωριό, και τα περισσότερα όχι από τον παππού ούτε και από τον πατέρα μου, αλλά από τους θείους. Και σε φάσεις που ήμασταν όλοι μαζί στο χωριό που έμεναν οι παππούδες μου σαν πρόσφυγες, δηλαδή ο πατέρας μου θα ανοιγόταν μπροστά σε αυτούς όχι σε εμάς.(Ξένια)</p>
<p>2.4. Λεπτομερής Αναφορά</p>	<p>[98-107] Μια τρομοκρατική κατάσταση εε και ο παππούς δεν ήθελε να φύγει.. Εεε ήταν η πρώτη φάση της εισβολής, εεεμ ο δικός μας παππούς είναι ένας άνθρωπος ο οποίος, πάντα διάβαζε, πάντα έψαχνε πάντα μάθαινε, φαντάζομαι ότι εε παρακολουθούσε τις εξελίξεις, άκουγε, από πολύ νωρίτερα, άρα ήξερε ο άνθρωπος, εεε μάλλον ήξερε ή φοβόταν πως θα εξελισσόταν η κατάσταση και έλεγε ότι δεν ήθελε να φύγει. Ενώ το χωριό όλο έφευγε άρον άρον, ο παππούς δεν ήθελε να φύγει. Επομένως έχει, πέντε παιδιά, ο μεγαλύτερος να ναι ξέρω γω 15 χρονών εεε και άλλα τέσσερα μικρά, εε να κλαίνε πρέπει να φύγουμε μπαμπά να πάμε, ο μπαμπάς να μην θέλει να φύγει γιατί ήξερε ότι δεν θα επιστρέψει, ο περισσότερος κόσμος έφευγε με την ελπίδα ότι θα επέστρεφε, εεεεε επομένως είχαν και την ανησυχία ότι θα έχαναν τον πατέρα τους,(Παύλος)</p> <p>[288-292] Ναι μου την περιγράφει, μας την είχε περιγράψει πολλές φορές..Πολύς πόνος, πολύ στεναχώρια, θλίψη, εεε ένιωθαν να χάνεται η γη κάτω από τα πόδια τους, εεε ένιωθαν τα χειρότερα των συναισθημάτων..Εεε χωρίζεται η οικογένεια, θα βρεθούνε, δεν θα ξαναβρεθούνε, πάνε στο άγνωστο..Ήταν, ήταν, ήταν μωρά, των οποίων είχε βιαστεί η ψυχή <i>(με έμφαση)</i> και τα οποία αναγκάστηκαν να μεγαλώσουν σε μια νύχτα. Αυτό.(Παύλος)</p> <p>[40-47] Ε ναι βέβαια.. Ε ο μπαμπάς μου είχε να λέει ότι, επειδή ο παππούς μου ήταν οδηγός φορτηγού, εε οπότε είχε ένα όχημα για να το φορτώσει με ό τι μπορούσαν να πάρουν εκείνη την ώρα μαζί τους, εε είδη προικός της γιαγιάς, εε άλμπουμ, ακόμα και μια ωραία κορνίζα με.. Α όχι αυτό ήταν μετά λάθος.. Ε θυμάμαι ένα γατάκι μπιμπελό της γιαγιάς μου, ε το έφερε από τον Άγιο Αμβρόσιο, εε αυτή ήταν έντονη εικόνα, την ημέρα της φυγής προκειμένου να σωθούν αλλά και η ανάγκη να σώσεις κάτι δικό σου, εε ίσως υποψιαζόμενοι ότι μπορεί και να μην είχες ευκαιρία να τα ξαναδείς, ή και για να νιώθεις ότι παίρνεις κάτι δικό σου άρα και να νιώσεις καλύτερα; Δεν ξέρω..(Φανή)</p> <p>[67-77] Ναι. Ξέρεις οι συνθήκες.. Δεν θέλω να το ξανακάνω.. Ε ο πατέρας μου</p>

	<p>είχε χωριστεί με τα αδέρφια του, ήταν 7 αδέρφια ήταν οι γονείς του, κάποιιο πήγαν στον πόλεμο, ήταν εκείνος γύρω στα 16 και απλά θυμάται έντονα, ότι έβαλαν την μητέρα του, τον ίδιο και την αδερφή του νομίζω; Κάποια αδέρφια του σε ένα φορτηγό και θυμάται ένα Τούρκο να του κάνει την κίνηση ότι θα τον σφάζει στον λαιμό (κάνει την κίνηση) και βασικά τους έπαιρναν για να τους σκοτώσουν ομαδικά, απλά φάνηκαν τυχεροί και βρέθηκαν στον δρόμο τους τα Ηνωμένα Έθνη και κατάφεραν και γλίτωσαν.. Αντιλαμβάνεσαι λοιπόν ότι έχω έντονες μνήμες.. Ε όχι μνήμες.. Εικόνες. Έντονες εικόνες που τις δημιουργείς έτσι κι αλλιώς στο μυαλό σου ασχέτως αν δεν τις είδες. Δηλαδή, έχω την εικόνα της μητέρας μου να φεύγει, έχω την εικόνα του πατέρα μου να απειλούν να τον σκοτώσουν, ασχέτως αν δεν το είδα και γενικά είναι όλο έντονο μέσα μου.(Άρτεμις)</p> <p>[62-68] Εεε ναι κατά καιρούς ο πατέρας μου περισσότερο που το έχει βιώσει μου έλεγε ιστορίες, το πώς έχει ζήσει, πως έχει βιώσει τον πόλεμο.. Περιστατικά που έχει βιώσει από πυροβολισμούς που έχουν περάσει πάνω από το κεφάλι του (το αναπαριστά με τα χέρια), έχει ιστορίες οι οποίες ήτανε.. τις θυμάται τώρα και συγκινείται.. Γιατί όταν εννοώ ότι πολεμούσε, λάμβανε μέρος στον πόλεμο, βασικά προσπαθούσε να γλιτώσει.. Ήταν ένα χάος τότε, αλλά πάντα από παιδί ναι θυμάμαι ιστορίες που μας έλεγε πως εε γλίτωσε, πως βρέθηκε από εδώ, πως γλίτωσε από πυροβολισμούς, διάφορα τέτοια.(Γιώργος)</p>
<p>2.5.Διαφορά Μετάδοσης μεταξύ των Γονέων</p>	<p>[390-394] Για τη μαμά; όχι και αυτά που είπε τώρα, τώρα τα ακούω.. θα σου πω επειδή η μαμά πέρασε ό τι πέρασε, δεν είχε τον μπαμπά της για έναν χρόνο και ξέρω γω, αλλά δεν έχει περάσει, ό τι έχει περάσει ό τι έχει περάσει ο μπαμπάς. Δεν το θεωρώ ότι είναι λιγότερο, το ίδιο πράγμα είναι έχουν περάσει και οι δύο, αλλά επειδή ο μπαμπάς πέρασε με την υγεία του και ξέρω γω όλα αυτά γι αυτό.. Ενώ ή μαμά είναι καλά.(Βερόνικα)</p> <p>[200-202] Η μαμά. Η μαμά έχει παίξει σπουδαίο ρόλο (χαμογελάει).. Η μαμά ήταν «οοο πατέρας σας έχει βιώσει πολύ δύσκολη παιδική ηλικία, εφηβική ηλικία, του έχουν συμβεί πολύ σκληρά πράγματα, δείξτε κατανόηση». Εεεε «έγινε ο πόλεμος στην Κύπρο», «πρέπει να μάθετε για τον πόλεμο της Κύπρου». (Μυρτώ)</p> <p>[47-55] Αλλά πάντα αυτή την εικόνα είχα στο μυαλό μου της φυγής από ανάγκη, επειδή σε εξαναγκάζουν άλλοι.. Εεε από την μεριά της μαμάς μου δεν εε, γενικά η επαφή με τις ρίζες είναι λιγότερο έντονη έχω να πω.. Εεε δηλαδή η γιαγιά μου από την πλευρά της μαμάς μου, θυμόταν τις ημέρες που έμειναν στην Λενίθου, ένα χωριό ορεινό, μέχρι να αποφασίσουν να κατέβουν στην Λεμεσό, εεμ επίσης μια άλλη ανάμνηση που έχω είναι του προπάππου μου, ο οποίος πέθανε σε ένα καταυλισμό μετά την προσφυγιά και με την έννοια του νονού μου, ο οποίος ήταν μέχρι εκείνη τη στιγμή αγνοούμενος, ο εγγονός του δηλαδή, τελικά εε βρέθηκε, ήταν μόνο για λίγες μέρες, πάντως έφυγε με αυτή την ιδέα..(Φανή)</p> <p>[256-262] Όχι..Η μαμά γενικά δεν εε.. Η μαμά είναι του παρόντος, ξέρει να ζει τη στιγμή και το παρόν, δεν είναι νοσταλγός του παρελθόντος ακόμα και αν αυτό είναι η παιδική της ηλικίας σε ένα άλλο εε εντελώς περιβάλλον.. Ε τώρα θυμήθηκα την αντίδρασή της όταν πήγαμε στο δικό της σχολείο.. Εκεί την είχε πιάσει συγκίνηση, ήταν λες και είχε ξαναγίνει μαθήτρια.. (χαμογελάει) Με τόσο πολύ ενθουσιασμό, μας τα περιέγραφε και μας έλεγε σε ποια τάξη φοίτησε, εννοώ σε ποια αίθουσα και που μαζεύονταν και ποιες εκδηλώσεις έκαναν.. Μέχρι τότε όμως δεν είχε κάνει καμία αναφορά, για το σχολείο της..(Φανή)</p>

	<p>[163-165&167-168] Ναι ναι ναι ειδικά στον μπαμπά μου ναι στον μπαμπά μου.. Όχι στο σχολείο (<i>Γελάει</i>) ναι ναι γιατί είχα θέμα με την προβολή, εε στον μπαμπά μου κυρίως. Νομίζω ο πατέρας μου ήταν λίγο πιο έντονος.. Ναι ήταν πιο μεγάλος, πιο τώρα είναι πιο έντονος στις απόψεις του περί κυπριακού περι ναι, κατάστασης.. (<i>Αρτεμης</i>)</p> <p>[135-136] (<i>καθαρίζει τον λαιμό του</i>) Με την μαμά δεν έτυχε να συζητήσω ποτέ δεν εε και αυτή , αυτό η άποψη είναι να μην τύχει αυτό, δεν θυμάμαι να μου έλεγε ποτέ κάτι.(<i>Γιώργος</i>)</p> <p>[302-304] Εεε ναι είναι και θέμα χαρακτήρα των γονιών, εντάξει ο πατέρας μου μιλάει περισσότερο, η μητέρα μου ντρέπεται γι αυτά λίγο, ασχέτως είναι μητέρα, αλλά είναι και από πλευράς χαρακτήρα.(<i>Γιώργος</i>)</p> <p>[306-308] Εεε γενικά ναι δεν εε είναι και αυτό το θέμα του χαρακτήρα τους, αλλά είναι η αλήθεια δεν έχει βιώσει και τον πόλεμο, τι να μου πει , ήταν Ελλάδα όταν το, όταν γινόταν ο πόλεμος, ε μόνο μέσω του πατέρα μου έχω περισσότερες αναμνήσεις όσον αφορά τον πόλεμο.(<i>Γιώργος</i>)</p> <p>[335-338] Ακριβώς απλά δεν θυμάμαι να έχουμε συζητήσει πολύ και να μπούμε σε βάθος, αυτό αυτό το γεγονός. Δεν έχω δεν έχω ανάμνηση δεν το θυμάμαι.. Τώρα που μου το είπες μπορεί να πάω να τη ρωτήσω, ρε μαμά αυτό και αυτό, δηλαδή τώρα που μου έβαλες το μικρόβιο (<i>Χαμογελάμε</i>) μπορεί να πάω και να καθίσω μαζί της και να ρωτήσω..(<i>Γιώργος</i>)</p>
<p>2.6.Μετάδοση από Τρίτους</p>	<p>[183-198] Εεεμ όταν πήγαινα στον παππού και στη γιαγιά, στο σπίτι τους ο μπαμπάς είχε γράψει κάτι (<i>σιωπή το σκέφτεται</i>), σαν γράμμα να το πω..; Είχε γράψει την ιστορία, την ιστορία του βασικά σε ένα χαρτί και ο παππούς είχε βγάλει πολλά αντίγραφα και το είχε βάλει σε ένα κάδρο και το είχε βάλει στον τοίχο και όταν ήμουν γύρω στα 13-14, ρώτησα τη γιαγιά «Γιαγιά τι είναι αυτό;» και μου λέει αυτό αυτή είναι η ιστορία του μπαμπά. Της λέω θέλω να την δω.. Κατέβασε κάτω το κάδρο με τον χάρτη και τη διάβασα, δεν θυμάμαι ακριβώς να σου πω τι διάβασα αλλά είχε πει, είχε γράψει την ιστορία του, τι πέρασε αλλά όχι τόσο αναλυτικά όσο είδα στο ντοκιμαντέρ, είχε πει απλά τα βασικά. Αλλά πάντα η κουβέντα του παππού μέχρι σήμερα, ο παππούς είναι 88 χρονών, δυστυχώς τη γιαγιά τη χάσαμε τον περασμένο Μάρτη, μου έλεγε μου λέει ακόμα «ο μπαμπάς σου πήγε στο στόμα του λύκου και βγήκε ζωντανός». Μέχρι σήμερα το λέει και κλαίει, μέχρι σήμερα ο μπαμπάς, ο μπαμπάς, ο μπαμπάς..Μέχρι σήμερα.. «Πήγε στο στόμα του λύκου και βγήκε ζωντανός».(<i>Βερόνικα</i>)</p> <p>[214-225] Εεε και έγινε ένα μνημείο και εγώ αποφάσισα να πάω στο μνημείο για να μάθω για το τάγμα. Και ζήτησα από το κανάλι που δούλευα τότε και πήγα και ήρθε ο Λ.Λ. ο άνθρωπος που έσωσε τον πατέρα μου , κυριολεκτικά έσωσε τον πατέρα μου και τους άλλους 2 συμπολεμιστές, τον άλλον ένα που ήταν μαζί τον συμπολεμιστή γιατί (<i>καθαρίζει τον λαιμό της</i>), ο τρίτος είχε φύγει πρώτος..εεε και μου είπε εσύ είσαι η κόρη του Σ. (<i>Χαμογελάει</i>) Ναι..και του είπα ναι.. Και μου είπε ξέρεις την ιστορία του πατέρα σου ή δεν μιλάει ακόμα; (<i>Σιωπή</i>) Και μου είπε εκείνος την ιστορία. Ναι. Και μέχρι σήμερα σου λέω ότι παρόλο που έχω μιλήσει με όλους που ήταν στη μάχη, εεεε όλοι τους πολύ σκληρές λεπτομέρειες που βίωσαν οι ίδιοι, τις έχουν κρύψει και τις έχω μάθει από άλλους που ήταν στην διάσωση..(<i>Μυρτώ</i>)</p> <p>[134-139] Για παράδειγμα, πριν χρόνια ήρθε κάποιος φίλος και μου είπε ότι όταν ήρθε ο πατέρας σου από τον πόλεμο εεε όταν επέστρεψε ήταν η πλάτη του τρύπια από τις ξιφολόγχες.. ήξερα κάποια πράγματα, το ότι είχαν υποστεί</p>

κάποια βασανιστήρια..Αλλά δεν τόλμησα ποτέ να τον ρωτήσω γι αυτά τα θέματα. Ή κατά τη διάρκεια του πολέμου είχε σκοτώσει..Αλλά δεν μπορείς να ρωτήσεις τον άλλον εάν έχει διαπράξει φόνο κατά τη διάρκεια του πολέμου (με ένταση).(Μελίνα)

[83-84] Εεεε όχι δεν μου περιέγραψε ποτέ, μόνο όσα ακούω από τις ιστορίες που διηγούνται μεταξύ τους οι χωριανοί..(Άρης)

[343-362] Ναι και τώρα βέβαια πρέπει να το αναφέρω κι αυτό, δεν είναι από το οικογενειακό μου περιβάλλον, αλλά μιλώντας για αφηγήσεις, νομίζω η πιο έντονη απ όλες τις αφηγήσεις εε μου έγινε από τη γιαγιά της συγκατοίκου μου στην Αθήνα, η οποία ήταν μαμά ανθυπολοχαγού, τον έλεγαν Μ. και αυτή η κυρία Φ., όταν εεεμ λίγες μέρες μετά την εισβολή, αυτή έχει καταγωγή την Λεμεσό, όταν έμαθε ότι ο γιός της μπορεί και να είχε πεθάνει, ξεκίνησε εν μέσω πολέμου (με έμφαση) από την Λεμεσό, να πάει στο σημείο όπου είχε ακούσει ότι μπορεί να είχε ταφεί σε ομαδικό τάφο ο γιός της (με έμφαση) και μας περιέγραφε με κάθε λεπτομέρεια, ότι είχε ξεθάψει με τα ίδια της τα νύχια το μέρος εκείνο, βρήκε τον γιό της, μας περιέγραφε χαρακτηριστικά ότι τούφες από τα μαλλιά του της είχαν μείνει στα χέρια.. Τον ξέθαψε (παίρνει βαθιά αναπνοή), τον τύλιξε σε σεντόνι..Αυτή ήταν σίγουρα η πιο παραστατική αφήγηση που έχω ακούσει..Και τον έφερε στην Λεμεσό όπου και τον έθαψε.. Εεε μιλώντας με τη συγκατοίκό μου, πριν από τα Χριστούγεννα, μου είπε ότι ολόκληρη η οικογένεια αναστατώθηκε, βέβαια η γιαγιά έχει φύγει εδώ και κάποια χρόνια, η μαμά του, γιατί τους πήραν τηλέφωνο για να τους πουν ότι το DNA του Μ. ταυτοποιήθηκε με κάποια οστά που είχαν βρεθεί..Και αυτό βέβαια αναστάτωσε πάρα πολύ την οικογένεια, γιατί γι αυτούς ήταν θαμμένος στην Λεμεσό, εδώ στο κοιμητήριο της Λεμεσού.. Τελικά ήταν μερικά από τα άκρα του, τα οποία είχε χάσει και τα οποία όμως και σύμφωνα με την νομοθεσία φαντάζομαι έπρεπε να επιστραφούν στην οικογένεια (παίρνει βαθιά αναπνοή) και να ξαναταφούν.. Ναι.. (Γελάει αμήχανα) Είναι είναι λες και όλα αυτά είναι σεάνριο κάποιας ταινίας..(Φανή)

[115-119] Και το έμαθα από σπόντα από κάποιον θείο μου που είπε μια πρόταση όταν ξεκίνησα να κάνω το ντοκιμαντέρ μαζί με την Μ. και τον Κ. Είναι παντού, μαθαίνεις συνέχεια ιστορίες και είναι πολύ δύσκολο και να τις μοιραστούν οι ίδιοι τις ιστορίες.. Οπότε ναι είναι εε γενικά όλο αρκετά έντονο μέσα μου θεωρώ. (Άρτεμις)

[166-171] Ναι γιατί εσύ στην ομάδα μπορεί να συναναστρέφεται λιγότερο με τέτοιου είδους, ενώ εδώ στην Κύπρο είναι σύννητες φαινόμενο να βρίσκεις συχνά κάποιον που να σου διηγηθεί ιστορίες που να αφορούν αυτό το κομμάτι, ένα περίπου όλοι τα ίδια συζητάμε, από διαφορετικά χωριά από διαφορετικές οικογένειες ή παρόμοιο γι αυτό το λέω γιατί για εμένα είναι κλασσικό το φαινόμενο, είναι μεγάλος ο αριθμός των προσφύγων ε και των οικογενειών που έχουν ζήσει τον πόλεμο.(Γιώργος)

[117-119] Μμμ ναι ναι ναι.. Όλοι οι άνδρες της οικογένειας, δηλαδή από τον πατέρα μου, τον πεθερό μου, τον θείο μου, όλοι (με έμφαση) επειδή ήταν σε ηλικία στρατιώτες ή τους καλέσανε για να πολεμήσουν όλοι έχουν κάποια ιστορία να πουν.(Ξένια)

[191-194] Ναι και να συμπληρώσω και τις θείες δηλαδή τις γυναίκες τις οικογένειας, και την γιαγιά σαν γιαγιά και μια θεία του πατέρα μου η οποία όταν παντρεύτηκε ο πατέρας μου και έμεινε στην Ξυλοτύμπου, έμενε και αυτή η θεία που ήταν αδερφή της γιαγιάς μου και από αυτή τη θεία, δηλαδή μιλάμε

	για τους πιο εκφραστικούς ανθρώπους τις οικογένειες..(Ξένια)
<p>3. Διαφορές προ και μετά της αποκάλυψης</p>	<p>[226-234] Σίγουρα εξήγησα κάποια πράγματα σε σχέση με τη συμπεριφορά και της μητέρας μου και του πατέρα μου, ξεκλείδωσα κάποια πράγματα.. Ε εεεμ εεεμ, κατάλαβα το μέγεθος του πόνου που πέρασε και της δυσκολίας αυτής, εννοείται ότι προσπάθησα, ήταν η στιγμή, προσπάθησα λίγο να μπω στη θέση τους και της μητέρας μου αλλά και της γιαγιάς μου νομίζω ότι η γιαγιά μου είναι αυτό το πρόσωπο το οποίο με συγκίνησε περισσότερο εκείνες τις ημέρες.. Εεεε γιατί σου λέω ήταν ένας άνθρωπος ο οποίος τα κατάπινε όλα, ήταν πολύ εεε κυρία πώς να στο πω, δηλαδή, δεν έδειξε σε κανέναν ποτέ και εεε είδα αυτό το εεε όταν είδα και την γιαγιά μου, ας πούμε, να σπάει και να κλαίει και να .. εεεμ κατάλαβα λίγο, ντάξει τους, εεε ένιωσα περισσότερο σαν ανθρώπινη και όχι τόσο σαν γιαγιά μου και μητέρα μου..(Νίκανδρος)</p> <p>[418-425] Εεεμ γενικά.. να σου πω.. Όταν είχε γίνει ο μεγάλος ο σεισμός στην Κύπρο, το 1996; αν δεν κάνω λάθος..έγινε ένας πολύ μεγάλος σεισμός στην Κύπρο, μας έλεγε τότε ότι ήθελε να μαζέψει τρόφιμα να έχουμε στο σπίτι και ξέρω γω και ξέρω γω.. Τότε εμείς γελούσαμε, κοροϊδεύαμε με τις αδερφές μου και μας έλεγε δεν έχετε ζήσει πόλεμο να δείτε τι σημαίνει πείνα, κρύο και όλα τα σχετικά. Και όταν εμείς αρχίσαμε να συνδυάζουμε ότι ο φόβος προέρχεται από το τι πέρασε και στον πόλεμο και ότι έπρεπε να φύγουν από το σπίτι, χωρίς φαί, χωρίς να ξέρουν που θα κοιμηθούν το βράδυ, χωρίς να ξέρουν πως θα ξημερώσει την επόμενη ημέρα, χωρίς ρούχα, χωρίς παπούτσια γενικά τότε το συνδέσαμε..(Βερόνικα)</p> <p>[470-477] Τώρα καταλαβαίνω γιατί δεν ήθελε να μας πει ας πούμε και γιατί δεν το συζητούσε, γιατί εκτός το ότι τον ενοχλούσε τον ίδιο δεν ήθελε να πει σε τρία παιδάκια ας πούμε κάτι άσχημο, ή με θανάτους με πολέμους και ξέρω γω.. Γι αυτό δεν έλεγε και όλη την ιστορία. Εεεε και μέχρι και σήμερα ας πούμε και μετά που έχω δει το ντοκιμαντέρ, πάλι όταν γίνεται κάτι συγκεκριμένο και είμαι μαζί του, δεν θα ρωτήσω δεν τολμώ να ρωτήσω κάτι για τότε.. Αν θα μου πει θα μου πει ο ίδιος μόνος του όταν είναι έτσι λίγο πιο ευάλωτος και πιο ευαίσθητος και θέλει κάπου να μιλήσει, αλλιώς δεν πρόκειται να του ανοίξω θέμα μέχρι και σήμερα γιατί ξέρω πόσο τον ενοχλεί ακόμα. Ναι..(Βερόνικα)</p> <p>[82-83&85-87] Όχι και δεν ήταν τόσο σημαντικό..Δεν ήταν κάτι σημαντικό τότε ήταν σαν ανύπαρκτο θέμα δεν.. Για ένα παιδί που είναι σε μια ηλικία που είναι δημοτικό και λοιπά, δεν δεν μπορεί να αντιληφθεί την σοβαρότητα αυτού του θέματος και έχει άλλες προτεραιότητες και πιστεύω καταλαβαίνεις την σοβαρότητά τους μεγαλώνοντας. (Μελίνα)</p> <p>[240-247] Ναι όταν είσαι πολύ μικρή δεν, αλλά μετά τα 10, 11 που αρχίζεις να βάζεις τον εαυτό σου στη θέση τους και λες α ήτανε τότε! Ήταν στην ίδια ηλικία με εμένα όταν έγινε αυτό..Ναι ναι τότε άρχισα άρχισα να να ξέρεις να νομίζω να καταλαβαίνω περισσότερο, προηγουμένως ήταν μια κατάσταση, έτσι ήταν δηλαδή είναι και για το πώς άμα λέγαμε ναι είναι κατεχόμενη η μισή μας πατρίδα, αλλά δεν είναι ότι ξέραμε είναι ο τόπος μας θα γυρίσουμε, αλλά σε ένα πρακτικό επίπεδο, δεν είναι ότι ένιωθες ότι κάτι σου λείπει. Σου λείπει συναισθηματικά αλλά πρακτικά δεν είναι ότι ξέρεις νιώθαμε..ούτε πρακτικά</p>

	<p>μεγαλώσαμε σε μια εμπόλεμη χώρα..δεν ήτανε..(Σταυρούλα)</p> <p>[154-160] Στην αρχή να σου πω την αλήθεια ήταν απλά σαν μια εκδρομή για εμένα, δεν καταλάβαινα και πολλά πράγματα. Απλά πήγαινα έβλεπα σπίτια, έβλεπα εκκλησίες, αυτά που βλέπεις στις σχολικές εκδρομές και βαριέσαι.. Αυτά. Αλλά ύστερα όταν μεγάλωσα και άρχισα να δίνω περισσότερη σημασία στις ιστορίες που λένε οι χωριανοί και οι και αυτά που έλεγε και η μητέρα μου εεε τότε είχα αρχίσει να καταλαβαίνω περισσότερα πράγματα και οι και ενδιαφερόμουν και περισσότερο. Έστηνα αντί πάντα να ακούω αυτές τις ιστορίες γιατί μου κινούσαν την περιέργεια. Ήθελα να μάθω.(Άρης)</p> <p>[459-466] Τώρα όμως που έχω μεγαλώσει και βλέπω τα πράγματα με διαφορετικό μάτι, αναγνωρίζω ότι οι παππούδες μου πρέπει να ήταν πολύ δυστυχισμένοι που ζούσαν τη ζωή τους σε έναν συνοικισμό ανάμεσα σε άγνωστους που είχαν για γείτονες, εεεμ ειδικά όταν επισκέφτηκα τον Άγιο Αμβρόσιο και την αφάνταστη ομορφιά του, απορούσα πραγματικά πως ο μπαμπάς μου μπορεί και ζει σε αυτό το σπίτι που είμαστε τώρα.. Για εμένα ήταν πραγματικά σοκ.. ήταν συγκλονιστικό.. Δεν φανταζόμουν ότι ο μπαμπάς μου είχε αναγκαστεί να κάνει τέτοιο συμβιβασμό. Της μαμάς μου επειδή ήταν γενικά κάμπος, ήταν πυκνοκατοικημένη περιοχή η γειτονιά της ήταν σαν να ήρθε στην πόλη (Γελάει) κατά κάποιο τρόπο, αλλά (το σκέφτεται) αυτό ο συμβιβασμός που κάποιος μπορεί να τον πει και προσαρμογή ήταν νομίζω κάτι που εεμ πονούσε και εξακολουθεί να πονάει..(Φανή)</p> <p>[211-216] Καθώς ήμασταν παιδιά χρησιμοποιούσαν πιο ήπιο λεξιλόγιο, αλλά στην πορεία..ναι ναι ναι ναι ναι ναι ναι ναι. Εεεε νομίζω ότι ήθελαν να ξέρουμε και εντάξει καθώς ήμασταν μωρά παιδιά, μας έλεγαν αυτά που μπορούσε να αντέξει και η ψυχή ενός παιδιού, εεεε για να μην συντριβεί. Εεε προσπαθούσαν να μην μας δείχνουν ούτε το μέγεθος του προβλήματος που βίωναν οι ίδιοι. Αλλά, εεε μεγαλώνοντας, η αλήθεια ήταν εμφανής πια, χωρίς πολλή συζήτηση.(Παύλος)</p>
<p>3.1.Σχέσεις με Γονείς</p>	<p>[504] Ναι εξανθρωπίστηκαν λίγο αυτές οι φιγούρες..(Νίκανδρος)</p> <p>[555-558] Αν έχει αλλάξει κάτι στη σχέση μου με τη μητέρα μου; Έχει αλλάξει και λόγω της απόστασης..εεεε σου είπα πιο πολύ εκείνη την εε.. τη στιγμή που την ένιωσα να λυγίζει και να αλλάζει και αυτή να σπάει μέσα της, την είδα και από μια άλλη οπτική γωνία, αυτό δεν έχω νιώσει κάτι άλλο..(Νίκανδρος)</p> <p>[206-209] (Σιωπή, το σκέφτεται) Δεν θυμάμαι αλλά γνωρίζοντάς με, ήμουν σίγουρα πολύ πολύ αναστατωμένη, απλά για να καταλάβεις πόση αδυναμία έχω στον μπαμπά, έχω αρκετά τατουάζ, είναι το όνομά του, η ημερομηνία γέννησής του, η λέξη «μπαμπά σ αγαπώ», αυτά είναι.. έχω αδυναμία στον μπαμπά.. μεγάλη αδυναμία στον μπαμπά (Χαμογελάει)..(Βερόνικα)</p> <p>[314-324] Κοίταξε, εεεμ σίγουρα νιώθεις περηφάνια, πρώτα απ όλα .. Θα στο ξαναπώ πολλές φορές αυτό μέχρι να κλείσουμε γιατί είμαι πολύ περήφανη για τον μπαμπά μου.. Εεε απλά δεν ήξερα την όλη ιστορία μέχρι να δω το ντοκιμαντέρ, δεν ήξερα τη σοβαρότητα εεμ και γενικά το πώς είχε εξελιχθεί εεεεμ το πώς εεεεμ εεεε το πώς μεγάλωσα με αυτό τον τρόπο.. Καταρχάς δεν δέχομαι να πει κάποιος κάτι αρνητικό για τον μπαμπά μου, κομμένο αυτό δεν υπάρχει περίπτωση. Εμμ αλλά σου λέω δεν ήξερα ποτέ τη σοβαρότητα ας πούμε το τι έγινε πραγματικά λόγω των λίγων στοιχείων που ήξερα ας πούμε. Αλλά μεγαλώνοντας και μαθαίνοντας κάτι παραπάνω και κάτι παραπάνω εεεμ πραγματικά χαίρομαι που είναι ακόμα ζωντανός, χαίρομαι που είναι, που έσωσε τόσα πλάσματα ας πούμε. Απλά στεναχωριέμαι γιατί έζησε και</p>

σωματικά άσχημα και και ψυχολογικά. Στεναχωριέμαι για το τι πέρασε ο μπαμπάς μου. Και μακάρι να μπορούσα να κάνω κάτι για να το αλλάξω.. Αυτό.(Βερόνικα)

[634-635] (Σιωπή) Ναι γιατί σου λέω είναι αδυναμία. Ο μπαμπάς είναι (παίρνει βαθιά αναπνοή) αδυναμία.(Βερόνικα)

[638-642] Νομίζω δεν υπάρχει πιο περήφανη κόρη στον κόσμο από εμένα (Γελάω). Πραγματικά, γελάς, αλλά πολλές φορές νομίζω ότι ο μπαμπάς μου είναι ήρωας η κατάλληλη λέξη για εμένα. Είναι ήρωας είναι άψογος μπαμπάς εεεμ (δακρύζει), εεεμ συγγνώμη, εεεμ γενικά είναι από τους ανθρώπους που άμα φτάσει και μπει στη ζωή σου δεν τον ξεχνάς ποτέ.

[659-663] Γενικά ας πούμε αν πάθει κάτι ο μπαμπάς μου νομίζω θα πεθάνω. Δεν μπορώ να πω κάτι άλλο, νομίζω αυτό τα περιγράφει όλα. Αλήθεια εννοώ.. Είναι φίλος, πρώτα απ όλα είναι μπαμπάς, αλλά είναι και φίλος και άνθρωπος που μπορείς να στηριχθείς πάνω του γενικά σε όλα, ό τι τον χρειαστείς είναι εκεί δεν θα πει ποτέ όχι και τον αγαπώ πολύ.. (Συγκινείται) Πραγματικά τον αγαπώ πολύ..(Σιωπή και βαθιά αναπνοή)(Βερόνικα)

[427-436] Ναι ναι ναι βελτιώθηκε πάρα πολύ εεεμ γιατί τώρα μετά από αυτό δεν υπάρχει ζήτημα που να μην μπορώ να συζητήσω. Αυτό ήταν το πιο δύσκολο και αυτό αν θες ήταν σκόπελος σε πολλά ζητήματα. Φοβόμουν για παράδειγμα τον πατέρα μου, εννοείται δεν θα τον πλησίαζα για άλλα πράγματα γιατί φοβόμουν την έκρηξή του για παράδειγμα. Εεε σήμερα δεν του συμβαίνει αυτό, γιατί έχει ξεπεράσει πλέον το μετατραυματικό στρες. Είναι ξεκάθαρο ότι ήταν μετατραυματικό στρες. Πλέον. Εεεμ θλίψη έχει σε ορισμένες περιπτώσεις, αλλά αυτή τη θλίψη τώρα μπορούμε να τη συζητήσουμε. Δηλαδή στις 20 του Ιούλη όταν θα αρχίσουν οι σειρήνες, εγώ θα πάρω τηλέφωνο τον πατέρα μου. Είναι, είναι άλλη η σχέση μας είναι πιο ζεστή, έχω άλλη κατανόηση απέναντί του και εκείνος έχει μεγαλύτερη άνεση στο να αφηθεί.(Μυρτώ)

[444-445] Εεεμ παραμένει κυρίως εκείνος που ήταν και εεε εκείνος που ξέραμε. Συν το ότι έχει μαλακώσει ας το πούμε συναισθηματικά λίγο..(Μελίνα)

[447-448&450-451] Είχα πάντα καλή σχέση με τον πατέρα μου και ήταν ας το πούμε εεε ο άξονας γύρω από τη ζωή μου περισσότερο από τη μαμά.. Ναι εκείνος ο οποίος μου έχτισε την προσωπικότητα, εκείνος που με στήριζε συναισθηματικά και λοιπά..(Μελίνα)

[584-586] Εεε καμία απολύτως διαφορά να πω την αλήθεια. Απλά τώρα που ξέρω περισσότερα πράγματα μπορώ να πάω να ρωτήσω τη μαμά μου είναι αλήθεια αυτό, έγινε αυτό, ή εεε αυτός μου είπε ότι είναι από τον Άγιο Αμβρόσιο τους ξέρεις;(Άρης)

[300-305] Να σου πω νομίζω είναι σε εκείνη την ηλικία που άρχισα να να βάζω τον αυτό μου στην θέση τους.. ήταν κάπως σε εκείνα τα χρόνια που άρχισα να είμαι αν αυτό μου συνέβαινε εμένα τώρα που είμαι στην ίδια ηλικία που έφυγε ο μπαμπάς μου από το σπίτι, πως θα ένιωθα..Γιατί διαφορετικά τα αντιλαμβάνεσαι όταν είσαι μικρή, ξέρω γω 6-7 ακόμα και 10 και διαφορετικά μετά, έτσι 12-13 αρχίζεις να..ε μεγαλώνεις βλέπεις τα πράγματα λίγο διαφορετικά..(Σταυρούλα)

[582-585] Δεν εεε δεν επηρέασε τις διαπροσωπικές μας σχέσεις, το γεγονός ότι η μάνα μας ήταν πρόσφυγας και έζησε τις εμπειρίες του πολέμου, όχι, όχι..Η ίδια συμπάθεια που είχαμε και νομίζω μιλάω εξ ονόματος και των αδελφών μου, η ίδια συμπάθεια ως προς το ότι ήταν παιδί του πολέμου παρέμενε η ίδια πάντα. Δεν είναι ότι μας έκανε να αλλάξουμε οπτική..(Παύλος)

[624-643] (σιωπή) Κοίταξε και προφανώς έχει αλλάξει η σχέση αλλά αλλάζει και λόγω ηλικίας από μόνη της δηλαδή άσχετο με το τι γινόταν η σχέση θα άλλαζε.. Ναι επειδή θυμώνω ας πούμε έχει αλλάξει η σχέση (χαμηλώνει τον τόνο της φωνής του), δηλαδή δεν μπορώ να κάθομαι και να τους ακούω να λένε μαλακίες.. Κατάλαβες; Δεν δεν μπορώ να το κάνω αυτό το πράγμα και ίσως να αποφεύγουν και οι ίδιοι να μην το συζητάνε μπροστά μου για να μην τους χαλάω τη φάση τους ξέρω γω (Γελάει), ίσως και όταν το συζητάνε πλέον να ακούνε λίγο περισσότερο ό τι τους λέω απ ότι παλιά. Νομίζω ακούνε τι τους λέω, καταλαβαίνουνε τι τους λέω.. Απλώς επειδή το βίωσαν δεν μπορούν να το αλλάξουν αυτό το πράγμα.. Και είναι απολύτως φυσιολογικό, δηλαδή, ό τι και να μου πεις όταν βιώσεις κάτι άλλο να το βιώσεις και άλλο να κάθεται απ έξω και να κάνεις τον κριτή.. Ο κριτής είναι εύκολος ρόλος.. Ε εντάξει επειδή έχω σπουδάσει κιόλας και εκείνοι δεν έχουν σπουδάσει και είμαι και ο μεγάλος της οικογένειας, ε το έχουν αυτό στο μυαλό τους, δηλαδή ξέρω ότι και πολλές μαλακίες που λέω περνάνε έτσι στο ντούκου γιατί θεωρούν α αυτό το παιδί έχει σπουδάσει ξέρει πράγματα, είναι ο μεγάλος ο γιός πρέπει να τον ακούμε.. Κατάλαβες; Αλλά περνάνε στο ντούκου και μαλακίες κατάλαβες δεν είναι μόνο.. (γελάει) Αλλά και έχει αλλάξει η σχέση μας σε αυτό το θέμα. Δεν είναι, δεν θα μου πουν ας πούμε τα ίδια πράγματα.. Πλέον η μόνη συζήτηση που θα μου πουν για το χωριό είναι να μου πουν μια ωραία ιστορία που ξέρουν ότι θα την ακούσω και θα την απολαύσω ας πούμε.. Δεν θα μου πουν για τον πόνο της ζωής τους που είναι πρόσφυγες ας πούμε 40 χρόνια μετά την προσφυγιά και βράζουν στην θέρμανση με το τζάκι και ψήνουν λουκάνικα και ξέρω γω και περνάνε τέλεια..(Λεωνίδα)

[663-675] Να σου πω, εε νομίζω ότι δικαιολόγησα συμπεριφορές των γονιών μου (Σιωπή). Δικαιολόγησα πολλές συμπεριφορές των γονιών μου. Γιατί χαρακτηριστικά που έχω εγώ τα είχα πολύ οι γονείς μου. Φοβίες, που τις είχα και πιο μικρή, ήταν πολύ πιο έντονα και ήταν πολύ αυστηροί και φοβόντουσαν πάντα μην πάθουμε κάτι και νομίζω και τα δύο προέρχονται από το μεταπολεμικό το δικό τους το στρες. Εεε δικαιολόγησα πολλές φορές τον χαρακτήρα τους ή κάποιες έντονες εξάρσεις τους στο να μην βγω έξω, να μην πάω κάπου, να προσέχω, ξέρεις. Εεε γενικά είχα μια πολύ καλή σχέση και έχω με τους γονείς μου, τους λέω τα πάντα εεε και νιώθω ότι έχουμε κάτι κοινό, έντονο όσον αφορά εκείνο το κομμάτι, διότι στη δική τους την πλευρά δεν θέλω να πάω στα κατεχόμενα εάν είναι έτσι η κατάσταση, εεε κατάλαβα και αυτό και πλέον συμπορεύομαι με εκείνο, εεεμ είμαι στην δική τους την πλευρά, πάντα ήμουν στην δική τους την πλευρά απλά συνειδητοποιημένα πλέον. Εεμ έτσι νομίζω εε έχουμε πλέον πολλά κοινά και αν δεν έζησα στον ίδιο τόπο, νιώθω ότι ζήσαμε στον ίδιο τόπο. Ναι.(Άρτεμις)

[687-694] Ναι γιατί ήταν και άνθρωποι, ας πούμε η μαμά μου που άλλαξε και 5 δημοτικά, και ήταν άνθρωποι που ένιωσαν συνέχεια γενικά τον ξεριζωμό, ένας άνθρωπος που όπου πάει και την έκθεση, γιατί ζεις σε μια έκθεση.. Μοιραζόταν μια κουβέρτα με τόσα άτομα, ή έζησε σε ένα τσαντίρι μέσα στα χώματα και μέσα στις βροχές και μες τον ήλιο.. Νομίζω μετά μεγαλώνοντας δικαιολογείς πάρα πολλά (με ένταση) από τους τσακωμούς και πάρα πολλά χαρακτηριστικά που δεν σου αρέσουν στους γονείς σου.. Και είχα πολύ έντονη εφηβεία και είχαμε πάρα πολλούς τσακωμούς και αργότερα αντιλήφθηκα ότι ξέρεις αυτοί οι άνθρωποι έπαθαν αυτό το πράγμα, οπότε να τους κατανοήσεις..(Άρτεμις)

[631-638] Εεε αλλαγή, εε ίσως εμβάθυνση θα την έλεγα, μιας και και έχω

	<p>αποκτήσει και εγώ την ιδιότητα της μαμάς και μπορώ να αισθανθώ ίσως στο minimum το τι πέρασαν και εκείνοι για να μας μεγαλώσουν, στην προσφυγιά με όλες τις δυσκολίες που ακολούθησαν, εεμ όπως είπα και πριν σίγουρα τους θαυμάζω γι αυτό, εεμ με ενδιαφέρει το κομμάτι των αναμνήσεων και με ενδιαφέρει να τους ακούω να αφηγούνται ιστορίες από την παιδική τους ηλικία στα παιδιά μου, εεεεμ (<i>Το σκέφτεται</i>), εεμ τους αγαπώ λίγο περισσότερο (<i>γελάει</i>) μπορώ να πω και (<i>Σιωπά</i>) εεεμ σίγουρα πονώ, αναλογιζόμενη το παρελθόν τους και αλλά ταυτόχρονα είμαι και πολύ ευγνώμων για όλα όσα μας έδωσαν και μας δίνουν ακόμα..(Φανή)</p> <p>[690-691] Όχι όχι είναι πάρα πολύ καλές οι σχέσεις με τους γονείς μου γενικά εε όχι μόνο σε αυτό το κομμάτι.(Γιώργος)</p> <p>[588-590] Μμμμ ναι ναι ναι μμμ..Υπάρχει αλλαγή στο ότι μμμμ (<i>Παύση και αναστενάζει</i>) εε στο ότι πλέον ό τι ό τι και να συζητήσω και οποιοδήποτε προβληματισμός θα έχω ίσως την πιο σωστή συμβουλή και πλέον έκφραση των δικών του συναισθημάτων που δεν το είχα παλιά.(Ξένια)</p>
<p>3.1.1. Προστασία των Γονέων και Αμφιθυμία</p>	<p>[100-102] Δηλαδή, να στέκεται καθημερινά στο παράθυρο και να περιμένει να τον δει να στρίβει από..εε φαντάζομαι ότι θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο.. (<i>ο τόνος του χαμηλώνει και παρατηρώ πως συγκινείται λίγο..</i>) (Νίκανδρος)</p> <p>[148& 150-152] Απλά υπήρχε και αυτό, εγώ το εξηγώ.. ίσως της προστασίας.. Εεε ναι..Εεε το ότι να μην μας περάσουν όλο αυτό το κακό που πέρασαν εκεί πέρα τέλος πάντων, όλο αυτό το κακό που πέρασαν οι ίδιοι..εεε γι αυτό σου λέω ότι κάποια πολύ βασικά πράγματα τα έμαθα πολύ αργά.. (Νίκανδρος)</p> <p>[560-661&563&566] Ναι..ναι.. εε προσπάθησα λίγο να καταλάβω που μπορεί να θέλοντας ή μη να μας έβαλε στην θέση του αδερφού της..εεεε επειδή έχασε ένα πολύ μικρό.. ήταν 16 χρονών.. Ναι ότι γι αυτό ήταν τόσο υπερβολική στην και στην προστασία και στην.. Αχα, αχα.. Εγώ το σκέφτηκα πολύ αργά πολύ πρόσφατα..(Νίκανδρος)</p> <p>[32-38] Εεεμ το πρόσωπό του, ήταν λίγο παραμορφωμένο το πρόσωπο γιατί τον έχουν χτυπήσει και στο πρόσωπο και εεεμ όταν τον ρώτησα εγώ όταν άρχισα να καταλαβαίνω, μου είπε ότι στον πόλεμο είχαμε κάποιους εχθρούς, ήμουν μικρή φυσικά τότε προσπαθούσε να μου εξηγήσει όσο καλύτερα γινόταν, εεεμ και πάλι όταν μου το έλεγε πάλι με θυμό. Του προκαλούσαν αρνητικά συναισθήματα γι αυτό και εμείς σε κάποια φάση σταματούσαμε, όσο μεγαλώναμε και βλέπαμε ότι όντως τον ενοχλεί δεν ρωτούσαμε. Εγώ έμαθα ολόκληρη την ιστορία όταν είδα το ντοκιμαντέρ γενικά. Μόνο τότε ήξερα όλη την αλήθεια.(Βερόνικα)</p> <p>[231-233] Ναι σταματούσαμε.. Εννοώ προτιμούσαμε να μείνουμε με την απορία παρά να τον ρωτήσουμε και να στεναχωρηθεί.. Αυτό. Προτιμούσα να μην ξέρω να μην γνωρίζω να σκέφτομαι διάφορα, παρά να του πω κάτι και να τον στεναχωρήσω.. Αυτό.(Βερόνικα)</p> <p>[479-484] Ναι.. κοίταξε ναι.. εεμ το τι πέρασε ο μπαμπάς μου και τι νιώθει καθημερινά, κάθε πρωί που ξυπνά και πάει και βλέπει στον καθρέφτη το πρόσωπό του πως είναι σκέφτεται το τι πέρασε, τι έχει ζήσει και γιατί είναι έτσι το πρόσωπό του. Κάθε πρωί. Κάθε πρωί είναι κάτι που σε στιγματίζει και θα τον στιγματίζει μέχρι να πεθάνει. Το να πηγαίνεις στον καθρέφτη και να βλέπεις το πρόσωπό σου, τον εαυτό σου σε τέτοιο, ή να θέλεις να φας κάτι και να δυσκολεύεσαι είναι κάτι που σε στιγματίζει ναι..(Βερονικα)</p> <p>[627-632] Νιώθω ακόμα πιο περήφανη που ξέρω όλη την ιστορία εεεεμ και τώρα πλέον τον καταλαβαίνω για ό τι έχει κάνει στη ζωή του, τον δικαιολογώ</p>

για ό τι λάθος έχει κάνει για ό τι πώς να το πω πώς να το πω να το.. τον δικαιολογώ για ό τι έχει κάνει και εεε και να συνεχίσει να κάνει κάποια λάθη πάλι θα τον δικαιολογώ. Δεν μπορώ να σου το εξηγήσω απλά.. (σιωπή) θα τον δικαιολογώ για όλα για ό τι και να κάνει.(Βερόνικα)

[230-235] Ναι. Και θέλω να σου πω ότι και τότε, τότε κι αν άρχισε αγώνας για εμένα. Γιατί όταν έρχεται ένας ξένος..εεε σκέψου να σαι κάπου και να έρθει κάποιος να σου πει την ιστορία του πατέρα σου. Και εσύ..να ααα..για μήνες να θυμάσαι ξανά όλη σου την παιδική ηλικία. Να θυμάσαι ξανά κάθε γεγονός μικρό ή μεγάλο, θυμάσαι ξανά, συνειδητοποιείς γιατί είχε τόση εξάρτηση από την οικογένεια, συνειδητοποιείς γιατί θύμωνε όταν άκουγε τουρκικά, συνειδητοποιείς, αν και δεν μου χει περάσει ποτέ πολιτικές μίσους έτσι, αυτό είναι ξεκάθαρο, ποτέ ποτέ ποτέ στη ζωή του. (Μυρτώ)

[241-248] Ναι για να μπορώ να διαχειριστώ τα δικά μου συναισθήματα.. Ξέρεις είναι μεγάλη υπόθεση η συγχώρεση. Δεν υπάρχει γονέας που δεν κάνει λάθη. Πόσο μάλλον όταν έχει βιώσει πολύ πολύ σκληρές εμπειρίες ο γονέας σου. Εσύ που είσαι το παιδί του πρέπει να τον καταλάβεις. Όχι να ανέχεσαι συμπεριφορές, δεν προσπαθώ, σε καμία περίπτωση, πρέπει να μπορέσεις να το συγχωρέσεις γι αυτό που έκανε, που το έκανε όχι συνειδητά, αλλά πάλεψε και το διόρθωσε. Εεε όχι φυσικά όταν μιλάμε για ακραίες καταστάσεις. Δεν μιλάμε για έναν γονιό που βίασε το παιδί του, καταλαβαίνω πόσο διαφορετική είναι αυτή η περίπτωση. Εννοώ τα φυσιολογικά τα λάθη που κάνουν οι γονείς.(Μυρτώ)

[354-356] Εεε ευχαριστώ τον Θεό πρώτα απ όλα που δεν τα έζησα αυτά γιατί δεν θα μου άρεσε. Εε ναι ακούγονται δύσκολα. Για οποιονδήποτε, σε οποιαδήποτε ηλικία και να είναι είναι δύσκολο αυτό.(Αρης)

[294] Ναι και να αποδεχθείς ότι υπήρχαν λόγοι που δεν πήρες αυτά που έπρεπε να πάρεις..(Μελίνα)

[70-71&73-74] Εεε είχα ρωτήσει σε πιο μεγάλη ηλικία, εεμ εφηβεία και μετά αλλά εεε δεν έπαιρνα πολλές απαντήσεις, δεν ήθελα να να το συζητάω και ιδιαίτερα. Όχι..δεν ρώταγα και πολύ την μαμά μου γιατί ήταν χωρισμένοι με τον μπαμπά μου ήδη κάποια χρόνια και δεν έκανα πολλές ερωτήσεις στον έναν για τον άλλον.(Μελίνα)

[136-139] Αλλά δεν τόλμησα ποτέ να τον ρωτήσω γι αυτά τα θέματα. Ή κατά τη διάρκεια του πολέμου είχε σκοτώσει..Αλλά δεν μπορείς να ρωτήσεις τον άλλον εάν έχει διαπράξει φόνο κατά τη διάρκεια του πολέμου (με ένταση). (Μελίνα)

[160-166] Ναι.. Εμμ απλά δεν.. απλά επειδή μιλάμε για τον πατέρα μου και είναι ιδιαίτερη η περίπτωση, δεν μιλάμε για οποιονδήποτε, γιατί εκείνος είχε χάσει και τον πατέρα του, εεεμ έζησε πάρα πολύ δύσκολα παιδικά χρόνια και εεεμ και οι σκληρά γεγονότα ακόμα και πριν την αιχμαλωσία, οπότε όλο αυτό ήρθε και έδεσε. Δεν ήταν ότι ζούσε μια καλή κ ευτυχισμένη ζωή και ξαφνικά το χάλασε ο πόλεμος. Ήταν ένα πράγμα που κλιμακωνόταν. Ε για να σου διευκρινίσω ότι δεν ήταν μόνο αυτό. Έβγαλα κάποια συμπεράσματα και λοιπά, μαζί με το θέμα του πολέμου αλλά και τα προγενέστερα χρόνια που έζησε.(Μελίνα)

[217-220] Ναι..Νομίζω οι περισσότεροι, χωρίς να μαι και απόλυτη, έχω την εντύπωση ότι οι γονείς μας ήθελαν να το αφήσουν πίσω και να μην το σκαλίζουν θεωρώ. Για λόγους συναισθηματικούς. Και δεύτερον εε ήταν απασχολημένοι με το να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους από την αρχή οπότε, εεε

βόλευε να μην το μοιραστούν μαζί μας..(Μελίνα)

[84-86] Γιατί φαντάσου εεε όσο μπορώ εγώ να σκεφτώ πρέπει να ταν πολύ..Δηλαδή δεκατεσσάρων χρονών, εεε σου λένε φεύγεις αφήνεις το σπίτι σου είσαι εε, είσαι μωρό ακόμα είσαι παιδί δεεεν..(Σταυρούλα)

[274-276] Όχι όχι και δεν ξέρω δηλαδή και άμα κάτσω να σκεφτώ, δεν ξέρω εάν είναι, γιατί σου λέω μιλούσανε πολύ ελεύθερα για τα γενικά για το χωριό τους και ξέρω γω, νομίζω ίσως είναι λίγο και τρόπος δικός τους που το κρατάνε γιατί εε δεν πρέπει να ήταν και εύκολο..(Σταυρούλα)

[291-294] Δεν δεν είμαι σίγουρη εάν ήταν επειδή λες ααα είναι και αυτοί ξέρεις μπορεί να είναι παππούς και μπαμπάς και δυνατοί και να μας προσέχουν αλλά έχουν συναισθήματα ξέρω γω ή για το ότι κατάλαβα πόσο δύσκολο ήταν αυτό που είχαν περάσει, πόσο τραυματικό..(μικρή σιωπή)(Σταυρούλα)

[109-113] Αντιλαμβάνεσαι ότι δεν είναι, εεε είναι πολύ δύσκολο να τα θυμούνται και να τα συζητούν γιατί τα ξαναβιώνουν. Όσο και να πούμε ότι έχουν εξοικειωθεί με την κατάσταση, εε όσο και να θεωρούμε ότι ενδεχομένως έχουν εεεμ απομυθοποιήσει ή εεε έχουν ηρεμίσει μέσα τους, εεεμ τους αισθάνεσαι, τους αισθάνομαι ότι εε όποτε μιλήσεις μαζί τους για τα θέματα της εισβολής εεεε προτιμούν είτε να μην τα συζητήσουν εε είτε είναι απόλυτοι. (Παύλος)

[302-305] Έτσι έτσι έτσι έτσι έτσι..Μα να σκεφτείς, ο καθένας να προσπαθήσει να μπει στη θέση τους, αυτό ήταν που συνέβη. Αυτό ήταν που συνέβη. Γιατί μετά, εεε δεν ρωτούσε κανείς, εάν είσαι δεκατριών, δεκατεσσάρων, δεκαπέντε χρονών, απλώς έπρεπε να δουλέψεις για να συνεισφέρεις στην οικογένεια.(Παύλος)

[403-407] Ναι σε αυτό το θέμα τύχη.. Το άλλο της εεε του ξεριζωμού, της εεε δυσκολίας, του να μαζέψεις ξανά τα κομματάκια και να συνεχίσεις τη ζωή, του ότι αποκόπτεσαι από τις ρίζες σου και εξαρτάται πια σε μεγάλο βαθμό από τον καθένα του κατά πόσο θα συνεχίσει να, να έχει μέσα του τον κόσμο του ή όχι, (παίρνει βαθιά αναπνοή) όλα αυτά σίγουρα ήταν δύσκολα..(Φανή)

[142-150] Αλλά μεγαλώνοντας.. Όταν προσπαθούσαν να κάνουν αυτές τις συζητήσεις και πόσο ωραία ήταν στο χωριό και και και και ε τσαντιζόμουν κιάλας, ας πούμε εεε δεν μπορώ να την ακούσω ξανά και τους έλεγα δεν είναι ότι δεν καταλαβαίνω οκ καταλαβαίνω, ήταν μια πάρα πολύ άσχημη εμπειρία, την έχετε ξέρω γω θα την βιώσετε ας πούμε, αλλά και τι τι πρόβλημα έχεις ας πούμε, έχεις χτίσει το σπίτι σου, ζεις σε ένα οικόπεδο μια χαρά, πολύ καλή δουλειά έχεις, και ο ένας και ο άλλος, μιας χαρά δουλεύετε μια χαρά ζείτε, την υγεία μας την έχουμε.. Δεν καταλαβαίνω ας πούμε γιατί όλο αυτό ας πούμε.. Καταλαβαίνω την ανάμνηση, καταλαβαίνω αυτό αλλά μέχρι εκεί ας πούμε, ηρεμίστε λίγο δεν χρειάζεται..(Λεωνίδας)

[433-436] Ναι ναι μας έχει φέρει προφανώς πιο κοντά, τουλάχιστον τη δική μου οικογένεια.. Γιατί απλώς μιλούσαμε για το θέμα.. Μου λέγανε κυρίως όχι επειδή με ενδιέφερε τόσο να το ακούσω, που με ενδιέφερε, ε κυρίως επειδή του ενδιέφερε εκείνους να τα πούνε και κυρίως κάποιος να τα ακούσει.. Κατάλαβες;(Λεωνίδας)

[517-520] Όλοι όλοι προφανώς. Δηλαδή σου λέω και αυτός ήταν ο τρόπος που μπορούσαν να ανταπεξέλθουν σε αυτή την ιστορία, έτσι, δηλαδή, μόνος σου δεν αντέχεις ας πούμε το βάρος αυτής της κατάστασης, οπότε έχεις δει και το ένα και το άλλο και.. Φεύγει και το στρες της κατάστασης..(Λεωνίδας)

[122-128] (με διακόπτει) Ναι ναι ναι μαθαίνεις, εεε είναι πάρα πολλά, μπορώ

	<p>να το καταλάβω γιατί συνομίλησα με ανθρώπους που πέρασαν τον πόλεμο στη χειρότερή του μορφή, εεε θεωρώ ότι και μόνος του ο εγκέφαλος προσπαθεί να απομονώσει εκείνο το κομμάτι, να το διαγράψει και να προχωρήσει, για να μπορέσει να προχωρήσει γιατί μετά από τόσο έντονα γεγονότα που μπορεί να σου συμβούν, κάπου απομονώνεσαι για να μπορέσεις να προχωρήσεις. Το ένστικτο της επιβίωσης θεωρώ. Οπότε ναι ακόμα και σήμερα μαθαίνω αρκετά..(Άρτεμις)</p> <p>[696-697] Ναι τους κατανόησα μελλοντικά και <i>(το σκέφτεται)</i> και αντιλήφθηκα, είναι πολύ βασικό να αντιληφθείς τι περνάει ένας άνθρωπος στη ζωή του ειδικά τον πόλεμο..(Άρτεμις)</p> <p>[699-701] Ναι ναι είναι βασικό να κατανοήσεις τις καταβολές κάποιου ανθρώπου και το τι έζησε στη ζωή του και το γιατί διαμορφώθηκε έτσι όπως διαμορφώθηκε. Ε και αγαπάς τον άνθρωπο όπως είναι γιατί ξέρεις την ιστορία του..(Άρτεμις)</p> <p>[341] Ακριβώς. Μπορεί να μην θέλει να εκφραστεί, μπορεί να την στεναχωρεί αυτό..(Γιώργος) [129-137]Και ο πατέρας μου τα θυμάται αυτά σαν παιδί, ο παππούς έχει φυλακιστεί και στα κρατητήρια δηλαδή 3 χρόνια ήταν μέσα, οπότε το πάω λίγο πίσω για να καταλάβεις ότι είχαν μάθει οι άνδρες της οικογένειας να κρύβουν μυστικά. Για να προστατέψουν εεε τον αγώνα τότε της ΕΟΚΑ και μετά ό τι ζούσαν ήταν πάρα <i>(με έμφαση)</i> πολύ σκληραγωγημένοι και δεν σαν να μην επιτρεπόταν να μιλήσουν ούτε στις γυναίκες για τα βιώματά τους, και ούτε γενικά στα παιδιά τους να δείξουν ότι πονάνε <i>(μικρή παύση)</i>. Δηλαδή, ο πατέρας μου ειδικά το έχει πάααα <i>(με έμφαση)</i> πολύ αυτό. Δεν θα δείξει πόνο ποτέ. Εε θα δείξει, έδειξε θλίψη στον θάνατο της γιαγιάς μου για να καταλάβεις. Και στον θάνατο του αδερφού του που πέθανε 40 χρονών. Δεν έδειξε ποτέ θλίψη <i>(Το σκέφτεται)</i> εύκολα..Μμμ(Ξένια)</p> <p>[300-304] Πικρία! Ναι ναι ναι. Πικρία και πικρία περισσότερο γιααα για τον παππού και την γιαγιά που έχουν φύγει και μμμ μου είναι πάρα πολύ στενάχωρο να νιώθω ότι <i>(σπάει λίγο η φωνή της)</i> ο πατέρας μου θα φύγει και δεν θα, δεν θα λυθεί μέσα του ίσως αυτό τοσο το τραύμα. Για εμένα, για εμένα δεν με νοιάζει. Εμένα δεν με νοιάζει, είτε μου τα δώσουν είτε.. Δεν με νοιάζει. Δεν με νοιάζει. Με νοιάζει για τον πατέρα μου. Ναι. Αυτό.(Ξένια)</p> <p>[318-321] Ο πατέρας μου δεν βγάζει πικρία. Ο πατέρας μου βγάζει λύπη. Εγώ βγάζω, για εμένα βγαίνει τώρα, τώρα το νιώθω εγώ περισσότερο την πικρία. Ο πατέρας μου βγάζει λύπη έτσι όπως το εισπράττω. Για το ότι έχουν φύγει οι παππούδες χωρίς να πάνε πίσω. Έχουν φύγει στην προσφυγιά..(Ξένια)</p>
<p>3.2.Μεταγενέστερες Αποκαλύψεις Πολεμικών Βιωμάτων</p>	<p>[97-98] Πολύ πολύ και για να καταλάβεις πολύ πρόσφατα εγώ.. στην επικήδειό της άκουσα ιστορίες..Πως ήταν εκείνες οι μέρες..(Νίκανδρος)</p> <p>[142-145] Και αυτό φάνηκε τώρα αφού τους βρήκαμε και το έμαθε η γιαγιά, το πόσο λύθηκε η γλώσσα της και άρχισε να μιλάει, να λέει ιστορίες, μετά εννοείται από το σοκ και τη .. που έμαθε ότι τους σκότωσαν .. Εεε είναι πολύ πιο εύκολο γι αυτή τώρα να διηγηθεί και να πει πράγματα.. Απλά ξέρεις επειδή εγώ λείπω δεν έχει τύχει να ακούσω πράγματα..(Νίκανδρος)</p> <p>[315-317] Εεε απλά δεν ήξερα την όλη ιστορία μέχρι να δω το ντοκιμαντέρ, δεν ήξερα τη σοβαρότητα εεμ και γενικά το πώς είχε εξελιχθεί εεεεμ το πώς εεεεμ εεεε το πώς μεγάλωσα με αυτό τον τρόπο..(Βερόνικα)</p> <p>[59-61] Ναι..ξέρεις όταν μιλάς γι αυτό.. πιο παλιά δεν το καταλάβαινα τόσο εε ειδικά όταν δεν ήξερα την ιστορία, εεε γιατί εγώ ειδικά ακόμα και την ιστορία του δικού μου του πατέρα την έμαθα όταν ήμουν 27, 28 χρονών και είμαι</p>

36..και δεν την είχα μάθει με λεπτομέρειες..(Μυρτώ)

[475-485] Ναι και αυτό είναι ευλογία γιατί, δεν εε δεν είναι εεε συναίσθημα που το βιώνουν όλοι όσοι έχουν γονείς που πολέμησαν, δηλαδή η ιδιότητα, η επαγγελματική μου ιδιότητα οδήγησε εκεί τα πράγματα (σιωπή). Και θέλω να σου πω ότι μετά την προβολή του ντοκιμαντέρ, πολλοί πάρα πολλοί και συνάδελφοι, αλλά και άλλοι άνθρωποι που μπορεί να με έβλεπαν σε μια καφετέρια και να με αναγνώριζαν λόγω του ντοκιμαντέρ, ή λόγω της εε επειδή δουλεύω στην τηλεόραση, λόγω της προβολής μου στην τηλεόραση, εεε και έρχονταν και μου έλεγαν ο πατέρας ο δικός μου δεν μου έχει μιλήσει ποτέ, πες μου τι να κάνω. Πολλοί γονείς, πολλοί μίλησαν πήραν το παράδειγμα αυτό μετά, γιατί ξέρεις υπήρχε μια ομερτά, κανένας δεν μιλάει, κανένας δεν καταγγέλλει και κανένας δεν δείχνει αδύναμος (με έμφαση). Και νομίζω ότι αρκετοί γονείς μετά όταν έσπασε αυτό το εντός εισαγωγικών πρωτόκολλο, βρήκαν τη δύναμη να το κάνουν. (Μυρτώ)

[265-268] Ε σίγουρα ξαφνιάστηκα.. (Γελάει) Ήταν λες και εε έβλεπα μπροστά μου μια πτυχή άγνωστη μέχρι τότε.. Ε ναι.. Γιατί προφανώς τα είχε μέσα της, αλλά δεν ένιωθε την ανάγκη να τα μοιραστεί; Δεν ξέρω.. Δεν έτυχε να το συζητήσουμε καμιά φορά.. Αλλά σίγουρα ήταν μια έκπληξη..(Φανή)

[143-145] Ναι και..εεε εκτός κι αν τον είχα ρωτήσει γιατί εεε γι αυτό, αν είχε σκοτώσει στον πόλεμο και μου λέει εε μου άφησε να εννοηθεί ότι τώρα που αρχίζει και γερνάει, που τον καταδιώκει αυτή η σκέψη ότι σκότωσε έναν άνθρωπο.(Μελίνα)

[171-177] Εεεε αυτό που επηρέασε τη μαμά μου το πρώτο ήταν ότι..επειδή σε γενικές γραμμές έσωσε τον πατέρα μου.. εεε (Σιωπή).. Μια φορά ήταν όταν ετοιμάζονταν να φύγουν από την Αμμόχωστο και πατέρας μου φορούσε ρούχα στρατιωτικά και η μητέρα μου του είπε βγάλε τα και άλλαξε γιατί αν σε βρουν οι Τούρκοι και καταλάβουν ότι είσαι στρατιώτης..Εεε και αυτός τα έβγαλε και εεε ο πατέρας μου ήρθε πέρυσι το καλοκαίρι, έτσι απρόοπτα να ευχαριστήσει γι αυτό το πράγμα και ότι του έσωσε τη ζωή, αυτό το πράγμα. Και αυτό το έκανε σαράντα κάτι χρόνια μετά.(Μελίνα)

[357-366] Να σκεφτώ λίγο.. Αυτό αυτό ήτανε κάτι σίγουρα ναι..Εεεεμ νομίζω το ότι σου μένει μια πικρή γεύση, όπως και να χει όπως και να βλέπεις τα να βλέπω τα πράγματα σήμερα, υπάρχει μια πικρή πικρή γεύση και έτσι συναισθήματα τα οποία νομίζω δεν είσαι σίγουρη τι να κάνεις..Δηλαδή ας πούμε ξέρω ότι η οικογένεια του μπαμπά μου έφυγε.. Εντάξει η οικογένεια η, αλλά ας πούμε ξέρω ότι ο νονός μου και η οικογένειά του ήταν αιχμάλωτοι, εμποδισμένοι και λοιπά, ξέρω άλλον άνθρωπο που πολέμησε και τραυματίστηκε, εεε που είναι η οικογένεια. Ο νονός μου είναι ο πρωτοζάδερφος του μπαμπά μου, η ευρύτερη οικογένεια..Αυτά που ήταν πράγματα που έμαθα όταν ήμουν πιο μεγάλη, δεν τα ήξερα όταν ήμουνα, όταν ήμουνα μωρό(Σταυρούλα)

[130&135-138] Πάρα πολύ πρόσφατα, ήταν πριν 2 χρόνια; (Το σκέφτεται) Πριν 2 χρόνια. Κυρίως ήταν εε ο πόλεμος. Οι μνήμες τους από τον πόλεμο. Γιατί φαντάζομαι εκείνο τους σημάδεψε περισσότερο εντάξει.. Αλλά ναι στην παραπάνω κουβέντα ναι ε μου έλεγαν και τις όμορφες στιγμές που έζησαν στο χωριό τους προφανώς. Αλλά το πρώτο πράγμα που έμαθα ήταν το πώς έφυγαν από το χωριό..(Άρτεμις)

[148-151] Ναι ναι ναι μπράβο. Δεν μιλάει πολύ. Τώρα, όμως, έχει μαλακώσει δηλαδή τώρα είναι εξηντάαα (Το σκέφτεται), εξήντα έξι εεε τώρα άμα τον

	<p>ρωτήσεις θα μιλήσει πιο εύκολα, ίσως γιατί μμ αντιλαμβάνεται ότι ξέρεις φεύγουν τα χρόνια και πρέπει οι ιστορίες να μένουν σιγά σιγά, το έχω νιώσει αυτό δηλαδή, να βγαίνει σιγά σιγά η αλήθεια, η δική του αλήθεια γιατί..(Ξένια)</p>
<p>3.2.1. Αποκατάσταση Αλήθειας</p>	<p>[509-512] Εεεε εντάξει αυτό ναι, δηλαδή, το ότι λύθηκαν κάποιοι γρίφοι, μπήκανε κάποια κομμάτια παζλ στην θέση τους όταν συνέβη αυτό δηλαδή..που βρέθηκαν τα κόκκαλα και έγινε η κηδεία. Αυτό..(Νίκανδρος)</p> <p>[120-122] Εεεε εγώ πίστευα ότι απλά θα δω ένα ντοκιμαντέρ και θα βάλουν αυτό που θολώνει το πρόσωπο να μην φαίνεται ή να αλλοιώσουν τη φωνή και ξέρω γω.. Εεεεμ αλλά νομίζω 44 χρόνια μετά ήταν καιρός να σπάσει η σιωπή και να ακουστεί η αλήθεια..(Βερόνικα)</p> <p>[441-337] Ναι. Ο πατέρας μου έγινε χίλια κομμάτια μπροστά μου. Απέναντι ήταν ο Πενταδάκτυλος με τη σημαία των Τούρκων, ήμασταν σε μια οικοδομή πάνω ψηλά, εγώ επειδή είχα μάθει την ιστορία του από πριν, εκείνος δεν ήξερε ότι ξέρω και κάποιες λεπτομέρειες, δεν του χα πει ποτέ ότι ξέρω και κάποιες λεπτομέρειες, εεεμ οπότε ήξερα που να τον πιέσω, η πρώτη συνέντευξη που πήρα όταν έκανα το ντοκιμαντέρ, που ήταν λύτρωση και για εμένα, ήταν του πατέρα μου. Εεεεμ και του πέταγα και τις λεπτομέρειες που ήξερα και μου συνέθεσε αναγκαστικά πλέον και κλαίγοντας μου συνέθεσε το παζλ.(Μυρτώ)</p> <p>[410-414] Μμμ ναι..δεν γίνεται αλλιώς καταρχάς έτσι νομίζω πρέπει να κάνουμε για να προχωράμε μπροστά ως ολοκληρωμένοι άνθρωποι (γελάει) εε την επιλογή της αποσύνθεσης δεν την έχεις, αποσυντίθεσαι, δεν είναι επιλογή. Έχεις την επιλογή της ανασύνθεσης..(Μυρτώ)</p> <p>[107-109] Ναι. Μου έδωσε απαντήσεις για τον χαρακτήρα του πατέρα μου, για κάποια στοιχεία της προσωπικότητάς του, που τα φανταζόμουν βέβαια από πριν, απλά ολοκληρώνεται κάποια εικόνα που έχεις και λείπουν κάποια κομμάτια. (Μελίνα)</p> <p>[423-424] Ναι ναι ναι ναι..Είχα πάθει, είχα πάθει σοκ πραγματικά, είχα με είχε πειράξει γιατί (Το σκέφτεται). Ένιωσα και ότι οι γονείς μου μου είχαν πει ψέματα..(Σταυρούλα)</p> <p>[287-291] Ναι ναι.. Είναι σαν να συνδέω σιγά σιγά τα κομμάτια ενός παζλ. Εεεε απόοοοο, από ιστορικά γεγονότα, από την ιστορική γραμμή τέλος πάντων που ξέρω λίγα πράγματα που ξέρω από το σχολείο, λίγα πράγματα που ακούω ιστορίες, λίγα πράγματα από τον στρατό. Λίγα πράγματα από τα ντοκιμαντέρ που βλέπω.. (Άρης)</p> <p>[187-191] Ρωτάς. Ερωτώντας όμως τους γονείς σου εε οι γονείς σου θα σου πουν τις δικές τους απόψεις, τις δικές τους γνώσεις, τις δικές τους εμπειρίες θα σου μεταφέρουν. Εσύ μετά πρέπει να ψάξεις μόνος σου να δεις ποια είναι η αλήθεια. Άρα εγώ ήθελα να συνδέσω τα γεγονότα του '74 και με το παρελθόν, αλλά και με το παρόν και με το μέλλον.(Παύλος)</p> <p>[251-258] Τέλος πάντων, όταν πήγα αυτή τη φορά στο χωριό εντάξει δεν ήταν και κανένα χωριό που να ήταν φτιαγμένο από συννεφάκια (γελάει) ξέρω γω και πεταλουδίτσες και ζαχαρωτά.. Ήταν ένα χωριό χωρίς ιδιαίτερη αρχιτεκτονική, χωρίς κανένα αρχιτεκτονικό σχέδιο, κανένα αρχιτεκτονικό πλάνο, αγρότες που χτίζανε τα σπίτια τους, ήταν ένας ωραίος χώρος, το χωριό χάλια. Ενώ έχω δει γραφικά χωριά μες την Κύπρο ας πούμε που ήταν πάρα πολύ όμορφα. Αυτό δεν ήταν τόσο όμορφο ας πούμε. Ήταν όμορφη η τοποθεσία δεν λέω, αλλά όχι</p>

	<p>τόσο όμορφο όσο το περιγράφανε. Τότε ίσως συνειδητοποιήσα ότι αυτή η κατάσταση είναι συνδεδεμένη και με τα βιώματά τους περισσότερο..(Λεωνίδας)</p> <p>[161-163] Ναι ακριβώς.. Είναι όπως το παζλ, ή την αντιστοίχιση (γελάει)αυτό, αυτό που έχεις στο μυαλό και αυτό που είναι στην πραγματικότητα.. Δεν είναι μύθος δηλαδή είναι κάτι που υπάρχει πραγματικά..(Φανή)</p> <p>[333-335] Ναι.. Παρόλα αυτά όταν εξακριβώθηκε η τύχη του και ήταν πια και επίσημα νεκρός, ε ήταν ένα σοκ για την οικογένεια.. Και εεεμ μια μεγάλη στεναχώρια.. Δεν είναι τυχαίο αυτό που λένε ότι η ελπίδα πεθαίνει τελευταία πραγματικά..Και είναι θα έλεγα μια ανοιχτή πληγή θα έλεγα, ανάλογη με αυτή των προσφύγων ίσως ακόμα και πιο επίπονη ναι..Πιο επώδυνη..(Φανή)</p>
<p>3.2.2. Σύνδεση Ιστορίας</p> <p>Προσωπικής</p>	<p>[376-378& 380-381 &384]] Ναι ναι ναι..Είναι σε.. Να μαθαίνω περισσότερα πράγματα που αφορούν στη μητέρα μου, στη γιαγιά μου, στην οικογένειά τους, γιατί ντάξει ίσως κάποια στιγμή να εξηγήσει κάτι σε εμένα όλο αυτό.. Να εξηγήσει κάτι σε εμένα, εννοώ εεε είναι ανήκει και στο δικό μου παρελθόν όλη αυτή η ιστορία.. Ναι ίσως να μάθω περισσότερα πράγματα και για τη μητέρα μου για τη γιαγιά μου..(Νίκανδρος)</p> <p>[350-355] Τελικά είναι λες και έγινε μια έκρηξη συμπαντική εντός εισαγωγικών, μέσα στην ψυχή μου λες και η ψυχή μου έσπασε σε τρία εκατομμύρια κομμάτια και αυτά τα κομμάτια μετά αιωρούνταν, δεν ξέρω ίσως ακούγομαι λίγο τρελή (γελάει), αλλά αυτά τα εκατομμύρια κομμάτια αιωρούνται για να δημιουργήσουν αυτή την απαραίτητη ανακατάταξη που χρειαζόταν, για να ενωθούν ξανά και εγώ πλέον να είμαι ολοκληρωμένη.(Μυρτώ)</p> <p>[685-688] Ναι.. Μμμμ δύσκολη ερώτηση είναι αυτή (Γελάμε). Εεεεμ (το σκέφτεται) η γνώση με έκανε πιο ολοκληρωμένη (σιωπή και το σκέφτεται). Νιώθω ότι η καταγωγή μου πλέον, ρέει στις φλέβες μου και ρέει συνειδητά (σιωπή). Με πληγώνει που ζω σε, που που η γη μου είναι σκλαβωμένη (σιωπή).(Μυρτώ)</p> <p>[184-192] Να σου πω νομίζω την πρώτη φορά, ήταν εεεε ήταν φόρτιση γιατί ξέρεις, αυτά που έχω ακούσει τα βλέπω ήταν και θυμός μαζί και λύπη..(σιωπή) Και χαρά, όχι νομίζω νομίζω δεν ήταν χαρά στην αρχή..Ηταν νομίζω λύπη συγκίνηση και θυμός, σίγουρα στην αρχή..Γιατί μεγάλωσα, δηλαδή, τώρα που έχουνε έχουν λιγοστέψει αυτά τα οι εθνικές επέτειοι και πλέον δεν ξέρω πόσοι πάνε, αλλά αλλά εγώ επειδή ήμουνα γεννήθηκα ας πούμε το '83, δεν είχαν περάσει ούτε δέκα χρόνια από την την εισβολή, ήταν πολύ έντονα αυτή..Στα συλλαλητήρια, οι πορείεεεε, οι διαμαρτυρίες, εε τα τραγούδια, τα ποιήματα όλα ήταν πάρα πάρα πολύ έντονα..Γιατί εντάξει μεγαλώνεις αφήνεις κάποια πίσω σου αλλά όταν όταν την πρώτη φορά που πας, σου έρχονται όλα, όλα κατακούτελα..(χαμογελάει)(Σταυρούλα)</p> <p>[310-312] Εεε γενικά σαν άτομο είμαι ένα άτομο που μου αρέσει να τα ξέρω όλα, οπότε είναι και αυτό ένααααα ένα από τα γιατί το κάνω αυτό. Αλλάαα μ αρέσει να ξέρω για τον τόπο μου. Με κάνει να μαθαίνω εγώ ποιος είμαι. Από πού προέρχομαι.(Άρης)</p> <p>[478-487] Λοιπόν, αφότου άνοιξαν τους δρόμους και μας επέτρεψαν να κυκλοφορήσουμε δειλά-δειλά στο χωριό των γονιών μας ε τότε ήταν που καταλάβαμε ότι α να αυτό ήταν το σπίτι του παππού, το δωμάτιο της μαμάς, το δωμάτιο του θείου, το σαλόνι, η κουζίνα, εδώ που ήταν τα ζώα, εεε που παίζανε, να το σπίτι του γείτονα και λοιπά που άκουγαν ιστορίες, εε αυτά</p>

παίρνουν σάρκα και οστά, παίρνουν ουσία, αυτά είναι η πραγματικότητα και μετά λες από το παραμύθι, γιατί σαν παραμύθι, σαν κάτι πολύ μακρινό, σαν κάτι πολύ ξένο το ακούγαμε μικροί, από το παραμύθι περνάς στην πραγματικότητα και λες α οκ εντάξει τώρα αυτό που βλέπω μπροστά μου άνηκε στην μαμά και στον θείο, εε ο κύριος που ζει μέσα *(το σκέφτεται με έμφαση)* εεε εντάξει έχω την συμπάθεια, αλλά νομίζω ότι πρέπει να πάει κάπου αλλού..(Παύλος)

[266-270] Δεν ήθελα να το κάνω.. Σου είπα τους λόγους ήταν πολιτικοί, το έκανα για λόγους επειδή ήθελε η μάνα μου και ο πατέρας μου να πάμε.. Πήγαμε και με τη γιαγιά κατάλαβες να μου δείξει το σπίτι της, να ζήσει αυτό το πράγμα.. Αυτό μ άρεσε.. Ήταν κάτι που συνδέεις ας πούμε ιστορίες με τους ανθρώπους και το ζουν και εκεί και εκεί και βλέπεις πράγματα που σου λέγανε, αυτό.. Καλή εμπειρία ήτανε..(Λεωνίδας)

[454-470] Ναι ναι ήταν πάρα πολύ ωραία αυτή η εμπειρία.. Πάρα πολύ ωραία αυτή η εμπειρία.. Βλέπεις που μεγαλώσανε, βλέπεις ας πούμε εδώ ήταν το σπίτι τους, εδώ μεγαλώσανε, βλέπεις ένα σπίτι που σου το περιγράφουν το σπίτι το σπίτι το σπίτι και τελικά είναι ένα χαλαμάντουρο *(Γελάει)* και λες αποκλείεται να χωράει ρε μάνα 7 παιδιά εδώ μέσα τι μου λες αυτό είναι το σπίτι σου; Μου λέει εντάξει οι μισοί μένανε δίπλα, οι άλλοι μισοί παραδίπλα επειδή δεν χωρούσαμε, *(Γελάει)*, οπότε ναι αυτά είναι ωραία ας πούμε. Το σχολείο τους, είχανε μια μανία με το πόσο όμορφο ήταν το σχολείο.. Αυτό ήταν λογικό, ήταν παιδιά και ήταν και όμορφο το σχολείο αλήθεια, ήταν μες στο πευκόδασος, οπότε ήταν πολύ ωραίο αυτό, ειδικά για παιδιά που είχαν σχέση με το δάσος ας πούμε.. Ήταν το σχολείο το τελευταίο πράγμα μες το δάσος ας πούμε, ήταν πολύ ωραίο, ήταν και ωραίο το δάσος ας πούμε, νιώθανε και περηφάνια που είχαν σχολείο γιατί ήταν από τα λίγα χωριά που είχαν σχολείο και λύκειο και γυμνάσιο και δημοτικό καταλαβαίνεις.. Ε ναι μπορείς να βάλεις μερικές εικόνες στον χώρο ας πούμε.. Καταλαβαίνεις.. Λένε οι θάλασσες ήταν οι καλύτερες, κοιτάζεις τις θάλασσες και λες ρε παιδιά σας παρακαλώ δεν είναι οι καλύτερες θάλασσες εδώ, οκ έχει μια ωραία παραλία αλλά δεν είναι τόσο ωραίες όσο μου τις λέτε *(γελάει)*.. Δηλαδή εκεί που πάμε διακοπές τώρα είναι πολύ πιο ωραίες οι θάλασσες ας πούμε και ελπίζω ότι το καταλαβαίνετε ας πούμε.. ότι ναι...(Λεωνίδας)

[92-94] Ναι ναι ναι.. Εεε ειδικά στο χωριό του μπαμπά μου και λόγω φυσικής ομορφιάς, ένιωσα εε πρωτόγνωρα συναισθήματα ήταν και άνοιξη ήταν όλα ανθισμένα. Ήταν ένας επίγειος παράδεισος.. Μέχρι τότε το διάβαζα μόνο δεν το είχα νιώσει.. Αλλά ίσχυε τελικά.. *(χαμογελάει)* Δεν ήταν υπερβολή..(Φανή)

[96-98] Ναι ναι και πιστεύω και πολύ στη δύναμη της συνέχειας και της παράδοσης και των ριζών επίσης.. Οπότε για εμένα ήταν λες και ενώθηκα στο παρελθόν μου και σαν να ήμουν στο τόπο μου..(Φανή)

[262-270] Ναι και για το χωριό της μαμάς γιατί εντάξει και εκεί όταν πήγα συγκινήθηκα, εντάξει να δω πως μεγάλωσε η μαμά, τις ίδιες ιστορίες, εντάξει το ίδιο συναίσθημα..Είναι απλά οι ιστορίες που διηγούνται. Αυτό. Που διηγούνταν οι γονείς μου και απλά όταν πήγα ξέρεις μου ζωντάνεψαν αυτές οι μνήμες, όσες φανταζόμουν εγώ σαν ιστορία, σαν παραμύθι, σαν αυτό.. Εεε ναι γιατί φανταζόμουν αυτά που μου λέγανε, ξέρεις, α εδώ μεγάλωσαμε, έγινε αυτό και αυτό, ξέρεις ο παππούς η μαμά.. (Γιώργος)

4. Επιρροή

[492-493& 498-501] Νομίζω ότι περισσότερο με επηρέασε το δράμα, το οικογενειακό δράμα ας πούμε και όχι τόσο το εθνικό δράμα. Εεεε κοίταξε πριν δυο χρόνια που έγινε η κηδεία ήταν σου λέω πολύ έντονο για εμένα, δηλαδή ήταν από τις πιο έντονες στιγμές που έζησα μέσα στην οικογένειά μου..εεεμ αυτό.. Δηλαδή, δεν νιώθω να με επηρεάζει τώρα ας πούμε, ή να έχει κάποια επίδραση κατά τη διάρκεια της ζωής μου..(Νίκανδρος)

[345-347] Ίσως να μην είναι μόνο σε αυτά που θέλω να πω αλλά ότι μεγαλώσαμε σε αυτές τις συνθήκες που σου εξήγησα, αλλά υπάρχουν τρομερά προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις εεε μεγάλα ποσοστά διαζυγίων, εεμ μεγάλα προβλήματα επικοινωνίας, και αυτά.. Ίσως ταιριάζει και στο ψυχολογικό τραύμα. (Μελίνα)

[366-369] Ήτασαν πολύ μεγάλο ποσοστό στη γενιά μου να παντρεύονται νωρίς, να κάνουν παιδιά νωρίς εεε να προσπαθούν να φτιάξουν εκείνο το ιδεατό που είχαν στο μυαλό τους, το οποίο δεν βρήκαν στα πατρικά τους, να το φτιάξουν εε εκείνοι οι ίδιοι. Αλλά αυτό φέρνει άλλα προβλήματα.(Μελίνα)

[370-372] Άρα σου λέω, είναι αυτό που σου έλεγα στην αρχή, εμείς δεν αποβάλλαμε είτε από το λεξιλόγιό μας, είτε από την καθημερινότητά μας εεεμ τα αποτελέσματα του πολέμου..Καθόλου..(Παύλος)

[598-605] Απλώς ότι γενικά ακόμα και αν ο κόσμος έχει φροντίσει να προσαρμόσει την καθημερινότητά του στα σύγχρονα και σημερινά δεδομένα, θεωρώ ότι εάν ψάξει μέσα του ή εάν βρεθεί στην ίδια θέση μαζί μου να χρειαστεί να κάνει μια συνέντευξη, νομίζω ότι στο τέλος θα ομολογήσει ο καθένας, ότι ενώ έχω προσαρμοστεί, ενώ έχω ίσως συμβιβαστεί, τελικά βλέπω ότι έχω επηρεαστεί (με έμφαση)..Ακόμα και αν έχω συμβιβαστεί, οι συνομήλικοί μου, οι συμπατριώτες μου του σήμερα, νομίζω ότι εάν κάποιος τους ερεθίσει σε ένα βαθμό, θα μαρτυρήσουν ότι έχουν επηρεαστεί. Απλά πρέπει να, πρέπει να να του θυμίσεις του άλλου για τα παλιά για να ξεκινήσει να αναμοχλεύει μέσα του..το κάθε τι..(Παύλος)

[361-368] Ε κοίταξε νομίζω σου είπα πως με επηρέασε.. Εεεε εντάξει το σίγουρο είναι ότι εμένα σαν άνθρωπο με έχει κάνει πιο πολιτικό ον, δηλαδή, να σκέφτομαι πιο πολιτικά. Λόγω αυτού.. Και να σου πω κάτι ναι (το σκέφτεται και αναστενάζει), επειδή η συζήτηση για το Κυπριακό δεν τελειώνει και πάμε από τη μια διάσκεψη, στην άλλη και το τι θέλουνε, τι δίνουνε, προσπαθούμε, αυτή η κατάσταση πολιτικοποιεί τον κόσμο, τώρα αυτό το πολιτικοποιεί δεν σημαίνει ότι σκέφτεται πολιτικά, σημαίνει απλώς ότι υπάρχει σε αυτό τον χώρο ας πούμε που συζητείται αυτό το πράγμα. Ε αυτή η κατάσταση με επηρέασε δεν ξέρω πώς να σου πω τώρα.. Στο πως σκέφτομαι στο είπα..(Λεωνίδας)

[480-482] Γιατί με την οικογένεια είμαστε πολύ δεμένοι, και όχι μόνο με τη μητέρα μου και τον πατέρα μου, αλλά και με τα αδέρφια μου με τα ξαδέρφια μου πάρα πάρα πάρα πάρα πολύ δεμένοι.. Σε αυτό οφείλεται και ο πόλεμος.. Δεδομένο αυτό..(Λεωνίδας)

[688-70]Εεεε (Σκέφτεται) Κατά τα άλλα όχι, όχι εννοώ.. Δεν μου κάνει διαφορά πλέον, δεν.. Εντάξει (με μια απογοήτευση) υπάρχει το γεγονός ότι 30 χλμ μισή ώρα δρόμο από εδώ ας πούμε είναι η Κερύνεια ας πούμε, ένα μέρος που δεν μπορείς να πας ας πούμε.. Και οπουδήποτε δεν μπορείς να πας δεν είναι καλή φάση, εννοώ σε ενοχλεί ας πούμε.. Δεν είναι κάτι που βιώνεις στην καθημερινότητά σου, δεν είναι κάτι που ξυπνάς και το νιώθεις, είναι και ο πενταδάκτυλος και βλέπεις τη σημαία κάθε λίγο.. 99% των φορών το βλέπεις όπως πάντα σαν ένα νεκρό πράγμα εκεί ας πούμε και κάθε κάμποσο καιρό ας

πούμε λες τι είναι αυτά τα πράγματα που τραβάμε εδώ κάτω ας πούμε εδώ κάτω.. Κατάλαβες.. Ή ας πούμε σε πιάνει και ένα μαράζι. Ή ανοίγεις το ράδιο ας πούμε και συζητούν για το κυπριακό ας πούμε, μιλάνε και να βγάζουν μίσος, να βγάζουν έχθρα, να βγάζουν συμφέροντα πάνω από τον πόνο, εεε εντάξει (*Σιωπή*), ίσως αυτό να με ενοχλεί περισσότερο απ όλα, το πιο έντονο που με ενοχλεί από αυτή την κατάσταση είναι να ακούω ανθρώπους να βγάζουν μίσος ας πούμε.. Σκέφτομαι που ζω ας πούμε, γιατί είναι έτσι ο κόσμος γύρω μου..(Λεωνίδα)

[129-130] Λέμε ότι ζούμε σε μια ημι-κατεχόμενη πατρίδα, αλλά στην πραγματικότητα δεν βιώνουμε τη διχοτόμηση του νησιού εεεμ, το ότι υπάρχουν μετά από τα δικά μας φυλάκια, αυτά των Ηνωμένων Εθνών και μετά τα τουρκικά.. Εμείς εδώ στην Λεμεσό, νομίζω είμαστε λίγο στον κόσμο μας.. Γιατί είμαστε μακριά όχι τόσο σε απόσταση, όσο.. Σκέψου ότι αν δεν πας Λευκωσία ουσιαστικά δεν κατανοείς ότι ζεις σε μια κατεχόμενη πατρίδα.. Εκτός και αν δεις στους τοίχους κάποιο σύνθημα.. Κατά τα άλλα η ζωή εδώ στην Λεμεσό και στην Πάφο, όπου διδάσκω και μπορώ να πω με σιγουριά, είναι ότι είμαστε κάπως στη δική μας εεε πραγματικότητα.. Στον κόσμο μας δηλαδή..(Φανή)

[507-514] Ναιναι.. Αυτό, αυτό δεν μπορώ να το παραβλέψω είναι σημαντικό να το αναφέρουμε.. Ε εμ (*Σκέφτεται και σιωπά για λίγο*) το αρνητικό είναι, το αρνητικό είναι σύνθετο, δεν είναι μονοδιάστατο ή ξέρω εγώ είναι και από μια φράση που μπορεί, ε την λέει ο πεθερός μου συγκεκριμένα (*γελάει αμήχανα*) και την έλεγαν πολλοί Λεμεσιανοί όταν πρωτοήρθαν οι πρόσφυγες στη Λεμεσό, ίσως το έχεις ξανακούσει Αγγελική, εε «φάε το φαί σου γιατί είναι να σου το φάει ο πρόσφυγας..»; (*περιμένει να δει αν την ξέρω την φράση, λέω όχι, γελάει αμήχανα και δείχνει πως δεν της αρέσει*) Ναι εντάξει τύπου αστείο βέβαια αλλά εμένα με πιάνει κάθε φορά που το ακούω.. Το λέει στον μικρό του εγγονό, ναι..(Φανή)

[20-22] Ε ναι.. Και στο ότι δεν μπορώ να όπως παίρνω το αυτοκίνητό μου για να πάω κάπου, δεν μπορώ να πάω λίγο πιο κάτω δηλαδή ένα χιλιόμετρο, εμ αυτό το βρίσκω πολύ τραγικό δηλαδή, εεεμ εγώ προσωπικά.(Αρτεμης)

[221-225] Και ήταν και είναι μέσα μου ακόμα το γεγονός ότι αν η κατάσταση γίνει χειρότερη από την άποψη ποια λύση να εξευρεθεί και ποια να είναι η κατάσταση, ότι είναι μες την σκέψη μου να φύγω.. Που δεν θα θελα ποτέ να φύγω από τον τόπο μου, δηλαδή λατρεύω τον τόπο μου, αλλά θεωρώ ότι εάν γινόταν μια τέτοια κατάσταση ποτέ, δεν θα μπορούσα να αναπνεύσω.. (*με ένταση*)(Αρτεμης)

[471-482] Ε ναι.. (*αναστενάζει*) Εντάξει ως παιδάκι σου είπα εεε ήταν στο ότι ήθελα να πάω στο σπίτι των γονιών μου, θέλω να πάω να το δω εε ναι ή είχα κάποιον εχθρό δίπλα μου ήταν πιο απλό τότε, εεε πλέον επηρεάζει άμεσα τη ζωή μου, μπορεί να επηρεάσει το βιοτικό μου επίπεδο, μπορεί να επηρεάσει αυτή καθ αυτή την ζωή μου, οι πολιτικές αποφάσεις που ίσως να λαμβάνονται μετέπειτα με την όποια λύση.. Μπορεί να επηρεάζει πάρα πολλά πράγματα και τη δουλειά μου την ίδια.. Νομίζω πλέον ναι μετατρέπεται, μετατρέπονται οι επιπτώσεις και γίνονται όσον αφορά την μετέπειτα ζωή σου, ακόμα και στον επαγγελματικό τομέα, γιατί εε μπορεί αν έρθουν τουρκοκύπριοι οι οποίοι να ξέρουν τα τουρκικά και τότε να χρειάζεται η τουρκική γλώσσα και εγώ δεν τα ξέρω και καταλαβαίνεις, ή στο βιοτικό μου επίπεδο στο πως θα εξελιχθεί η οικονομία του τόπου με την όποια λύση.. Ε στο τι αποφάσεις θα λαμβάνουν οι

	<p>Τουρκοκύπριοι που ενδεχομένως θα συμμετέχουν στα κέντρα λήψεων απόφασης για τον τόπο, στο Κοινοβούλιο..(Αρτεμης)</p> <p>[531-537] Θετικές.. Εντάξει, Ίσως η ζωή μου να ήταν διαφορετική αν μεγάλωνα σε χωριό.. Θα είχα πολύ πιο λίγες ευκαιρίες από το να είμαι στην πόλη. Είτε στο να σπουδάσω είτε στο οτιδήποτε άλλο. Το μόνο που μπορώ να βρω.. Αλλά και πάλι λέω βρίσκω μόνο αρνητικά (γελάει) Βρίσκω μόνο αρνητικά δεν μπορώ να βρω κάτι άλλο νομίζω.. Είναι δύσκολο να βρω κάτι θετικό, το μόνο αν το σκεφτώ το να είμαι στο χωριό και να έχω πιο λίγες ευκαιρίες, αλλά πίστεψέ με και πάλι ήταν έτσι οι συνθήκες που θα έκανες ευκαιρίες. Οπότε βρίσκω πιο πολύ αρνητικά.. Ίσως είμαι αρνητικό άτομο.. (γελάει)(Αρτεμης)</p> <p>[23-24] Ε ναι αυτό που βιώνω εγώ δηλαδή την προσφυγιά, την μοιρασμένη πατρίδα, αγνοούμενοι, όλα αυτά τα αρνητικά που είχαν συμβεί εκείνη την περίοδο.(Γιώργος)</p>
<p>4.1.Κοινωνική Απογόνου</p> <p>Άποψη</p>	<p>[454-463] που έχουν ανοίξει τα οδοφράγματα μπορείς να περάσεις από εκεί, ζητούν την ταυτότητά σου και ξέρω γω, είναι κάτι που με στεναχωρεί απίστευτα και ένας από τους λόγους που θα ήθελα να φύγω από την Κύπρο. Πραγματικά. (με έμφαση). Τώρα το τι πέρασε η οικογένειά μου πραγματικά και πραγματικά σου λέω εεεμ επειδή δεν έχω ζήσει κάτι παρόμοιο με ό τι έζησαν, δεν μπορώ να σου πω ότι (βήχει), με έχει επηρεάσει σαν άνθρωπο, εκείνο που με επηρεάσε είναι ό τι ένιωθε ο μπαμπάς μου και η μαμά μου αλλά πιο έντονα ο μπαμπάς μου και με το πώς έζησε, γι αυτό και έχω αυτά τα αρνητικά συναισθήματα γενικά προς τους Τούρκους και το όλο θέμα κατεχόμενα και δεν θα πήγαινα ποτέ. Τα βάζω και με του Κύπριους που πάνε στα καζίνο και όλα αυτά και ξέρω γω, αλλά σου λέω δεν έχω κάτι πώς να το πω, αρνητικό και από τη μαμά μου και από τον μπαμπά μου να μου έχουν επιβάλλει κάτι αρνητικό. Το αρνητικό το νιώθω από μόνη μου και το ό τι έχει γίνει. Αυτό.(Βερόνικα)</p> <p>[688-6695] Δεν με έχει επηρεάσει προς μια κατεύθυνση με έχει επηρεάσει προς πολλές κατευθύνσεις. Είναι δαιδαλώδες αυτό. Είναι συγκρουόμενα τα συναισθήματα. Δεν είμαι ρατσίστρια, για παράδειγμα αλλά συνειδητοποιώ πλήρως ότι σε μια τέτοια συνθήκη και εγώ θα σκότωνα. Δεν μισώ τους Τούρκους, αλλά μου προκαλεί πολύ οργή η πολιτική τους. Μου προκαλεί, δεν φταίνε που μεγαλώνουν έτσι, αλλά ξέρεις κάτι για παράδειγμα; Δεν μπορείς να συγκρίνεις τα εγκλήματα που κάνουν συγκεκριμένοι άνθρωποι, με τα εγκλήματα συντεταγμένου στρατού. Έχει κάνει πολύ πιο έντονες δηλαδή τις απόψεις μου σε συγκεκριμένα ζητήματα.(Μυρτώ)</p> <p>[456-462] Δεν δεν.. και αυτό αυτό νομίζω είναι που δημιουργεί την τεχνητή νοσταλγία κατά κάποιο τρόπο. Δηλαδή, και να θέλει εκ των πραγμάτων, δεν μπορείς ή είναι πιο δύσκολο. Δηλαδή, θεωρώ ότι οι Τούρκοι δούλεψαν ώστε να να κάνουν τις συνθήκες, γιατί αυτό θέλανε, δηλαδή δεν είναι ότι πήρανε τη μισή Κύπρο και μετά λέγανε α θα τους τη δώσουμε πίσω, θέλανε να την κάνουν να γίνει τούρκικη, εμείς εδώ είμαστε, εδώ είναι το σπίτι μας, έτσι μένουμε, και δημιουργήσανε αυτές τις συνθήκες.(Σταυρούλα)</p> <p>[651-653] Ναι ακριβώς. Και όπως εμείς, όπως εμείς δεν πειράξαμε τα σπίτια τους εδώ. Μένει κόσμος και το διατηρεί, ε έτσι θα ήθελα να γίνει και εκεί, αλλά δεν μπορώ να γίνεται πάντα αυτό που θέλω.(Αρης)</p> <p>[134-143] Είναι πολλοί από τους συγγενείς που ακόμα είναι προσανατολισμένοι στο ότι δεν πρέπει να ξεχάσουμε, εεεμ και να παραιτηθούμε, είναι πολλοί από τους συγγενείς οι οποίοι έχουν ήδη κουραστεί,</p>

με την διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης και θεωρούν ότι δεν θα διορθωθεί η κατάσταση, δεν θα αλλάξουν τα πράγματα.. Εεε πολλοί από τους δικούς μας συνομήλικους πλέον, τα παιδιά της δεύτερης γενιάς θεωρούν ότι εδραιώθηκε η κατάσταση, εεεεεε εεε νομίζω όμως ότι υπάρχουν πολλοί, πάρα πολλοί που θεωρούμε ότι δεν εδραιώθηκε, δεν πρέπει να εδραιωθεί, δεν θα..θα προσπαθήσουμε να μην επιτρέψουμε την εδραίωση της κατάστασης και ευχόμαστεεε εεε..(το σκέφτεται λίγο) εε όχι στην πολεμική οπωσδήποτε όχι στην πολεμική διευθέτηση των πραγμάτων αλλά με άλλο τρόπο.(Παύλος)

[179-193] Ε δεν πειράζει γιατί έχουμε μια καλή ζωή ρε.. Όπως και να χει δεν λέω ότι ήταν καλό, δεν λέω ότι καλά έγινε που έγινε.. Λέω οκ έγινε 10 χρόνια πριν γεννηθώ καν, 20 χρόνια πριν αντιλαμβάνομαι τι γίνεται γύρω μου, δεν μπορώ να ζω τη ζωή μου μέσα σε αυτό το πράγμα. Έχει ανθρώπους γύρω μου ας πούμε που το κάνουν. Δηλαδή, γι αυτό σου το λέω κιάλας, επειδή νιώθω ας πούμε ακόμα και ανθρώπους που δεν είναι πρόσφυγες, που μιλάνε και συμπεριφέρονται λες και τους έχει φάει η προσφυγιά ας πούμε..[.] Έχω μαθητές ας πούμε που «οι Τούρκοι μας πήραν τα σπίτια μας και μας φάγανε τη γη μας και..» και λέω ρε φίλε εσύ κυκλοφορείς με παντελόνι 100 ευρώ ας πούμε και κινητό 700 ευρώ και θέλω να σε λυπηθώ που πήραν τα σπίτια στους γονείς; Καταλαβαίνεις τι προσπαθώ να σου πω. Εννοώ που τα έμαθες αυτά, διάβασες 10 πράγματα, είδες τι έγινε; Εννοώ γιατί γίνανε αυτά; Όχι δεν τους ενδιαφέρει.. Τους ενδιαφέρει η προπαγάνδα ας πούμε, ακριβώς όπως έρχεται στο σχολείο.. Που δεν λέω ότι είναι και κακό απλώς δεν μπορώ ας πούμε αυτή τη μιζέρια ας πούμε σε έναν τόπο που..(Λεωνίδας)

[308-317] Ναι ήταν μια συνεχής αναδόμηση ας πούμε ναι.. ή καλύτερα είναι μια αποδόμηση αυτής της κατάστασης (γελάει), οπότε ναι ε σκέφτεσαι τώρα εγώ έπρεπε στο σχολείο να ακούω όλα αυτά τα πράγματα, αντί να μου προσφέρουν μια ανθρωπιστική παιδεία ας πούμε, να με κάνουν να προβληματιστώ γύρω από κάποιο πρόβλημα, να καταλάβω τις πολιτικές του προεκτάσεις να καταλάβω τι θέλουμε τώρα τι προσπαθούμε να πετύχουμε, τι είναι εφικτό τι δεν είναι, δηλαδή να με βοηθήσει αυτή η κατάσταση να γίνω καλύτερο πολιτικό ον ας πούμε.. Απεναντίας μου έκανε πολύ κακό ας πούμε.. Θεωρώ.. Δηλαδή θα μπορούσε να μου είχε μάθει πολύ περισσότερα πράγματα αυτή η κατάσταση σαν άνθρωπο.. Αλλά αυτά θεωρώ ότι τα θυσιάσανε ας πούμε στον βωμό μια εθνικής κατάστασης τέλος πάντων.. και της ταυτότητας τέλος πάντων της ισχυρής..(Λεωνίδας)

[472-477]Ου πολλές φορές, πολλές φορές.. Εεε δεν ξέρω εάν ζουν σε μια άρνηση ή εάν το καταλαβαίνουν τώρα απλώς δεν θέλουν να το παραδεχθούν με τον εαυτό τους, απλώς πολλές φορές λένε και άμα λυθεί το κυπριακό θα πάρουμε ένα σπίτι στο χωριό, να πηγαίνουμε στο εξοχικό και λέω τι θα πας να κάνεις εκεί ρε φίλε (με ένταση), φίλους δεν έχεις, γνωστούς, δεν έχεις, το χωριό σου ήταν που κανονικά ήταν η κοινωνικοποίηση μεταξύ τους, ήταν οι σχέσεις μεταξύ τους δεν ήταν ο χώρος ας πούμε.. Και δεν θα βιώσεις την κοινωνικοποίηση επειδή θα πας στον ίδιο χώρο ας πούμε.. (Λεωνίδας)

[488-495] Ναι το θέμα της ταυτότητας ακριβώς.. Εεμ και (το σκέφτεται) σε περίπτωση που βρεθεί κάποια λύση (το λέει διστακτικά) και πλέον συνυπάρχουμε. Ε νομίζω θα με προβληματίζε και το θέμα της ασφάλειας εεε (γελάει), δεν σου κρύβω ότι εε ζούσαμε Σουηδία και στην Σουηδία οπωσδήποτε υπήρχε τάξη και ασφάλεια παντού, το να έρθουμε στην Κύπρο ήταν τεράστιο βήμα, αλλά αν σκεφτούμε ψυχρά και εντελώς εμ απαλλαγμένοι από κάθε

	<p>συναίσθημα, το να μείνουμε στην Σουηδία σίγουρα θα ήταν μια πιο ασφαλής επιλογή και για τα παιδιά μας σίγουρα.. Άρα το θέμα της οικογενειακής παράδοσης και συνέχειας, της ρίζας, και το θέμα της ασφάλειας επίσης με προβληματίζει..(Φανή)</p> <p>[498-504] Ναι ό τι έγινε χωρίς κανένα λόγο, και ότι έγινε δεν υπάρχει πρόβλημα εντάξει προχωράμε μια χαρά. <i>(με θυμό)</i> Σαν να ξεχνάς την ιστορία σου βασικά. Το πιστεύω και το είπα πολλές φορές ότι άνθρωπος που ξεχνάει την ιστορία του θα την ζήσει.. Κατάλαβες; Κατά την άποψη μου.. Πρέπει να βάλεις μια τελεία στα πράγματα μεν και να προχωράς, αλλά πρέπει να βάλεις μια σωστή τελεία στα πράγματα και να τη βάλεις στην βάση που πρέπει να τη βάλεις.. Και θεωρώ ότι στην βάση που πάνε να τα βάλουν δεν είναι σωστή <i>(γελάει με πίκρα)</i>(Αρτεμης)</p> <p>[446-448] Εεε και αυτό και πολλά άλλα χωριά τα οποία είναι πάρα πολύ όμορφα, οι θάλασσες στην άλλη περιοχή, θα ήθελα τέλος πάντων να γίνει ένα επιτέλους αυτός ο τόπος. Όχι μόνο το χωριό της μαμάς και του μπαμπά μόνο, γενικά ολόκληρη η Κύπρος.(Γιώργος)</p> <p>[536-537] Ε όπως και να γίνει, εάν θα γινόταν με αιματηρούς τρόπους, δεν θα έλεγα όχι, θα προτιμούσα να μην αλλά εντάξει όπως και να γίνει..(Γιώργος)</p> <p>[400-403] Εεε έχω <i>(με μικρή ενόχληση)</i> παραδοθεί στο ότι δεν θα επιστρέψουμε, στο ότι δεν είναι δικά μας, αυτοί του είδους η παράδοση. Εεε ότι η ζωή είναι πάρα πολύ μικρή για να μμμ και <i>(γελάει με ενόχληση και αμήχανα)</i> και έχουμε μαζευτεί μέσα στο καβούκι μας, στα δικά μας καθημερινά προβλήματα και δεν ασχολούμαστε με τοσο εθνικό. Να στο πω έτσι ναι <i>(παύση)</i>.(Ξένια)</p>
<p>4.1.1. Σχέσεις με Τούρκους</p>	<p>[306-316] Κοίταξε.. Δεν έχει αλλάξει κάτι..Έχει γίνει πιο στέρεο, όμως, κάτι και ειδικά αφού άκουσα και τη μητέρα μου στην κηδεία εεε γιατί το να σου, να ξέρεις ότι οι Τουρκοκύπριοι σου σκότωσαν πατέρα και αδερφό και ακόμα να συνεχίζει να λες ότι μπορούμε να ζήσουμε Τουρκοκύπριοι και Ελληνοκύπριοι ειρηνικά, εεε νομίζω για εμένα είναι μεγάλο, πολύ σημαντικό αυτό το πράγμα και εεε εννοείται ότι κατάλαβα, ότι όλο αυτό εεε το περάσαμε εννοείται και εμείς ως Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι και ότι πρέπει κάποια στιγμή να βρεθεί μια λύση συμφέρουσα και για εμάς και για τους άλλους. Εεε αυτό κυρίως έχει σταθεροποιηθεί μέσα μου. Το ότι εεε εννοείται όσο ήμασταν στο σχολείο, μας έλεγαν κουκουρούκου και εκ των υστέρων και από αυτά που ακούω και από αυτά που διαβάζω, ότι όσα περάσαμε εμείς το πέρασαν και οι άλλοι, δηλαδή, και τις δολοφονίες τις αναίτιες εεε και να τους σκοτώνουν και να τους ρίχνουν στα πηγάδια και όλο αυτό το πράγμα..ναι..(Νίκανδρος)</p> <p>[554-561] Το να κάτσω να συζητήσω όμως γενικά με φίλους γνωστούς, όταν ανοιχτεί συγκεκριμένο θέμα είμαι κάθετη είμαι απόλυτη «Τούρκος καλός, μόνο νεκρός», δεν λέω ότι έχω δίκιο απλά είναι η προσωπική μου άποψη. Αν κάποιος προσπαθεί να μου αλλάξει την γνώμη και ξέρω γω για να κόψω την κουβέντα να μείνει εκεί η κουβέντα, όταν ζήσεις του λέω το τι έζησα εγώ με τον πατέρα μου και το τι έχει περάσει ο πατέρας μου, τότε μπορείς να μου αλλάξεις και τη γνώμη μου.. Και μένει εκεί η κουβέντα..(Βερόνικα)</p> <p>[395-400] Εεε ναι και αυτό νομίζω είναι η άλλη, δηλαδή η μεγάλη επίδραση είναι να νιώθεις ότι οι Τούρκοι-Τουρκία είναι κάτι κακό, φοβερό, θα μας..ξέρεις μείνε μακριά, ακόμα και ένα ρούχο να έγραφε Made in Turkey θέλαμε να το πετάξουμε, κάτι τέτοια, ακραία.. Ε και το άλλο ήταν ότι λόγω αυτής της κατάστασης μεγαλώσαμε με το να μην μάθουμε την ιστορία σωστά</p>

και πολλοί ακόμα έχουν μείνει με αυτό, που νομίζω είναι λάθος, εγώ το θεωρώ εντελώς λάθος. (Σταυρούλα)

[335-340] Ναι, αλλά νομίζω αυτή ήταν η μεγαλύτερη επίδραση το ότι ένιωθα είχαμε ότι ξέρεις ό τι έχει να κάνει με Τουρκία Τούρκους είναι κακό, το αποφεύγουμε.. Ε Ναι δεν πιστεύω το ίδιο..Αλλά όταν ήμουνα μικρή να..δηλαδή να σου πω νομίζω όταν σκεφτόμουνα θα ένιωθα, ένιωθα περισσότερο φόβο στην ιδέα να πάω Τουρκία, παρά να βρεθώ στη γραμμή στα συρματοπλέγματα..(Σταυρούλα)

[210-212] *(σιωπή το σκέφτεται)* Μμμ όχι να σου πω την αλήθεια. Το μόνο πράγμα που θυμάμαι από παιδί, ήταν ότι μπορώ να πω ότι ήμουν κάπως ρατσιστής προς τους Τούρκους. Για παράδειγμα σκεφτόμουν ότι οι Τούρκοι μου πήραν την πατρίδα μου, οπότε δεν τους θέλω. Τους μισώ.(Αρης)

[504-511] Εεε έχουν, έχουν μπει μέσα μας αισθήματα έτσι άσχημα, για την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία των Τουρκοκυπρίων και των Τούρκων, τώρα αν με τον καθημερινό Τουρκοκύπριο και τον καθημερινό Τούρκο έχω πρόβλημα, θα σου έλεγα ότι η προσωπική μου εμπειρία ήταν ότι είχα συμφοιτητές στον Ηνωμένο Βασίλειο, όταν έκανα το μεταπτυχιακό μου που ήταν Τούρκοι από την Κωνσταντινούπολη, στην αρχή ψιλο-παρεξηγηθήκαμε μόλις ο καθένας συστήθηκε, στην πορεία όμως κουβεντιάζοντας, είδαμε ότι ως απλοί καθημερινοί άνθρωποι δεν είχαμε τίποτα να χωρίσουμε, αντίθετα, εεε μας έχει στιγματίσει αυτό το αίσθημα της αδικίας και μας ακολουθεί νομίζω..(Παύλος)

[212-220] Καταρχήν όταν ήμουν μικρός ήμουν πάρα πολύ πωρωμένος με αυτό.. Οι Τούρκοι είναι κακοί, είναι μαλάκες, είναι εκ φύσεως κωλόπαιδα, μας πήραν τα χωριά μας και ξέρω γω, να κάνουμε πόλεμο να τα πάρουμε πίσω και ξέρω γω και τέτοιες μαλακίες.. Ε μεγαλώνοντας και πηγαίνοντας και στρατό και διαβάζοντας και μαθαίνοντας λίγο περισσότερο γι αυτά τα πράγματα, όχι μέσω της προπαγάνδας ας πούμε, που καθορίζει μια πολιτική παιδεία και την προπαγάνδα ολόκληρη και δεν λέω ότι ήταν λάθος αυτή η πολιτική εε.. Όταν είσαι σε ένα χώρο που έχει γίνει αυτό το πράγμα χρειάζεσαι να δημιουργήσεις μια ομογενοποίηση ας πούμε των απόψεων.. Δεν κατηγορώ αυτό..(Λεωνίδα)

[225-234] Γιατί συναισθηματικά είμαι και έντονος άνθρωπος γενικά αλλά δεν θα μπορούσα να ζω δίπλα με κάποιον άνθρωπο που ξέρω.. Μπορεί ο ίδιος να μην έκανε κάτι, μπορεί να είναι ο καλύτερος άνθρωπος του κόσμου, αλλά αν ξέρω ότι ίσως βίασε την θεία μου ο πρόγονός σου ή έχει το σπίτι μου ο πρόγονός σου ή εεε προκάλεσες τόσο πόνο *(με ένταση)* στον τόπο μου, ε νομίζω δεν μπορώ, δεν ξέρω είμαι άνθρωπος που συγχωρεί εύκολα αλλά αυτό το κομμάτι δεν βρήκα τρόπο να το συγχωρήσω μέσα μου νομίζω.. Ε δεν έχω κάποιον τρόπο να το αποδεχθώ. Και με εκνευρίζει αφάνταστα και άνθρωποι που έχουν βρει έναν τρόπο να το συγχωρέσουν μέσα τους. Ίσως και να με εκνευρίζει γιατί θέλω και εγώ να το συγχωρέσω και να προχωρήσω αλλά δεν μπορώ.. *(με ένταση)* Απλά.. Εμμ το προσπάθησα εεε δεν βρίσκω τρόπο ακόμα..(Αρτεμς)

[619-622] Ναι γιατί αν φτάσει αύριο η βαφτισιμιά μου, ή η κόρη μου ή ο γιός μου που μπορεί αν κάνω ενδεχομένως στο μέλλον, να κάνει παρέα με τουρκοκύπιους, ή να μου φέρει τουρκοκύπριο για να παντρευτεί, νομίζω θα ναι δύσκολο γι εμένα *(γελάει)*, οπότε νομίζω έτσι το παίρνω πολύ έντονα και ακούγεται πολύ άσχημο το καταλαβαίνω αλλά..(Αρτεμς)

[530-532] Με το σκεπτικό που το θέλω εγώ, όχι τώρα με τις λύσεις που

	<p>προσφέρει ο τόπος εντάξει είναι και αυτό μια άποψη, εντάξει το θεωρώ θετικό το ότι θέλω να επανενωθεί η πατρίδα μου. Απλά χωρίς τους Τουρκοκύπριους δεν ξέρω πως μπορεί να γίνει αυτό.(Γιώργος)</p> <p>[271-277] Ναι ναι μου άρεσε <i>(Το σκέφτεται)</i>. Μου άρεσε, απλά τώρα σε αυτή την ηλικία <i>(το σκέφτεται)</i> εεεε σαν σύνολα ήταν πολύ καλά, δηλαδή, πάρα πολύ όμορφες εμπειρίες, δηλαδή λίγο στον φανατισμό θα ήθελα να ξεφύγω από εκεί. Δηλαδή, φανατισμός με ποια έννοια, δεν θα ήθελα να παρώνομαι και να λεωωωω μμμμμ, όχι δεν έλεγα, εεεε «θάνατος στους Τούρκους» και τέτοια, που τα λέγανε καμιά φορά, και τα άκουγα.. Εεεε αν και να σου πω την αλήθεια δεν ξέρω τι είναι σωστό και τι είναι λάθος πλέον <i>(Σιωπή)</i>. Για το θέμα της Κύπρου <i>(παύση)</i>. Πολύ γενικά στο λέω.. Είναι θέμα που θέλει πολύ συζήτηση.(Ξένια)</p>
<p>4.2.Συναισθήματα Απογόνου</p>	<p>[343-346]Εεεμ δεν υπήρχε νομίζω ήταν τόσο έντονο εε λόγω της μεγάλης οικογένειας όταν βρισκόμασταν που δεν ένιωθα το κενό εγώ. Δηλαδή, της απουσίας αυτών των προσώπων και γι αυτό νομίζω ότι δεν εε ναι.. Δεν είχε κατοχυρωθεί μέσα μου ως ότι κάτι έλειπε ας πούμε.. (Νίκανδρος)</p> <p>[489-491] Εεεεμ νομίζω δεν μπορώ να νιώσω κάτι άλλο εκτός από περηφάνια, αλλά σου λέω με στεναχωρεί που δεν μπορώ να πάω να δω τον τόπο που γεννήθηκε και η μαμά και ο μπαμπάς.. Θέλω πολύ αλλά θέλω και δεν θέλω βασικά.. Να πάω να να δώσω την ταυτότητά μου γι να περάσω στον τόπο μου <i>(καθαρίζει το λαιμό της)</i> (Βερόνικα)</p> <p>[491-496] Αλλά σου λέω δεν έχω αρνητικά.. το μόνο αρνητικό ήταν το τι ζούσα όταν έβλεπα τον μπαμπά μου στεναχωρημένο. Πλέον δεν μου δείχνει τόσο.. ντάξει δεν ζω μαζί του πλέον, αλλά μέχρι και σήμερα μπορώ να σου πω ότι τα γενέθλιά του δεν τα γιορτάζουμε ακόμα. Προτιμάει να είναι μόνος του την ημέρα των γενεθλίων του.. <i>(φαίνεται θυμωμένη)</i>(Βερόνικα)</p> <p>[14-18] Ναι αλλά αν αυτό το μετέφραζα με συναισθήματα αντί μεεεε, αντί με λόγια τα οποία μεταφράζουν περισσότερο τη σκέψη θα σου έλεγα ότι μου έρχεται θυμός, αγανάκτηση επειδή ζω σε αυτό το μέρος και το συναντάω συνέχεια, είναι στην καθημερινότητά μου εεεμ αδικία αλλά πολλές φορές έχω και συναισθήματα θλίψης.. περισσότερο γι αυτά που ξέρω ότι έχουν περάσει οι συγκεκριμένοι άνθρωποι..(Μυρτώ)</p> <p>[320-324] Αφού τους εξομολόγησα όλους, και αφού και αυτό δεν το ξέρουν ούτε οι ίδιοι, και αφού πέρασα εγώ ένα χρόνο που κάθε μέρα έκλαιγα, μετά από αυτή τη διαδικασία, κάθε μέρα στο ορκίζομαι <i>(γελάει αμήχανα)</i>, εεε τους έβλεπα στον ύπνο μου <i>(δακρύζει)</i>, εεεμ ξέρεις μιλάω για όλους γιατί μετά από αυτή τη διαδικασία, εκείνοι δεν το καταλαβαίνουν ότι με λύτρωσαν και εμένα, με λύτρωσαν και εμένα.(Μυρτώ)</p> <p>[359-363] Ένιωθα χωρίς αιμορραγία να αιμορραγώ <i>(Σιωπή)</i>. Πώς νιώθεις όταν χτυπήσεις ξέρω γω το μικρό σου δαχτυλάκι στο τραπέζι που είναι τίποτα δεν έχεις τραύμα αλλά είναι ο πόνος πολύς, όταν κόψεις το χέρι σου με ..ααα αυτό είναι ίσως πιο καλό παράδειγμα, όταν κόψεις το χέρι σου με σελίδα; Και τσούζει; Ένιωθα να τσούζει η ψυχή μου. Δεν ξέρω πώς να το περιγράψω αλλιώς.(Μυρτώ)</p> <p>[701-704] Αυτό είναι ένα άλλο κενό. Του πολέμου σαν πόλεμο, που μου δημιούργησε μάλλον η ηηη η μετάδοσή μου σε εμπόλεμες ζώνες. Αυτό το κενό που σου λέω είναι πιο σκοτεινό κενό, είναι <i>(Σιωπή το σκέφτεται)</i> μου λείπει η πατρίδα μου κατάλαβες; (Μυρτώ)</p> <p>[282-284&286] Ναι..βασικάααα να κατανοήσουμε την απουσία τους, ή φυσική</p>

απουσία ή συναισθηματική..εε δυσκολευτήκαμε πολύ να δείξουμε κατανόηση γι αυτά τα πράγματα και να διαπραγματευτούμε εμείς το πώς μεγαλώσαμε.. Μέσα μας..Να μην έχουμε θυμό..(Μελίνα)

[645-646] Αλλά γενικά δεν μ αρέσει να το βλέπω αυτό, παρόλο που μας βοηθάνε και εξωτερικοί φορείς να επανέλθει στο πως ήταν. Είναι λυπηρό να τα βλέπω να καταστρέφονται.(Άρης)

[348-357] Εεεε πέρα από τον πόνο και πέρα από την αδικία, προσωπικά αισθάνθηκα και περήφανος γιατί είχα δικό μου άνθρωπο, που πέρασε από αυτή τη, από αυτό το καζάνι από αυτή τα φωτιά, βγήκε ζωντανός, μου μεταφέρει εμπειρίες από πρώτο χέρι, αισθήματα, συναισθήματα, και ήμουν όντως περήφανος που άνηκα στην ομάδα αυτή των παιδιών που προσέβλεπαν εεε στην απόδοση της δικαιοσύνης, στην αποκατάσταση των πραγμάτων..Πουυυυ εεε ήμασταν τα παιδιά των προσφύγων που περιμέναμε να πάμε να γνωρίσουμε τα σπίτια των παππούδων, των γιαγιάδων, εε ήμασταν περήφανοι γιατί στις μαθητικές παρελάσεις και στις μαθητικές διαδηλώσεις εεε στις επετείους αναγέννησης του Ψευδοκράτους ή στις επετείους της εισβολής, εε τραγουδούσαμε, φωνάζαμε συνθήματα και νιώθαμε ότι βγαίνανε από την ψυχή μας..Δεν ήταν φτιαχτά ήταν βιώματα, εε νιώθαμε ότι..(Παύλος)

[511-518] Είναι είναι είναι πρόβλημα να ξυπνάς κάθε μέρα να πηγαίνεις στη δουλειά σου και να βλέπεις μια τεράστια τουρκική σημαία μπροστά σου, είναι πρόβλημα να βγαίνεις από το γραφείο και να βλέπεις μια τεράστια τουρκική σημαία μπροστά σου, είναι πρόβλημα να επιστρέφεις από μια εκδρομή στα βουνά και να βλέπεις μια τεράστια τουρκική σημαία μπροστά σου, γι αυτό, αυτό που χουν φτιάξει στον Πενταδάκτυλο, έχει έκταση περίπου 20γήπεδα ποδοσφαίρου, εε πάνω σε μια πλαγιά, μια σημαία, έκτασης 20 γήπεδων ποδοσφαίρου, εε αυτό είναι προκλητικό και εντάξει δεν ξέρω τι επιτυγχάνουν μ αυτό, αλλά νομίζω δεν μας βοηθούν να ξεχάσουμε..(Παύλος)

[320-325] Ναι πάρα πολύ θυμό έχω και γι αυτά.. Δηλαδή δεν μπορείς όλη μέρα να μου λες και για τα ίδια πράγματα ας πούμε.. Ενώ μπορείς να μου πεις ας πούμε για 10 διαφορετικά πράγματα.. Και να σου πω επειδή από πάντα μου άρεσε η ιστορία ήταν από πολύ μικρός αγαπημένο μου θέμα και είναι ακόμη.. Ε ξέρεις σου δίνουν μια ανάγνωση της ιστορίας πολύ μονόχνοτη που δεν είναι και ιδιαίτερα, δεν είναι και τόσο ενδιαφέρουσα δεν την έβρισκα όταν ήμουν μικρός.(Λεωνίδα)

[368-385] Το πώς το νιώθω λίγο μαράζι το νιώθω, ενώ είμαστε ένα μικρό νησί και θεωρούμε ότι ας πούμε στη μια πλευρά ότι κατοικούν τέρατα ας πούμε, τα οποία προσπαθούν να μας καταβροχθίσουν και να μας εκμεταλλευτούν την αγνή μας ψυχή ας πούμε, που δεν είναι αλήθεια, είμαστε ένα μικρό νησί ας πούμε και να μην μπορούμε να ζήσουμε ξέρω εγώ μαζί, είναι θλιβερό ας πούμε, όπως και να το κάνεις.. Δεν είναι καλό ας πούμε να ζεις, μεγαλώνεις σε μια στρατιωτικοποιημένη κοινωνία, δηλαδή δεν είναι ωραίο.. Ας πούμε φαντάζεσαι ξέρεις πως θα ήταν να μεγάλωνα εγώ στη Γερμανία ας πούμε.. Εάν δεν μας απασχολούσαν με αυτό το θέμα ας πούμε, να ασχολούμουν με κάτι άλλο ας πούμε, καταλαβαίνεις τι εννοώ, κάτι πιο εποικοδομητικό.. Αυτό.. έτσι το βιώνω ας πούμε αυτό το πράγμα.. Ότι ξέρω γω λέμε αυτοί εκεί κάνανε έτσι και εμείς είμαστε έτσι και λες ας πούμε δεν είναι δυνατόν να ακούω αυτά τα πράγματα και να τα συζητάω ας πούμε ακόμα μετά από τόσα χρόνια.. Καταλαβαίνω τις πολιτικές επιπλοκές του προβλήματος, καταλαβαίνω πόσο δύσκολο είναι να λυθεί, και καταλαβαίνω ότι είναι δύσκολο να λυθεί γιατί έχει

επιπλοκές, έχει σταθεροποιηθεί μια κατάσταση, αλλά είναι κρίμα να ζεις σε ένα χώρο που το μισό νησί είναι κομμένο στη μέση και έχεις στρατιώτες παραταγμένους ας πούμε, είναι αντιαισθητικό αυτό το πράγμα.. Έπρεπε να πάω δύο χρόνια από τη ζωή μου στον στρατό, δύο χρόνια παραγωγικά, από τα 18-20 ας πούμε, ε αυτό με ενοχλεί ας πούμε και το βιώνω έντονα αυτό το πράγμα.(Λεωνίδας)

[293-300] Εεεεμ μου προκαλούσαν *(καθαρίζει τον λαιμό της)* συναισθήματα έντονης λύπης και πόνου και θα ξανά-αναφέρω την πίκρα.. Πραγματικά.. Λυπόμουν εε για όλα. Για όλα.. Για τον πόνο που έζησαν, για τον ξεριζωμό, εε για την ανάγκη να ριζώσεις ουσιαστικά σε έναν ξένο τόπο μετά το '74, για την ανατροπή χωρίς να έχεις έστω και το παραμικρό μερίδιο ευθύνης.. Ο ξεριζωμός νομίζω ότι είναι μια πάρα πολύ έντονη λέξη και εμπερικλείει στο άκουσμά της, την βιαιότητα και εεεε εεμ και αυτό το τετελεσμένο, δηλαδή, αλλά και της έντονης ανασφάλειας, Ξεριζώνεσαι, αλλά είναι αμφίβολο εάν θα καταφέρεις να ριζώσεις κάπου αλλού..(Φανή)

[381-395] Εμ ναιι *(το σκέφτεται)* Είναι μια ιστορία, η οποία στάζει αίμα και μου προκαλεί φρίκη και εε θλίψη αφάνταστη, εεεμ αλλά δεν μπορώ, δεν μπορώ να μείνω εκεί.. Συνεχίζω να θαυμάζω τους γονείς μου πραγματικά για το τι κατόρθωσαν να κάνουν και μάλιστα μεγαλώνοντάς μας, λες και ήταν εύκολο να το κάνεις αυτό.. Εεεε δεν ξέρω, δεν ξέω πραγματικά που βρήκαν τη δύναμη ή εάν είναι έμφυτο στην ιδιότητά σου ως γονέας να συμπεριφέρεσαι με αυτόν τον τρόπο, δεν ξέρω.. Ευτυχώς δεν μου έχει τύχει.. *(Χαμογελάει)* Εεεεμ αλλά ναι μέσα σε αυτή την τεράστια αναποδιά, το αναποδογύρισμα των ζωών τους εε κατάφεραν να μας μεγαλώσουν με αξιοπρέπεια και *(σιωπά για λίγο)* δεν ξέρω εε νιώθω άτυχη τυχερή, δεν ξέρω.. Είναι μεν ένα άτυχο γεγονός αν το απομονώσουμε, αλλά όπως είπαμε ζωντανοί και νεκροί είναι αποδείξεις τους και συνεχιστές του, ε το πρόβλημα ενυπάρχει στο παρόν, το κάθε λεπτό έκτοτε εεεε είναι όμως ίσως και στη φύση του ανθρώπου να βρίσκει τη δύναμη να συνεχίζει και είτε εστιάζοντας στα θετικά και νοσταλγώντας το παρελθόν, είτε στην ελπίδα ότι ναι θα επιστρέψουμε και θα λυθεί επιτέλους το κυπριακό και θα έχουμε την ευκαιρία να κινούμαστε άνετα επιτέλους στην ίδια μας την πατρίδα, και είτε το ένα γίνεται είτε το άλλο, ε συνεχίζουμε..(Φανή)

[178-182] Εεε υπήρχαν φορές που έκλαιγα μπορώ να σου πω.. *(Χαμηλώνει τον τόνο της φωνής της)* Άσχετα με το εάν είχα λόγο προφανή, εεεε νομίζω έκλαιγα, ήταν λίγο, το πήρα πολύ βαριά νομίζω.. Ήθελα να πάω στο χωριό της μαμάς μου και ακόμα θέλω αλλά δεν μπορώ *(με ένταση)*, εε ένιωθα πολύ έντονο το αίσθημα της αδικίας, το αίσθημα του γιατί, ένιωθα ένα μεγάλο γιατί, νομίζω κάπως έτσι..(Αρτεμης)

[194-200] Και οργή.. Μετά ήρθε και η οργή μεγαλώνοντας.. Μοιάζουν σαν τα στάδια του πένθους εντωμεταξύ έτσι όπως τα περιγράφω.. *(Το διαπιστώνει εκείνη τη στιγμή)* Αλλά εεεμ πολύ έντονο πλέον, το πιο έντονο είναι η οργή, και λίγο για την κατάσταση που γίνεται και για την έντονη την έξαρση ξαφνικά του κινήματος να ενωθούμε.. Δεν μπορώ να αντιληφθώ αυτή την ένωση το βάζω σε πάρα πολλά εισαγωγικά.. Νομίζω μέσα μου κυριαρχεί η οργή.. Βέβαια, και για τους δικούς μας, εννοώ και για τους ντόπιους, τους ελληνοκύπριους και για την κατάσταση..(Αρτεμης)

[326-332] Ξεκάθαρα.. Εεε ήμουν ψυχρή επαγγελματίας καθαρά. Ναι. Για να καταλάβεις, μάλιστα, όταν πήγα είχα ένα σακίδιο, αυτό το είπα και στο ντοκιμαντέρ, το οποίο είχε μέσα την κάμερα γενικά για να καταγράψω πάνω

	<p>στο βουνό και πίσω μου ήταν ένα στρατόπεδο.. Και ένιωσα τον φόβο (με ένταση και αφήνει λίγα λεπτά σιωπής).. Το ότι καταγράψω κάτι με κάμερα και πίσω μου ήταν ένα στρατόπεδο και μπορεί να έρθει ο οποιοδήποτε εε και εκνευρίστηκα που ένιωσα φόβο (Σιωπή) Και εκεί νομίζω, εκεί αντιλήφθηκα αυτό που έζησα στην χώρα μου. Εκείνη ήταν η στιγμή της πραγματικής αντίληψης του τι συμβαίνει..(Αρτεμις)</p> <p>[161-162] Να συγκινούμαι και εγώ μαζί.. Εκεί.. Εντάξει ε μια συγκίνηση, μια περηφάνια εντάξει εε κλασσικά.. Μέχρι εκεί..Αυτό θυμάμαι δεν εε..(Γιώργος)</p> <p>[18-22] Εεε γιατί για εμένα ο συγκεκριμένος πόλεμος, εεε μου έχει στερήσει εε τη δυνατότητα να ζω ελεύθερη στο νησί μου, εεε έχει στερήσει στον πατέρα μου να ζει ελεύθερος και στην οικογένεια του πατέρα μου, εεε μου έχει προκαλέσει θλίψη τόσα χρόνια που τους έβλεπα εε πρόσφυγες, ειδικά τον παππού και την γιαγιά και λύπη γιατί δεν έχουν πάει πίσω στο σπίτι τους. Αυτό Εεε ναι. Ένα αίσθημα σκλαβιάς (με έμφαση) αυτό, αυτό μπορώ να το προσδιορίσω.(Ξένια)</p> <p>[483-488] Ότι δεν μπορούμε πλέον να κάνουμε τίποτα και εε φεύγει και το κομμάτι των ανθρώπων που επαναστάτησε γι αυτά τα πράγματα, δηλαδή, εμείς οι γενιές οι επόμενες, δεν επαναστατούν (με έμφαση). Και οι πολιτικοί δεν αγαπούν τον τόπο τους (με παύσεις ανάμεσα στις λέξεις) . Αυτό νιώθω. Όλοι δεν, δεν τους διαχωρίζω ούτε σε δεξιά ούτε σε αριστερά, μιλάμε όλοι ότι είναι ίδιοι, τίποτα, όλα για το χρήμα. Μια απογοήτευση. Αυτό νιώθω (σιωπή). (Ξένια)</p>
<p>4.2.1. Αίσθηση Κενού-Έλλειψη Αναμνήσεων</p>	<p>[695-698] Εεεμ και μου έχει αρπάξει ένα κομμάτι της ψυχής μου. Θα υπάρχει πάντα ένα κενό. Ένα κενό στην ψυχή μου θα υπάρχει πάντα (Σιωπή). Και αυτή και δεν το λέω με τη βιαιότητα, γιατί την βιαιότητα δεν την έζησα, το λέω με τη συνθήκη του ενός πολέμου και το να αρπάζεις το έδαφος, τη γη την περιουσία, την αξιοπρέπεια, ενός άλλου.(Μυρτώ)</p> <p>[351-255&360-362] Εεε σίγουρα ναι..Σίγουρα μεγάλο ποσοστό της γενιάς μου μεγάλωσε χωρίς γονείς, είχαν έντονο συναίσθημα του να ψάξεις ένα σύντροφο ίσως και να πιαστείς, εε γενικά δημιουργεί αυτό το αίσθημα του να φτιάξεις μια σχέση σωστή..Υπάρχει ένα κενό στις σχέσεις. Οι σχέσεις που φτιάχνουμε εμείς είναι σπασμωδικές. Γι αυτό μετά και υπάρχουν πολλά διαζύγια. Ναι γιατί εεε (σιωπή) εάν κρίνω από εμένα ας πούμε παντρεύτηκα στα 18 και τώρα δεν το θεωρώ φυσιολογικό για ένα παιδί να παντρεύεται στα 18. Ή να κάνει παιδί στα 20. Είναι η οικογένεια που δεν είχες και προσπάθησες να δημιουργήσεις. (Μελίνα)</p> <p>[639-644&647-658]Εεε νομίζω δεν υπάρχει διαφορά, μόνο το ότι νιώθω ίσως εγώ πιο έτοιμη ότι ίσως θα ήθελα να μιλήσω μαζί του περισσότερο..Να τον ρωτήσω ας πούμε πράγματα. Εεεε και εάν έχει κάτι, με επηρεάζει..Να σου πω θα ήθελα, να είχα φωτογραφίες. Αυτό είναι κάτι που νιώθω ότι μου λείπει..Δηλαδή δεν νιώθω εμένα ότι μου λεί, μου λείπει ας πούμε τώρα το σπίτι..Αλλά φωτογραφίες ξέρεις, θα ήθελα..Ναι..Νομίζω αυτό είναι το..Τοσο κύριο πράγμα γιατί ξέρεις ουσιαστικά σου μένουν οι φωτογραφίες, είναι αυτό που κοιτάζεις.. Ε μααα ε δεν ξέρω ας πούμε σκέφτομαι φωτογραφίες που έχω από την οικογένεια της μαμάς μου, που δεν είναι τόσες πολλές αλλά ξέρεις τις κοιτάζουμε λέμε αα είναι ο θείος, η θεία, δες πως ήταν και..εε ναι δεν ξέρω.. Ίσως άμα το σπίτι δεν ήταν ναι..άμα η Ανγκαστίνα δεν ήταν Κατεχόμενη ίσως να είχαμε και αυτό το ξέρεις πάντα περνούσαμε το χωριό με την οικογένεια της μαμάς, γιατί εντάξει μέναμε οι γονείς μου μένανε Λευκωσία κοντά στην</p>

	<p>οικογένεια του μπαμπά μου, έτσι τις γιορτές τις περνούσαμε στην Πάφο..Ναι ναι..Αλλά η η Πέλια το χωριό της μαμάς μου είναι για εμένα, είναι στο μυαλό μου ένας πολύ ιδιαίτερος χώρος που εε έχω πολύ πολύ όμορφες αναμνήσεις, συγκεκριμένα έθιμα και ξέρω γω..Νομίζω, με την οικογένεια του μπαμπά μου που, με τα ξαδέρφια μου είμαι πάρα πολύ συνδεδεμένη τώρα ας πούμε με τα ξαδέρφια μου στη Λευκωσία, αλλά ίσως να υπήρχε να είχα και πιο έντονα στο μυαλό μου έθιμα που κάνανε, συγκεκριμένες γιορτές, εάν ήτανε στο χωριό τους..ίσως να έχω χάσει έτσι λίγο από αυτό..(Σταυρούλα)</p> <p>[305-313] Οπωσδήποτε, κάθε φορά για την ακρίβεια.. Εεε και ίσως γι αυτό ε κατά κάποιο τρόπο ίσως νιώθω εε φιλοξενούμενη στην Λεμεσό (γελάει) Ε τώρα που έγινα και εγώ μαμά, συνειδητοποιώ ε και αυτό το κενό που προέκυψε εε στις αναμνήσεις των γονέων μου, γιατί εγώ έχω την ευκαιρία να πω στα αγόρια, αυτό είναι το δημοτικό μου, αυτή η πρώτη, εδώ έκανα την πρώτη τάξη, εδώ κάναμε βόλτες με τον μπαμπά (Γελάει), εδώ γεννήθηκα σε αυτή την κλινική γεννήθηκα..Ε για εμένα όπως είπα και πριν η συνέχεια είναι, ε είναι ταυτόσημη με τη ζωή, ταυτίζεται με τη ζωή, εε και το γεγονός ότι οι γονείς μου στερήθηκαν αυτό το δικαίωμα.. Της συνέχειας.. Ήταν κάτι που με ενοχλούσε και τώρα το αισθάνομαι ως κενό, τώρα που το κάνω εγώ με τα παιδιά μου..(Φανή)</p> <p>[436-442] Ναι σίγουρα με έχει επηρεάσει, οπωσδήποτε. Εεε από από τότε που ήμουν μικρή και μου έλειπε αφάνταστα η αίσθηση του χωριού και της γιαγιάς στο χωριό, γιατί πολλές φορές ως παιδί άκουγα συμμαθητές και φίλους ότι ξέρω γω το Πάσχα θα πάνε στην γιαγιά ή στον παππού ή ακόμα και τώρα είμαι εκπαιδευτικός και ρωτάω τους μαθητές μου πως θα περάσετε τις διακοπές των Χριστουγέννων και μου λένε θα πάμε στη γιαγιά στο χωριό, εεε αυτό είναι κάτι που δεν έχω ζήσει επειδή οι γιαγιάδες και οι παππούδες ήταν ξεριζωμένοι.. Εεε αυτό σίγουρα με επηρέασε και με πλήγωνε ως παιδί και ως ενήλικας..(Φανή)</p>
<p>4.2.2. Αίσθημα Ανήκειν</p>	<p>[392-397] Εεεμ και επειδή μεγάλωσα..εε όταν το '80 ήρθαμε πίσω εεε μεγάλωσα σε προσφυγικό συνοικισμό, έζησα 20 χρόνια εκεί και εεε όλο αυτό μου δημιούργησε εεε προβλήματα, ως προς το ότι δεν ένιωθα ότι ανήκω εκεί και έτσι έψαχνα κάποια ταυτότητα ως προς το που θα βάλω τις δικές μου ρίζες, γιατί εκεί δεν ανήκω εε και αυτό το.. όταν αγόρασα πλέον δικό μου σπίτι σε άλλο μέρος, τότε ένιωθα εγώ ότι αυτό είναι το χωριό μου, αυτό είναι το σπίτι μου και λοιπά. Εκεί δεν ήθελα να είμαι εκεί..(Μελίνα)</p> <p>[668] Ναι ποτέ δεν το ξεχνάω αυτό. Τους λέω είμαι μισός από Κερύνεια, μισός από Λεμεσό.(Αρης)</p> <p>[75-80] Ναι πραγματικά.. Ε συγκινούμαι και εγώ τώρα γιατί φέρνω στο μυαλό μου τα σπίτια τους, εε έχω πάει μόνο μια φορά, κυρίως γιατί δεν το επιδίωξα να ξαναπάω δεν είναι ότι δήλωσα ότι δεν θα ξαναπάω, αλλά αυτό που δεν θα ξεχάσω είναι ότι έφυγα μεν με έναν απίστευτο πονοκέφαλο από τα κατεχόμενα εκείνη την ημέρα, αλλά ένιωσα ένα αίσθημα ελευθερίας που δεν το νιώθω εδώ στην Λεμεσό.. ένιωσα γενικά ότι είμαι στον τόπο μου.. Ναι ήταν πολύ συγκινητικό..(Φανή)</p> <p>[92-94] Ναι πραγματικά αυτή η αίσθηση του ανήκειν εεε ναι.. Από εκεί προήλθαν κατά κάποιο τρόπο.. Είμαι και συναισθηματικό άτομο και όλα αυτά μετράνε για εμένα δεν μου είναι αδιάφορα..(Φανή)</p> <p>[315-316] Ναι έστω και αν το προσφέρω σε έναν τόπο που δεν νιώθω να είναι δικός μου, αλλά όπως και να χει εδώ γεννήθηκα, εδώ έζησα και οι περισσότερες αναμνήσεις είναι από εδώ..(Φανή)</p>

	<p>[413-417] Δηλώνω από τον Άγιο Αμβρόσιο Κερύνειας και από τη Ζώδια..Δεν δεν δηλώνω Λεμεσό, όχι σίγουρα όχι.. Και πολλοί εκπλήσσονται και μου λένε μα δεν ήσουν γεννημένη τότε.. Όχι αλλά οι γονείς μου κατάγονται από εκεί, εννοείται ότι και εγώ είμαι από εκεί.. Δεν έχει χαθεί μέσα μου η ταυτότητα, με καθορίζει σε αυτό το σημείο..Ναι μπορεί να μην έχω έντονη την αγωνιστικότητα, αλλά σίγουρα με καθορίζει η καταγωγή μου..(Φανή)</p> <p>[444-447] Οπωσδήποτε, σίγουρα, 100%..Και την επαφή με τους συγγενείς και τις γειτόνισσες και παρόλο που δεν είμαι της εκκλησίας (γελάει) ακόμα και το να βρεθώ στην εκκλησία του χωριού, εεμ να δω που είναι θαμμένοι και οι προπρο-παππούδες μου (γελάει), ε ναι αυτή η συνέχεια που έλειπε ε μου στοίχιζε ναι..(Φανή)</p> <p>[454-457] Έχει να κάνει με το ότι δεν άνηκα εδώ νομίζω, σχετικά με αυτό.. Και το πώς έτρεφα συνέχεια τον εγκέφαλό μου με άλλα πράγματα.. Με εμφάνιση εξυπνάδα άλλα πράγματα.. Συνέχεια έτρεφα τον εαυτό μου με το να διατηρήσω ή να συντηρήσω πράγματα.. Κατωτερότητα..(Άρτεμις)</p> <p>[42-49] Ότι εε κατά συνέπεια θα μπορούσες να ζεις για παράδειγμα εγώ στην Κερύνεια, στο χωριό του πατέρα μου ή στο χωριό της μητέρας μου. Νιώθεις ότι είσαι φιλοξενούμενος, ακόμα και στη χώρα σου, τουλάχιστον εγώ το νιώθω γιατί φιλοξενούμαι σε άλλη πόλη. Που για κάποιον άλλον προφανώς δεν είναι τόσο άσχημο, είμαι από τη Λευκωσία, είμαι από τη Λεμεσό, κατανοητό μια χώρα είναι, αλλά εεμ αν είναι αυτή η συνέπεια, ότι έγινε ένας πόλεμος αναγκαστικά έφυγαν οι δικοί σου από την πόλη τους, από το χωριό τους και πήγαν κάπου αλλού, νιώθεις εκείνον τον ξεριζωμό ακόμα και αν δεν τον έζησες.. Νομίζω το καταλαβαίνεις πως το εννοώ..(Άρτεμις)</p> <p>[389-392] Ναι. Θα ήθελα πάρα πολύ.. Νομίζω εντάξει αυτά σου καλλιεργούνται απ όταν είσαι μικρός.. Σου καλλιεργούν ότι δεν είσαι από εδώ.. Από κάπου άλλου είμαστε.. Γιατί ως τώρα που με ρωτούν από που είμαι πάντα θα απαντήσω, μένω Λακατάμεια αλλά είμαι από την Κερύνεια και την Βώνη. Πάντα..(Άρτεμις)</p> <p>[633-635&637-638] Δηλώνω ότι είμαι από το χωριό δεν λέω ότι είμαι από τη Λευκωσία, λέω από Διώρυγος. Όταν με ρωτούν από πού είμαι λέω είμαι από το Διώρυγος στάνταρ, το χω σαν αυτό, μου βγαίνει. Ναι..Από εκεί κατάγομαι (γελάει αμήχανα). Δεν έχω γεννηθεί, δεν έχω μεγαλώσει εκεί αλλά από θεωρώ ότι είναι ρίζες μου. (Γιώργος)</p> <p>[504-509] (το σκέφτεται) Αυτά νομίζω. Εντάξει είμαι και με τον εαυτό μου απογοητευμένη. Γιατί νιώθω ότι έχω ξεχάσει (σιωπή). Ότι ότι έχω αφεθεί στην καθημερινότητά μου και έχω ξεχάσει. Ε σκέφτομαι τι άλλο θα μπορούσα να κάνω ας πούμε τι άλλους αγώνες κάνει κάποιος που είναι, εγώ ας πούμε, στα 28 μου εε αλλά εεε το συναίσθημα που νιώθω είναι απογοήτευση. Και με τον εαυτό μου όμως στο λέω. Και με τον εαυτό μου γιατί νιώθω ότι έχω ξεχάσει. (Ξένια)</p>
<p>4.2.3. Χρέος Μετάδοσης Κληρονομιάς</p>	<p>[538-540] Όχι δεν έκανα, να σου πω συγκεκριμένα με τοσο, με το τι πέρασαν η η οικογένεια του μπαμπά μου δεν έχω κάνει..κάνει κάτι..Έχω σκεφτεί κατά καιρούς ότι θα πρέπει να τους πάρω συνεντεύξεις..και να τα ηχογραφήσω για να τα έχω..Γιατί..Ναι γιατί νομίζω είναι σημαντικά.. (Σιωπή) Παρά το ότι, άσχετα το τι πρέπει να γίνει τώρα ή το τί θα γίνει. Οι εμπειρίες και τα βιώματα είναι αυτά που είναι..Δηλαδή και νομίζω είναι σημαντικό να τα ξέρουμε να τα διαβάζουμε να τα μαθαίνουμε..(Σταυρούλα)</p> <p>[16-21] Ναι ήταν πολύ έντονο δηλαδή, εεε κάτι ιστορίες για το πώς ήταν το</p>

χωρίο τους, τι κάνανε, ακόμα και περιγραφές από το σπίτι τους, τα παιχνίδια που είχε ο πατέρας μου με τα με τα αδέρφια του, το ότι είχανε αυλή, και κάποια από τα έπιπλα και είναι ξέρεις νομίζω είναι αυτό που θα λείψει από τις επόμενες γενιές, και νομίζω είναι αυτό που κάνει μεγάλη διαφορά για τις αναμνήσεις που θα δημιουργήσουν οι επόμενες, οι επόμενες γενιές και το τι σύνδεση θα δημιουργήσουν με έναν χώρο που ουσιαστικά, με έναν τόπο που δεν τον ξέρουν.(Σταυρούλα)

[97-101] Ναι ναι είναι ευχάριστες και είναι ένα πράγμα που μου, που μου κινάει την προσοχή στις συνεστιάσεις είναι ότι είμαι από τους λίγους νέους που πάνε στις συνεστιάσεις και αυτό είναι λίγο λυπηρό γιατί δεν βλέπω αρκετούς νέους να έρχονται για να γνωρίσουμε και εμείς οι νέοι, ποιοι είναι τα παιδιά των γονιών μας τέλος πάντων.. Για να συνεχίσουν, για να συνεχίσουν εεε οι συγχωριανοί, να μεταφερθεί στους πιο νεαρούς..(Αρης)

[509-516] Εεε παρέα με παιδιά δεν κάνω δυστυχώς και θα έπρεπε να το έκανα αυτό, εεε η μόνη παρέα που κάνω με αυτά τα παιδιά είναι με όσους έρθουν στις συνεστιάσεις που κάνουμε. Κάποιες σκέψεις όμως που έκανα για να συνεισφέρω και εγώ με το χωριό, επειδή εε ασχολούμαι με τους υπολογιστές, όπως σου έχω αναφέρει πιο πριν, έχω κάνει σκέψεις, εεε η μητέρα μου έχει ένα γκρουπ στο facebook και έχει μαζεμένους αρκετούς συγχωριανούς και σκέφτηκα να κάνω μια ιστοσελίδα, ή έχω προτείνει της μητέρας μου να φτιάξουμε ένα γενεαλογικό δέντρο, να κάνουμε κάτι, κάτι τέλος πάντων για να φαίνεται η ιστορία του χωριού.(Αρης)

[575-576] Εεε διότι όταν ξέρεις την παράδοσή σου, όταν ξέρεις την ιστορία σου είναι η ταυτότητά σου αυτό. Είναι η ταυτότητα για τον τόπο που γεννήθηκες.. (Σιωπή)(Αρης)

[246-249] Δηλαδή ήμασταν, μας τα έδειχναν και νομίζω, ότι δεν ήθελαν, τουλάχιστον οι δικοί μας γονείς, οι δικοί μας συγγενείς, δεν ήθελαν να ξεχάσουμε, δεν ήθελαν αυτό που ο παππούς και η γιαγιά έλεγε πάντα ότι «άμα αφήσουμε να πεθάνει η γενιά των προσφύγων τότε θα ναι εύκολο να παλιώσουμε τα τετελεσμένα της εισβολής».(Παύλος)

[452-460] Άρα μεγαλώνοντας ναι ψάχνεις, αναζητάς, μαθαίνεις, ρωτάς και μετά προσπαθείς να μην ξεχάσεις..Αυτό φαίνεται και το στοίχημα που θα πρέπει να περάσουμε και εμείς στα παιδιά μας γιατί η Τουρκοκυπριακή εστία της εισβολής έλεγε πάντα ότι άμα αφήσεις να περάσουν 30 χρόνια και φύγει οι γενιά των παππούδων που έχασε τα πάντα και σταδιακά θα ξεχάσει και θα επέλθει η σταθεροποίηση της κατάστασης. Αυτό είναι ό τι χειρότερο, το βιώνουμε, το βιώνουμε.. (με έμφαση) Προσπαθούμε να μη ξεχνάμε εε και νομίζω αυτό και το ότι μεγάλωσα σε μια οικογένεια προσφύγων, εε με τον παππού να θέλει πάντα να πάμε στο σπίτι του, με το να θυμόμαστε πάντα τους τόπους μας στις γιορτές, σε στιγμές χαράς τις οικογενειακές, στις γιορτές των Αγίων των χωριών μας..(Παύλος)

[198-203] Εεε νομίζω το συμβολικό κομμάτι αλλά και της οικογένειας αλλά και του κόπου μιας ζωής, των παππούδων και των γιαγιάδων αλλά και της συνέχειας θα έλεγα και της ελληνικής ταυτότητας, γιατί αν δεν υπάρξει μια συνέχεια στην πραγματικότητα ανακόπτεται και η επαφή με τις ρίζες θα έλεγα. Οπότε αυτό είναι σίγουρα ένα κομμάτι που απασχολεί..(Φανή)

[480-485] Στο σήμερα.. με προβληματίζει αναμφισβήτητα το χρέος μου απέναντι στα παιδιά μου.. Το πώς θα καταφέρω εγώ που δεν έχω βιώσει ούτε τη φρίκη του πολέμου, ούτε έχω ζήσει εκεί, πώς θα καταφέρω αν –επίτευγμα

(γελάει)- πρέπει να ναι έτσι, να περάσω στα αγόρια ότι οι ρίζες μας, η καταγωγή μας δεν είναι από εδώ, είναι από δύο κατεχόμενα χωριά.. Το αισθάνομαι ως χρέος γιατί όπως ένιωσα ότι συμβαίνει και με εμένα, θα ήθελα να συμβεί και με τα παιδιά μου να νιώσουν ότι είναι οι συνεχιστές της οικογένειας..(Φανή)

[218-221] Εεε η μεγαλύτερή μου φοβία είναι το όταν πεθάνει εκείνη η γενιά τι είναι να γίνει.. Εγώ δεν θα μπορούσα να ζήσω σε μια εεε σε μια χώρα που εκείνη η γενιά τέλος πάντων δεν θα υπάρχει πλέον ή η μετέπειτα γενιά της να έχει κάποιες άλλες πιο φιλελεύθερες απόψεις..(Άρτεμις)

[507-517] Ακριβώς.. Πρέπει με κάποιον τρόπο να νιώσω ότι εεε ο άνθρωπος που πέθανε στον τόπο που πέθανε και τον σκότωσαν, να νιώσει δικαίωση και να χαμογελά, να πάει ψηλά και να πει ότι ναι, τώρα ναι δικαιώθηκα. Ή τώρα ναι έγιναν σωστά τα πράγματα. Όσο υπάρχουν ακόμα οι άνθρωποι που έχασαν παιδιά, άντρα, γυναίκα, τα πάντα, όσο υπάρχουν αυτοί ακόμα οι άνθρωποι-αν είχα εγώ άνθρωπο δικό μου θα ήθελα να νιώθω ότι θα τον έχω στο νου μου ότι ξέρεις το σώμα του χαμογελά και λέει τώρα εντάξει- και το ένιωθα πάρα πολύ αυτό και στο ντοκιμαντέρ όταν τελείωσε η παρουσίαση και πήγαμε για να φάμε, που ήταν όλοι εκεί και τους έβλεπα να είναι αγκαλιασμένοι, να γελούν, να τραγουδούν, να τρώνε και πίστεψέ με έβλεπα σε εισαγωγικά και τους άλλους που πέθαναν δίπλα τους να χαμογελούν μαζί τους, γιατί για εκείνους ήταν δικαίωση, βγήκε η ιστορία τους, μαθεύτηκε η ιστορία τους, ήταν σαν υπήρξαμε και εμείς στην ιστορία τους.(Άρτεμις)

[593-595] Ναι ήθελα πάρα πολύ να αφήσω κάτι, γιατί εντάξει δεν μπορούσα να κάνω κάτι προφανώς ήμουν αγέννητη στον πόλεμο, εεε ήθελα να νιώθω ότι ευχαρίστησα και είπα στους ανθρώπους που πολέμησαν ότι εεε ευχαριστούμε γι αυτό που κάνατε..(Άρτεμις)

[605-617] Το ότι εεε βίωσα, ένιωσα ότι ευχαρίστησα και ότι είτε σας αρέσει είτε όχι κάτι έγινε εδώ σ αυτή τη χώρα, είτε σας αρέσει είτε όχι έχει ανθρώπους που πέθαναν, εε και ότι θέλω η βαφτιστήρα μου που τώρα είναι 1,5 (Γελάει) να ξέρει ότι κάποτε σε αυτόν τον τόπο που μένει ναι έγινε αυτό το πράγμα..Θα της το δείξω μόλις γίνει 6-7, εννοείται ότι θα το δει, πέραν του ότι εε θα της βάλω πάρα πολλές ιστορίες για να το εμπεδώσει, ελπίζω να μην της μεταφέρω και τα ψυχολογικά ελπίζω (Γελάμε) αλλά εντάξει εε ναι θέλω να νιώσω ότι τα μωρά πλέον που δεν θα έχουν τίποτα να ακούν, γιατί δεν θα έχουν κάτι να ακούν να πω την αλήθεια, θα νιώθω ότι θα υπάρχει αυτό εκεί, ότι μπορούν να δουν κάτι. Κάτι πιο πρόσφατο, γιατί οι εικόνες που έχουμε εμείς είναι του '74, του '90 κάποια ντοκιμαντέρ που γύρισε το ΡΙΚ κυρίως, εεε να έχουν και κάτι του 2017, του 2030 να δουν ότι ναι υπάρχει ακόμα.. Γιατί οι συνθήκες τότε θεωρώ που είναι να μεγαλώσουν τα μωρά, οι συνθήκες είναι πολύ διαφορετικές και ίσως μπορεί, ίσως να μπορέσω να τους αποτρέψω, όσο άσχημα και να ακούγεται αυτό, να γίνουν φίλοι με την συγκεκριμένη φυλή.. Ε το νιώθω πολύ έτσι.. Νομίζω..(Άρτεμις)

[630-633] Ε ναι ναι ναι δεν θα το.. εντάξει δεν ξέρω εάν πιο μετά θα θέλω να συνεχίσω αυτό που ξεκίνησε ο πατέρας μου και τα λοιπά, δεν ξέρω πως θα, απλά τώρα δεν σκέφτομαι ότι θέλω να ασχοληθώ με τα, ή με το χωριό του πατέρα μου να ασχοληθώ με τα διοικητικά ενεργά μ αυτό.(Γιώργος)

[547-550] Δεν θεωρώ ότι ήταν αρκετό το δικό μου το κομμάτι, δηλαδή δεν θεωρώ ότι πάλεψα αρκετά για (με ένταση) ό τι έχει συμβεί, περισσότερο πάλεψαν, εεε πάλεψε ο πατέρας μου, πάλεψαν οι πιο μεγάλοι από εμάς και

	<p>παλεύουν ακόμα μέσα τους δηλαδή.. Αλλά, εγώ δεν θεωρώ ότι έκανα αρκετά και ίσως νιώθω και λίγο ενοχές που τώρα πλέον σιγά σιγά ξεχνάω.(Ξένια)</p>
<p>4.3.Θέληση Απογόνου Επιστροφής</p>	<p>[93-96] Ναι ναι ήτανε πάντα κάτι που μιλούσαμε πάντα, δηλαδή πάντα ξέραμε είναι από την Αγκαστίνα και ξέρεις όταν υπάρχει, δημιουργείται και ένας νόστος ειδικά από τους από τους από τον παππού και τη γιαγιά, που είναι μεγάλοι άνθρωποι, το σπίτι τους, δεν είναι δηλαδή, και πάντα πάντα περιμέναμε πότε θα επιστρέψουμε...(Σταυρούλα)</p> <p>[162-165] Μου κινούσε την περιέργεια επειδή η ζωή τους ακουγόταν να είναι πολύ διαφορετική με αυτή που ζω εγώ τώρα στην μεγαλούπολη και είναι μια ζωή που θα προτιμούσα να ζούσα. Μια απλή ζωή. (σιωπή) Και σκέφτομαι παράλληλα ότι εάν δεν γινόταν η τούρκικη εισβολή θα ήμουν εκεί και θα ζούσα αυτή την απλή ζωή πουuuuu, που μ αρέσει.(Αρης)</p> <p>[103-105] Αρκεί να σου πω ότι όταν έχασα την προγιαγιά μου ήμουν 12 χρονών και έδωσα όρκο ότι όταν ελευθερωθεί η Κύπρος.. Θα πάω να πάρω τα οστά της για να τα θάψω στον Άγιο Αμβρόσιο.. (Γελάει) (Φανή)</p> <p>[111-113] Ναι ναι ναι σίγουρα.. Εεε αν η ζωή είναι ένας κύκλος, σίγουρα θεωρώ ότι άρχισε εκεί και σίγουρα πρέπει να κλείσει εκεί.. Με αυτό το σκεπτικό.. Και και με τα οστά και γενικά το πώς θα κυλήσει η ζωή..(Φανή)</p> <p>[656-657] Ναι σίγουρα σίγουρα, δεν μπορώ να φανταστώ το μέλλον μου εε χωρίς την ιδέα της επιστροφής ή μακριά από τον Άγιο Αμβρόσιο και την Ζώδια..(Φανή)</p> <p>[376-379] Ναι πάρα πολύ (με έμφαση). Πάρα πολύ. Δεν ξέρω αν είναι οι περιγραφές που το κάνουν και το εξιδανικεύουν τόσο, αλλά από τις εικόνες που είδα θα ήθελα πάρα πολύ. Είναι ένα χωριό πάνω στο βουνό και από κάτω η θάλασσα.. Και εξάλλου και τώρα εδώ που μένω είναι πολύ κοντά, 20 λεπτά.. Θα το ήθελα..(Αρτεμις)</p> <p>[407-410] (μικρή παύση) Στενάχωρο (μικρή παύση). Αυτό εντάξει δεν έχω κάτι, ήταν λυπητερό αυτό, που ήξερες ότι να σου πω τώρα και φόβος επειδή ήταν οι Τούρκοι από την απέναντι πλευρά, δεν ξέρω δεν μου είναι φόβος, απλά μια άσβεστη επιθυμία, πάλι με χρόνια με καιρούς πάλι δικά μας θα ναι. Αυτό. (Γελάει)(Γιώργος)</p>
<p>4.4.Γαύτιση με Γονέα</p>	<p>[337-341] Εεεμ είδα τον πατέρα μου να γονατίζει και να κλαίει με λυγμούς σαν μωρό. Και τότε λυτρώθηκε. Ξέρω ότι τότε λυτρώθηκε. Και είναι σαν να το πήρα εγώ το βάρος. Δεν το πήρα εγώ το βάρος γιατί εγώ δεν βίωσα ό τι έχουν βιώσει αυτοί οι άνθρωποι, το λέω με σεβασμό, αλλά αυτή η θλίψη είναι σαν να μεταφέρθηκε μέσα μου και μου πήρε έναν χρόνο να το διαχειριστώ. (Μυρτώ)</p> <p>[636-638] Εεε από τις επισκέψεις μου στα κατεχόμενα επειδή σιγά σιγά ο τόπος δεν είναι ίδιος ο τόπος όπως τον έβλεπα παλιά, σιγά σιγά ασχημαίνει, σιγά σιγά δεν θέλω να πηγαίνω στις κατεχόμενες περιοχές πλέον. Διότι οι Τούρκοι δεν διατηρούν αυτά που αφήσαμε εμείς.(Αρης)</p> <p>[400-402] Όχι..ίσως και όλες αυτές οι εμπειρίες με τα παιδικά μου χρόνιααααα και εεε εεε να τα συνδυάσα στο μυαλό μου αρνητικά και έτσι να ήθελα να κάνω νέα αρχή, σε νέο σπίτι, νέο μέρος και λοιπά..Δεν ήθελα να ταυτίζω τον εαυτό μου με εκείνο το μέρος..(Μελίνα)</p> <p>[93-97] Ναι ναι ήτανε πάντα κάτι που μιλούσαμε πάντα, δηλαδή πάντα ξέραμε</p>

είναι από την Αγκαστίνα και ξέρεις όταν υπάρχει, δημιουργείται και ένας νόστος ειδικά από τους από τους από τον παππού και τη γιαγιά, που είναι μεγάλοι άνθρωποι, το σπίτι τους, δεν είναι δηλαδή, και πάντα πάντα περιμέναμε πότε θα επιστρέψουμε..Είναι το σπίτι μας, μας το πήραν οι Τούρκοι.(Σταυρούλα)

[162-165] Εεε και πήγαμε με τον μπαμπά μου και τον J. και θυμάμαι ότι άκουγα ιστορίες για το, για ένα κυπαρίσσι που υπήρχε έξω από το σπίτι τους και παίζανε εε και πήγαμε και ξέρεις το αναγνώρισα το σπίτι και από το κυπαρίσσι από τις περιγραφές...(με ενθουσιασμό)(Σταυρούλα)

[205-208] Νομίζω ότι όταν ήμασταν μικροί βάζαμε και τους εαυτούς μας μέσα. Γιατί εκεί ήταν το σπίτι μας. Γιατί ήταν γιατί ξέρεις, όταν σε ρωτάει κάποιος από πού είσαι, ε όταν ήμουν μικρή δεν έλεγα ποτέ από τη Λευκωσία, αν αν και γεννήθηκα και μεγάλωσα Λευκωσία, έλεγα ή από την Αγκαστίνα γιατί ο μπαμπάς μου ή από την Μπέγια που είναι η μαμά μου..(Σταυρούλα)

[135-136] Εεεε απλά διηγούμαστε τα ποιήματά μας. Εεε μέχρι εκεί ε δεν τα αναλύουμε απλά τα διηγούμαστε ποιήματα.(Αρης)

[604-606] Ναι. Έχουμε και κάποιους που είναι από άλλα χωριά κατεχόμενα αλλά είναι γειτονικά χωριά που έρχονταν, ο πλανωδιοπώλης του γειτονικού χωριού ερχόταν να πουλήσει πράγματα στον Άγιο Αμβρόσιο, οπότε ήξερε.(Αρης)

[591-593] *(Το σκέφτεται)* Όχι, όχι, όχι.. Όχι.. Απλώς εεεμ *(το σκέφτεται)*, η συμπάθεια και η συμπόνια και η σιωπηρή εεεε ευθυγράμμιση με τον δικό τους πόθο για διατήρηση της μνήμης..(Παύλος)

[238-240] Ναι..Ναι το πιστεύω *(Το συνειδητοποιεί και γελάει)* Ίσως εεεμ είναι η επιθυμία που εε δεν βασίζεται στα γεγονότα ή στα δεδομένα τα πολιτικά ή περισσότερο στο τι θα θέλαμε να συμβεί..(Φανή)(Μιλώντας για την ελπίδα επιστροφής)

[193-195] Αυτό επειδή έβλεπα τον μπαμπά να συγκινείται, ενώ ναι αυτό. Έβλεπα τον μπαμπά και ένιωθα αυτό ότι μακάρι να μην γινότανε, εε αυτό το το κλασσικό πιστεύω, αυτό θυμάμαι, αυτό νιώθω τώρα που μου το λες, που το συνεφέρνω..(Γιώργος)

[199-208] Εεε δεν νομίζω όταν τον ακούω να συζητά, το ίδιο νιώθω.. Εννοώ τον βλέπω, στεναχωριέμαι που τον βλέπω, ξέρεις, τον νιώθω που το λέει, επειδή είναι πατέρας μου, το ίδιο αίσθημα νιώθω όταν, όταν το νιώθω μαζί του, [...] και ξαφνικά εε άλλαξε ο τρόπος που σκέφτομαι γενικά το όλο θέμα, αλλά μόνο όταν το ακούς από το δικό σου άνθρωπο νιώθεις το ίδιο, γιατί το νιώθεις και στεναχωριέσαι γι αυτό..(Γιώργος)

[340-351] Εεε λοιπόν πρώτα είχαμε πάει στην Λύση και εντάξει ξέραμε ότι ο μπαμπάς δεν ήθελε να πάει. Δηλαδή, δεν υπήρχε περίπτωση ήταν πολύ κάθετος, δεν πάω με τίποτα, δεν είναι ελεύθερα με αυτό τον τρόπο δεν πάω, οπότε εε μπήκαμε στο χωριό το Πραθηκίο και εγώ ήξερα από τις ιστορίες που άκουγα, ότι στην μέση του χωριού είναι ένας ευκάλυπτος και είναι δύο δρόμοι και ο ευκάλυπτος είναι μέσα στην μέση και από εκεί εε έπρεπε να πάρεις ένα δρόμο για να πας στο σπίτι του πατέρα μου. Λοιπόν, τον είχα πάρει τηλέφωνο και κόμπιασε, μου λέει που είσαι; Του λέω στο Πραθηκίο δεν, δεν εε το πίστευε, δεν του το είχαμε πει καν. Εεε και κόπηκε η γραμμή ενόσω μου εξηγούσε πώς να βρω το σπίτι. Οπότε εγώ δεν είχα, δεν είχα καθαρές οδηγίες. Και απ όσο θυμόμουν, είχα πει στον Μ., λοιπόν θα ακολουθήσεις αυτό τον δρόμο και πάμε όπου πάμε. Και δεν το ξεχνάω μέχρι τώρα. Εεεεε οδηγούσε το αυτοκίνητο και

	<p>του λέω, εντάξει σταμάτα. Αυτό είναι το σπίτι του παππού μου (σιωπή).(Ξένια) [353-361] Το αναγνώρισα από ιστορίες δεν είχαμε φωτογραφία. Εεε του λέω αυτό είναι το σπίτι του παππού μου σταμάτα εδώ αυτό είναι τελείωσε. Σαν όνειρο θυμάμαι να κατεβαίνω και να είναι ανοιχτή και η πόρτα. Δηλαδή ούτε καν τους είπα γεια, γιατί αυτοί (οι Τούρκοι-κάτοχοι του σπιτιού) είχαν όλοι οδηγίες να μας ανοίγουν να μπαίνουμε να βλέπουμε τα σπίτια μας. Οπότε μπήκα μέσα (παύση), από την πρώτη στιγμή δεν ξέρω πως το αναγνώρισα και πως έπιασα το συναίσθημα ότι αυτό ήταν και εεε στο τέλος κατάλαβα ότι ήμουν στο σωστό όχι το είχα καταλάβει από την αρχή, αλλά ήταν η επιβεβαίωση μια σημαία που είχε ο παππούς ζωγραφισμένη πάνω στο στα ξύλα, είχε ζωγραφίσει μια ελληνική σημαία και την αφήσανε. Οπότε, λέω εδώ είμαι. Αυτό είναι. Αλλά το αναγνώρισα χωρίς, χωρίς να έχω οδηγίες.(Ξένια) [366-372] Δεν εεε δεν.. Θυμάμαι μόνο να κλαίω. Έκλαιγα με αναφιλητά. Σαν να ήταν το σπίτι μου στο οποίο είχα ζήσει μέσα. Απίστευτο συναίσθημα (Σιωπή). Το οποίο δυστυχώς αναγνωρίζω σιγά σιγά στον εαυτό μου ότι έχει σβήσει το συναίσθημα από τότε που πήγα άλλη μια φορά και εε τους είδα πλέον (τους Τούρκους),γιατί την πρώτη φορά του έβλεπα και δεν τους έβλεπα μπροστά μου, εε δεν τους βίωνα τους ανθρώπους, δηλαδή, σαν να μην υπήρχαν, ε στην δεύτερη φορά που πήγα επειδή τους βίωσα, τους μίλησα και μας αφήσανε ξανά να μπούμε, δεν το νιώθω πλέον το σπίτι δικό μας.(Ξένια)</p>
<p>4.5.Οικονομική Επιρροή</p>	<p>[320-325] Εντάξει εμείς βλέπαμε και ίσως ζηλεύαμε και θέλαμε να αντιγράψουμε συνομηλικούς μας που δεν είχαν περάσει αυτή την τεράστια, το τεράστιο σοκ, γιατί από την εισβολή και μετά δημιουργείται δύο ταχυτήτων κόσμος..Οι πρόσφυγες και οι μη..Εντάξει; Ε τα παιδιά των προσφύγων, τα εγγόνια των προσφύγων δεν μπόρεσαν ποτέ να συναγωνιστούν ας πούμε είτε οικονομικά είτε με άλλο τρόπο τα παιδιά των μη προσφύγων.(Παύλος) [526-533]Ναι ναι σίγουρα.. Εεε ακόμα μην σου πω και η οικονομική άνεση, γιατί οι γονείς μου αναγκάστηκαν να ξεκινήσουν από το μηδέν, χτίζοντας από το μηδέν, δημιουργώντας από το μηδέν, με αποτέλεσμα, λέω εγώ τώρα (γελάει), είμαστε στην αναζήτηση σπιτιού και δυσκολευόμαστε πάρα πολύ να βρούμε ένα σπίτι που να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις μας, οι οποίες δεν είναι και εξωφρενικές σε καμία περίπτωση, είναι πολύ ρεαλιστικές.. Εε ναι ακόμα και σε αυτό το κομμάτι, στο ότι ο μπαμπάς μου δεν έχει να μου πει «μπορείς να πάρεις αυτό, αυτό το οικόπεδο που έχω λίγο παρακάτω», που του το άφησε ο δικός του μπαμπάς και κάπως έτσι, σίγουρα επηρεάζει..(Φανή) [410-417] Αχα αχα.. Έτσι ακριβώς. Να σου περιγράψω και ένα άλλο συναίσθημα, δεν ξέρω εάν θα σου κάνει καλό.. Υπάρχει και ένα, εε επειδή με τον Μ. είμαστε και οι δύο πρόσφυγες υπάρχει και το συναίσθημα του ότι μας έχουν κλέψει περιουσίες τις οποίες δεν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και αυτό στην δική μας τη ζωή σαν εε ενήλικες πλέον μας έχει στοιχίσει από οικονομικής άποψης. Γιατί είμαστε και οι 2παιδιά εε ανθρώπων που έχουν μεγάλη περιουσία την οποία έχουν χάσει. Εεε αυτό στοιχίζει πολύ ειδικά όταν και οι δύο είναι πρόσφυγες. Μπορεί να υπάρχει μια κάποια βοήθεια για τους πρόσφυγες, τα νέα ζευγάρια, αλλά είναι πενιχρή. Απίστευτα πενιχρή μπροστά στις ανάγκες. (Ξένια) [420-425]Όχι υπάρχει και έλλειμμα οικονομικό. Ναι. Βέβαια. Βέβαια. Γιατί υπάρχουν οι περιουσίες οι οποίες δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν. Εκεί, εκεί θα σου έλεγα ότι υπάρχει θυμός. Και απογοήτευση μεγάλη και από τους πολιτικούς μας δηλαδή δεν το ρίχνω μόνο στοοοο εθνικό θέμα. Και οι πολιτικοί</p>

	<p>δεν κάνουν τίποτα γι αυτό. Και οι αποζημιώσεις που έχουν δοθεί στους πρόσφυγες είναι πάρα (με έμφαση) πολύ λίγες σε σχέση αυτά που έχουν χάσει.(Ξένια)</p>
<p>5. Το Τραύμα στο παρόν των απογόνων</p>	
<p>5.1.Ανάγκη προσωπικής Νοηματοδότησης</p>	<p>[287-289] Μα τι να ξεχάσω ακριβώς, πείτε μου να καταλάβω.. (ειρωνικό έντονο χαμόγελο και ένταση στην έκφραση και τη φωνή). Κάτι που δεν έχω γνωρίσει ποτέ; Εννοείται πως δεν το ξέρω άρα εννοείται πως το ξεχνάω..(Νίκανδρος)</p> <p>[294-295& 300-303] Ήταν ξεκάθαρο αλλά δεν μου έλεγε τίποτα. Ντάξει τώρα δεν ξέρω αν ήμουνα εγώ που ήμουν και λίγο..ντάξει αδιάφορος..(Γελάει) Ναι..καλά και την απορία πολύ πιο έντονα εκ των υστέρων δεν θυμάμαι ακριβώς.. Εγώ θυμάμαι μια μικρή αδιαφορία που είχα για όλα αυτά τα θέματα μικρός..Δηλαδή είχα άλλες άλλα ενδιαφέροντα άλλες.. Δηλαδή, δεν ήταν κάτι που με προβλημάτιζε έντονα..Ούτε το προσωπικό της ιστορίας ούτε το γενικότερο..(Νίκανδρος)</p> <p>[421-422]Εντάξει είμαι και ένας άνθρωπος που ήθελα να φύγω από την Κύπρο και δεν εε δεν είναι ένας τόπος ο οποίος με ευχαριστεί ιδιαίτερα και εε είναι και αυτό δηλαδή..(Νίκανδρος)</p> <p>[384-391] Το νιώθεις αλλιώς όταν γίνεται στον τόπο σου (Σιωπή)και το νιώθεις εκατομμύρια φορές πιο δυνατά και χάνεις λίγο τον μπούσουλα όταν έχει συμβεί σε δικό σου άνθρωπο. Δεν ξέρω εάν παίζει ρόλο ο τρόπος που το αισθάνομαι το γεγονός ότι εγώ είχα βιώσει πόλεμο ως δημοσιογράφος, όχι στη δικιά μας γη αλλά σε άλλα σημεία του πλανήτη κυρίως στην Μέση Ανατολή, αλλά γιατί η αδερφή μου το έχει βιώσει διαφορετικά, εεεεμ η αδερφή μου δηλαδή τα έντονα συναισθήματά της της ήρθαν μετά την προβολή του ντοκιμαντέρ, που δεν ήρθε σε επαφή με όλα αυτά. (Μυρτώ)</p> <p>[292-295] Και είναι αυτά που βλέπουμε, οι εικόνες που μεταδίδονται από τη Συρία για παράδειγμα τα τελευταία χρόνια, αυτά μας θυμίζουν εμάς. Δηλαδή, τα τα τα βλέπω σήμερα να συμβαίνουν σε άλλες χώρες και λέμε, αυτό θα ζούσε και ο δικός μου γονέας, αυτό θα έχει ζήσει..(Παύλος)</p> <p>[129-134] Από τον καιρό που γεννήθηκα θυμάμαι αυτή την ιστορία.. Αλλά ναι συνέχεια, όλη την ώρα.. Όλη την ώρα για ένα παιδί που βαριέται να τα ακούει όχι όλη την ώρα γιατί το κάνανε όλη την ώρα.. Πηγαίναμε σχολείο, διαβάζαμε καταλαβαίνεις ότι.. Αλλά για εμένα που ήμουν παιδί και βαριόμουν να ακούω αυτό το πράγματα όλη μέρα όλη μέρα όλη μέρα ε, δύο φορές να μου το λέγανε δεν μπορούσα άλλο. Είμαι και αντιδραστικός πολύ δεν αντέχω πολύ ώρα αυτά τα πράγματα..(Λεωνίδας)</p> <p>[154-171] Και αγανακτώ να σου πω γιατί.. Αγανακτώ γιατί δεν είναι η κατάσταση που ήταν στο Αφγανιστάν, ας πούμε, ή που ήταν σε άλλες περιοχές ας πούμε. Όπου αν ήσουν πρόσφυγας ήσουν τελειωμένος ας πούμε, όλη σου η ζωή θα καθοριζόταν από αυτό το πράγμα.. Ευτυχώς είχαν καλή ζωή κατάλαβες; Δηλαδή βρήκανε δουλειά, δουλεύανε, χτίσανε το σπίτι τους ε σιγά-σιγά πήρανε</p>

	<p>και ένα χωράφι για να μπορούν να κάνουν αυτά τα πράγματα που ξέρεις, έτσι συνδέουν και με το χωριό, να πάνε στο χωράφι, να κάνουν.. Που είναι πάρα πολύ ωραία activities μ αρέσουν και εμένα ας πούμε.. Λοιπόν, αλλά εντάξει δηλαδή τώρα δεν μπορώ να συμπάσχω μαζί σου που είσαι πρόσφυγας, που έφυγες σε απόσταση 50χλμ δηλαδή είσαι πρόσφυγας εντός της ίδιας της χώρας, δηλαδή δεν αναγνωρίζονται από τον ΟΗΕ ας πούμε, αν δεν κάνω λάθος ως πρόσφυγες, αλλά σαν εκτοπισμένοι. Δεν πληρούν τα κριτήρια το πρόσφυγα, που σηκώθηκε και έφυγε από τη χώρα του ας πούμε και και και οπότε στο τέλος της ημέρας ναι ρε φίλε είσαι πρόσφυγας το καταλαβαίνω το το το το σου λείπουν κάποια πράγματα αλλά στο τέλος της ημέρας.. Εννοώ δεν μπορώ να βιώσω την προσφυγιά σου ας πούμε και να συμπάσχω, ειδικά τώρα που μεγάλωσα, όσο μπορώ να βιώσω την προσφυγιά ας πούμε ενός καημένου ανθρώπου που ξέρω γω (γελάει) βομβάρδισαν το σπίτι και σηκώθηκε πήρε μια βάρκα να έρθει στην άλλη άκρη του κόσμου ας πούμε να έρθει να βρει να τον κάνουνε να προσπαθήσει να μεγαλώσει οικογένεια ας πούμε, δεν είναι το ίδιο πράγμα ας πούμε..(Λεωνίδα)</p> <p>[251-258] Τέλος πάντων, όταν πήγα αυτή τη φορά στο χωριό εντάξει δεν ήταν και κανένα χωριό που να ήταν φτιαγμένο από συννεφάκια (γελάει) ξέρω γω και πεταλουδίτσες και ζαχαρωτά.. Ήταν ένα χωριό χωρίς ιδιαίτερη αρχιτεκτονική, χωρίς κανένα αρχιτεκτονικό σχέδιο, κανένα αρχιτεκτονικό πλάνο, αγρότες που χτίζανε τα σπίτια τους, ήταν ένας ωραίος χώρος, το χωριό χάλια. Ενώ έχω δει γραφικά χωριά μες την Κύπρο ας πούμε που ήταν πάρα πολύ όμορφα. Αυτό δεν ήταν τόσο όμορφο ας πούμε. Ήταν όμορφη η τοποθεσία δεν λέω, αλλά όχι τόσο όμορφο όσο το περιγράφανε. Τότε ίσως συνειδητοποίησα ότι αυτή η κατάσταση είναι συνδεδεμένη και με τα βιώματά τους περισσότερο..(Λεωνίδα)</p> <p>[4-5] Η μοιρασμένη μας πατρίδα ντάξει.. Τι η προσφυγιά αυτά, τα κλισέ, τα κλασσικά.. (γελάει)(Γιώργος)</p>
<p>5.2.Επικοδομητική Τραύματος</p> <p>Επίλυση</p>	<p>[569& 570-571] έκανα ψυχανάλυση (γελάει έντονα) για αρκετά χρόνια ναι.. Ναι μια εξήγηση που δίνω εγώ ναι..αναδύθηκε αυτό το αυτή αναλογία.. ότι ενδεχομένως να ήρθα να αναπληρώσω αυτό το κενό..(Νίκανδρος)</p> <p>[151-155] Εεεεεμ εγώ το ζούσα σαν να είναι δύο διαφορετικές καταστάσεις και μεγαλώνοντας περισσότερο εεε άρχισα να ταυτίζω το ένα με το άλλο και να το εξηγώ..εε δεν σου κρύβω ότι εγώ συμβουλευτήκα ψυχολόγο για να μπορέσω να διαχειριστώ κάποια..δεν θέλω να το πω τραύματα γιατί είναι σκληρή λέξη, θέλω να πω δεν είχα δυστυχισμένη παιδική ηλικία, είχα πολύ χαρούμενη παιδική ηλικία αλλά υπήρχαν κάποια, κάποιες κάποια γδαρσίματα να στο πω, κάποιες πληγές να το πω, τα οποία, όμως, με βασάνιζαν.(Μυρτώ)</p> <p>[237-239] Εεεεε και μετά αφού το βίωσα όλο αυτό, εγώ χρειαζόμουν απαντήσεις. Αυτό είναι ακόμα πιο σκληρό, τότε πήγα σε ψυχολόγο. πρέπει να διαχειριστείς της δική σου...δηλαδή αν δεν πήγα να σε ψυχολόγο, ίσως να μην είχα βγάλει άκρη.(Μυρτώ)</p> <p>[271-276] Ναι ή αυτό ή καλείσαι εσύ να ωριμάσεις πολύ νωρίς και να αναλάβεις ευθύνες δικές τους, να τους περιθάψουμε εμείς.. Και του εαυτούς μας και τους γονείς μας..Άρα κάπου χάσαμε τα παιδικά μας χρόνια..(Σιωπή) (Μελίνα)</p> <p>[303-305] Ναι ένιωθα θυμό, φυσικά επειδή και εγώ μελέτησα πάρα πολύ ψυχολογία και εεε μπορώ να αντιληφθώ τα πράγματα και να τα εξηγήσω και λοιπά, εεε υπάρχουν εκεί κάποια πράγματα ένα κομμάτι του παιδιού που ακόμα</p>

	<p>πονάει, εεε δεν θα φύγει αυτό το κομμάτι.(Μελίνα)</p> <p>[315-317] Απλά..εε είναι μια διαδικασία που πρέπει να σταματήσει σε εμάς για να μην συνεχιστεί στα παιδιά μας. Να γίνουμε καλύτεροι γονείς εμείς, από ότι είχαμε εμείς..Να αντιληφθούμε και να μην επαναλάβουμε, όχι να αντιληφθούμε και να επαναλάβουμε..(Μελίνα)</p> <p>[377-380] (Σιωπή) Εεεε (Σιωπή) Όταν σκεφτόμουν το πώς ζούσε η μητέρα μου όταν ήταν στην ηλικία μου, αυτό με έκανε να σκέφτομαι ότι υπάρχουν και χειρότερα από αυτό που ζω και δεν πρέπει να σκέφτομαι αρνητικά και δεν μ αρέσει η ζωή μου και δεν μ αρέσει το σχολείο και αυτά τα πράγματα.. Οπότε αυτό πιστεύω με έκανε λίγο πιο ώριμο τότε.(Άρης)</p> <p>[370-373] Εννοώωωω εεε (Σιωπή το σκέφτεται) Εννοώ για παράδειγμα σκεφτόμουν εεε σκεφτόμουν πιο ώριμα κάποια πράγματα από πιο νεαρή ηλικία. Δεν ήμουν 100% έφηβος, μες την τρελή χαρά και στις τρέλες και ξέρω γω. Ένα 30% για παράδειγμα όταν ήμουν έφηβος ήμουν πιο ώριμος.(Άρης)</p> <p>[420-425] Εεε νομίζω είσαι, αναπτύσσεις εε κάποια χαρακτηριστικά όπως την φοβία, ίσως και έναν κόμπλεξ κατωτερότητας μπορείς να πεις, γιατί πάλεψαν οι γονείς με αυτά στην αρχή... Εεεεμ είδα κάποια πράγματα στον χαρακτήρα μου και διάβασα ότι είναι μεταπολεμικά σύνδρομα. Αυτά νομίζω χτιστήκαν και σε εμένα κάποια, κάποια χαρακτηριστικά που έχει η μεταπολεμική γενικά, η γενιά που έζησε τον πόλεμο ουσιαστικά που τα έχει.. Εεε νομίζω αυτό..(Αρτεμις)</p> <p>[432-440] Ναι ήταν πολύ έντονο.. Και το έψαξα εντάξει μου αρέσει γενικά να ψάχνομαι και το έψαξα και διάβασα βιβλία και ψυχολογίας και γενικά και αντιλήφθηκα ότι όντως έχω σύνδρομα μεταπολεμικά, που εντάξει μεγάλωσα μέχρι τα 7 σου είπα σε συνοικισμό οπότε και αυτό μπορεί να έπαιξε τον ρόλο του.. Και οι αφηγήσεις μπορεί να έπαιξαν τον ρόλο τους και το σχολείο και θεωρώ ότι και γενικά η δική μου γενιά εε έχει μεταπολεμικό σύνδρομο..(Αρτεμις)</p> <p>[532-541] Ναι, όμως, με κουράζει πλέον. Τώρα που το βάζω έτσι λίγο στο μυαλό μου, με κουράζει πλέον ό τι έχει να κάνει με τα πολιτικά παιχνίδια της Τουρκίας και επίσης, επίσης, ααα τώρα που το μμμ μελετάω λίγο, πριν λίγα χρόνια με είχε πιάσει φοβία γιατί είχαν αρχίσει αυτές οι παραφιλολογίες για προφητείες και τέτοια που θα γίνει πόλεμος και οι Τούρκοι αυτό και οι Τούρκοι εκείνο, το έχω λίγο σβήσει από τον εγκέφαλό μου, δηλαδή, δεν δεν παρακολουθώ καθόλου ειδήσεις, δεν θέλω να ακούω τι γίνεται στο Αιγαίο, όχι στο Αιγαίο κάτω εδώ στην Κύπρο με τα, εε με τα αέρια, γιατί νιώθω ότι αυτό δεν είναι κάτω από τον έλεγχό μας καθόλου. Τα μελετάω λίγο τώρα καθώς το μιλάμε. Ναι. Αυτό μου συμβαίνει πολύ, δηλαδή, σβήνω από μέσα μου οποιοδήποτε φόβο μπορεί να μου δημιουργεί η λέξη Τούρκος για να και δεν θέλω, δεν θέλω να το έχω μες την καθημερινότητά μου. Είναι είναι άρνηση ναι.(Ξένια)</p>
<p>5.3.Επιλογή Απογόνου</p> <p>Επαγγέλματος</p>	<p>[685-686] Τώρα τελευταία έχω μπει στο καταφύγιο εεεμ, αλλά με τα ζώα ασχολούμαι γενικά. Είναι κάτι που μου έχει μάθει ο μπαμπάς. Η αγάπη για τα ζώα είναι από τον μπαμπά.(Βερόνικα)</p> <p>[347-350] Εεεε ο πατέρας μου είναι η αιτία που εγώ έγινα πολεμικός ανταποκριτής να ξέρεις. Για να κατανοήσω τον πόλεμο. Και μεγαλώνοντας, ως δημοσιογράφος βρέθηκα σε αρκετές εμπόλεμες ζώνες. Για να βιώσω από κοντά παιδιά, μεγάλους, έχω δει λιποτάκτες από τον στρατό.. Και πιστεύα ότι μπορούσα να το διαχειριστώ.(Μυρτώ)</p> <p>[392-394] Δηλαδή, ο πατέρας μου με οδήγησε στις εμπόλεμες ζώνες, αυτό το</p>

κατανοώ, χωρίς να το θέλει με οδήγησε, δεν ήθελε ποτέ να πάω (χαμογελάει)..(Μυρτώ)

[135-143&148-151] Ναι πήγα, μεγάλη ιστορία το πώς πήγα, η διατριβή μου εεε όταν το διδακτορικό μου είναι για ένα νεκροταφείο στην Λάπηθο, που είναι ένα χωριό κοντά στον Άγιο Αμβρόσιο, και η Κερύνεια, είναι πάνω στην ακτή, στα κατεχόμενα, που ανασκάφηκε το 1930 από Αμερικάνους. Και όλο το υλικό είναι στην Αμερική και το μελέτησα αυτό για τη διατριβή μου. Όταν άρχισα τη διατριβή μου οο, ο καθηγητής μου ο οποίος ε είναι αμερικάνος αλλά φιλέλληνας, μιλάει ελληνικά, έζησε πολλά χρόνια Αθήνα, τέλος πάντων ξέρω γω, λατρεύει την Ελλάδα και κάνει και ανασκαφές στην, έκανε ανασκαφές στην Ελλάδα επειδή ξέρεις ξέρει, μου χε πει επειδή ξέρει ότι ο πατέρας μου είναι πρόσφυγας, μου είπε μπορείς να κάνεις αυτό το θέμα και εγώ δεν θα σε υποχρεώσω ποτέ να πας. Να πάς στη Λάπηθο. Και μετά αποφάσισα το 2011 ότι ήθελα και ότι έπρεπε (με έμφαση και στις 2λέξεις), να πάω να δω τουλάχιστον την Λάπηθο από τη στιγμή που ήταν μέρος της έρευνάς μου. Και λέω θα πάω ως αρχαιολόγος δεν θα πάω, ως πρόσφυγας, θα πάω ως αρχαιολόγος.(Σταυρούλα)

[586-588] Ναι και έτσι έτσι προέκυψε η αρχαιολογία..Εεεε ίσως αν σκεφτώ..ο παππούς μου, ο μπαμπάς του μπαμπά μου πάντα αγαπούσε πάρα πολύ την ιστορία, αλλάααα δεν νομίζω δεν είχε σχέση η αρχαιολογία, οτιδήποτε με το..με τον πόλεμο.(Σταυρούλα)

[511-516&519-520] Κάποιες σκέψεις όμως που έκανα για να συνεισφέρω και εγώ με το χωριό, επειδή εε ασχολούμαι με τους υπολογιστές, όπως σου έχω αναφέρει πιο πριν, έχω κάνει σκέψεις, εεε η μητέρα μου έχει ένα γκρουπ στο facebook και έχει μαζεμένους αρκετούς συγχωριανούς και σκέφτηκα να κάνω μια ιστοσελίδα, ή έχω προτείνει της μητέρας μου να φτιάξουμε ένα γενεαλογικό δέντρο, να κάνουμε κάτι, κάτι τέλος πάντων για να φαίνεται η ιστορία του χωριού. Εεεε ναι θα μπορούσε να γίνει μια ιστοσελίδα, όπου να μπαίνει όποιος συγχωριανός θέλει και να γράφει τις ιστορίες του, ώστε αυτές οι ιστορίες θα μείνουν για πάντα εκεί..(Αρης)

[161-163] Εγώ σαν άνθρωπος ήθελα έτσι να, εντάξει και οι σπουδές που ακολούθησα ύστερα αποδεικνύουν ότι είχα το, την ανάγκη για αναζήτηση της αλήθειας, εεε εξού και το ιστορικό αρχαιολογικό που ακολούθησα στην πορεία, εε..(Παύλος)

[557-563] Όχι ενεργά πλέον, παλαιότερα πολύ περισσότερο.. πλέον σε κάποια project και σε περιορισμένες εκδηλώσεις.. Τώρα έχω πει ότι ένα αποτέλεσμα του πολέμου που συνδέεται είναι ξεκάθαρα οι σπουδές μου..Σε επίπεδο πτυχίου είχα πολιτική της ιστορίας και με κάθε ευκαιρία προσπαθούσα να σπρώξω την κατεύθυνση και την βαρύτητα των σπουδών μου στο Κυπριακό, είτε πριν την εισβολή είτε μετά και σε επίπεδο μεταπτυχιακού, πάνω στις πολιτικές επιστήμες, πάλι για να μπορώ να αντιλαμβάνομαι καλύτερα τις προσπάθειες επίλυσης που γίνονται σε πολιτικό και πολιτειακό επίπεδο.(Παύλος)

[348-349&352-354] Ναι.. Έχω κάνει και ένα πτυχίο κοινωνιολογίας οπότε λόγω του δεύτερου πτυχίου τα έχω πολύ πιο διαφορετικά τα πράγματα μέσα μου. Οπότε βοήθησε κι αυτό ναι. Ε ανεξάρτητο με τον πόλεμο, άσχετο.. αποφάσισα ότι μου αρέσουν αυτά τα πράγματα, λέω ας μάθω λίγα πράγματα, έχω πολύ χρόνο στη διάθεσή μου, ας κάνω ένα πτυχίο κοινωνιολογίας.(Λεωνίδα)

[5784-588] και ένιωθα να σου πω την αλήθεια ότι έκανα και εγώ κάτι για τον

	<p>τόπο μου, ότι δεν το ξέχασα όπως έκαναν άλλοι, έκανα κάτι για να μείνει στην ιστορία, ίσως άμα θέλεις λίγο και η φοβία μου για να ξεχαστεί όλο αυτό, άφησα κάτι για να μην ξεχαστεί, και οποτικοακουστικό υλικό για να μην ξεχαστεί, πιο πρόσφατο από τα πλάνα του ΡΙΚ τότε (γελάει), κάτι πιο πρόσφατο θεωρώ και η επιλογή επαγγέλματος, τώρα που το σκέφτομαι και πρώτη φορά το σκέφτομαι, σε ευχαριστώ για αυτό (Γελάει), εεε νομίζω ότι και όντως έχει να κάνει και με τον πόλεμο.. Νομίζω ότι είναι πολύ έντονο μέσα μου τώρα που τα λέω, ίσως να θέλω μια ψυχανάλυση, εε (γελάμε), αλλά και θεωρώ ότι και ακόμα και η επιλογή επαγγέλματος συνδέεται κάπως για διάφορους λόγους.. (Αρτεμις)</p>
<p>5.4.Καλλιτεχνική Απογόνου Έκφραση</p>	<p>[666-672] Ήταν, ήταν μαγική η διαδρομή. Δύσκολο. Αλλά μαγική διαδρομή. Δεν υπερβάλλω όταν σου λέω ότι για τουλάχιστον ένα χρόνο, είναι ζήτημα αν εμείς οι τρεις οι δημοσιογράφοι που συνδεθήκαμε, γιατί και οι άλλοι συνδέθηκαν με την ιστορία, συγκλονίστηκαν με την ιστορία, αλήθεια σου λέω εμείς οι τρεις συνάδελφοι, για τουλάχιστον έναν χρόνο που διήρκεσαν η καταγραφή των μαρτυριών On camera. Δεν κοιμηθήκαμε σαν άνθρωποι. Συναισθηματικά δεν μπορούσαμε να κοιμηθούμε σαν άνθρωποι (σιωπή). Μαγικό ήταν όλο αυτό εν κατακλείδι (Γελάει).(Μυρτώ)</p> <p>[377] Εεε εγώ προσωπικά εε γράφω, δεν ξέρω αυτό πόσο έχει να κάνει με όλα αυτά..(Μελίνα)</p> <p>[380-381&385] (χαμογελάει) είναι η δική μου ας πούμε, η δική μου ψυχοθεραπεία..Εεε ο τρόπος που προσπαθώ εγώ να φιλτράρω και να καταλάβω τα πράγματα.. Εεεεε θα δείξω κυρίως τις δικές μου εμπειρίες, είναι ημερολογιακή γραφή, βιωματική.. (Μελίνα)</p> <p>[190-191&194&196-197] Εεεε εγώ δεν γράφω ποιήματα γιατί δυσκολεύομαι δεν έχω έμπνευση για τέτοια πράγματα, δυσκολεύομαι μπορώ μόνο να τραγουδήσω τραγούδια. Όχι τραγουδάωωω Κυπριακά παραδοσιακά. Όχι εεε δεν έχουν σχέση με το χωριό. Ναι ακριβώς. Έχω κάνει σκέψεις όμως να πάρω από τα ποιήματα που έχουν ήδη γραφτεί και να τα μελοποιήσω. (Αρης)</p> <p>[523-526] Εεε θα μπορούσε επειδή είναι όλοι μεγάλοι άνθρωποι, δεν πιστεύω ότι θα μπορούσαν όλοι να μπουν στην ιστοσελίδα για να την δουν, οπότε κάτι που θα μπορούσε να γίνει είναι να τυπωθούν σε βιβλίο αυτά που θα γράφονται στην ιστοσελίδα και να γίνει ένα ωραίο βιβλίο με ποιήματα..(Αρης)</p> <p>[153-156] Ναι και και ήταν αρκετά έντονα που θυμάμαι το, ήμουν δημοτικό, πρώτη δημοτικού ή δευτέρα, θυμάμαι να γράφω ποιήματα για την Κερύνεια. Ήταν πολύ έντονο.. Θυμάμαι ότι έγραφα ποιήματα για την Κερύνεια, εντάξει ποιήματα μην φανταστείς προφανώς για 7 χρονών ήταν λίγο τραγικά (γελάμε) αλλά εεε και ήταν πολύ έντονο..(Αρτεμις)</p> <p>[157-166] Ε λοιπόν η εμπειρία, το έχω ζήσει έτσι περισσότερο σαν ε σαν εγγονή αντί σαν κόρη και περισσότερο το έχω ζήσει γιατί, γιατί ο παππούς ήταν ποιητής (χαμογελάει και γελάω). Έγραφε πάρα πολύ. Οπότε αυτό μου το μετέδωσε και μου είχε έτσι εμμ μαζί με την βοήθεια κάποιου δασκάλου μου που μου το είχε βγάλει προς τα έξω, είχα γράψει και εγώ κάποια ποιήματα, τα οποία τα είχε βάλει ο παππούς στο βιβλίο, δηλαδή είχαν εκδοθεί και μετά από αυτή τη φάση, κάθε φορά (Γελάει) σε κάθε μάζωξη του χωριού, των προσφύγων, έπρεπε εγώ να διαβάσω ένα ποίημα, δηλαδή, αυτά έβγαιναν λίγο σαν συνήθειες εεε και και μέσα από τις γιορτές στα σχολεία το έχω βιώσει έντονα γιατί πάντα ήμουν εε (Γελάει) ήμουν πρώτη μούρη να στο πω (γελάει) στις γιορτές, με έβαζαν οι δάσκαλοι να λέω ποιήματα, να μπλα μπλα μπλα μπλα. (Ξένια)</p>

	<p>[174-176&178-179] Ναι ναι ναι τόσο το ένα ποίημα που είχα γράψει ήταν ε για το σπίτι μας που βρίσκεται πολύ κοντά αλλά πάρα πολύ μακριά, αυτό ήταν το συναίσθημα στο ένα ποίημα. Και ήμουν, το οποίο το είχα γράψει όταν ήμουν δέκα χρονών.. Ναι ναι ναι ναι (χαμογελάει) και το έβαλε ο παππούς στο βιβλίο του ναι.. (χαμογελάει και σκέφτεται) (Ξένια)</p>
<p>5.5.Πληροφόρηση</p>	<p>[525-527] Όχι δεν είναι θέμα το οποίο θα με απασχολήσει.. σου λέω δεν ξέρω στο μέλλον, απλά μπορεί να προκύψει να δω ένα άρθρο στο Facebook ας πούμε κάτι και να το δω αυτό, μια περίπτωση άλλου αγνοουμένου που θα κοιτάζω.. Ναι τυχαία.(Νίκανδρος)</p> <p>[368-370&372-373] Να σου πω γιατί, ας πούμε επειδή πολύ πρόσφατα το σκεφτόμουν ότι εεεμ θα ήθελα κάποια στιγμή και από τη μητέρα μου και από τη γιαγιά μου να μάθω περισσότερα πράγματα, αλλά επειδή λείπω και δεν υπάρχει αυτή η ναι.. Ναι, η καθημερινή τριβή, δηλαδή, τώρα να πάω να την βάλω να μου πεις πες μου, αυτό δεν μ αρέσει..εεε ναι..απλά σκέφτομαι ότι θα ήθελα να ήξερα κάποια πράγματα παραπάνω.. (Νίκανδρος)</p> <p>[402-404] Όχι..εεεμ και ότι έμαθα εεε πολύ εεε επιγραμματικά από βιβλία ξέρεις, από πράγματα που έχω δει, ήταν πάντα ένα θέμα το οποίο δεν εεε..Ίσως τώρα σιγά σιγά να αρχίζω να ενδιαφέρομαι για να μάθω κάτι όχι πολλά πράγματα, κάτι παραπάνω..(Νίκανδρος)</p> <p>[513-515&522-524] Προτιμώ να μην ξέρω να μην ακούω πραγματικά γιατί εεεμ να σου πω.. Εμμ όσο περισσότερο μαθαίνω τόσο πιο πολύ νευριάζω να στο πω έτσι να καταλάβεις ας πούμε. Νταξει. Αλλά σου λέω κάθε που μαθαίνω, δεν ξέρω ποιος είναι ο πραγματικός εχθρός μας, που είναι ο πραγματικός εχθρός. Εδώ ή απέναντι. Πραγματικά δεν ξέρω. Οπότε προτιμώ να μην ασχολούμαι. Ναι.(Βερόνικα)</p> <p>[491-506] Και είχα κάνει μια πολύ συνειδητή επιλογή στην αρχή, είμαι αρχαιολόγος θα μελετήσω το υλικό, θα μελετήσω τα αρχεία, είναι στην Αμερική όλα μια χαρά, εντάξει. Μετά, όμως, δεν έμεινα στο..γιατί είναι ήταν αδύνατο, και μμμ άρχισα να κοιτάζω λίγο..και γι αυτό είχα διαβάσει αυτό που σου έλεγα της Rebecca Briant, άρχισα να κοιτάζω ποιές είναι οι σχέσεις, που δημιουργούν οι άνθρωποι με τα υλικά και και ως προς την αρχαιολογία τι νιώθουνε δηλαδή οι σημερινοί Λαπηθιώτες γι αυτά, για το αρχαιολογικό υλικό της Λαπήθου που ξέρεις είναι όλο αλλού, του αρχαιολογικό υλικό που κοίταξα εγώ, είναι 100π.Χ., ποιά η σύνδεση που δημιουργούν μαζί τους και ποια η, η σύνδεση που δημιουργούν οι Τουρκοκύπριοι μαζί τους και είναι πράγματα που άρχισα να τα σκέφτομαι καθώς έκανα τη διατριβή μου, διάβασα λίγα.. Στη διατριβή μου τα αναφέρωω όχι όχι πάρα πολύ, αλλά για να μπορέσω εγώ να, γιατί δεν υπήρχανε χάρτες, εε οι ανασκαφείς του '30 δεν έκαναν καλούς χάρτες και έπρεπε να βρω που είναι το νεκροταφείο..Και έτσι συναντήθηκα με τον δήμαρχο Λαπήθου, μετά γνώρισα και άλλους Λαπηθιώτες, πιο πριν 2 χρόνια μετά, ένα χρόνο με πήρανε και αυτοί στη Λάπηθο μαζί με μια άλλη αυστραλέζα αρχαιολόγο, και μου δείξανε τα χωράφια, τους τόπους τους, με ξεναγήσανε.. Εεεμ και έτσι πάρα το ότι στην αρχή οι αμερικάνοι μου είπαν είναι αυτό το θέμα, καλό αδημοσίευτο υλικό, μια χαρά για διατριβή, μετά τοσοοο νιώθω ότι το εξέλιξα κάπως, και τοσοοο είδα και κάπως πιοοο, πιο προσωπικά.(Σταυρούλα)</p> <p>[298-301] Εεεε άμα θα συζητήσω, θα συζητήσω άμα θα είμαστε σε κάποια συνεστίαση σε κάποια σύναξη τέλος πάντων, που θα είμαστε αρκετά άτομα. Εκεί ναι θα συζητήσω για να πάρω για να πάρω και άλλα πράγματα, να</p>

	<p>ακούσω κι άλλα πράγματα, κι άλλες απόψεις.. Κάποιος θα μου αντιπαρατεθεί..(Άρης)</p> <p>[390-393] Έ ναι με έχουν επηρεάσει αυτές γιατίι με έκαναν ναα να μ αρέσουν τα πολιτιστικά, οι πολιτιστικές εκδηλώσεις του τόπου μου, γιατί δεν πηγαίνω μόνο στις πολιτιστικές εκδηλώσεις που κάνει το χωριό, πάω και σε διάφορα άλλααα.. Για παράδειγμα, μια συνεστίαση που θα κάνει κάποιο άλλο χωριό έξω από τα δικά μου.(Άρης)</p> <p>[528-531] Εεεε <i>(Το σκέφτεται)</i> Νομίζω, όμως, ότι για το διάβασμα ναι οπωσδήποτε είτε σκόπιμα είτε στοχευμένα, είτε εάν πέσει κάτι μπροστά μου εε ναι θέλω να το διαβάσω, θέλω να το μάθω, θέλω να το δω, το αναζητώ και το επιδιώκω. Εεε προσπαθώ να έχω μια αντίληψη των πραγμάτων..(Παύλος)</p> <p>[671-674] Έ προφανώς <i>(αναστενάζει)</i> όταν ζεις σε μια περιοχή που είναι έτσι εεε ασχολείσαι με το θέμα, εντάξει εγώ τέλος πάντων ασχολούμαι.. Άρα ναι.. ένα πράγμα που κάνω είναι αυτό ότι ασχολούμαι με αυτό το θέμα, με νοιάζει, έχω γνώμη, έχω θέση, έχω ξέρω γω.. Αυτό ναι ας πούμε ελπίζω να μην το έκανα ξέρω γω τόσο έντονα.. <i>(χαμηλώνει τη φωνή και σκέφτεται)</i>(Λεωνίδας)</p> <p>[583-586] <i>(Το σκέφτεται)</i> Εεεεε όχι.. Δεν διαβάζω, δεν έχω, ε δεν θα επιδιώξω να ενημερωθώ, αλλά θα με ενδιέφερε να ακούσω για να μάθω.. Αλλά σε γενικές γραμμές όμως νιώθω ότι όλα αυτά πληγώνουν, έγιναν λάθη, έγιναν λάθη από πολλούς, δεν μπορούμε να πάμε πίσω στο παρελθόν για να επανορθώσουμε, εεεε(Φανή)</p> <p>[575-578] Ναι αργότερα πάντα <i>(με έμφαση)</i> διάβαζα ιστορία, είμαι History Freak δεν το συζητώ και πάντα διάβαζα ιστορία γενικά του κόσμου και ιδιαίτερα της Κύπρου και διάβαζα και βιβλία της αντίθετης άποψης για να δω, θα διάβαζα και βιβλία τουρκοκυπρίων και Τούρκων για αν έχω σφαιρική άποψη..(Άρτεμις)</p> <p>[621-626] Ναι εντάξει δεν κάνω κάτι, κάτι διαφορετικό. Απλά ενημερώνομαι, διαβάζω, τίποτα δεν, ούτε συμμετέχω σε διάφορα αυτά, συνεδριάσεις ή ομάδες που έχουν να κάνουν ή με το χωριό του πατέρα μου ή με τον πόλεμο με οτιδήποτε. Π.χ. αυτό το ντοκιμαντέρ που είχε κάνει η Α. <i>(η φίλη του η οποία μου τον σύστησε και με την οποία έχω πραγματοποιήσει συνέντευξη)</i> ναι θα πάω να το δω, θα ασχοληθώ με τέτοιου είδους πράγματα, πιο γενικά, που αφορούν ναι μεν την περίοδο του πολέμου, αλλά μέχρι εκεί.(Γιώργος)</p> <p>[527-530] Δεν, δεν διαβάζω πολιτικά, περισσότερο διαβάζει ο Μ. ο άντρας μου. Ο Μ.(ο σύζυγός της) το μελετάει πολύ στοοοο, δηλαδή τώρα αυτό που μου έρχεται είναι ότι μελετάει πολύ τον Νταβούτογλου σε κάποια βιβλία που έγραψε για την πολιτική τους, δηλαδή, για την πολιτική των Τούρκων και τέτοια, το οποίο συνδέεται άμεσα με το πώς έχουν χειριστεί την Κύπρο.(Ξένια)</p>
<p>5.6.Αγωνιστικότητα Απογόνου</p>	<p>[432-434] Εεε επειδή δεν βλέπω να υπάρχουν πολλοί που να θέλουν να το κάνουν αυτό, ε και πιστεύω όσο όσοι περισσότεροι βρεθούμε να υπερασπιστούμε τον τόπο μας, θα έχουμε καλύτερο αποτέλεσμα.(Άρης)</p> <p>[420-422] Εεε ναι εε ήμουν από τους λίγους που έδειχνε ενδιαφέρον σε αυτά που μαθαίναμε στον στρατό γιατί θέλω πραγματικά εάν χρειαστεί ποτέ να υπερασπιστώ και εγώ τον τόπο μου όπως οι άνθρωποι τότε.(Άρης)</p> <p>[139-143] Εεε νομίζω όμως ότι υπάρχουν πολλοί, πάρα πολλοί που θεωρούμε ότι δεν εδραιώθηκε, δεν πρέπει να εδραιωθεί, δεν θα..θα προσπαθήσουμε να μην επιτρέψουμε την εδραίωση της κατάστασης και ευχόμαστεεε εεε..<i>(το σκέφτεται λίγο)</i> εε όχι στην πολεμική οπωσδήποτε όχι στην πολεμική διευθέτηση των πραγμάτων αλλά με άλλο τρόπο.(Παύλος)</p>

[499-504] Με έχει, με έχει, με έχει σημαδέψει εε νομίζω ότι έχει περάσει σε έμενα προσωπικά αυτό που έλεγα εε το αγωνιστικό, εεε και όχι μόνο σε εμένα και όταν λέω αγωνιστικό εννοώ πάντα το υψηλό φρόνημα για να μην χαθούν αυτά που ήδη έχουν κλαπεί, έχουν χαραχθεί μέσα μας τα αντικατοχικά τραγούδια, οι πορείες οι αντικατοχικές, οι πορείες διαμαρτυρίας, οι εκδηλώσεις εε οι αντικατοχικές, εεε δολοφονίες τουρκικές όπως αυτές του '96 του Τάσου Ισαακ και του Σολωμού Σολωμού.(Παύλος)

[525-528] Πρώτα πρώτα υπηρετώ ακόμα στον στρατό, άρα μέρος της ζωής μου είναι αφιερωμένο στην στρατιωτική μου εκπαίδευση. Τι άλλο μέρος στην καθημερινότητά μου; Ε πολλές φορές δυσκολεύομαι να μετακινηθώ από την μια περιοχή στην άλλη λόγω των φραγμάτων, αναγκάζομαι να κάνω βόλτες..(Παύλος)

[549-551] Νομίζω ότι προσπαθούμε να συμμετέχουμε στις αντικατοχικές διαδηλώσεις που οργανώνονται είτε σε εκδηλώσεις ανακήρυξης του ψευδοκράτους, είτε στις επετείους της εισβολής..(Παύλος)

[675-688] Εεε έχω ένα πρόβλημα με τον στρατό, τεράστιο πρόβλημα με τον στρατό και δεν ξέρω εάν έχει σχέση με την προσφυγιά ή όχι, αλλά ναι δεν μπορώ τον στρατό και έχω και πρόβλημα με αυτό, τους είπα ότι δεν θα πηγαίνω πλέον, τους τα χω δώσει όλα, τους είπα ότι δεν πρόκειται να πάω και ούτε πρόκειται να πολεμήσω εάν γίνει κάτι, ούτε να σκοτώσω κάποιον ακόμα χειρότερα για, για μαλακίες ας πούμε κι αυτό μου δημιουργεί κάποια προβλήματα του στυλ, πρέπει να τρέχεις στις παρουσιάσεις, να δικαιολογείσαι, αυτό με τον στρατό το πέρασα πολύ άσχημα πιο παλιά, τώρα έχω φτάσει στην κατάσταση που δεν πηγαίνω και έχει τελειώσει και αυτή η ιστορία. Θα περάσω στρατοδικείο τώρα να μου πουν γιατί δεν έρχεσαι και ξέρω γω θα τους πω (βρίζει) πείτε μου πόσο να σας πληρώσω, να σας πληρώσω να τελειώνουμε γιατί ναι.. Αλλά στην φάση με τον στρατό ναι με ενοχλεί πολύ ας πούμε. Γιατί δεν γίνεται να μαι περίεργος επειδή δεν θέλω να σκοτώσω κάποιον ας πούμε (Γελάει) το χουμε χάσει τελείως ας πούμε, δηλαδή, εγώ που δεν θέλω να σκοτώσω κανέναν είμαι περίεργος ας πούμε και εσείς που.. Τέλος πάντων, αυτό.. Αυτό με τον στρατό ας πούμε με επηρεάζει και ίσως οφείλεται λόγω αυτής της κατάστασης ας πούμε.. (Λεωνίδα)

[540-545] Εεεμ (Το σκέφτεται) ναι ναι ναι.. Εεε με επηρεάζει επίσης και το γεγονός ότι περνούν τα χρόνια, αυτό που είπα και πριν, για εμάς τους κατοίκους πόλεων εκτός Λευκωσίας, δεν αισθανόμαστε ότι ζούμε σε μια ημικατεχόμενη πατρίδα.. Εεε (το σκέφτεται) το δεν ξεχνώ και αγωνίζομαι δυστυχώς (με έμφαση) έχει ατονήσει σε ανησυχητικό βαθμό εεε και αυτό σίγουρα με προβληματίζει και αυτό.. Πολύ.. Για το τι κάνουμε σήμερα γι αυτό, προς αυτή την κατεύθυνση.. Ναι (Φανή)

[575-579] Ναι με πικραίνει.. Αν είχα την ευκαιρία, γιατί όπως σου είπα είμαι αναβλητική.. εεμ ναι.. Δεν προχωράω να κάνω πράξη αυτό που έχω ως ιδέα, αλλά όταν, μην πω, όταν μου δοθεί η ευκαιρία, όταν τα καταφέρω θα ήθελα πραγματικά να ασχοληθώ με το αγωνιστικό κομμάτι, δηλαδή να νιώθω ότι κάνω κάτι που με φέρνει λίγο πιο κοντά και στη μετάδοση του προβλήματος και στην αφύπνιση που δεν υπάρχει.. Ναι..(Φανή)

[590-591] Ναι λίγο αναρχικό στοιχείο, λίγο το θέμα του να αλλάξω τον κόσμο, λίγο του να δω τι γίνεται όπως και σε πολιτική βάση.. ναι(Αρτεμις)

[412] Ναι βασικά, έχουμε μεγαλώσει με αυτά. Το δεν ξεχνώ και αγωνίζομαι.(Γιώργος)

	<p>[422-424] Ναι.. Ακόμα την έχω εγώ το λέω αυτό στον πατέρα μου όταν γίνει πόλεμος εγώ θα πάω να πολεμήσω. Μπορεί να πεθάνω στην μια ώρα την ώρα που θα πατήσω το πόδι μου σε έδαφος (γελάει) αλλά τουλάχιστον θα κάνω αυτό που νιώθω, δεν εε..(Γιώργος)</p> <p>[467-477] Την εισβολή, γιατί, εμείς, εμείς το έχουμε ζήσει σαν εισβολή ξέρεις είναι και καμιά φορά η χρήση των λέξεων εισβολή. Εεε λοιπόν εεε.. εγώ νομίζω ότι μέσα μου έχει εε πεθάνει ένα κομμάτι δηλαδή το οποίο τώρα νιώθω περισσότερη απογοήτευση, τότε ήταν περισσότερο πόθος γυρισμού, τον οποίο τον βιώναμε έντονα πιστεύω όλοι μας (με έμφαση) όσοι ήμασταν πρόσφυγες, ο πόθος γυρισμού, ακόμα θυμάμαι την, για να καταλάβεις τι εννοώ, μας είχε περαστεί τόσο πολύ το συναίσθημα, όπου ακόμα και με την ξαδέρφη μου που είναι στην δική μου ηλικία, όταν κλείνανε κάποια χρόνια από την εισβολή εεε είχαμε πει ότι θα σταθούμε όλοι προσοχή προς την εε προς τον βορρά γιααα, εεε σαν για ένα λεπτό τη συγκεκριμένη ώρα, το είχανε βγάλει στις ειδήσεις δεν θυμάμαι πως το είχανε κάνει και το είχαμε κάνει, δηλαδή, είχαμε πάει και είχαμε σταθεί, μες την μέση της αυλής (γελάει) για ένα λεπτό, σαν ένδειξη ότι θυμόμαστε. Και ήμουνα δεκατριών χρονών (με έμφαση).(Ξένια)</p> <p>[493-496] Μμμ ναι.. Τον τον τον προσωπικό μου αγώνα τον έχω κάνει σε πολλά επίπεδα.. Είτε ήταν μέσα από τις γιορτές, είτε ήταν μέσα από παρελάσεις, διαδηλώσεις, για το ψευδοκράτος, κάναμε διάφορα δεν εεε πολλά πράγματα Αγγελική, πάρα πολλά πράγματα κάναμε σαν παιδιά σαν έφηβοι.. Αλλά εντάξει..(Ξένια)</p>
<p>5.7.Δημιουργία Ταυτότητας Κοινής</p>	<p>[534-535] Απλά η γυναίκα του αδερφού μου έχει, επίσης, θείο αγνοούμενο και είναι και μια άλλη περίπτωση που έχουμε έρθει κοντά ας πούμε..(Νίκανδρος)</p> <p>[137-139&141-144] Είμαι.. Είμαι πραγματικά χαρούμενη και που τους έχω γνωρίσει όλους και όλα τα παιδιά των υπόλοιπων μου αρέσει πάρα πολύ αυτό. Ξέρω ότι δεν ήμασταν μόνοι μας, ξέρω ότι νιώθουν ό τι νιώθω και εγώ.. Σημαντικό αυτό.. Εεεεεμ (Το σκέφτεται) ξέρω ότι.. δεν είναι μόνο η δική μου η οικογένεια που έβλεπε τον μπαμπά να υποφέρει και να.. να ξέρει τι πέρασε και.. εννοώ νιώθαμε όλοι το ίδιο. Ήξερα ότι υπάρχουν και άλλες οικογένειες που ένιωθαν το ίδιο μαζί μου και έπαιρνα δύναμη απ αυτό.. Λογικό. (Βερόνικα)</p> <p>[554-555] Αυτό να γνωρίσω ας πούμε τα παιδιά των επιζησάντων πχ μου αρέσει πάρα πολύ(Βερόνικα)</p> <p>[584-596] Εεεεεμ δεν ξέρω αν θα με βοηθήσει σε κάτι εε απλά θέλω πολύ να ακούσω και τις ιστορίες και τις εκδοχές των άλλων, όχι θα με βοηθούσε σε κάτι, θα με έκανε να νιώθω (το σκέφτεται. Μικρή σιωπή). Ανακούφιση να το πω; δεν ξέρω αν είναι η κατάλληλη λέξη, εεεμ το ότι ας πούμε υπήρχε και κάποιος άλλος που είχε τα ίδια συναισθήματα μαζί μου θα ένιωθα πιο ήρεμη να το πω, πιο γαλήνια δεν ξέρω την κατάλληλη λέξη, δεν μου έρχεται η κατάλληλη λέξη αλλά νομίζω θα με βοηθούσε άρα πολύ. Να να να μάθαινα ότι όντως και όλοι οι άλλοι είχαν το ίδιο συναίσθημα με εμένα τότε, γιατί ήμασταν και μικρά μωρά εννοώ ήμασταν πολύ πιο μικρή ηλικία τότε που έλεγε κάποια πράγματα ο μπαμπάς. Τώρα είμαστε 30 χρονών νέοι, μεγαλώσαμε πλέον. Αλλά εκείνα που έβλεπα τότε με στεναχωρούσαν σαν μωρό. Δεν είναι κάτι που στιγμάτισε τη ζωή μου, να σου πω ότι πέρασα άσχημα παιδικά χρόνια γιατί έβλεπα το μπαμπά μου έτσι, αλλά είναι κάτι που δεν θα ξεχάσω ποτέ ας πούμε. Όσο χρονών και να γίνω και 50 και 70, θα δω κάτι στην τηλεόραση που να μου θυμίζει τον μπαμπά μου, θα στεναχωρηθώ. Είναι κάτι που θα μου βγει ας πούμε.(Βερόνικα)</p>

[47-56] Μετά λόγω της δουλειάς (δημοσιογράφος) και επειδή ζω στην Κύπρο και έχει πολλές οικογένειες μην ξεχνάμε ότι το 37% του νησιού εκδιώχθηκε άρα είναι πολλές οι οικογένειες που έχουν βιώσει πολύ σοβαρά περιστατικά, όμως, μετά τη δουλειά έτυχε να γνωρίζω και άτομα τα οποία εε είτε έχουν αγνοούμενους στην οικογένειά τους, είτε έχουν νεκρούς που διαπιστώθηκαν, βρέθηκαν τέλος πάντων σε ομαδικούς τάφους, τον τελευταίο καιρό, εε τα τελευταία χρόνια δηλαδή που επιτρέπεται η έρευνα στα κατεχόμενα.. Εεεεμ έχει τύχει να γνωρίζω γυναίκες που έπεσαν θύματα ααα βιασμού και με τις οποίες διατηρώ πλέον φιλικές σχέσεις, οπότε μπορώ να σου πω ότι είναι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό της καθημερινότητάς μου η συναναστροφή με τέτοιους ανθρώπους και αυτό αναπόφευκτα επηρεάζει και τον δικό μου τρόπο σκέψης.(Μυρτώ)

[553-558] Εεεε πιστεύω ότι θα ήταν καλό να ξέρω περισσότερα άτομα της ηλικίας μου που είναι παιδιά συγχωριανών τέλος πάντων για να μπορέσουμε όταν κάποια μέρα φύγουν από τη ζωή οι γονείς μας, για να μπορέσουμε να συνεχίσουμε και εμείς αυτά που κάνανε οι γονείς μας. Διότι σήμερα για παράδειγμα στις συνεστιάσεις είναι 200 άτομα σε κάθε συνεστίαση. Σιγά-σιγά όμως θα αρχίσουν να μειώνονται αυτοί οι άνθρωποι και εάν δεν περάσει αυτή η παράδοση στα παιδιά σιγά-σιγά δεν θα γίνονται πια οι συνεστιάσεις.(Άρης)

[589-591] Ε κοίταξε εντάξει οι φίλοι μου ας πούμε η κλειστή παρέα που κάνουμε παρέα είμαστε 4 άτομα 4 πρώτα ξαδέφια ας πούμε.. Θέλω να πω ότι μαζί θα πάμε μαζί θα βγούμε μαζί.. Και τόσα χρόνια μόνο ένας κατάφερε να μπει σε αυτή την παρέα και να γίνουμε 5.. και ήταν πρόσφυγας όμως (Γελάει) (Λεωνίδα)

[619-622] Υπάρχει ναι ναι.. Για να καταλάβεις έχω έναν μαθητή του οποίου ο μπαμπάς κατάγεται από τον Άγιο Αμβρόσιο, δηλαδή, ο μπαμπάς του κατάγεται από τον Άγιο Αμβρόσιο, εε νιώθω ότι με αυτόν μας συνδέει κάτι επιπλέον, εκτός από την ιδιότητά μου ως καθηγήτριά του.. Ναι.. (χαμογελάει αμήχανα)(Φανή)

[397-400] Όντως.. Γι αυτό νομίζω θέλω εε που ίσως και να θέλω να πάω να μείνω από εκεί είναι οι ρίζες μου.. Είναι οι ρίζες και φαντάσου ότι συναναστρέφομαι πάρα πολύ με κόσμο και πάνω πολλές φορές τον εαυτό μου αμα συναντήσω κάποιον που οι γονείς του είναι από το χωριό των γονιών μου ότι α δικός μου! Κατάλαβες.. Πατριώτης ναι (Γελάμε) Εντελώς έτσι..(Άρτεμις)

[630-637] Ναι ναι εε ένιωσα πλήρης (με έμφαση) που το έκανα. Ένιωσα πλήρης που το έκανα πραγματικά. Ένιωσα ότι εεεμ έκανα και εγώ κάτι που δεν εεε έζησα τον πόλεμο, αλλά είπαμε μαζί τις ιστορίες του πολέμου. Και είμαστε και λίγο αδικημένα τα παιδιά των ατόμων που έζησαν τον πόλεμο, γιατί όντως και το βλέπω και σε άλλους της ηλικίας μου, εντοπίζω στοιχεία στον χαρακτήρα τους που τα έχω και εγώ και μπορεί να μην ξέρουν από πού προήλθαν και είναι άδικο.. Το να έχουν έτσι στοιχεία και όντως έχουν και οι φίλες μου πιο πιο μεγάλες που κοντεύουν τα 40 εε εντοπίζω στοιχεία πάνω τους του χαρακτήρα τους που τα έχω κι εγώ και έχουν αυτό το πράγμα..(Άρτεμις)

[644-650] Ναι εννοείται είναι σαν να είσαι σε μια ξένη χώρα, σαν να σπουδάζεις εξωτερικό και βρίσκεις έναν Κύπριο και βρίσκεις έναν Έλληνα και νιώθεις ότι είναι πατρίδα, ότι βρίσκεις έναν δικό σου.. Ε και νιώθω αυτό το πράγμα στο, στη χώρα μου.. Απλά.. Είναι πολλά τα παράδοξα γενικά της Κύπρου που συναντάς παντού..Εεε έχει πολλά παράδοξα.. Δεν μπορώ να θεωρώ ότι εντάξει είμαι από το ίδιο χωριό με κάποιον, οκ σε μια άλλη χώρα

	<p>κάνει κάτι σπουδαίο οκ.. Είμαστε από το ίδιο χωριό αλλά στην Κύπρο είναι το παράδοξο ότι ουαου είσαι από εκείνον τον τόπο ουαου..(Άρτεμις)</p> <p>[652-654] Ναι είναι σαν να νιώθεις ότι ξέρει και ο άλλος ασυναίσθητα στον εγκέφαλό σου, υποσυνείδητα ότι ξέρει και ο άλλος τι έζησα ότι ααα έχει και άλλον που το έζησε. Που δεν το έζησε ποτέ φυσικά αλλά ναι.. Κάπως έτσι..(Άρτεμις)</p> <p>[174-180] Ναι ναι νομίζω ναι όσους έχω συζητήσει αυτό λαμβάνω ναι, μεταξύ μας εντάξει δεν ξέρω πως το βιώνει εκείνη τη στιγμή ο καθένας απλά όταν το συζητάμε εμείς μεταξύ μας νιώθω τα ίδια πράγματα.. ναι απλά οι αριστεροί τα λένε διαφορετικά οι δεξιοί διαφορετικά, αυτό, έχουμε διαχωριστεί σε αυτό το κομμάτι, ότι εεεμ δε λέμε κάποιες ιστορίες οι οποίες διαφέρουν, ότι εε εμείς οι δεξιοί κυνηγάμε τους αριστερούς, ή σφαζόμασταν μεταξύ μας, εμείς ότι αυτοί ήταν προδότες και έχει εε λίγο, έχει εντάξει κάποια μελανά σημεία που λίγο τα διαφοροποιούμε ο καθένας, όπως τα έχει βιώσει η κάθε οικογένεια..(Γιώργος)</p>
--	---

Πίνακας 3 Πίνακας ποιοτικών δεδομένων

Ερωτήματα ποιοτικής συνέντευξης

- Τι σας έρχεται στο μυαλό όταν γίνεται αναφορά στον Πόλεμο της Κύπρου;
- Πείτε μου λίγα πράγματα για τον/ή τους γονέα/γονείς σας που βίωσαν τον πόλεμο της Κύπρου, σε τι ηλικία ήταν; Πολέμησαν; βρισκόνταν στην Κύπρο τότε, τι συνέβη περιληπτικά (πότε και που γεννήθηκαν οι γονείς, την εμπειρία τους με τον πόλεμο, τι έκαναν μετά, πότε παντρεύτηκαν, τι επάγγελμα έχουν, σχέσεις με το γεγονός μετά τον πόλεμο και φιλίες με άλλους πρόσφυγες)
- Τι σημαίνει για εσάς αυτός ο πόλεμος; Πως γνωρίζετε εσείς για τον πόλεμο, από ποια ηλικία και τι θυμάστε;
- Μιλούσαν οι γονείς σας γι' αυτό ή όχι; Τι επικοινωνία υπήρχε στην οικογένεια ως προς αυτό;
- Πως νιώθατε ως παιδιά για τις εμπειρίες αυτές των γονέων σας;
- Ποιες κατά την άποψή σας οι επιδράσεις του πολέμου και αυτής της εμπειρίας των γονέων σας σε εσάς κατά τη διάρκεια της ζωής σας; Πως είναι αυτή η εμπειρία σας;
- Πώς είναι να είσαι παιδί γονέα που βίωσε τον πόλεμο;
- Ποια αποτελέσματα είχε για εσάς ο πόλεμος
- Πως σας επηρεάζει **στο σήμερα** η εμπειρία των γονέων σας; Πως πιστεύετε ότι σας έχει επηρεάσει θετικά και πως αρνητικά ο πόλεμος;
- Υπάρχει κάτι που εσείς κάνετε στο παρόν το οποίο να σχετίζεται με τον πόλεμο; Τι σχέσεις έχετε με την Κύπρο και με τον πόλεμο εσείς;
- Τι σχέση έχετε με τους γονείς σας (Ειδικά με εκείνον που έζησε τον πόλεμο);

Παράδειγμα συνέντευξης

Συνεντευξιαζόμενη Μελίνα

Σ= Συνεντευκτής, Μ=Συνεντευξιαζόμενη

Ερώτηση (1) Σ01:Καλησπέρα Μελίνα, σε ευχαριστώ που δέχεσαι να συμμετάσχεις στην

- 1 έρευνα.. Εεεε θα ήθελα να ξεκινήσουμε με μια γενική έτσι ερώτηση, εε που αφορά το τι σου
- 2 έρχεται στο μυαλό όταν μιλάμε για τον πόλεμο της Κύπρου..Ποιό είναι το πρώτο που σου
- 3 έρχεται..;
- 4 Μ01: (σιωπή) Σύγχυση.. (Σιωπή)

5 Σ02: Χμμ.. Πες μου λίγο παραπάνω γι αυτό..

6 M02: Εεε μιλώντας για τη δική μου γενιά που δεν ζήσαμε από πρώτο χέρι τα γεγονότα, εεε τα
7 πάντα είναι φιλτραρισμένα μέσα από τις προσωπικές εμπειρίες αλλά και απόψεις των γονιών,
8 εε και έτσι δεν υπάρχει αντικειμενική γνώση και άποψη από εμάς, όσο επανάληψη ίσως
9 συναισθημάτων και εμπειριών της προηγούμενης γενιάς

10 **Ερώτηση (2)** Σ03: Τι εννοείς δεν υπάρχει αντικειμενική γνώση από εσάς;

11 M03: Εεε από τη στιγμή που δεν ζεις κάτι από πρώτο χέρι και το ζεις μέσα από εεε εξιστόρηση
12 των γεγονότων, όπως λένε πάντα η ιστορία δεν είναι αντικειμενική, είναι εεε επηρεασμένη
13 από τα συναισθήματα αυτών που την βιώνουν, εεε άρα εμείς εεεμ αυτό εκλάβαμε από τους
14 γονείς μας τη δική τους άποψη κατά πάσα πιθανότητα και εεεμ και πιθανόν να μην είναι αυτή
15 η η αλήθεια, γι αυτό λέω υπάρχει μια σύγχυση επειδή για τους ανθρώπους που ονομάζονται
16 τουρκοκύπριοι, εεε είτε αρνητικά συναισθήματα υπάρχουν για εκείνους είτε μηδέν
17 συναισθήματα, προήλθαν από τις απόψεις των γονιών μας..

18 **Ερώτηση (3)** Σ04: Οκ.. άρα από αυτά που οι γονείς σας έζησαν γιατί λες εκείνοι έζησαν τον
19 πόλεμο, και άρα κάπως σας το μετέφεραν, από αυτά εε σχηματίζεις λες και μια άποψη για τον
20 πόλεμο;

21 M04: Άποψη και για τον πόλεμο και όλα τα χρόνια που προηγήθηκαν του πολέμου. Για
22 παράδειγμα η μητέρα μου έζησε εε ή η γιαγιά μου, επειδή είχε να διηγηθεί ιστορίες της που
23 ζούσαν με τουρκοκύπριους ειρηνικά..δεν είχαν αρνητικά

24 Σ05: Χμμ..

25 M05: Δεν ήταν αρνητικά ζούσαν ειρηνικά χρόνια πριν συνύπαρξης..

26 Σ06: Χμμ άρα η μαμά σου έχει θετικές εμπειρίες πριν τον πόλεμο;

27 M06: Η γιαγιά μου κυρίως. Η γιαγιά μου που έζησε εεεεμ και τους τραυματίες του '63 και
28 λοιπά..

29 **Ερώτηση (4)** Σ07: Χμμ χμμ οκ.. Εεε η μαμά σου είναι από την Κύπρο;

30 M07: Ναι..

31 **Ερώτηση (5)** Σ08: Χμμ και εκείνη σε τι ηλικία ήταν όταν έγινε ο πόλεμος;

32 M08: Εεεε η μητέρα μου ήταν 24.

33 **Ερώτηση (6)** Σ09: Χμμ οκ.. Εεε και ο μπαμπάς σου είναι από την Κύπρο;

34 M09: Και ο μπαμπάς μου ναι..

35 **Ερώτηση (7)** Σ10: Αχα αχα.. Θέλεις λίγο να μου πεις περισσότερα και για τη δική τους
36 ιστορία σχετικά με τον πόλεμο; Δηλαδή τι συνέβη τότε, σε τι ηλικία ήταν εκείνοι;

37 M10: Ο πατέρας μου το '74 ήταν 22 χρονών, εεε πήγε να πολεμήσει κατά τη διάρκεια της
38 τουρκικής εισβολής, πιάστηκε αιχμάλωτος, εεε κατά τη διάρκεια των ημερών αυτών, εε
39 μεταφέρθηκε στην Τουρκία ως αιχμάλωτος, εεε και εκεί πέρασε πάρα πολύ άσχημες εμπειρίες
40 από βασανιστήρια μέχρι πείνα, μέχρι ταπείνωση και λοιπά.. Εεε η μητέρα μου εε σε αυτή την
41 περίοδο ήταν αρραβωνιασμένη με τον πατέρα μου, εε λογοδοσμένη; Αρραβωνιασμένη; Κάτι
42 τέτοιο..εε επειδή ο πατέρας μου είχε βρετανικό διαβατήριο εεε έστειλε μέσω του ερυθρού
43 σταυρού, το αγγλικό διαβατήριο και τα στοιχεία του και έτσι κατάφεραν να τον φέρουν πίσω
44 ζωντανό, γιατί όπως ξέρουμε κάποιοι δεν επέστρεφαν..

- 45 Σ11: Χμμ.. Κατάλαβα.. Κάποιοι δεν επέστρεφαν, ο μπαμπάς σου επέστρεψε λόγω αυτού..
- 46 M11: Εεε ήταν από αυτούς που επέστρεψαν ναί..
- 47 Σ12: Χμμ..
- 48 M12: Εεεε επίσης να πω κάτι, ο πατέρας μου ουδέποτε μίλησε λεκτικώς γι αυτά τα γεγονότα,
49 είναι εεε ήταν και είναι τραυματισμένοι άνθρωποι αυτοί που πιάστηκαν αιχμάλωτοι εε
50 τραυματισμένοι από τα βιώματα αυτά, εε και γι αυτό ποτέ δεν θέλουν να μιλάνε γι αυτά. Εεε
51 κάποιες αναφορές που έκανε έγιναν τα τελευταία χρόνια, τώρα που έχει γεράσει και μπόρεσε
52 να μοιραστεί κάποια πράγματα μαζί μου. Για παράδειγμα πιο παλιά δεν αναφερόταν σε αυτό
53 το θέμα..
- 54 **Ερώτηση (8)** Σ13: Χμμ.. άρα εσύ, αυτά τα γεγονότα πως τα ξέρεις; από τα τελευταία χρόνια;
- 55 M13: Ναι..παρόλο που τα έζησε δεν γνώριζα τα πράγματα γι αυτό το θέμα..
- 56 Σ14:Χμμ ναί..
- 57 M14: Εεε να και τώρα τελευταία άρχισε να μιλάει λίγο, εε ίσως να θέλει να μοιραστεί κάποια
58 πράγματα, βλέποντας ότι μεγαλώνει, γερνάει και λοιπά, αλλά όχι μικρότερη δεν δεν , δεεεε
59 του άρεσε να συζητάει γι αυτά.
- 60 **Ερώτηση (9)** Σ15: Χμμ.. λες δεν του άρεσε να τα συζητάει.. Αυτό εσύ πως το είχες
61 καταλάβει;
- 62 M15: Εεεεμ εντάξειιιιι είχα ακούσει αναφορές και από εκείνον και από τη μαμά μου, αλλά όχι
63 ιστορίες σαν αυτές που έμαθα πρόσφατα.. Ήξερα ότι ο πατέρας μου πιάστηκε αιχμάλωτος ότι
64 είχε πολεμήσει, ως εκεί.
- 65 Σ16: Αχα.. άρα όταν ήσουν μικρούλα, ας πάμε όταν ήσουν πιο μικρή στην οικογένεια και τα
66 λοιπά, εκεί ήξερες εεε είχε γίνει αναφορά από την μαμά σου και τον μπαμπά σου ότι ήταν
67 αιχμάλωτος και ότι είχε..
- 68 M16: Σαν αναφορά, όχι αναλυτικά..
- 69 **Ερώτηση (10)** Σ16: Αχα.. σαν αναφορά εεεμ και εεμ εσύ ήξερες αυτό, δεν δεν είχες ρωτήσει
70 κάτι παραπάνω όταν ήσουν μικρή ή ρωτούσες και εε δεν υπήρχε απάντηση πως..;
- 71 M16: Εεεε είχα ρωτήσει σε πιο μεγάλη ηλικία, εεμ εφηβεία και μετά αλλά εεε δεν έπαιρνα
72 πολλές απαντήσεις, δεν ήθελα να να το συζητάω και ιδιαίτερα.
- 73 **Ερώτηση (11)** Σ17: Χμμ χμμ.. Ούτε η μαμά σου σουμίλαγε για το συγκεκριμένο συμβάν;
- 74 M17: Όχι..δεν ρώταγα και πολύ την μαμά μου γιατί ήταν χωρισμένοι με τον μπαμπά μου ήδη
75 κάποια χρόνια και δεν έκανα πολλές ερωτήσεις στον έναν για τον άλλον.
- 76 Σ18: Άρα σε τι ηλικία περίπου χώρισαν οι γονείς σου.. εεμ φαντάζομαι ότι ο μπαμπάς έφυγε
77 από το σπίτι; Σε τι ηλικία περίπου;
- 78 M18: Εεεε εννοείς τι ηλικία ήμουν εγώ;
- 79 Σ19: Εσύ εσύ..
- 80 M19: Εεε τεσσάρων..
- 81 Σ20: Οκ οπότε έλειπε ο μπαμπάς από το σπίτι δεν είχε γίνει και αναφορά άρα δεν είχες
82 παραπάνω πληροφόρηση όταν ήσουν μικρούλα..

- 83 M20: Όχι και δεν ήταν τόσο σημαντικό.. Δεν ήταν κάτι σημαντικό τότε ήταν σαν ανύπαρκτο
84 θέμα δεν..
- 85 **Ερώτηση (12)** Σ21: Οκ.. τι εννοείς ήταν σαν ανύπαρκτο θέμα, δεν ήταν τόσο σημαντικό;
- 86 M21: Για ένα παιδί που είναι σε μια ηλικία που είναι δημοτικό και λοιπά, δεν δεν μπορεί να
87 αντιληφθεί την σοβαρότητα αυτού του θέματος και έχει άλλες προτεραιότητες και πιστεύω
88 καταλαβαίνεις την σοβαρότητά τους μεγαλώνοντας.
- 89 Σ22: Κατάλαβα.. Οπότε στην εφηβεία είναι που λες ότι κατάλαβες περισσότερο τη
90 σοβαρότητα για αυτό άρχισες είπες να ρωτάς;
- 91 M22: Ναι εφηβεία μπορεί και πιο μετά..
- 92 Σ23: Αχα αχα.. και τότε όταν ρωτούσες υπήρχαν απαντήσεις;
- 93 M23: Εεε απαντήσεις από ταααα εεε όχι πολύ.. Εεεεμ σου λέω τα τελευταία 2-3 χρόνια
94 ανοίχτηκε περισσότερο το θέμα..
- 95 **Ερώτηση (13)** Σ24: Αχα αχα.. εμμ συνέβη κάτι τα τελευταία χρόνια και ανοίχτηκε ή
96 σχετίζεται με αυτό που είπες πριν; ότι εντάξει μεγάλωσε και υποθέτεις εσύ κάποια πράγματα..;
- 97 M24: Εεε πιστεύω είναι θέμα ηλικίας.
- 98 Σ25: Χμμ χμ οκ.. Και άρα έφτασες σε αρκετά μεγάλη ηλικία, πόσο είσαι τώρα;
- 99 M25: Εγώ; Σαράντα, σαράντα δύο..
- 100 **Ερώτηση (14)** Σ26: Αχά οπότε στα σαράντα δύο έμαθες κάποιες περισσότερες λεπτομέρειες..
101 Εεεεμ τώρα που έχεις μάθει αυτές τις λεπτομέρειες εεεμ, πως πως νιώθεις για αυτές;
- 102 M26: Εεεεμ (Σιωπή το σκέφτεται) είναι λίγο (το σκέφτεται).. Λυπάμαι βέβαια, αλλά δεν είναι
103 κάτι που μπορώ.. (σιωπή), είναι σαν κάτι μακρινό και κάτι που δεν μπορώ να το νιώσω.. εννοώ
104 δεν μπορείς να νιώσεις εκ των υστέρων βαθύ πόνο για κάτι που συνέβη πολλά χρόνια πριν.
105 Είναι σαν να έγινε αλλά πολλά χρόνια μετά.
- 106 **Ερώτηση (15)** Σ27: Χμμ χμμ. Ωστόσο, εσένα σου έδωσε κάποιες απαντήσεις σε πράγματα
107 που ρωτούσες πχ όταν ήσουν πιο μικρή;
- 108 M27: Ναι. Μου έδωσε απαντήσεις για τον χαρακτήρα του πατέρα μου, για κάποια στοιχεία της
109 προσωπικότητάς του, που τα φανταζόμουν βέβαια από πριν, απλά ολοκληρώνεται κάποια
110 εικόνα που έχεις και λείπουν κάποια κομμάτια.
- 111 Σ28: Χμμ όταν λες για τον χαρακτήρα του μπαμπά σου που υποψιαζόσουν από πριν; Τι
112 εννοείς;
- 113 M28: Εεε κάποια ξεσκάσματα που είχε νευρικήτητα και λοιπά.
- 114 Σ29: Άρα αυτά συνέβαιναν όταν ήσουν πιο μικρή;
- 115 M29: Εεεε ναι..
- 116 Σ30: (σιωπή) Χμμ και είπες τα υποψιαζόσουν; Θέλεις να μου πεις λίγο παραπάνω για αυτά;
- 117 M30: Εεε ξαναπες μου το ερώτημά σου για να το ξεκαθαρίσω πιο καλά στο κεφάλι μου;
- 118 Σ31: Ε όχι ρωτάω πάνω σε αυτό που ήδη μου είπες εμμ γιατί μου είπες ότι το υποψιαζόμουνα,
119 ότι κάποια χαρακτηριστικά τα υποψιαζόμουνα..

- 120 M31: Όταν υπάρχω, ε όταν υπάρχουν ξεσπάσματα βίας σε έναν άνθρωπο, εε προφανώς από
121 κάπου προέρχεται αυτό, γιατί και ο ίδιος σε κάποια φάση της ζωής του έχει υποστεί βία..Είτε
122 αυτό προήλθε από την περίοδο της αιχμαλωσίας, είτε εεμ να δηλώσω ότι όταν ήρθαν πίσω
123 όλοι αυτοί οι αιχμάλωτοι, δεν τους έγινε κάποια θεραπεία σε ψυχολογικό επίπεδο και λοιπά.
124 Άρα έμειναν όλα τα τραύματα εκεί.
- 125 Σ32: Άρα εσύ σκέφτεσαι, έτσι όπως λες υποθέτεις, ότι αυτά που μπορεί να υπέστησαν εκεί τα
126 τα κουβάλησαν ας πούμε μαζί τους όπως λες και και μπορεί να οδήγησαν σε κάποια
127 ξεσπάσματα βίας που είχε ο μπαμπάς σου; Καταλαβαίνω καλά;
- 128 M32: Ναι..
- 129 Σ33:Οπότε μου είπες μετά..Μου το συνέδεσες με το τώρα, τα τελευταία χρόνια που έμαθες
130 κάποια πράγματα για την ιστορία του τότε, εεμ σαν να τα, είπες, σαν να τα κατάλαβες..
- 131 M33:Εεμ εντάξει ναι..ήταν ήταν ήδη γνωστά και τα γεγονότα και τα συμπεράσματα τα δικά
132 μου. Οπότε ήταν σαν επιβεβαίωση.
- 133 Σ34: Επιβεβαίωση..Άρα είπες ήταν γνωστά κάποια γεγονότα και συμπεράσματα. Εξήγησέ το
134 μου λίγο παραπάνω αυτό, τα γεγονότα όταν λες;
- 135 M34: Για παράδειγμα, πριν χρόνια ήρθε κάποιος φίλος και μου είπε ότι όταν ήρθε ο πατέρας
136 σου από τον πόλεμο εεε όταν επέστρεψε ήταν η πλάτη του τρύπια από τις ξιφολόγχες.. ήξερα
137 κάποια πράγματα, το ότι είχαν υποστεί κάποια βασανιστήρια..Αλλά δεν τόλμησα ποτέ να τον
138 ρωτήσω γι αυτά τα θέματα. Ή κατά τη διάρκεια του πολέμου είχε σκοτώσει..Αλλά δεν μπορείς
139 να ρωτήσεις τον άλλον εάν έχει διαπράξει φόνο κατά τη διάρκεια του πολέμου (με ένταση).
- 140 **Ερώτηση (16)** Σ35: Αχα.. Αυτά τα ήξερες από κάποιον άλλον;
- 141 M35: Εεε κάποια από τον θείο μου κάποια..εεε ναι σίγουρα ναι.. από εδώ και από
142 εκεί..θείος..κάποιος άλλος φίλος και τα λοιπά..Ναι και..εεε εκτός κι αν τον είχα ρωτήσει γιατί
143 εεε γι αυτό, αν είχε σκοτώσει στον πόλεμο και μου λέει εε μου άφησε να εννοηθεί ότι τώρα
144 που αρχίζει και γερνάει, που τον καταδιώκει αυτή η σκέψη ότι σκότωσε έναν άνθρωπο.
- 145 Σ37: Αχα, άρα αυτό στο είπες τώρα ας πούμε στο εξέφρασε σου το έβγαλε;
- 146 M37: Ναι.
- 147 Σ38: Ναι..χμμ. χμμ.. Άρα μου είπες πριν ότι εντάξει δεν μπορούσα μου λες παλαιότερα να πάω
148 να ρωτήσω κάτι τέτοιο..Εεμ τώρα απ ότι καταλαβαίνω κι από αυτά που μου λες ήταν πιο
149 άμεση η εεε η συζήτηση.
- 150 M38: Ναι αλλά πρέπει και πάλι να θέλει εκείνος και να το και να το ανοίξει εκείνος το θέμα,
151 διαφορετικά δεν μπορείς να του το ανοίγεις συνέχεια γιατί καταλαβαίνεις ότι τον ενοχλεί.
- 152 Σ39: Χμμ χμμ άρα είναι κάτι βαρύ απ ότι καταλαβαίνω βλέπω και εσένα που το λες ότι
153 αντιλαμβάνομαι ότι σου είναι κάτι που ήταν έντονο..
- 154 M39: Ναι βέβαια, δεν μπορείς καν να το συνειδητοποιήσεις.
- 155 Σ40: Χμμ ναι..Βέβαια..Και είναι ενδιαφέρον αυτό που λες το κρατάω, ότι δεν ήξερα κάποια
156 πράγματα για το τι είχε συμβεί, ήξερα ότι εεε ήταν αιχμάλωτος, αργότερα έμαθα κάποιες
157 λεπτομέρειες, για το τι μπορεί να συνέβη εκεί, αλλά πιο πολύ υπέθετα τι μπορεί να έζησε και
158 κάποιες συμπεριφορές, τις εεμ τις συνέδεα με αυτό και μεγαλώνοντας τις επιβεβαίωσα..

159 M40: Ναι.. Εμμ απλά δεν.. απλά επειδή μιλάμε για τον πατέρα μου και είναι ιδιάζουσα η
160 περίπτωση, δεν μιλάμε για οποιονδήποτε, γιατί εκείνος είχε χάσει και τον πατέρα του, εεεμ
161 έζησε πάρα πολύ δύσκολα παιδικά χρόνια και εεεμ και οι σκληρά γεγονότα ακόμα και πριν την
162 αιχμαλωσία, οπότε όλο αυτό ήρθε και έδεσε. Δεν ήταν ότι ζούσε μια καλή κ ευτυχισμένη ζωή
163 και ξαφνικά το χάλασε ο πόλεμος. Ήταν ένα πράγμα που κλιμακωνόταν. Ε για να σου
164 διευκρινίσω ότι δεν ήταν μόνο αυτό. Έβγαλα κάποια συμπεράσματα και λοιπά, μαζί με το
165 θέμα του πολέμου αλλά και τα προγενέστερα χρόνια που έζησε.

166 **Ερώτηση (17)** Σ41: Χμμ σίγουρα ένας άνθρωπος δεν είναι μόνο το συμβάν εκείνο έτσι κι
167 αλλιώς, αλλά ναι εε προφανώς είναι όπως λες όλα αυτά συνδεδεμένα και επιπρόσθετα το ένα
168 στο άλλο. Και από την εε πλευρά της μαμάς σου που επίσης είναι Κύπρια, εκείνη τι ιστορία
169 έχει σε αυτό το κομμάτι του πολέμου που ήταν 24 τότε;

170 M41: Εεεε αυτό που επηρέασε τη μαμά μου το πρώτο ήταν ότι..επειδή σε γενικές γραμμές
171 έσωσε τον πατέρα μου.. εεε (Σιωπή).. Μια φορά ήταν όταν ετοιμάζονταν να φύγουν από το
172 χωριό και πατέρας μου φορούσε ρούχα στρατιωτικά και η μητέρα μου του είπε βγάλε τα και
173 άλλαξε γιατί αν σε βρουν οι Τούρκοι και καταλάβουν ότι είσαι στρατιώτης..Εεε και αυτός τα
174 έβγαλε και εεε ο πατέρας μου ήρθε πέρυσι το καλοκαίρι, έτσι απρόοπτα να ευχαριστήσει γι
175 αυτό το πράγμα και ότι του έσωσε τη ζωή, αυτό το πράγμα. Και αυτό το έκανε σαράντα κάτι
176 χρόνια μετά.

177 Σ42: Τώρα λοιπόν που άρχισε να μιλάει και αυτός λίγο πιο πολύ γι αυτό, άρχισε να μιλάει γι
178 αυτό..

179 M42: Ναι..Αυτό ήταν το ένα..Το άλλο ήταν ότι όταν τον είχαν πιάσει αιχμάλωτο όπως σου
180 είπα προσπαθούσε μέσω του ερυθρού σταυρού να τον φέρει πίσω, να στείλει τα χαρτιά και
181 αυτά όλα και ευτυχώς ήρθε πίσω..Εεε μετά έφυγαν εε έφυγε πρώτη η μάνα μου πήγε στο
182 εξωτερικό, εφόσον δεν είχαν εισοδήματα, δουλειά..Οπότε έφυγε και πήγε στα αδέρφια της που
183 ήταν ήδη μετανάστες και μετά πήγε και ο πατέρας μου και έζησαν κάποια χρόνια εκεί. Και
184 αυτό ήταν αποτέλεσμα του πολέμου.

185 Σ43: Αχα.. ήταν αποτέλεσμα του ότι έπρεπε να φύγει η μαμά σου απ ότι λες έτσι με τον
186 μπαμπά σου..Εμμ και όταν εε έγινε ο πόλεμος μου είπες εκείνη ήταν αρραβωνιασμένη με τον
187 μπαμπά σου άρα εμ μένανε μαζί;

188 M43: Εεεε δεν ξέρω ακριβώς λεπτομέρειες Αγγελική μου για το εάν ήταν αρραβωνιασμένοι ή
189 απλά μαζί γιατί παντρεύτηκαν μετά..

190 Σ44: Εντάξει πάντως ήταν σε σχέση έτσι να το πούμε με την νέα έτσι..Οκ ήταν σε σχέση και
191 εεμ η οικογένεια της μαμάς βρισκόταν στην Κύπρο;

192 M44: Ναι

193 **Ερώτηση (18)** Σ45:: Αχα, βρισκόταν στη Κύπρο και εκείνη χρειάστηκε, πως έγινε η
194 διαδικασία; ήταν στα κατεχόμενα και έπρεπε να φύγουν ή ήταν από την πλευρά που παρέμεινε
195 ελεύθερη;

196 M45: Ήταν στα κατεχόμενα και η μητέρα μου και πατέρας μου..Σε μέρος που τώρα είναι
197 κατεχόμενο..

198 Σ46: Και..πέραν λοιπόν από τον μπαμπά σου που ήταν ο σύντροφός της και έφυγε..Και έπρεπε
199 να κινηθεί όλη αυτή τη διαδικασία που λες..εεεμ με τους γονείς της εκείνη, όσο συνέβαινε ο
200 πόλεμος και έγιναν όλα αυτά, τι τι πέρασε ας πούμε, τι εμπειρίες είχε εκείνη την περίοδο,
201 ξέρεις καθόλου τι τι μεσολάβησε;

- 202 M46: Όχι..ούτε κι αυτή μιλάει..
- 203 Σ47: Οκ..δεν σου έχει πει πάντως δεν μιλάει λες..
- 204 M47: Ότι εεε μετά έφυγαν και πήγαν εξωτερικό και γύρισαν γύρω στο '78, '79..
- 205 Σ48:Οκ άρα φύγανε όταν κατάφερε να σωθεί ο μπαμπάς, φύγανε, παντρεύτηκαν, βρήκαν
206 κάποια δουλειά γιατί είχαν πρόβλημα με το εισόδημα όπως μου λες, λογικό, ωςπρόσφυγες πια,
207 και μετά γύρισαν στην Κύπρο; Καλά καταλαβαίνω;
- 208 M48: Κάνανε έναν σταθμό στην Ελλάδα που ήταν η αδερφή της μαμάς μου και μετά
209 ήρθαν Κύπρο.
- 210 **Ερώτηση (19)** Σ49: Και μετά ήρθαν Κύπρο. Αχα και εσύ γεννήθηκες στην Κύπρο;
- 211 M49: Στο εξωτερικό.
- 212 Σ50: και μετά ήρθατε όλοι μαζί..Χμμ οκ εεεμ οπότε μου μου περιγράφεις ότι ήταν μια παιδική
213 ηλικία και λίγο μέχρι και τώρα, που γι αυτόν τον τόσο εε σημαντικό πόλεμο, θα το θέσω με
214 την έννοια των τόσων σημαντικών πραγμάτων που πέρασαν οι γονείς σου, εεμ που ήξερες
215 κάποια πράγματα αλλά και μέχρι και σήμερα ας πούμε, κάποιες πληροφορίες, μπορεί και να
216 σου λειπουν..
- 217 M50: Ναι..Νομίζω οι περισσότεροιιι, χωρίς να μαι και απόλυτη, έχω την εντύπωση ότι οι
218 γονείς μας ήθελαν να το αφήσουν πίσω και να μην το σκαλίζουν θεωρώ. Για λόγους
219 συναισθηματικούς. Και δεύτερον εε ήταν απασχολημένοι με το να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους
220 από την αρχή οπότε, εεε βόλευε να μην το μοιραστούν μαζί μας..
- 221 Σ51: Βόλευε λες για 2 λόγους..Και γιατί πονούσε συναισθηματικά και γιατί ήταν
222 απασχολημένοι με το να φτιάξουν τη ζωή τους..Χμμ..Εσύ σαν παιδί, που δεν βίωσες τον
223 πόλεμο, όπως λες, αλλά ξέρεις κάποια πράγματα και τον έχουν ζήσει οι γονείς σου. Ε ο
224 καθένας με δικό του τρόπο και μαζί ταυτόχρονα.. Εεε σαν παιδί και μετά σαν έφηβη, γιατί μου
225 είπες ότι σαν παιδί εντάξει δεν σε απασχολεί και τόσο πολύ αυτό το κομμάτι, και μετά σαν
226 έφηβη πως σε έκανε εσένα να νιώθεις όλο αυτό, σου δημιουργούσε απορίες, πως ήταν η ηλικία
227 εκείνη που άρχισες να το, να το συνειδητοποιείς;
- 228 M51: Και πάλι ήταν ένα θέμα εεεμ σε δεύτερη μοίρα, γιατί ούτε και εγώ είχα χρόνο να ψάξω
229 γιατί και εγώ ζούσα σε μια οικογένεια χωρισμένων εεεε και είχαμε άλλα προβλήματα στο
230 προσκήνιο..και έτσι ήταν σε δεύτερη μοίρα αυτό, δεν ήταν..είχαμε άλλα προβλήματα πιο
231 σοβαρά από τον πόλεμο και το τι είχε συμβεί..
- 232 **Ερώτηση (20)** Σ52: Αχα..και εεμ χμμ.. Ηηηηη μαμά σου σου μίλησε ποτέ για το τι συνέβη
233 στον μπαμπά σου και όχι στην ίδια ας πούμε, μετά που χωρίσανε κιόλας και μεγαλώνοντας
234 εσύ;
- 235 M52: Εεε όχι ιδιαίτερα δεν μπορώ να πω..
- 236 Σ53: Χμμ χμ χμ..Οκ..εεεμ τώρα λοιπόν, εάν πάρουμε εσένα σε όλη τη διάρκεια της ζωής σου
237 μέχρι και σήμερα που πια έχεις και άλλες πληροφορίες για το συμβάν που και που σίγουρα
238 επειδή έχεις ζήσει και στην Κύπρο έχεις γνώσεις και εμπειρίες από όλη την κοινωνία σχετικά
239 με τον πόλεμο..Εεεμ πως θα έλεγες και σαν παιδί ανθρώπων που το ζήσανε, ότι μπορεί να σε
240 έχει, έστω και, όπως όπως και να σε έχει επηρεάσει, πως μπορεί να σε έχει επηρεάσει μέχρι
241 και σήμερα ή στο σήμερα ο πόλεμος, εάν σκεφτείς τον εαυτό σου σε όλη τη διάρκεια της ζωής
242 σου μέχρι τώρα;

- 243 M53: Εεε ήταν η πηγή εεε ας πούμε, είναι η πηγή των ψυχολογικών προβλημάτων της γενιάς
244 που πέρασε τον πόλεμο, οι οποίοι όπως σου είπα (Σιωπή), κανένας δεν έκανε θεραπεία για την
245 αντιμετώπιση του σοκ που, του να ζήσουν έναν πόλεμο, να ξεριζώνεσαι από την πατρίδα σου,
246 να χάνεις τις ρίζες σου και λοιπά, εεμ και όλα αυτά τα προβλήματα κυρίως τα ψυχολογικά της
247 προηγούμενης γενιάς, επηρέασαν και τη δικιά μου..Ναι γιατί μεγαλώσαμε οι περισσότεροι σε
248 γονείς δυσκολεμένους, σε γάμους προβληματικούς, εεε στο μεταίχμιο αυτό που επέφερε όλη
249 αυτή η αλλαγή, στην έλλειψη ευαισθητοποίησης για όλα αυτά..
- 250 Σ54: Αχα..είναι πολυεπίδο λοιπόν, μου είπες.. εεε ότι το ένα αγγίζει, ότι η μια γενιά αγγίζει
251 την άλλη, ότι η εμπειρία της μιας αγγίζει μου λες την άλλη σε επίπεδο μου είπες γάμου..
- 252 M54: Εεε όταν μεγαλώνεις με έναν άνθρωπο με τραύματα και δεν τα αντιμετωπίζει, τα
253 τραύματα μεταφέρονται..Ο πρώτος που τα μεταφέρει είναι το παιδί του.
- 254 Σ55: Ο πρώτος που τα μεταφέρει λες είναι το παιδί.. Και μου ανέφερες και το επίπεδο των
255 κοινωνικών δομών και το επίπεδο της αντιμετώπισης σαν κοινωνία γενικά, είναι πολλά τα τα
256 τραύματα που αναφέρεις..
- 257 M55: Ναι..Πιστεύω ότι ένα ποσοστό της δικής μου γενιάς, μεγαλώσαμε μόνοι μας εεε αν όχι
258 σαν φυσική απουσία των γονιών σαν συναίσθημα, δηλαδή ήταν κλειστοί στον εαυτό τους.
- 259 Σ56: Και άρα είπες συναισθηματικά..μόνοι σας..
- 260 M56: Ναι και μιλάμε για τα προσφυγόπουλα έτσι; είχαν κλειστεί στον εαυτό τους και εεε δεν
261 είχαν επαφή με το περιβάλλον..
- 262 **Ερώτηση (21)** Σ57:Αχα..άρα εσένα μέσα από όλο αυτό πως πιστεύεις ότι σε έχει επηρεάσει
263 πιο προσωπικά αν θέλεις λίγο να μου πεις, όλη αυτή η κατάσταση ότι συναισθηματικά κυρίως
264 ας πούμε, οι γονείς είχαν άλλες εεμ ασχολίες και προβληματισμούς..
- 265 M57: Ε δημιουργούνταν και νέα προβλήματα που πρέπει και εσύ να αντιμετωπίσεις όταν είσαι
266 πια ενήλικας..(σιωπή)
- 267 Σ58: Αχα..Εννοείς συναισθηματικά;
- 268 M58: Ναι είναι σαν να μεγαλώνεις ορφανός..(Σιωπή)
- 269 Σ59: Οκ ναι..είναι..είναι πολύ σημαντικό αυτό που μου λες, σαν να μεγαλώνεις
270 ορφανός..(σιωπή). Άρα το συναισθηματικό λες κενό που μπορεί να είχαν οι ίδιοι εεμ αγγίζει τα
271 παιδιά σε επίπεδο που τους αισθάνονται πιο μακριά; Τόσο σαν ορφανοί ας πούμε;
- 272 M59: Ναι ή αυτό ή καλείσαι εσύ να ωριμάσεις πολύ νωρίς και να αναλάβεις ευθύνες δικές
273 τους, να τους περιθάλψουμε εμείς..
- 274 Σ60: Να τους περιθάλψετε εσείς..και εάν δεν κάνω λάθος πριν είπες να μεγαλώσουμε εμείς
275 τους γονείς μας..
- 276 M60: Και του εαυτούς μας και τους γονείς μας..Άρα κάπου χάσαμε τα παιδικά μας
277 χρόνια..(Σιωπή)
- 278 Σ61: (σιωπή) Αχα αχα..αυτό είναι πολύ, πολύ έντονο αυτό που λες. Από τη μια κατανοητό,
279 έχει μια σύνδεση, μια συνέχεια που φαίνεται και εσύ έτσι λογικά να την έχεις κατανοήσει, ότι
280 λογικό είναι ας πούμε εεε προσπαθούσαν να ξαναδημιουργήσουν τη ζωή τους, εεε από την
281 άλλη, ακούγεται έτσι συναισθηματικά έντονο, αν μου επιτρέπεις αυτό που λες, ότι εεε έπρεπε
282 να μεγαλώσουμε τον εαυτό μας και τους γονείς μας..

- 283 M61: Ναι..βασικάααα να κατανοήσουμε την απουσία τους, ή φυσική απουσία ή
284 συναισθηματική..εε δυσκολευτήκαμε πολύ να δείξουμε κατανόηση γι αυτά τα πράγματα και
285 να διαπραγματευτούμε εμείς το πώς μεγαλώσαμε..
- 286 Σ62: Χμμ..όταν λες διαπραγματευτούμε το πώς μεγαλώσαμε;
- 287 M62: Μέσα μας..Να μην έχουμε θυμό..
- 288 Σ63: Αχα..άρα πιστεύεις ότι αυτό ήταν μια διαδικασία που έπρεπε να γίνει γιατί μου ανέφερεις
289 πριν ότι να τους κατανοήσουμε κιόλας, και να τους αιτιολογήσουμε, να κατανοήσουμε ότι
290 ήταν απόντες.
- 291 M63: Ναι..
- 292 **Ερώτηση (22)** Σ64: Αυτό άρα απ ότι καταλαβαίνω ήταν μια διαδικασία που έπρεπε να γίνει
293 ώστε εσείς σαν απόγονοι, εσύ συγκεκριμένα, να μην έχεις θυμό; να μπορείς να ωριμάσεις και
294 να ζήσεις αυτά που έχεις να ζήσεις;
- 295 M64: Ναι και να αποδεχθείς ότι υπήρχαν λόγοι που δεν πήρες αυτά που έπρεπε να πάρεις..
- 296 Σ65: Χμμ χμμ..οκ είναι πολύ σημαντικό αυτό που μου λες, άρα άμα το συνδέσουμε με τώρα
297 που υπάρχουν και άλλες απαντήσεις και είπες επιβεβαιώσεις τις σκέψεις που είχες ας πούμε πιο
298 μικρή, απ ότι καταλαβαίνω σε αυτό αναφερόσουν ότι εε είχαμε έπρεπε να κατανοήσουμε
299 κάποια πράγματα, και εσύ έχεις φτάσεις τώρα στα 40 σου περίπου που εε τα κατανόησες; ή τα
300 έχεις απλά αιτιολογήσεις, πως έχει λειτουργήσει αυτό για εσένα;
- 301 M65: Εεεε δεν πολυκαταλαβαίνω τη διαφορά της κατανόησης από την
302 αιτιολόγηση..(χαμογελάει)
- 303 Σ66: Οκ..(χαμογελάω), άρα είναι για εσένα το ίδιο..
- 304 M66: Ναι ένιωθα θυμό, φυσικά επειδή και εγώ μελέτησα πάρα πολύ ψυχολογία και εεε μπορώ
305 να αντιληφθώ τα πράγματα και να τα εξηγήσω και λοιπά, εεε υπάρχουν εκεί κάποια πράγματα
306 ένα κομμάτι του παιδιού που ακόμα πονάει, εεε δεν θα φύγει αυτό το κομμάτι
- 307 Σ67: Του παιδιού που το έζησε τότε ας πούμε; Αυτό εννοείς;
- 308 M67: Όμως δεν μπορείς να κάνεις κάτι γι αυτό, ούτε και να κατηγορείς τον γονιό. Ναι μπορείς
309 να κατανοήσεις, να δικαιολογήσεις και λοιπά αλλά υπάρχει ένα ένα κενό, ένα κενό της
310 άσχημης, άσχημης εμπειρίας που έζησα εγώ, που μπορώ να την δω με το μάτι του παρατηρητή
311 και να τη δω όπως ο τρίτος άνθρωπος, τα βλέπω και τα θυμάμαι με διάφορους ρόλους είναι
312 ένας ένας συνδυασμός..
- 313 Σ68: Αχα..άρα λες τα βλέπω και σαν παρατηρητής, τα βλέπω και σαν μάλλον σαν τρίτο
314 πρόσωπο και παρατηρητής, κατανοώ κάποια πράγματα, δεν έχω θυμό..είναι αυτό που είπες
315 ένας συνδυασμός πολλά πράγματα.
- 316 M68:Απλά..εε είναι μια διαδικασία που πρέπει να σταματήσει σε εμάς για να μην συνεχιστεί
317 στα παιδιά μας. Να γίνουμε καλύτεροι γονείς εμείς, από ότι είχαμε εμείς..Να αντιληφθούμε
318 και να μην επαναλάβουμε, όχι να αντιληφθούμε και να επαναλάβουμε..
- 319 **Ερώτηση (23)** Σ69: Αχα..άρα ας πούμε εσύ έχεις μελετήσει και ψυχολογία, συνδέεται και με
320 αυτό ότι ήθελες να αντιληφθείς, να καταλάβεις και να γίνεις καλύτερος γονέας ή ήταν καθαρά
321 ότι εμένα μου άρεσε ο τομέας ας πούμε ή οτιδήποτε..;
- 322 M69: Ήταν για καλύτερη αντιμετώπιση των δικών μου θεμάτων..Για να βγω εγώ από μέσα

- 323 Σ70: Μέσα από την εμπειρία;
- 324 M70: Ναι..γιατί από εκεί ξεκίνησε και η δική μου πορεία, έκανα εγώ δύο γάμους, δύο
325 διαζύγια, δύο παιδιά και πάει και συνεχίζει
- 326 Σ71:Οκ οπότε διάβασες γι αυτό, να βγεις μέσα από την εμπειρία γιατί ξεκίνησε λες η δικιά σου
327 πορεία, είχες δικά σου παιδιά, έκανες γάμους όπως λες, είχες τη δική σου ενήλικη ζωή πια..
- 328 M71: Ναι η οποία...ξεκίνησε στραβά..
- 329 **Ερώτηση(24)** Σ72: Κατάλαβα..Εεεεμ και πιστεύεις ότι αυτό το διάβασμα που έκανες τότε και
330 αυτή η εεμ η αναζήτηση, ε σε βοήθησε στο τώρα;
- 331 M72:Ναι..(σιωπή) πολύ... (Σιωπή και με χαμόγελο)
- 332 Σ73: Πολύ..(χαμογελάω) και εεμ η το ότι τώρα έχεις μάθει κάποια πράγματα και από την
333 ψυχολογία, έχεις μεγαλώσει, έχεις κάνει και τα δικά σου παιδιά, έχεις μάθει και κάποια
334 πράγματα από τον μπαμπά σου, εε βίωσες μετά από 40 χρόνια και το ότι ο μπαμπάς πήγε στη
335 μαμά να πει ευχαριστώ, για κάποια πράγματα, αυτό στο σήμερα, πως σε έχει εσένα επηρεάσει;
336 στο ότι έχεις ενώσει αυτά τα κομμάτια που είπες;
- 337 M73: Εεεεμ, νιώθεις ότι κάποιοι κύκλοι κλείνουν, ότιιιιι έρχονται κάποια κομμάτια μπαίνουν
338 στη θέση τους, αλλά νιώθω ότι έχουμε δρόμο ακόμα..
- 339 Σ74: Έχουμε δρόμο ακόμα..χμ..(σιωπή)Τι άλλο θα μπορούσε ας πούμε να γίνει για νααα
340 κλείσουν κι άλλα κομμάτια πιστεύεις;
- 341 M74: Εεεεμ είναι λίγο κοινωνικά τα προβλήματα, δεν είναι..συναισθηματικά, της οικογένειας.
342 Ναι τα προβλήματα έχουν γίνει πιο γενικής σφαίρας.
- 343 **Ερώτηση (25)** Σ75: Θα ήθελες να μου το εξηγήσεις λίγο αυτό; Γιατί επειδή ζεις και στην
344 Κύπρο, είναι ενδιαφέρον τι εννοείς..
- 345 M75: Ίσως να μην είναι μόνο σε αυτά που θέλω να πω αλλά ότι μεγαλώσαμε σε αυτές τις
346 συνθήκες που σου εξήγησα, αλλά υπάρχουν τρομερά προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις
347 εεε μεγάλα ποσοστά διαζυγίων, εεμ μεγάλα προβλήματα επικοινωνίας, και αυτά..
- 348 **Ερώτηση (26)** Σ76: Αχα..τα οποία τα συνδέεις απ ότι καταλαβαίνω, τουλάχιστον ένα μέρος
349 τους και με την επήρεια ε που είχαν οι γονείς στον πόλεμο και λες μετέφεραν κάτι από αυτό ας
350 πούμε, σαν λόγω λόγω της ανατροφής των παιδιών στα παιδιά;
- 351 M76: Εεε σίγουρα ναι..Σίγουρα μεγάλο ποσοστό της γενιάς μου μεγάλωσε χωρίς γονείς, είχαν
352 έντονο συναίσθημα του να ψάξεις ένα σύντροφο ίσως και να πιαστείς, εε γενικά δημιουργεί
353 αυτό το αίσθημα του να φτιάξεις μια σχέση σωστή..Υπάρχει ένα κενό στις σχέσεις. Οι σχέσεις
354 που φτιάχνουμε εμείς είναι σπασμωδικές. Γι αυτό μετά και υπάρχουν πολλά διαζύγια.
- 355 Σ77: Χμμ είναι πολύ ενδιαφέρον έτσι όπως το αναφέρεις εε ότι εσύ το βλέπεις έτσι, ότι έχεις
356 παρατηρήσει στην γενιά σου εε να συνδέονται οι δυσκολίες στις διαπροσωπικές σχέσεις με τις
357 σπασμωδικές σχέσεις με το τι μπορεί να περάσανε οι γονείς γιατί είπες με, εε μου το ανέφερες
358 πολλές φορές ότι «μεγαλώσαμε χωρίς γονείς»..
- 359 M77: Ναι γιατί εεε (σιωπή) εάν κρίνω από εμένα ας πούμε παντρεύτηκα στα 18 και τώρα δεν
360 το θεωρώ φυσιολογικό για ένα παιδί να παντρεύεται στα 18. Ή να κάνει παιδί στα 20. Είναι η
361 οικογένεια που δεν είχες και προσπάθησες να δημιουργήσεις.

- 362 Σ78: Α λες ότι..αα κατάλαβα..λες λοιπόν άρα ότι μπορεί την οικογένεια που δεν είχες να
363 ήθελες να τη δημιουργήσεις και γι αυτό να έγιναν χωρίς απ ότι καταλαβαίνω..Οκ..είναι πολύ
364 ενδιαφέρον έτσι όπως το συνδέεις όλο αυτό μαζί.
- 365 M78: Ήτααν πολύ μεγάλο ποσοστό στη γενιά μου να παντρεύονται χωρίς, να κάνουν παιδιά
366 χωρίς εεε να προσπαθούν να φτιάξουν εκείνο το ιδεατό που είχαν στο μυαλό τους, το οποίο
367 δεν βρήκαν στα πατρικά τους, να το φτιάξουν εε εκείνοι οι ίδιοι. Αλλά αυτό φέρνει άλλα
368 προβλήματα.
- 369 Σ79: Κατάλαβα ναι..Το ένα έφερε το άλλο πρόβλημα λοιπόν..Οκ ε άρα από αυτά που μου λες
370 έχεις διαβάσει πάρα πολύ για το συγκεκριμένο κομμάτι, που το συνδέουμε έτσι κάπως εεε σε
371 βάθος χρόνου με το ότι συνδέεις εε εσύ πια, με το τι είχαν ζήσει οι γονείς σας, και σαν γενιά
372 μιλάς πια όχι μόνο προσωπικά, τι μπορεί να σας μετέφεραν..Μου είπες ότι αυτό το έκανες
373 γιατί ήθελες εσύ να βοηθήσεις το δικό σου κομμάτι, τη δική σου οικογένεια, τη δική σου
374 εξέλιξη..Εεεμ υπάρχει κάτι άλλο που έκανες ή που μπορεί να κάνεις και τώρα που να
375 συνδέεται με αυτή την εμπειρία των γονιών σου ή να συνδέεται γενικά με τον πόλεμο;
- 376 M79: Εεε εγώ προσωπικά εε γράφω, δεν ξέρω αυτό πόσο έχει να κάνει με όλα αυτά..
- 377 Σ80: Εεε δεν θα το κρίνω εγώ, εσύ θα το πεις..Τι πιστεύεις, εάν πιστεύεις ότι γράφεις γι αυτό
378 ας πούμε..(χαμογελάω)
- 379 M80: (χαμογελάει) είναι η δική μου ας πούμε, η δική μου ψυχοθεραπεία..Εεε ο τρόπος που
380 προσπαθώ εγώ να φιλτράρω και να καταλάβω τα πράγματα..
- 381 **(Ερώτηση 27)** Σ81: Αχα αχα..γράφεις εε μπορεί να γράψεις εννοείς και για το τι συνέβη τότε;
382 επειδή δεν ξέρω.. ή για το τι μπορεί να συμβεί σε μια οικογένεια που έχει βιώσει τον πόλεμο ή
383 είναι άσχετα θέματα;
- 384 M81: Εεεεε θα δείξω κυρίως τις δικές μου εμπειρίες, είναι ημερολογιακή γραφή, βιωματική..
- 385 Σ82: Οκ..έχεις διαβάσει ας πούμε για τον πόλεμο, υπήρξε περίοδος που σου κίνησε την
386 περιέργεια και διάβασες ας πούμε για το τι συνέβη, ή έψαξες παραπάνω για τους γονείς σου ή
387 κάτι τέτοιο;
- 388 M82: Εεεε σε πολύ, πολύ μικρό βαθμό..Πως να στο πω..
- 389 Σ83: Αχα αχα..άρα το κυριότερο που συνδέεται με το κομμάτι του πολέμου έχει να κάνει με το
390 ότι διάβασες ψυχολογία γιατί ήθελες να βοηθήσεις και τον εαυτό σου κατ επέκτασιν..
- 391 M83: Εεεμ και επειδή μεγάλωσα..εε όταν το '80 ήρθαμε πίσω εεε μεγάλωσα σε προσφυγικό
392 συνοικισμό, έζησα 20 χρόνια εκεί και εεε όλο αυτό μου δημιούργησε εεε προβλήματα, ως
393 προς το ότι δεν ένιωθα ότι ανήκω εκεί και έτσι έψαχνα κάποια ταυτότητα ως προς το που
394 θα βάλω τις δικές μου ρίζες, γιατί εκεί δεν ανήκω εε και αυτό το.. όταν αγόρασα πλέον δικό
395 μου σπίτι σε άλλο μέρος, τότε ένιωθα εγώ ότι αυτό είναι το χωρίο μου, αυτό είναι το σπίτι μου
396 και λοιπά. Εκεί δεν ήθελα να είμαι εκεί..
- 397 Σ84: Αχα..Παρόλο που έζησες 20 χρόνια στον προσφυγικό συνοικισμό δεν το ένιωθες σπίτι
398 σου..
- 399 M84: Όχι..ίσως και όλες αυτές οι εμπειρίες με τα παιδικά μου χρόνιααααα και εεε εεε να τα
400 συνδύασα στο μυαλό μου αρνητικά και έτσι να ήθελα να κάνω νέα αρχή, σε νέο σπίτι, νέο
401 μέρος και λοιπά..Δεν ήθελα να ταυτίζω τον εαυτό μου με εκείνο το μέρος..
- 402 Σ85: Χμμ οκ..είναι πραγματικά πολύ ενδιαφέρον αυτό που λες τα συνδέεις με έναν πολύ δικό
403 σου τρόπο, πολύ ωραία, εεμ οπότε στο παρόν αν πάμε εεε δεν έχεις μου είπες θυμό, έχεις

404 αλλάξει σπίτι και έχεις νιώσει ότι ανήκω εκεί, εεμ έχεις διαβάσει πάρα πολύ και έχεις νιώσει
405 εεμ έχεις καταφέρει να συνδέσεις κάποια πράγματα και να κατανοήσεις όπως είπες κάποια
406 πράγματα και να βοηθήσεις τον εαυτό σου, γράφεις κιόλας που το θεωρείς τη δική σου
407 ψυχοθεραπεία, έχεις κάνει αυτή την απόσταση που έλεγες ότι ήθελες και πίστευες ότι
408 χρειάζεται σαν παιδί να κάνεις για να ε ωριμάσεις και να εε ας πούμε αιτιολογήσεις τους
409 γονείς εε και να είσαι οκ με αυτό που συνέβη..

410 M85: Ακριβώς.

411 **Ερώτηση (28)** Σ86: Οκ..και εεμ και τι σχέση θα έλεγες ότι έχεις στο σήμερα εε με τους
412 γονείς σου και με τους δύο εάν θέλεις διαχώρισέ το μου ξεχωριστά, εεμ αν το πάρεις πάλι
413 συγκρίνοντάς το με το τότε και φθάνοντας στο τώρα, που και εσύ είσαι πιο μεγάλη και ξέρεις
414 άλλα πράγματα, και εκείνοι έχουν ανοιχτεί λίγο διαφορετικά και λόγω ηλικίας και τα λοιπά..
415 Πως είναι οι σχέσεις σας σήμερα;

416 M86: Εγώ τώρααα θα σου το παρομοιάσω σαν εικόνα με ένα κείμενο που έγγραφα παλιά. Στα
417 40 που είμαι εγώ τώρα, έφτασα πάνω σε ένα βουνό..Από τη μια κρατάς το παιδί σου και το
418 βοηθάς να ανέβει επάνω και από την άλλη κρατάς τον γονιό σου και τον βοηθάς να κατέβει
419 κάτω..(σιωπή)

420 Σ87: (Σιωπή)Οκ..

421 M87: Νομίζω είναι κατανοητό το που βρισκόμαστε..

422 Σ88: Το που βρίσκεστε..Θα ήθελες να μου..Είναι πάρα πολύ ωραίο αυτό που λες και μου κάνει
423 ένα νόημα, έχω έτσι μια εικόνα δικιά μου όπως το λες αλλά θα ήθελες να μου πεις γιατί, δεν
424 μου είναι πολύ καθαρό γιατί τον γονιό τον βοηθάς να κατέβει κάτω..

425 M88: Γιατί ο γονέας σου είναι, πλησιάζει τα 70 αρχίζει και φθίνει η υγεία του, εε αρχίζει και
426 σκέφτεται εεε ότι γερνάει εεε ότι εεεεμ ότι αρχίζει να βλέπει το τέλος της ζωής του εεε αυτό το
427 πράγμα θα το περάσεις μαζί του..Πρέπει να είσαι εκεί..

428 **Ερώτηση (29)** Σ89: Αχα..άρα οι σχέσεις σας απ ότι καταλαβαίνω έχει φτάσει στο επίπεδο
429 όπου κρατάς το χέρι και μπορείς να βοηθήσεις σε αυτή τη κατάσταση και να είσαι δίπλα;

430 M89: Εεεεμ ακόμα και εκείνοι με βοηθούν εμένα και εγώ εκείνους..Είναι αυτή αυτή τη στιγμή
431 η σχέση. Δεν έχουν μεγαλώσει τόσο πολύ που να με έχουν ανάγκη μόνο εκείνοι, τους έχω και
432 εγώ ας πούμε ανάγκη..Και εεε με στηρίζουν ακόμα με τον τρόπο τους..

433 **Ερώτηση (30)** Σ90: Αχα.. και υπάρχει αλλαγή στη σχέση που είχατε παλαιότερα και εε στο
434 βάζω δεν στο βάζω γενικά, γιατί εντάξει όπως είπες παίζανε πάρα πολλά πράγματα σε μια
435 οικογένεια παίζουν ρόλο πάρα πολύ, όπως είπες και το διαζύγιο και η απόσταση και τα λοιπά,
436 αλλά ως προς το κομμάτι το τι είχαν περάσει εκείνοι που εστιάζουμε εμείς υπάρχει αλλαγή
437 στη σχέση σας με σήμερα, με τα καινούρια δεδομένα που ξέρεις;

438 M90: Κυρίως με την μάνα μου η αλλαγή..

439 Σ91: Χμμ προς τα πού κλείνει αυτή η αλλαγή, τι αλλαγή είναι;

440 M91: Εεε ήταν απύσα σαν μαμά αλλά είναι παρούσα σαν γιαγιά..

441 Σ92:Α οκ..στο παιδί σου λοιπόν και κατ επέκτασιν..Με τον μπαμπά σου που μου λες ότι έχει
442 ανοιχτεί πιο πολύ και εεμ έχει κάνει κάποιες μεταστροφές;

443 M92: Εεεμ παραμένει κυρίως εκείνος που ήταν και εεε εκείνος που ξέραμε. Συν το ότι έχει
444 μαλακώσει ας το πούμε συναισθηματικά λίγο..

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Σχολή Επιστημών της Αγωγής
Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής
στην Προσχολική Ηλικία

Σχολή Κοινωνικών, Πολιτικών
και Οικονομικών Επιστημών
Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης και
Πολιτικής Επιστήμης

**ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ-ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ
ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ, ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ»**

Έντυπο συγκατάθεσης συμμετοχής στην έρευνα

Αγαπητοί Συμμετέχοντες,

Κεντρικό στόχο της παρούσας έρευνας συνιστά η διερεύνηση των εμπειριών των απογόνων εκείνων των ανθρώπων που βίωσαν τον πόλεμο της Κύπρου.

Το παρόν έγγραφο αποτελεί πιστοποιητικό για την εθελοντική συμμετοχή σας στην έρευνα και αποδοχή της μαγνητοφώνησης της συνέντευξής σας. Η συμμετοχή είναι ανώνυμη και θα τηρηθούν όλες οι προϋποθέσεις διασφάλισης του απόρρητου των πληροφοριών που θα δώσετε. Τα αποτελέσματα θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για ερευνητικούς σκοπούς.

Θα πραγματοποιηθεί ποιοτική συνέντευξη, όπου θα απαντήσετε σε ερωτήσεις που θα σας κάνω. Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις. Είναι σημαντικό, ωστόσο, σε κάθε ερώτηση να απαντάτε με ειλικρίνεια και με αυτό που σας αντιπροσωπεύει καλύτερα.

Σας Ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη συμμετοχή και τη συνεργασία σας.

Με εκτίμηση,

Σωτηρίου Αγγελική
Απόφοιτη Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής της Προσχολικής Ηλικίας του ΕΚΠΑ
Μεταπτυχιακή φοιτήτρια Συμβουλευτικής Ψυχολογίας στο ΕΚΠΑ
Email: angelikisotiriousavva@gmail.com

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΑ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΑ

Η Διαγενεακή Μετάδοση του τραύματος του Πολέμου της Κύπρου στους ενήλικες απογόνους των επιζήσαντων
